

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

№1-2 (187-188) 2022

ЗМІСТ

2	УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ	58	Розділ 4. Висновки і пропозиції
4	Розділ 1. Євроінтеграція в умовах війни: стан, проблеми, виклики	58	4.1. Досвід і особливості євроінтеграції в умовах війни
5	1.1. Рух України до ЄС: зовнішні і внутрішні фактори	59	4.2. Україна-ЄС: деякі напрями секторальної інтеграції
9	1.2. Євроінтеграція: чинник російської агресії	61	4.3. Новий етап руху до ЄС: кандидатський статус і перспективи євроінтеграції
12	1.3. Солідарність і підтримка ЄС	62	4.4. Пропозиції і рекомендації щодо оптимізації і вдосконалення євроінтеграційних процесів на окремих напрямах
17	1.4. Економічне партнерство Україна-ЄС – складова спільного протистояння російській агресії		
24	Розділ 2. Україна-ЄС: деякі напрями секторальної інтеграції	68	Особливості і перспективи нового етапу євроінтеграції України (Заочний круглий стіл представників влади і незалежних експертів)
25	2.1. Енергетична складова відносин Україна-ЄС: виклики і перспективи	82	Рух України до ЄС: експертні оцінки і спостереження
29	2.2. Євроінтеграція транспортної структури України	97	Євроінтеграція в умовах війни: думки і позиції громадян
32	2.3. Процеси цифровізації України на шляху до ЄС		
37	2.4. Інтеграційна динаміка реформування сектору екології		
42	Розділ 3. Новий етап руху до ЄС: кандидатський статус і перспективи євроінтеграції		Статті
42	3.1. Деякі аспекти кандидатського статусу	119	Консолідація підтримки державами ЄС євроінтеграції України в умовах війни Олександра ДАВИМУКА
46	3.2. Стан виконання рекомендацій Єврокомісії		
50	3.3. Процес імплементації Угоди про асоціацію Україна-ЄС	126	Статус кандидата: переваги, можливості, виклики Вероніка МОВЧАН
53	3.4. Подальший шлях до євроспільноти: особливості, виклики, перспективи		

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Президент Центру Разумкова –
шеф-редактор журналу
«Національна безпека і оборона»

Юрій Якименко

Генеральний директор
Центру Разумкова

Павло Пинзеник

Керівник редакційно-
видавничого відділу – редактор

Алла Чернова

Редактори-коректори

Олександра Бритоусова
Зорина Міщенко

Дизайн і макет

Тетяна Овсяник

Техніко-комп'ютерна
підтримка

Володимир Кекух
Євген Скрипка

Журнал зареєстровано в Державному комітеті інформаційної політики
України, свідоцтво KB №4122. Журнал видається з 2000р. українською та
англійською мовами. Загальний тираж 1 300 примірників.

Адреса редакції:

01032, Київ, бул. Т.Шевченка 336, 7 поверх

тел.: (044) 201-11-98

e-mail: info@razumkov.org.ua, веб-сторінка: www.razumkov.org.ua

У разі використання матеріалів, посилання на журнал
«Національна безпека і оборона» є обов'язковим.

Усі фотоматеріали, вміщені в цьому журналі, взяті із загальнодоступних
джерел.

© Центр Разумкова, 2022

 KONRAD
ADENAUER
STIFTUNG

Проект «Україна на шляху до ЄС:
реалії і перспективи»
здійснено за сприяння Представництва
Фонду Конрада Аденауера в Україні

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

У 2022р. розпочався новий етап у відносинах Києва і Брюсселя — Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, який матеріалізував перспективи приєднання до євроспільноти, сприяв подальшим реформам, став стимулом для влади і громадян країни, позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів.

Нині на порядку денному — адаптація національного законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС, практичне запровадження «безвізів» у різних сферах, подальша секторальна інтеграція тощо. Сприятиме успішному просуванню України на європейському шляху реалізація базових реформ, передбачених Угодою про асоціацію, а також виконання пакета рекомендацій Єврокомісії, що є передумовою започаткування переговорів про вступ.

Євроінтеграція України відбувається в умовах широкомасштабної російської інтервенції. Війна, розв'язана країною-агресором, з одного боку, довела готовність українців захищати незалежність своєї країни, європейський шлях її розвитку, об'єднала українську націю і зміцнила громадську підтримку руху до ЄС. А з іншого — активізувала двосторонні процеси євроінтеграції, надала нової якості політики Брюсселя на українському напрямі, змусила переглянути підходи і пріоритети у сфері безпеки. Водночас війна, під час якої Україна зазнала колосальних людських та фінансово-економічних втрат, вплинула на характер просування до об'єднаної Європи, обумовила особливості «воєнної» євроінтеграції.

Нині головною складовою відносин Києва і Брюсселя є спільне протистояння континентальній експансії росії, політична солідарність і воєнна, фінансово-економічна

підтримка України. Наша країна тривалий час тримає оборону східного флангу ЄС, прийнявши на себе удар усієї воєнної потуги країни-агресора. Сьогодні від Збройних Сил України залежить майбутнє Європи. У цьому геополітична значимість, ексклюзивність і пріоритетність євроінтеграції України.

Україна продовжує проєвропейські реформи, ухвалює важливі євроінтеграційні закони, поглиблює співробітництво з Брюсселем на різних напрямках. Загалом є підстави

говорити про помітний прогрес, значні здобутки і зрушення на європейському шляху.

Набуття статусу кандидата важливий, але не завершальний етап євроінтеграції. Тому, навіть в умовах війни, необхідно не збавляти темпів на шляху до ЄС, використовувати переваги нового статусу, здійснювати реформи, необхідні для набуття членства в ЄС і забезпечувати умови для повоєнного відновлення України за європейськими нормами і стандартами.

Аналітична доповідь складається з чотирьох розділів.

У ПЕРШОМУ РОЗДІЛІ	характеризуються внутрішні і зовнішні фактори, що впливають на просування України до ЄС, окреслюються особливості відносин Києва і Брюсселя в умовах війни.
У ДРУГОМУ РОЗДІЛІ	розглядаються динаміка, тенденції і перспективи розвитку секторальної інтеграції до ЄС, зокрема, у сферах енергетики, транспорту, цифровізації, екології.
У ТРЕТЬОМУ РОЗДІЛІ	відзначаються особливості та переваги статусу кандидата на вступ, оцінюється стан виконання рекомендацій Єврокомісії та імплементації Угоди про асоціацію. Окреслюються перспективи приєднання України до ЄС.
У ЧЕТВЕРТОМУ РОЗДІЛІ	узагальнюються результати дослідження, надаються рекомендації і пропозиції для оптимізації процесу української євроінтеграції.

Авторський колектив Аналітичної доповіді:

- ✓ від Центру Разумкова: М.ПАШКОВ (керівник проекту), співдиректор програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки; К.МАРКЕВИЧ, провідний експерт економічних і соціальних програм; П.СТЕЦЬОК, науковий консультант з правових питань; С.ЧЕКУНОВА, провідний експерт енергетичних програм; М.СУНГУРОВСЬКИЙ, директор військових програм; Л.ШАНГІНА, науковий консультант з соціальних та гуманітарних питань;
- ✓ від Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім.Т.Шевченка: О.ШНИРКОВ, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин;
- ✓ Центр Разумкова висловлює вдячність за допомогу в підготовці доповіді В.МОВЧАН, директорці з наукової роботи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, та Л.ЖУК, студентці 4 курсу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім.Т.Шевченка.

У цьому журналі «Національна безпека і оборона» назва країни-агресора, прізвище її президента та дотичних структур пишуться по-різному: «рф», «РФ», «росія», «Росія», «путін», «кремль» тощо. Це зумовлене внутрішніми переконаннями кожного окремого експерта. Редакція видання поважає позицію авторів, тому зберігає оригінальність написання.

Інформація та думки викладені в цьому дослідженні, належать винятково авторам і не обов'язково відображають позицію Фонду Конрада Аденауера.

1. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ВИКЛИКИ

Досвід євроінтеграції України в умовах війни має унікальний характер. Здійснюючи опір широкомасштабній збройній російській інтервенції, потерпаючи від величезних людських і фінансово-економічних втрат, країна набула статусу кандидата на вступ до ЄС, продовжує європейську інтеграцію в різних сферах, поглиблює партнерство з ЄС на секторальних напрямках, виконує рекомендації Єврокомісії і запроваджує на практиці положення Угоди про асоціацію.

Специфіка нинішнього етапу євроінтеграції обумовлена комплексом різноспрямованих впливів, викликів і загроз. У цьому розділі окреслюються деякі внутрішні і зовнішні чинники, що позначаються на євроінтеграції України, зокрема, — турбулентність геополітичних процесів, проблемні тенденції на теренах ЄС, вплив російської агресії на рух України до євроспільноти тощо.

Оцінюючи сучасний стан і особливості співробітництва Києва і Брюсселя у воєнний період, слід насамперед відзначити чітку і послідовну політико-дипломатичну солідарність об'єднаної Європи з Україною. Важливе значення має воєнна, фінансово-економічна, гуманітарна підтримка нашої країни. Водночас очевидно є потреба вдосконалення наявних інструментів допомоги та акумуляції ресурсів з огляду на масштаби, стан і динаміку війни в Україні. Своєю чергою, вагомою складовою спільного протистояння російській експансії є поглиблення і розвиток економічних контактів Україна-ЄС, зокрема, лібералізація взаємної торгівлі, запровадження «безвізових режимів» на різних напрямках співробітництва.

1.1. РУХ УКРАЇНИ ДО ЄС: ЗОВНІШНІ І ВНУТРІШНІ ФАКТОРИ

Відносини Україна-ЄС значною мірою залежать від світової кон'юнктури. Тому складні і непередбачувані глобальні процеси, кризові явища та виклики тією чи іншою мірою відбиваються як на внутрішній ситуації в ЄС і в Україні, такі і на якості і темпах євроінтеграції.

Широкомасштабна війна, розв'язана росією проти України, змінила картину світу, зумовила низку ризиків і загроз, спричинила турбулентні процеси в політичному, економічному, безпековому середовищах, наслідки яких нині важко спрогнозувати. Російська агресія поглибила протиріччя сучасного світу, погіршила соціально-економічну ситуацію на регіональному і глобальному рівнях. Зокрема, зростання вартості енергоресурсів, спровокована криза на ринку продуктів харчування спричинили подорожчання споживчих товарів і відповідно масштабний вплив на рівень добробуту громадян багатьох країн світу¹. Паралельно в різних регіонах світу з початку 2022р. прискорились інфляційні процеси.

Масштабні кризові явища загострили проблему нерівності, різної спроможності країн протистояти зовнішнім впливам і кризам. У найбільш уразливих країнах світу (в т.ч. і на європейському континенті) спостерігається невдоволення і розчарування, зростають популістські настрої, тенденції політичного реваншу, активізуються праворадикальні й екстремістські сили. Створюється соціальне підґрунтя для авторитаризму, поширюється ідеологія «сильної руки» як засобу подолання внутрішніх труднощів і нейтралізації економічних негараздів.

Загрозою глобальної дестабілізації є ескаляція конфлікту на осі колективний Захід-росія. Війна в Україні і гібридна експансія путінського режиму на теренах ЄС, ядерний шантаж і агресивна неоімперська політика москви спровокували безпрецедентну гостру конфронтацію, яка несе небезпеку воєнного

конфлікту між РФ і НАТО, розв'язання світової війни з непередбачуваними наслідками.

Актуальним питанням міжнародного порядку денного є зростаюче протистояння глобальних центрів впливу – США і Китаю. Нині триває і посилюється гостра політична, торгово-економічна конкуренція між Вашингтоном і Пекіном, до якої втягнуті окремі країни і регіони світу. Цю ситуацію можна охарактеризувати як «пазл» більш масштабного загальносвітового тренду. Отже, російська агресія стала каталізатором поглиблення глобального розмежування (політичного, економічного, ідеологічного) між цивілізованим, демократичним світом на чолі з США та ЄС і табором авторитарних країн, де домінують тоталітарні тенденції, культ особи, нехтування правами людини (росія, Китай, КНДР, Білорусь).

Об'єктами такого суперництва дедалі більше стають країни Південно-Східної і Центральної Азії, Близького Сходу, Африки, Латинської Америки. Водночас ряд країн – зокрема, Індія, Індонезія, Туреччина, Саудівська Аравія, Бразилія – намагаються стати регіональними лідерами, посісти гідне місце в новому світовому порядку та міжнародному розподілі праці². Є підстави прогнозувати, що саме це протистояння на рівні «демократія-авторитаризм» буде визначати особливості і динаміку світових процесів у ближчій перспективі.

Високий представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки Ж.Боррель у програмному виступі на зустрічі послів ЄС (жовтень 2022р.) виокремив чотири чинники глобальної кризи. На його думку, це «війна в Україні», «глобальна американо-китайська конкуренція», «світові продовольча та енергетична кризи» і «проблеми з безпекою в європейському сусідстві». За оцінками головного європейського дипломата, нині «ми входимо в ідеальний шторм»³.

Отже, варто окреслили деякі складові цього «ідеального шторму» на європейському континенті. Це важливо з огляду на те, що

¹ Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі. – Центр Разумкова, 2022р., с.4-5, https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf.

² Більш детально див.: Роль і місце України в перспективних європейській та євроатлантичній системах безпеки. – Центр Разумкова, 2022р., с.4-9, https://razumkov.org.ua/images/2022/11/16/2022_Rolj_i_mistce_Ukr.pdf.

³ «Ми входимо в ідеальний шторм»: Виступ топ-дипломата ЄС про нову світову реальність. – Європейська правда, 12 жовтня 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/12/7148529>.

внутрішні тенденції і процеси в ЄС впливають як на специфіку та атмосферу партнерства Києва і Брюсселя, так і на перспективи української євроінтеграції⁴. В узагальненому вигляді можна виокремити кілька чинників, що взаємно посилюють один одного і в комплексі містять загрозу єдності та ефективності ЄС.

Перше. Ускладнення соціально-економічної ситуації. Широкомасштабна війна в Україні, припинення поставок енергоносіїв з РФ, блокада країною-агресором українського агропромислового експорту, несприятлива світова кон'юнктура призвели до загострення економічних і соціальних проблем на теренах ЄС. Зокрема, за повідомленням Евростату (вересень 2022р.) — «хліб, овочі, м'ясо — їжа стала дорожчою ... основні продукти харчування також стали значно дорожчими». Зокрема, найвище зростання цін на хліб були зафіксовані в Угорщині (66% у серпні 2022р.), Литві (33%), Естонії та Словаччині (по 32%)⁵.

Загалом, на початку 2022р. в деяких економіках ЄС прискорення інфляції сягнуло рекордних рівнів. В Європі, в умовах дефіциту енергоресурсів, у «найгарячішому» місяці березні 2022р. спостерігався інфляційний шок⁶. Країни ЄС внаслідок російської блокади опинились у стані енергетичної кризи, небувалих цін на газ. Це гальмувало реалізацію європейської безвуглецевої політики, послаблювало можливості протидії кліматичним змінам. Великі промислові підприємства Європи почали скорочувати виробництво на континенті. Уряди європейських країн, де промислове виробництво становить приблизно чверть економіки, вживали екстрених заходів, щоб підтримати комунальні послуги та пом'якшити вплив кризи. Зокрема складна ситуація спостерігалася у Німеччині, де промислове виробництво

становить приблизно 30% економіки та налічує близько 1,15 млн. людей⁷.

У згаданому виступі Ж.Боррель відзначив дві базові причини нинішньої кризової ситуації в ЄС: «наше процвітання ґрунтувалося на дешевих енергоносіях з Росії. Російський газ сприймався як дешевий, і стабільний — але вже доведено, що це не так. Іншим джерелом був доступ до великого китайського ринку...»⁸.

Погіршення соціально-економічної ситуації в зоні ЄС має кумулятивний ефект і загострює інші наявні та латентні проблеми. Така ситуація, на думку частки українських експертів, може вплинути на спільну політику ЄС на українському напрямі.

Експертна думка⁹

Більшість (64%) експертів припускають, що погіршення соціально-економічної ситуації в Європі може викликати зростання розбіжностей і суперечностей між країнами ЄС щодо подальших дій на українському напрямі. Водночас, найчастіше фахівці тією чи іншою мірою погоджуються з тим, що ускладнення соціально-економічної ситуації в ЄС у II півріччі 2022р. через російський тиск і шантаж загалом не спричинить уповільнення євроінтеграції України (57%) і не обмежить допомогу Києву з боку Брюсселя (57%). Але все ж таки значні частки респондентів (38% і 40%, відповідно) дотримуються протилежної думки. Своєю чергою, 72% експертів переконані, що попри складну ситуацію, ЄС не послабить санкції проти країни-агресора.

Друге. Міграційне навантаження. Російська агресія, що супроводжувалась окупацією українських територій, тотальним знищенням житлового фонду, соціальної та енергетичної інфраструктури, геноцидом населення, спричинила масову міграцію громадян України. Агентство ООН у справах біженців визнає, що війна в Україні викликала «найшвидше зростання кризи біженців після Другої світової війни»¹⁰. Основні потоки

⁴ Деякі з внутрішніх проблем ЄС, що аналізувалися у попередніх дослідженнях Центру Разумкова, залишаються актуальними і нині. Див.: Україна-ЄС: шлях до політичної асоціації. — Центр Разумкова, 2021р., с.25-27, https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf.

⁵ Хліб у країнах Європи подорожчав на 18% за рік — Евростат. — Європейська правда, 20 вересня 2022р., <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/20/691651>.

⁶ Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі. — Центр Разумкова, 2022р., с.9, https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf.

⁷ Європейська промисловість згортається через високі ціни на енергоносії. — Європейська правда, 24 вересня 2022р., <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/24/691819>.

⁸ «Ми входимо в ідеальний шторм»: Виступ топ-дипломата ЄС про нову світову реальність.

⁹ Тут і далі в доповіді використовуються результати соціологічних досліджень, опублікованих у цьому журналі.

¹⁰ Війна в Україні: кількість біженців досягла 3,8 млн людей. 28 березня 2022р. — Слово і Діло, <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/28/novyna/suspilstvo/vijna-ukrayini-kilkist-bizhencziv-dosyahla-38-mln-lyudej>.

біженців були спрямовані до країн ЄС, насамперед Польщі, Німеччини, країн Балтії, Румунії, Чехії та ін. За оцінками експертів ООН, станом на вересень 2022р., число українських біженців, зареєстрованих в Європі, перевищило 7 млн.¹¹

ЄС забезпечив безперешкодний прийом біженців з України. У березні 2022р. Рада ЄС ввела в дію Директиву про тимчасовий захист громадян України на території країн об'єднаної Європи. Але згодом деякі місцеві органи влади та міграційні центри в окремих країнах Європи внаслідок «міграційного перенавантаження» були змушені тимчасово призупинити прийом біженців.

Нинішній приплив біженців з України перевищує за масштабами попередні хвилі міграційний потоків до Європи, які розпочалися у 2011р. («арабська весна») і досягли піку у 2015р. Однак, слід зазначити, що масова вимушена міграція з України до країн ЄС кардинально відрізняється від попередніх міграційних процесів. Загалом немає підстав прогнозувати загрозу політиці мультикультуралізму ЄС, загальноєвропейської ідентичності тощо. Також немає підстав говорити про небезпеку утворення якихось закритих етнічних «українських кланів», радикалізацію і криміналізацію українських діаспор. Однак, слід визнати — якщо для країн ЄС процес активного працевлаштування українських біженців, адаптація до місцевих спільнот містить як проблемні, так і позитивні фактори, то для українського ринку праці це має однозначно негативний ефект.

Так чи інакше, фактор масштабної міграції створює низку довгострокових проблем, впливає на внутрішню ситуацію у країнах ЄС, ускладнює соціально-економічне становище і врешті-решт погіршує ставлення місцевого населення до біженців.

Третє. Відцентрові, дезінтеграційні тенденції всередині ЄС. Війна в центрі Європи помітно активізувала у країнах ЄС праві політичні партії і рухи, поширилися євроскептичні настрої. Однією з ілюстрацій таких

тенденцій став прихід до влади в Італії блоку правих сил, серед яких — одіозний рух «Forza Italia» (С.Берлусконі).

Проявилися тенденції економічного та політичного національного егоїзму, тяжіння до сепаратизму, замикання в національних межах. Певним «каталізатором» цих процесів стала світова пандемія COVID-19. Восени 2022р. помітно активізувалися праві сили в Чехії (рух «Триколор»), які організують перманентні масові антиурядові акції «Чехія понад усе», спрямовані проти ЄС, НАТО, «зеленого курсу» для Європи і на підтримку співпраці з росією¹². Схожі тенденції прослідковуються і в деяких інших країнах об'єднаної Європи.

Очевидною загрозою для ЄС є процеси розхитування та ерозії традиційних демократичних інститутів, зростання суспільної недовіри до них. Це обумовлене соціальним розшаруванням, складними економічними процесами на європейському континенті, комплексом зовнішніх впливів і внутрішніх етнічно-демографічних факторів.

Проблемним для ЄС залишається регіон Західних Балкан. З одного боку, в цих країнах помітним є незадоволення темпами інтеграції до ЄС, що призводить до перманентної конфліктності з офіційним Брюсселем. А з іншого — в регіоні спостерігаються внутрішньополітичні кризи, ескаляція нестабільності (Чорногорія, Боснія та Герцеговина), різко загострився міжетнічний конфлікт Сербія-Косово. Водночас у Сербії переважають проросійські настрої, орієнтації на підтримку партнерства з країною-агресором, що суперечить зовнішній політиці ЄС і є перепорою у переговорах про вступ. У жовтні 2022р. Міністр внутрішніх справ Сербії А.Вулін виступив із заявою про те, що Сербії варто якомога швидше визнати, що вона «не хоче» бути в ЄС і що їй «там не місце»¹³.

Своєю чергою, небезпечним для ЄС є «угорське питання», яке фокусує в собі комплекс внутрішніх і зовнішніх проблем. Варто

¹¹ Кількість українських біженців, зареєстрованих у Європі, перевищила 7 мільйонів — нові дані ООН. — Голос Америки, 8 вересня 2022р., <https://ukrainian.voanews.com/a/kilkist-zhertv-ta-bizhentsiv-zroslo-onn/6736396.html>.

¹² У Празі — новий протест проти чинного уряду та допомоги Україні. — Європейська правда, 28 жовтня 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/10/28/7149613>.

¹³ Сербії не місце в ЄС, пора це визнати — міністр. — Європейська правда, 16 жовтня 2022р., <https://www.pravda.com.ua/news/2022/10/16/7372193>.

нагадати, що інституції ЄС порушували проти офіційного Будапешта судові справи щодо відходу від загальних європейських норм демократії. Зокрема у Звіті Європарламенту (вересень 2022р.) наголошується, що в Угорщині діє «гібридний режим виборчої автократії»¹⁴. У листопаді 2022р. Єврокомісія заморозила бюджетну допомогу Будапешту (€5,7 млрд.) через брак реформ у системі державного управління та у сфері верховенства права і незалежності судових рішень¹⁵.

З іншого боку, всупереч спільному курсу ЄС, Будапешт здійснює спроби налагодити діалог з путінською росією, нехтує відповідними рекомендаціями Брюсселя і тим чи іншим чином намагається як блокувати допомогу ЄС Україні, так і послабити санкційну політику ЄС на російському напрямі. По суті, у протистоянні об'єднаної Європи з агресивною російською імперією Угорщина виступає в ролі небезпечної «п'ятої колонії», яка є загрозою єдності і солідарності країн євроспільноти.

Четверте. Російська експансія на теренах ЄС. Путінський режим здійснює масштабний і цілеспрямований гібридний вплив на теренах ЄС з метою послаблення (розвалу) Євросоюзу. Ідеться про: масовану наступальну пропаганду; втручання у внутрішньополітичні процеси, в т.ч. виборчі; енергетичний шантаж; дискредитацію державних структур країн ЄС; підтримку праворадикальних, націоналістичних, популістських рухів; розвідувально-шпигунську, диверсійно-підпривну діяльність¹⁶.

Через провал воєнного бліцкригу в Україні, поразки на російсько-українському фронті, кремль, як зазначалося, вдався до енергетичної блокади ЄС, створення штучного дефіциту продовольства і неприхованого

ядерного шантажу. Водночас країна-агресор активно використовує апробовану раніше т.зв. «міграційну зброю» — цілеспрямовано здійснює ракетний терор в Україні, провокуючи тим самим потік біженців до ЄС.

З іншого боку, ескалація внутрішніх репресій у рф призвела до масової міграції росіян за різними географічними азимутами, в т.ч. і до країн Європи. При цьому слід зазначити, що т.зв. «хорошие русские» тією чи іншою мірою залишаються носіями імперської великодержавної ідеології і поповнюють проблемну російську діаспору, яка містить небезпеку для європейської спільноти.

Політика москви на європейському напрямі набула більш агресивного ворожого характеру, вона зорієнтована на формування впливового проросійського лобі в європейському істеблішменті, підтримку відцентрових процесів в ЄС, дискредитацію і розмивання базових європейських цінностей, експорт корупції, дезорієнтацію громадської думки, інспірування розбіжностей між європейськими державами. Є підстави стверджувати, що саме російський вплив є однією з причин пожвавлення останнім часом активності євроскептиків і радикалів у різних країнах ЄС.

Об'єднана Європа намагається більш активно протистояти російській експансії. За даними керівника британської служби MI-5 К.МакКалума, лише у 2022р. величезна кількість російських чиновників — понад 600 — була вислана з країн Європи, з них понад 400 були визнані шпигунами¹⁷. Водночас, з початку повномасштабного вторгнення в Україну 30 країн Європи заблокували російські пропагандистські канали «RT» і «Спутник». Аналогічні заходи здійснило і керівництво Твіттеру¹⁸.

¹⁴ Європарламент оголосив Угорщину автократією. — Укрінформ, 16 вересня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3572533-evroparlament-ogolosiv-ugorsinu-avtokratie-u-so-ce-oznacae.html>.

¹⁵ Єврокомісія заморозила 5,7 мільярдів євро для Угорщини. — Укрінформ, 30 листопада 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3624965-evrokomisia-viznala-nedostatnimi-zusilla-ugorsini-u-reformah-i-vidklala-budzetni-viplati.html>.

¹⁶ Російська експансія на теренах ЄС аналізується в ряді досліджень Центру Разумкова. Більш детально див.: Гібридна війна Росії: виклик і загроза для Європи. — Національна безпека і оборона, 2016р., №9-10, с.2-14, https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD167-168_2016_ukr.pdf; Європейська інтеграція України: російський фактор. — Національна безпека і оборона, 2020р., №1-2, с.61-63, https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD181-182_2020_ukr.pdf; Україна-ЄС: шлях до політичної асоціації. — Центр Разумкова, 2021р., с.37-40, https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf.

¹⁷ Цюгоріч з Європи видворили понад 400 російських шпигунів — глава MI5. — Укрінформ, 16 листопада 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3615858-cygoric-iz-evropi-vidvorili-ponad-400-rosijskih-spiguniv-glava-mi5.html>.

¹⁸ У 30 країнах Європи заблокували пропагандистські канали рф — голова Нацради. — Укрінформ, 28 жовтня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3603225-propagandistski-kanali-rf-zablokuvali-30-krajin-evropi-golova-nacradi.html>.

П'яте. Консенсусний механізм ухвалення рішень є хронічною складною проблемою ЄС. Принцип консенсусу уповільнює і гальмує важливі рішення Євросоюзу, в т.ч. у сфері зовнішньої політики. Складність консенсусних рішень пояснюється розбіжностями в позиціях країн-членів ЄС, що спричинені внутрішньополітичною кон'юктурою, геополітичними орієнтаціями, зовнішніми впливами тощо. У цьому плані найбільшою проблемою залишається згаданий вище «фактор Угорщини». У стратегічному плані, дотримання цього консенсусного принципу у разі подальшого розширення ЄС містить неабиякі загрози і виклики для спільної політики ЄС та його єдності.

14 вересня 2022р. президентка ЄК Урсула фон дер Ляєн, виступаючи в Європарламенті з щорічною промовою «Про становище Союзу» (*State of the Union*), наголосила на пріоритетності зміни системи голосування в ЄС і внесенні відповідних коректив до базових документів ЄС, зокрема Лісабонського договору¹⁹. Але варто згадати, що тема переходу від процедури консенсусу до ухвалення рішень кваліфікованою більшістю порушувалася й попереднім керівництвом ЄС. У цьому контексті слід зазначити, що від цієї реформи залежать подальші перспективи розширення ЄС.

Шосте. Проблеми стратегічного позиціонування ЄС на російському напрямі. Під час широкомасштабної агресії росії проти України на теренах ЄС де-факто поступово формується нова більш рішуча і послідовна політика Брюсселя щодо Москви. Складовими цієї політики є заяви, резолюції і рішення керівних структур ЄС. Найбільш повно та комплексно позиції ЄС були викладені в резолюції Європарламенту від 23 листопада 2022р., де росія оголошується державою-спонсором тероризму²⁰.

Паралельно, в листопаді 2022р. серед керівного істеблішменту ЄС розпочався процес вироблення концептуальних засад довгострокової політики об'єднаної Європи щодо рф. Ж.Боррель на рівні міністрів закордонних справ країн ЄС ініціював дискусію щодо перегляду п'яти базових принципів відносин з росією, які були узгоджені ще у 2016р.²¹

За попередньою інформацією, проектний документ передбачає підтримку України, ізоляцію росії на міжнародному рівні, санкційні заходи, притягнення представників рф до відповідальності за скоєні в Україні злочини, підтримку сусідів ЄС через політику розширення, зміцнення стійкості ЄС тощо²². Але очевидно, що на фоні складних внутрішніх проблем ЄС, нереформованих механізмів ухвалення рішень, процес подальшого стратегічного позиціонування на російському напрямі навряд чи буде простим і швидким.

1.2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: ЧИННИК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Євроінтеграція України апіорі сприймалася кремлівським керівництвом як виклик гегемонії рф на пострадянському просторі. Отже, успішний європейський проект Києва є як переконливим прикладом і мобілізуючим стимулом для інших пострадянських країн, так і загрозою путінському режиму, який збудував авторитарну поліцейську державу з репресивною внутрішньою і агресивною зовнішньою політикою.

Російський тиск на Україну з метою блокування євроінтеграційного курсу Києва здійснювався протягом усієї новітньої історії російсько-українських відносин, послідовно та цілеспрямовано, з використанням наявного арсеналу засобів й інструментів – від політико-дипломатичного тиску, інформаційної

¹⁹ Час для війни, і не лише з Росією. Які пріоритети ЄС визначила Урсула фон дер Ляєн на 2023 рік. – Європейська правда, 15 вересня 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/15/7146813>.

²⁰ Зокрема, в цій резолюції Європарламент: (а) заявив про непохитну підтримку незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах; (б) визнав росію «державою - спонсором тероризму і державою, що застосовує засоби тероризму»; (в) закликав держави-члени ЄС до всеосяжної міжнародної ізоляції росії і скорочення з нею дипвідносин; (г) закликав підтримати розслідування злочинів, скоєних росією, притягнути до відповідальності причетних осіб, створити спеціальний трибунал у справі про злочини агресії росії проти України; (д) ініціював створення всеосяжного міжнародного механізму компенсації збитків від російської агресії, включно з міжнародним реєстром збитків. Див.: Європарламент визнав РФ державою - спонсором тероризму й закликав до її міжнародної ізоляції – резолюція. – Інтерфакс-Україна, 23 листопада 2022р., <https://interfax.com.ua/news/general/873954.html>.

²¹ ЄС почав перегляд принципів майбутніх відносин з Росією – ЗМІ. – Європейська правда, 14 листопада 2022р., <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/14/7376322>.

²² Там само.

експансії та економічної блокади до розв'язання широкомасштабної війни та окупації частини території України²³. Нині дії кремля на українському напрямі мають усі ознаки геноциду і зорієнтовані на знищення української державності.

З одного боку, російська збройна інтервенція де-факто мала зворотній ефект — вона прискорила євроінтеграційні процеси в Україні, сприяла проєвропейському об'єднанню нації. Війна зняла з порядку денного та унеможливила будь-які перспективи східної інтеграції України, призвела до масової вестернізації українського суспільства і вкоренила ідею безальтернативності та незворотності руху до ЄС²⁴. Водночас, зміцнилася солідарність Києва і Брюсселя у протистоянні країні-агресору. Надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС можна розглядати як відповідь об'єднаної Європи на неоімперську політику росії.

Однак, з іншого боку, слід констатувати, що російська експансія негативно вплинула на європейську інтеграцію, уповільнила її темпи. Наша країна під час агресії зазнала величезних людських та фінансово-економічних втрат. Війна, розв'язана путінським режимом, є однією з самих смертоносних в Європі з часів Другої світової війни. За даними ООН, за період з 24 лютого по 26 грудня 2022р. число загиблих серед цивільного населення України становить 6 884 особи, 10 947 були поранені²⁵.

Зрозуміло, що реальне число жертв, убитих, закатованих, зниклих без вісти, досі невідомих і таємно похованих на окупованих територіях, у рази більше²⁶. Так, за

попередніми даними, лише під Маріуполем загинули від 20 до 22 тис. людей²⁷. Опосередковано про масштаби жертв свідчить також той факт, що працівники поліції, станом на грудень 2022р., відкрили 49 940 кримінальних проваджень щодо злочинів росіян та їх пособників в Україні з початку повномасштабної війни²⁸. Водночас, у серпні 2022р. Головнокомандувач ЗСУ В.Залужний повідомив про 9 000 загиблих бійців ЗСУ²⁹. Очевидно, що це лише умовні і проміжні дані, бо широкомасштабна кровопролитна війна в Україні триває, і щоденно надходить інформація про нові жертви³⁰.

Критичними є масштаби економічних втрат України внаслідок війни. 13 жовтня 2022р. Президент В.Зеленський під час спільного засідання Уряду, групи Світового банку та МВФ заявив: «Цьогоріч російський терор призвів до падіння української економіки більш ніж на третину. Так само на третину скоротилися й реальні доходи наших людей. Тисячі підприємств та об'єктів інфраструктури зруйновані. Мільйони людей стали внутрішніми переселенцями»³¹.

Під час широкомасштабної агресії (станом на листопад 2022р.) росія випустила по Україні понад 4 000 ракет й обстріляла країну понад 24 тис. разів. За оцінками європейських експертів, через ракетний терор країні-агресора пошкоджено або знищено 60 982 об'єкти цивільної інфраструктури по всій Україні, зокрема 42 818 житлових будівель і будинків, 1960 навчальних закладів та 396 медичних закладів, 392 культурних та 87 культових споруд. Уражено 5 315 об'єктів водопостачання та об'єктів електропостачання. Російські терористи пошкодили

²³ Більш детально див.: Європейська інтеграція України: російський фактор. — Національна безпека і оборона, 2020р., №1-2, с.58-61.

²⁴ Ці тенденції докладно характеризуються у розділі 3 доповіді.

²⁵ З початку війни в Україні загинули майже 7 тис. цивільних людей — ООН. — Українська правда, 28 грудня 2022р., <https://www.pravda.com.ua/news/2022/12/28/7382634>.

²⁶ В Управлінні верховного комісара з прав людини ООН неодноразово наголошували, що реальні цифри загиблих цивільних значно вищі, оскільки отримання інформації з місць, де тривають інтенсивні бойові дії, відбувається з затримкою, а багато повідомлень про смерті ще перевіряються.

²⁷ У Маріуполі загинули десятки тисяч людей — Кириленко. — Суспільне, 12 квітня 2022р., <https://suspihne.media/227991-u-mariupoli-zaginuli-desatki-tisac-ludej-kirilenko>.

²⁸ Поліція відкрила майже 50 тисяч справ щодо злочинів росіян в Україні. — Укрінформ, 21 грудня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3638142-policia-vidkrila-majze-50-tisac-sprav-sodo-zlociniv-rosian-v-ukraini.html>.

²⁹ У ході повномасштабної агресії РФ загинули майже 9 тисяч українських військових — Залужний. — Радіо Свобода, 22 серпня 2022р., <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ahresia-rf-vtraty-zsu/31999423.html>.

³⁰ Слід додати, що за шість попередніх років війни на Донбасі загинули 13 тис. людей, понад 30 тис. поранені.

³¹ Зеленський: Через терор РФ економіка впала понад як на третину. — Українська правда, 13 жовтня 2022р., <https://www.pravda.com.ua/news/2022/10/13/7371717>.

або знищили майже 40% життєво важливої енергетичної інфраструктури України³².

За попередніми оцінками експертів *KSE Institute* (вересень 2022р.), збитки від руйнування лише житлового сектору та окремих об'єктів інфраструктури України від повномасштабної війни сягнули понад \$127 млрд.³³

Величезних втрат Україна зазнала в екологічній сфері. Зокрема 20% природоохоронних територій України потерпають від війни. Через бойові дії постраждали 3 млн. га лісів. Загалом довкілля України завдано збитків на €36 млрд.³⁴ Наведені дані дають лише певне уявлення про обсяги втрат України, які під час війни, що триває, зростають.

Такі масштабні втрати негативно позначились як на ситуації в різних секторах української економіки і соціальному самопочутті громадян, так і на перспективах соціально-економічного розвитку країни. Так, зростання споживчих цін в Україні в жовтні 2022р. прискорилося до 2,5%, і в річному вимірі інфляція зросла до 26,6%³⁵. Водночас, Мінекономіки за підсумками дев'яти місяців 2022р. оцінює падіння ВВП на рівні близько 30% внаслідок російських атак на об'єкти критичної інфраструктури³⁶. За прогнозами Уряду, якщо росія продовжить обстріли енергетичної інфраструктури, ВВП України може впасти до 50%³⁷.

Отже, широкомасштабна війна, яка несе загрозу українській державності, змушує суттєво корегувати пріоритети внутрішнього соціально-економічного розвитку і зовнішньої політики в цілому, зосереджувати головну увагу та ресурси на опорі російській агресії. Це не може не позначатися на динаміці й

ефективності просування на європейському напрямі.

По-перше, війна уповільнила темпи соціально-економічного реформування в рамках реалізації Угоди про асоціацію Україна-ЄС, тією чи іншою мірою ускладнила процес імплементації пакета рекомендацій Єврокомісії. Зокрема, ідеться про те, що: (а) реалізація деяких напрямів Угоди про асоціацію нині критично ускладнена і має здійснюватися у мирний період; (б) загальноєвропейські норми стосовно законодавчого врегулювання окремих внутрішньополітичних процесів мають бути адаптовані до умов воєнного стану та режиму бойових дій.

По-друге, попри ряд важливих ініціатив ЄС щодо лібералізації торгівлі з Україною і залучення її до внутрішнього європейського ринку, війна об'єктивно знизила інтерес і активність європейських бізнес-партнерів до розвитку контактів з воюючою країною зі складною внутрішньополітичною ситуацією, яка містить ризики та небезпеки для перспективних інвестицій і ведення бізнесу. З іншого боку, і європейський бізнес перебуває у складній ситуації внаслідок ряду проблем, про які йшлося вище.

По-третє, війна перетворила Україну на довгострокового реципієнта міжнародної донорської допомоги. За оцінками експертів, іноземні фінансові надходження покривають приблизно третину витрат бюджету України³⁸. Така тенденція зберігатиметься і наступного року. Прем'єр-міністр України Д.Шмигаль, презентуючи бюджет на 2023р., зазначив, що «видатки бюджету вдвічі більші доходів... Дефіцит у \$38 млрд. розраховуємо переважно закрити завдяки підтримці наших

³² Європарламент закликав до розслідування злочинів РФ в Україні із притягненням причетних осіб до відповідальності – резолюція. – Інтерфакс-Україна, 23 листопада 2022р., <https://interfax.com.ua/news/general/873971.html>.

³³ Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 вересня 2022 року. – https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.pdf.

³⁴ Про втрати екосистеми України внаслідок війни докладно наведено в розділі 2 доповіді.

³⁵ Інфляція в Україні в жовтні зросла до 2,5%, у річному вимірі до 26,6% – Держстат. – Інтерфакс-Україна, 10 листопада 2022р., <https://interfax.com.ua/news/economic/871231.html>.

³⁶ Падіння ВВП України у жовтні-2022 прискорилося до 39% через російські атаки на інфраструктуру – Мінекономіки. – Інтерфакс-Україна, 10 листопада 2022р., <https://interfax.com.ua/news/economic/871221.html>.

³⁷ ВВП України може впасти до 50%, якщо Росія продовжить обстріли інфраструктури – Шмигаль. – Forbes, 13 грудня 2022р., <https://forbes.ua/news/vvp-ukraini-mozhe-vpasti-do-50-yakshcho-rosiya-prodovzhit-obstrili-infrastrukturu-shmigal-13122022-10468>.

³⁸ Фінансова допомога від міжнародних партнерів: скільки Україна отримала на 1 жовтня. – Економічна правда, 6 жовтня 2022р., <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/6/692303>.

міжнародних партнерів. Зокрема Євросоюзу, США та МВФ»³⁹.

По-четверте. Через російську експансію і тривалу війну українська сторона має зосереджувати величезні політико-дипломатичні, фінансово-економічні, кадрові ресурси на протистоянні агресії кремля на різних напрямках. Зокрема Київ змушений тримати великий військовий контингент на 1000-кілометровому російсько-українському фронті та постійно збільшувати фінансування воєнних потреб. Нині майже половина бюджетних витрат спрямовані в оборонний сектор. У бюджеті-2023 заплановано 43% воєнних витрат⁴⁰.

Фактично триває російсько-українська «війна на виснаження» і напрям європейської інтеграції, з огляду на обмежені внутрішні ресурси, забезпечується не повною мірою. Водночас, політичні рішення і дії української влади, увага суспільства і загалом громадський політичний дискурс нині зосереджені переважно на темі війни.

1.3. СОЛІДАРНІСТЬ І ПІДТРИМКА ЄС

Політико-дипломатична підтримка, військово-технічна, фінансово-економічна та гуманітарна допомога країн ЄС у період війни є критично важливими для протистояння агресії кремля⁴¹.

Загалом європейське співтовариство продемонструвало солідарність з Україною, непохитну підтримку її територіальної цілісності, незалежності та суверенітету. Європейський Союз: (а) засудив російську агресію, не визнав анексію Криму і «приєднання» до РФ окупованих українських територій; (б) здійснює різноманітну воєнну допомогу Україні; (в) забезпечує фінансово-економічну та гуманітарну підтримку; (г) зміцнює і поширює санкційну політику проти країни-агресора; (д) забезпечує захист і допомогу українським біженцям; (е) сприяє реалізації реформ в Україні.

Нижче окреслюються деякі найбільш важливі напрями допомоги Україні з боку ЄС.

Політико-дипломатична підтримка і солідарність. Керівні структури ЄС — Європейська Рада, Європарламент, Єврокомісія з початку російської інтервенції у лютому 2014р. чітко визначили і послідовно здійснювали курс на підтримку України у протистоянні країні-агресору. Слід нагадати, що ще 1 вересня 2014р. лідери країн ЄС ухвалили «Висновки Європейської Ради щодо ситуації в Україні», де рішуче засуджується «нелегальна анексія Криму ... проникнення бійців та зброї з території РФ у Східну Україну, а також агресія російських збройних сил на українську територію»⁴². Глави держав/урядів ЄС зверталися до світової спільноти з заявами стосовно підтримки України. Європарламент у період 2014-2022рр. ухвалив низку резолюцій з вимогами зупинити російську інтервенцію, вивести окупаційні війська та забезпечити територіальну цілісність України. Послідовна політика солідарності і підтримки України фіксувалася у рішеннях щорічних самітів Україна-ЄС.

З початком широкомасштабної війни проти України офіційний Брюссель активізував і зміцнив курс на підтримку Києва і протистояння збройній російській інтервенції. Спостерігалася помітна активність ЄС щодо підтримки України на міжнародних майданчиках.

Зокрема, за сприяння країн ЄС у жовтні 2022р. ГА ООН ухвалила історичну резолюцію «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН», яка не визнає і засуджує незаконні «референдуми» на окупованих територіях України та вимагає від Росії скасувати анексію та вивести свої війська з території України⁴³. Виступаючи на сесії ГА ООН лідери країн ЄС продемонстрували спільні європейські підходи щодо підтримки України та засудження агресивної імперської політики Росії, а голова

³⁹ Бюджет-2023: Шмигаль оприлюднив основні показники. — Слово і Діло, 3 листопада 2022р., <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/03/novyna/finansy/byudzhets-2023-shmyhal-oprylyudnyv-osnovni-pokaznyky>.

⁴⁰ Бюджет-23: армія, дороги і марафон. — LB.ua, 5 листопада 2022р., https://lb.ua/economics/2022/11/05/534879_byudzhets23_armiya_dorogi_i_marafon.html.

⁴¹ Європейська інтеграція України: російський фактор. — Національна безпека і оборона, 2020р., №1-2, с.63-64.

⁴² Висновки Європейської Ради щодо ситуації в Україні від 1 вересня 2014р. — Представництво ЄС в Україні, eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2014/2014_09_01_01_uk.htm.

⁴³ Важливо те, що резолюцію підтримали 143 країни світу (п'ять держав — Росія, Білорусь, Сирія, Північна Корея та Нікарагуа проголосували «проти»). Це рекордний рівень підтримки України російській агресії з 2014р. Рішення ГА ООН свідчить про зростання світової солідарності з Україною і посилення політичної ізоляції країни-агресора.

Європейської Ради Ш.Мішель запропонував призупинити членство росії в Раді Безпеки ООН⁴⁴.

Водночас, за ініціативи представників країн ЄС ПА Ради Європи ухвалила резолюцію, в якій оголосила режим рф терористичним і закликала до найскорішого створення міжнародного трибуналу. Це рішення авторитетної міжнародної організації ініціювало процес визнання росії державою-спонсором тероризму з боку Європарламенту і ряду парламентів європейських країн.

Паралельно провідні країни ЄС спільно з союзниками відстоюють інтереси України у форматі G7. На останніх засіданнях (вересень-жовтень 2022р.) «Велика сімка»: (а) засудила російську атаку на енергетичну структуру України; (б) заявила про невизнання референдумів на окупованих територіях України; (в) застерегла росію від використання ядерної зброї; (г) наголосила на продовженні санкцій проти країни-агресора і наданні допомоги Україні «стільки, скільки буде потрібно»; (д) зазначила, що «ми притягнемо президента Путіна та винних до відповідальності»⁴⁵.

Завдяки активності країн ЄС, США та інших міжнародних партнерів, G20 у листопаді 2022р. ухвалила резолюцію з засудженням війни в Україні. У підсумковому документі G20 наголошується, що «більшість членів рішуче засудили війну в Україні та підкреслили, що вона спричиняє величезні людські страждання та поглиблює існуючі вразливості у світовій економіці»⁴⁶.

ЄС разом з країнами-партнерами запровадив активну політику засудження і міжнародної ізоляції країни-агресора. Унаслідок цього:

- ✓ росію виключили зі складу Ради Європи;
- ✓ позбавили членства в Раді ООН з прав людини;

✓ агресія рф була засуджена на міжнародних майданчиках – ГА ООН, ЄС, ПАРЕ, НАТО, ОБСЄ, G7, G20;

✓ ПАРЕ, Європарламент і ряд парламентів країн ЄС визнали росію державою-спонсором тероризму;

✓ представників рф виключили із ПА ОЧЕС, Всесвітньої туристичної організації ООН, керівної Ради Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO), позбавили головування в Комітеті Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, виключили з інших міжнародних організацій.

Також варто зазначити, що резонансні міжнародні ініціативи України, зокрема, проведення на вищому рівні самітів Кримської платформи (2021-2022рр.) і Парламентського саміту Кримської платформи (жовтень 2022р.) були активно підтримані інституціями ЄС і країнами-членами.

Експертна думка

Оцінюючи різні напрями допомоги ЄС Україні, фахівці насамперед відзначають допомогу українським біженцям – 4,6 бала (за п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що підтримка є зовсім не ефективною, «5» – дуже ефективною). Також високо оцінюється політична підтримка України на міжнародних майданчиках – 4,2 бала. Своєю чергою, фінансово-економічна і гуманітарна допомога отримала 4 бали. Сприяння реформам в Україні – 3,5. Дещо нижче оцінюють респонденти ефективність військової допомоги і санкційної політики ЄС – по 3,3 бала.

Воєнно-технічна допомога. Сфера оборони, зокрема постачання озброєння, боеприпасів і військової техніки для ЗСУ є і, на жаль, залишатиметься ближчим часом топ-пріоритетом для України. Для Євросоюзу як соціально-економічного та політичного об'єднання країн Європи безпека і оборона завжди була досить чутливою і проблемною темою й до недавнього часу вважалася прерогативою НАТО. Результатом тривалих дискусій в європейському

⁴⁴ Президент Євроради закликав призупинити членство росії в Радбезі ООН. – Європейська правда, 23 вересня 2022р., <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/09/23/7368840>.

⁴⁵ G-7 засудила плани кремля про псевдореферендуми і ядерні загрози, обіцяє санкції. – Європейська правда, 23 вересня 2022р., - <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/09/23/7368712>.

⁴⁶ Підсумковий документ саміту Великої двадцятки на Балі з рішучим засудженням війни в Україні було підтримано одногосомно, включаючи Росію. – DW, 16 листопада 2022р., <https://www.dw.com/uk/lideri-g20-zasudili-vijnu-rf-proti-ukraini-deklaracia/a-63773354>.

істеблшменті стало ухвалення у 2021р. «Стратегічного компасу» — базового документа, який визначає загрози для об'єднаної Європи і містить перелік планів і заходів у сфері безпеки. Але нині цей документ уже не вповні відповідає сучасним викликам. Офіційний Брюссель змушений на практиці доповнювати спільну європейську політику безпеки новими заходами та ініціативами у відповідь на ескалацію російської загрози.

У березні 2021р. Рада ЄС створила Європейський фонд миру (EPF) обсягом €5,7 млрд., який використовується для фінансування заходів у сфері безпеки і підтримання миру⁴⁷. Це перший в історії ЄС інструмент, який фінансує поставки летальної зброї третій країні. За цей час Україна отримала від Фонду €3,1 млрд.

Військово-технічне співробітництво з країнами ЄС, насамперед надання зброї в умовах масштабних бойових дій на російсько-українському фронті, має для Києва вирішальне значення. Загалом поставки здійснюються на двосторонньому рівні. Значна частина зброї, яку Європа наразі надає Україні, походить із власних запасів країн.

Держави ЄС постачають Україні досить широку номенклатуру зброї і військового обладнання — від реактивних систем залпового вогню, систем ППО і гаубиць до радарів, пристроїв до розмінування, медичного обладнання і зимового одягу. ЗСУ використовують танки, надані Польщею, самохідні арт-установки «Zuzana 2» (Словаччина), «Krab» (Польща), «Caesar» (Франція), гаубиці «Panzerhaubitze 2000» (Німеччина), шведські ПЗРК, а також боєприпаси і техніку, які направили до України країни Балтії, Румунія, Чехія, Нідерланди, Іспанія та інші країни ЄС. Станом на вересень 2022р., лише дві країни Євросоюзу не допомагали Україні зброєю — Угорщина та Австрія⁴⁸.

Експертна думка

Узагальнюючи експертні оцінки, можна виокремити групу країн ЄС, які, на думку фахівців, найбільше допомагають Україні у воєнному аспекті. Безумовним лідером є Польща (96%). Також переважна більшість (82%) респондентів відзначають активну воєнну допомогу з боку Литви. Наступні місця в експертному рейтингу посідають Латвія (56%) і Естонія (55%). Серед інших країн ЄС, що допомагають Україні зброєю, експерти виокремлюють Німеччину (46%), Чехію (45%), Францію (34%) і Словаччину (30%). Значимі, на думку експертів, також є допомога Нідерландів (16%) і Іспанії (13%).

Країни ЄС на рівні міністрів оборони беруть регулярну участь у зустрічах контактної групи з оборони України (UDCG), яка розпочала свою діяльність у квітні 2022р. на американській авіабазі Рамштайн у Німеччині⁴⁹. Ця важлива ініціатива спрямована на забезпечення координації та об'єднання зусиль держав світу для підтримки обороноздатності України та оснащення ЗСУ.

Іншим напрямом воєнної підтримки з боку Європи є організація професійної підготовки особового складу ЗСУ. У жовтні 2022р. Рада ЄС ухвалила рішення про створення Місії Євросоюзу з надання військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine), яка забезпечуватиме спеціалізовану підготовку ЗСУ, у т.ч. Сил територіальної оборони⁵⁰.

Однак, багатомісячний досвід опору російській агресії свідчить про те, що проблема регулярного і своєчасного постачання Україні зброї у необхідній кількості і за потрібною номенклатурою залишається актуальною. Виступаючи у вересні 2022р. на щорічному форумі Ялтинська європейська стратегія (YES), В.Зеленський допустив можливість скорочення військової підтримки: «...зменшення зброї — буде. Не тому, що хтось у Європі цього хоче. Наше завдання, щоб не дати цієї можливості»⁵¹.

⁴⁷ Рада ЄС ухвалила Європейський фонд миру на 5 мільярдів. — Укрінформ, 22 березня 2021р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3212892-rada-es-uhvalila-evropejskij-fond-miru-na-5-milardiv.html>.

⁴⁸ Кулеба назвав дві країни ЄС, які не постачають Україні зброю. — Європейська правда, 22 серпня 2022р., <https://www.pravda.com.ua/news/2022/08/22/7364377>.

⁴⁹ У цих зустрічах міністрів оборони беруть участь представники близько 50 країн-союзників України, причому це не лише країни ЄС і НАТО, але й держави Африки, Близького Сходу, Азійсько-Тихоокеанського регіону та ін.

⁵⁰ Місія EUMAM Ukraine діятиме на території країн-членів ЄС та матиме Оперативний штаб у Брюсселі. Мандат місії спочатку триватиме два роки, а фінансове забезпечення на цей період становитиме €106 млн.

⁵¹ Зеленський припускає скорочення у майбутньому фінансової та військової підтримки України. — Інтерфакс, 11 вересня 2022р., <https://interfax.com.ua/news/political/857952.html>.

Поставки зброї залежать від багатьох суб'єктивних і об'єктивних чинників: зокрема, активності та наполегливості української сторони, рівня солідарності лідерів відповідних країн ЄС, обсягу їх воєнних арсеналів, специфіки внутрішньополітичної ситуації, особливостей логістики, обмежень на постачання відповідної номенклатури зброї, що накладаються з боку третіх країн, тощо.

Експерти Кільського інституту світової економіки, аналізуючи стан і динаміку поставок озброєння до України, дійшли висновку, що з кінця квітня 2022р. європейська військова допомога Україні має тенденцію до зниження. На думку керівника робочої групи інституту «Ukraine Support Tracker» К.Требеша, європейські країни мають розглядати війну в Україні як більш схожу на кризу єврозони чи пандемію коронавірусу, які спонукали спрямувати сотні мільярдів на заходи екстреного фінансування. Але європейська допомога Україні поки що становить лише малу частину цієї суми — «це напрочуд мало, враховуючи, що поставлено на карту»⁵².

Підсумовуючи, слід констатувати, що західна (в т.ч. європейська) воєнна допомога змінила ситуацію на фронті, сприяла організації ефективного опору російській агресії і успішним наступальним операціям ЗСУ. Однак слід визнати, що, по-перше, поставки необхідної зброї Україні розпочалися із запізненням і здійснювалися в обмежених масштабах. По-друге, попри всі численні звернення офіційного Києва, Україна й досі не має надійного захисту від ракетних атак країни-агресора, що призводить до величезних жертв серед мирного населення і руйнування критичної інфраструктури країни.

Фінансово-економічна, гуманітарна допомога. Загалом, з початку широкомасштабної російської агресії, ЄС активізував і розширив фінансово-економічну допомогу та гуманітарну підтримку України. Брюссель

ініціював низку грантових програм, позик, кредитів і гуманітарних поставок.

Станом на листопад 2022р., ЄС, його фінансові інституції та країни-члени мобілізували понад €22 млрд. для підтримки економічної, соціальної та фінансової стійкості України в різних формах макрофінансової підтримки, бюджетної підтримки, екстреної, кризової та гуманітарної допомоги⁵³. Відповідно внесок ЄС та фінансових інституцій склав €12 млрд., країн-членів Союзу — €7,3 млрд., Європейського фонду миру — €3,1 млрд.⁵⁴ Слід додати, що з цієї суми фінансування покриття дефіциту держбюджету України становило близько €5 млрд.⁵⁵

Експертна думка

Фахівці виокремлюють групу країн ЄС, які, на їх думку, найбільше допомагають Україні у фінансово-економічному та гуманітарному аспектах. 89% респондентів віддають перевагу Польщі. Своєю чергою, 76% відзначають підтримку з боку Німеччини. Наступні місця посідають Литва (58%), Латвія (43%), Франція (39%), Естонія і Чехія (по 30%). Також експерти згадують про економічну допомогу Нідерландів (22%), Італії (15%), Швеції (13%) і Данії (13%).

Зрозуміло, що обсяги допомоги Україні з боку окремих країн ЄС в абсолютних цифрах є різними, в т.ч. залежно від їх економічного потенціалу і можливостей. Але слід звернути увагу й на іншу сторону цієї допомоги. Відповідно до того, яку частку власного ВВП складає допомога Україні, деякі невеликі держави Європи значно випереджають найбільші країни ЄС: Німеччину, Францію та Італію. Отже, найщедрішими донорами для України стали Латвія (0,9% ВВП), Естонія (0,8%), Польща (0,5%), Литва (0,4%), Норвегія (0,4%), Словаччина (0,2%), Чехія (0,2%)⁵⁶.

У червні Єврокомісія запропонувала і Рада ЄС схвалила €9 млрд. термінової макрофінансової допомоги на 2022р.⁵⁷ Був також наданий грант на €120 млн. для підтримки

⁵² Politico: 3 квітня європейська військова допомога Україні йде на спад. — Європейська правда, 18 серпня 2022р., <https://www.pravda.com.ua/news/2022/08/18/7363755>.

⁵³ ЄС вже виділив Україні понад €22 млрд., продовжить підтримку — Боррель. — Інтерфакс-Україна, 7 листопада 2022р., <https://interfax.com.ua/news/general/870566.html>.

⁵⁴ The European Union and Ukraine, [file:///D:/Downloads/STR_EU_SolidarityUA-v11.pdf%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/STR_EU_SolidarityUA-v11.pdf%20(1).pdf).

⁵⁵ Україна отримала €24,1 млрд., або 65% заявленої партнерами допомоги. — Інтерфакс-Україна, 28 жовтня 2022р., <https://interfax.com.ua/news/economic/868640.html>.

⁵⁶ ЄС «майже вдвічі» відстає від США у допомозі Україні, вказують німецькі аналітики. — Голос Америки, 11 жовтня 2022р., <https://ukrainian.voanews.com/a/6784769.html>.

⁵⁷ ЄС надасть Україні 9 млрд євро допомоги. — Суспільне. Новини, 31 травня 2022р., <https://suspihne.media/244971-es-nadast-ukraini-9-mld-evro-dopomogi>.

стійкості розбудови держави. ЕІБ забезпечив €668 млн. для термінових фінансових потреб держави⁵⁸. У рамках всесвітньої компанії «Stand up for Ukraine» у липні була схвалена бюджетна підтримка на €500 млн. ЄБРР також надав кредити на суму в €1 млрд. для підтримки переміщених унаслідок війни осіб⁵⁹. Як уже зазначалося, у рамках Європейського фонду миру Україні надана фінансова допомога в обсязі €3,1 млрд.⁶⁰

У грудні 2022р. Рада ЄС затвердила план надання Україні у 2023р. регулярної макрофінансової допомоги в обсязі до €1,5 млрд. щомісяця, на загальну суму €18 млрд.⁶¹

Однак, слід зазначити, що за обсягами фінансово-економічної допомоги ЄС поступається США. Результати дослідження експертів Кільського інституту світової економіки свідчать про те, що за вісім місяців війни ЄС значно відстає від США у підтримці України, а також у швидкості доставки обіцяного. Німецькі експерти констатують: «США зараз надають майже вдвічі більше, ніж країни та установи ЄС разом взяті. Для великих європейських країн це мізерні показники, особливо з огляду на те, що багато обіцяної допомоги прибуває до України після тривалих затримок»⁶².

ЄС також запровадив постачання регулярної гуманітарної підтримки з метою забезпечення доступу до товарів і послуг першої необхідності як у країнах ЄС, так і в Україні для цивільних осіб, постраждалих від російської агресії⁶³. Така допомога надається за різними програмами та інструментами ЄС і передбачає доступ до води, їжі, медпрепаратів, медичного обслуговування, освіти, а також підтримку малих і середніх підприємств, сільського господарства, забезпечення

енергобезпеки, кібербезпеки, відновлення дрібної інфраструктури тощо. З лютого по грудень 2022р. ЄС поставив в Україну понад 77 тис. т гуманітарної допомоги⁶⁴.

Важливою складовою гуманітарної допомоги ЄС є надання притулку і допомоги українським біженцям. Як зазначалося, ЄС активував механізм тимчасового захисту для біженців з України, яким було надано право на перебування у країнах-членах до одного року. Крім цього, механізм передбачає доступ до ринку праці, житла, соціального забезпечення, медичної допомоги, освіти для мільйонів громадян України, які тимчасово перебувають у країнах ЄС. У квітні 2022р. оператори зв'язку ЄС та України підписали Спільну заяву щодо запровадження доступного або безкоштовного роумінгу та міжнародних дзвінків між ЄС та Україною, до якої вже приєдналися 70 європейських операторів. Також у вересні було підписано Спільну заяву надавачів послуг з переказу коштів, яка передбачає зниження комісій за послуги з переказу коштів в Україну, комісій до обмінних курсів євро або гривні.

Санкції ЄС проти країни-агресора. ЄС, інші країни Заходу та ряд міжнародних організацій у 2014р. з початку російської агресії запровадили санкції, які охоплюють різні напрями, зокрема: (а) комплекс обмежувачих заходів щодо різних секторів російської економіки (промисловість, енергетика, банківська сфера, ВПК та ін.); (б) торговельні санкції; (в) персональні санкції проти державно-політичного істеблішменту РФ; (г) візові обмеження.

Відповідні обмежувальні заходи Брюсселя останнім часом удосконалювались і посилювались. Зокрема в жовтні 2022р. ЄС

⁵⁸ Перший пакет допомоги: Європейський інвестбанк направить Україні 668 млн євро. — Ліга. Фінанси, 4 березня 2022р., <https://finance.liga.net/ua/bank/novosti/pervyy-paket-pomoschi-evropeyskiy-investbank-napravit-ukraine-668-mln-evro>.

⁵⁹ Євросоюз і ЄБРР нададуть більше 1 млрд євро трьом країнам. — РБК Україна, 22 березня 2022р., <https://www.rbc.ua/ukr/news/evrosoyuz-ebrr-predostavyat-1-mlrd-evro-trem-1521720689.html>.

⁶⁰ Європейський фонд миру вичерпаний на 85% — в ЄС обговорять, де знайти додаткові гроші. — Українська правда, 11 листопада 2022р., <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/11/7376020>.

⁶¹ Рада ЄС схвалила допомогу Україні у розмірі 18 млрд євро. — Інтерфакс-Україна, 10 грудня 2022р., <https://interfax.com.ua/news/general/877618.html>.

⁶² ЄС «майже вдвічі» відстає від США у допомозі Україні, вказують німецькі аналітики. — Голос Америки, 11 жовтня 2022р., <https://ukrainian.voanews.com/a/6784769.html>.

⁶³ ЄС продовжує надавати необхідну гуманітарну допомогу Україні. — Євроінтеграційний портал, 29 вересня 2022р., <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/yes-prodovzhuye-nadavaty-neobhidnu-gumanitarnu-dopomogu-ukrayini>.

⁶⁴ Євросоюз від лютого надіслав в Україну понад 77 тисяч тонн допомоги. — Укрінформ, 27 грудня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3641783-evrosoyuz-vid-lutogo-nadislav-v-ukrainu-ponad-77-tisac-tonn-dopomogi.html>.

запровадив 8-й пакет антиросійських санкцій, у грудні — дев'ятий, який передбачає: (а) нові обмеження на постачання товарів і технологій (у т.ч. подвійного використання), що можуть використовуватися в оборонному секторі росії. Додаткові санкції проти 168 підприємств російського ВПК; (б) відключення від SWIFT ще трьох російських банків; (в) позбавлення ліцензій на мовлення чотирьох російських каналів: НТВ/NTV Mir, Росія 1, REN TV та Перший Канал; (г) заборона надання росії послуг ЄС у сферах реклами, ринкових досліджень; (д) заборона на нові інвестиції в енергетичний сектор рф; (е) санкції проти фізичних та юридичних осіб — представників держдуми, фізичних осіб і компаній, членів уряду, губернаторів, п'яти російських парламентських партій, судів конституційного суду тощо⁶⁵.

Безумовно, санкційна політика ЄС і колективного заходу разом з політичною ізоляцією країни-агресора має важливий «стримуючий» ефект, на який кремлівське керівництво не може не зважати. Санкції відчутно позначаються на стані російської економіки, соціальному почутті громадян. Світові та європейські фірми і корпорації масово залишили російський ринок. Унаслідок санкцій фінансова система росії зазнала прямих втрат на сотні мільярдів доларів. Під обмежувальні заходи потрапили близько 80% активів банківського сектору, \$300 млрд. валютних резервів були заморожені⁶⁶. Посилилися кризові тенденції в різних секторах російської економіки — авіабудування, автомобільна промисловість, видобувна сфера, машинобудування та ін. За різними оцінками, у 2022р. в росії прогнозується значний спад ВВП⁶⁷. Але очевидно, що західні санкції мають накопичувальний, «відкладений» ефект і розраховані на середньострокову перспективу.

Водночас, деякі чинники сприяли пом'якшенню впливу санкцій, зокрема: загальна інерція економічних процесів у рф, підвищення цін на експортовані енергоносії, помірні, порівняно з іншими країнами, обсяги зовнішнього боргу, використання потенціалу

відкритих для рф азійських ринків, налагодження в обхід санкцій «сірого імпорту» тощо.

Передбачалося, що санкції завдадуть значних економічних втрат росії і тим самим не лише обмежать можливості фінансування агресивних дій, але й зумовлять невдоволення усередині країни, примушуючи її сконцентрувати увагу на внутрішніх проблемах. Але санкції мають обмежений характер — Захід не наважився до запровадження повномасштабного ембарго на російську енергоносії і тотального відключення російської банківської системи від SWIFT. Тому нинішня санкційна політика на російському напрямі, принаймні поки що, не спричинила такого рівня економічних проблем, які б примусили змінити агресивну зовнішню політику кремля, зупинити широкомасштабну агресію в Україні.

Але очевидно, що ЄС та іншим країнам світу вкрай важливо зберегти солідарну лінію поведінки щодо рф — зокрема зміцнювати «санкційний фронт». Послаблення санкцій буде сприйняте кремлем як слабкість Заходу та заохочення до подальшої експансії.

1.4. ЕКОНОМІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНА-ЄС – СКЛАДОВА СПІЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Економічна інтеграція України до ЄС з 2014р. відбувається в умовах російської агресії та окупації значної частини території країни, що створює величезні проблеми та перешкоди на шляху до об'єднаної Європи, містить ризики для розвитку країни в цілому.

Водночас, приєднання до економічного простору ЄС має додаткові конкурентні переваги для України, особливо в умовах сталої тенденції формування певної автономії основних світових центрів впливу, забезпечення їх економічної безпеки у стратегічних галузях на основі процесів ресорсингу та створення регіональних стійких мереж

⁶⁵ ЄС офіційно оголосив про запровадження дев'ятого пакета санкцій проти росії. — Укрінформ, 16 грудня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3635612-es-oficijno-ogolosiv-pro-zaprovadzennja-devatogo-paketu-sankcij-proti-rosii.html>.

⁶⁶ Фінансовий сектор Росії зазнав на сотні мільярдів доларів втрат через санкції — Bloomberg. — Радіо Свобода, 14 вересня 2022р., <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sanktsiyi-vplyv-finsistema-rf/32034023.html>.

⁶⁷ Росію чекає рекордне падіння економіки Росії — Bloomberg з посиланням на прогноз Мінфіну РФ. — Радіо Свобода, 10 травня 2022р., <https://www.radiosvoboda.org/a/news-padinnya-vvp-rosiyi-prohnoz/31842832.html>.

доданої вартості⁶⁸. Отже, Україна має шанс інтегруватися до європейської економіки, яка є найбільш конкурентною і ефективною з усіх можливих для України моделей соціально-економічного розвитку.

У 2022р. зроблено ряд важливих кроків у напрямі активізації економічного партнерства Києва і Брюсселя. Ідеться про лібералізацію торговельних контактів, запровадження безвізових режимів у різних сферах співробітництва Україна-ЄС.

Специфіка і перспективи торгово-економічного партнерства з ЄС. Взаємна торгівля з Євросоюзом стала важливим зовнішньоекономічним фактором стійкості відкритої економіки України в умовах тривалої російської агресії та значних людських і матеріальних втрат. ЄС поступово став основним торговельним партнером — його питома вага в зовнішній торгівлі України у 2013-2021рр. зросла з 32,1% до 39,2% (відповідно в експорті з 26,5% до 39,4%, імпорті з 35,1% до 39,8%)⁶⁹.

За підсумками I півріччя 2022р., частка ЄС сягнула 52,2%⁷⁰, і в цілому обсяг експорту України на європейському напрямі збільшився, порівняно з I півріччям 2021р.⁷¹ Частково це пояснюється тим, що в умовах широкомасштабної війни і морської блокади західний кордон України був майже єдиним транспортним маршрутом. Однак, останнім часом, з відкриттям «зернового коридору», спостерігалось поступове нарощування

вантажоперевезень з українських портів до різних регіонів світу, в т.ч до ЄС. Україна за 11 місяців 2022р. експортувала 50,9 млн. т продукції АПК та харчової промисловості на загальну суму \$21,1 млрд. На жаль, це на 16,7% менше, ніж в аналогічному періоді 2021р.⁷² Нині Україна — 17-й найбільший партнер ЄС з експорту товарів і 15-й з імпорту товарів⁷³.

Загалом, є підстави говорити про значні проєвропейські зрушення у географічній структурі зовнішньої торгівлі України за відносно короткий відрізок часу⁷⁴. При цьому слід мати на увазі важливу обставину — на взаємну торгівлю країн-членів ЄС останніми роками припадає від 60% до 65% обсягу їх зовнішньої торгівлі в цілому, що свідчить про високий рівень самодостатності саме внутрішньоевропейських економічних контактів⁷⁵.

З 2016р. вітчизняні компанії активно використовували можливості Зони вільної торгівлі з ЄС (ПВЗВТ) — у 2016р. експорт товарів до країн-членів ЄС здійснювали 13 402 компанії, у 2021р. — 14 283⁷⁶. Для експорту до ЄС з початку застосування ПВЗВТ було видано 584 907 сертифікатів EUR.1.

Загальні тенденції торговельних відносин з ЄС свідчать про те, що ефекти зони вільної торгівлі за останніми роками мали різнохарактерну динаміку. З одного боку, показники внутрішньогалузевої торгівлі хоча і повільно, але зростали. Індекс відкритості торгівлі з ЄС також характеризувався

⁶⁸ Слід зазначити, що економіка ЄС складає 17,8% світового ВВП, США — 23,9%, КНР — 18,5%. Отже, разом на три великі економіки у 2021р. припадало 60,2% світового ВВП.

⁶⁹ Бюлетень поточного стану торговельних відносин між Україною та ЄС. — Міністерство економіки України, <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=14881855-1cfc-4f87-b028-ec6e1914f113&title=BiuletenPotocznegoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTavropeiskimSoiuzom>.

⁷⁰ Ус І., Гавриленко Н. Вплив війни на зовнішню торгівлю України (за підсумками першого півріччя 2022 р.). — НІСД, 2022р., https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-08/_us-gavrilenko-tablici_merged_0.pdf.

⁷¹ Експорт в ЄС перевищує довоєнний рівень — заступник Міністра економіки Тарас Качка. — Міністерство економіки України, <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=0889ba68-3f13-4118-8ff7-5d040dabcf71&title=EksportVsPerevischuDovonniRiven-ZastupnikMinistraEkonomikiTarasKachk>.

⁷² Цьогоріч Україна експортувала агропродукції на 21 мільярд доларів — Мінекономіки. — Європейська правда, 6 грудня 2022р., <https://www.epravda.com.ua/news/2022/12/6/694645>.

⁷³ Association Implementation Report on Ukraine. Joint staff working document. — European Commission, Brussels, 22.7.2022, SWD(2022) 202 final, <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/Association%20Implementation%20Report%20on%20Ukraine%20-%20Joint%20staff%20working%20document.pdf>.

⁷⁴ Більш детально див.: Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС у 2015-2020 роках: експорт, імпорт, квоти, економічні досягнення та провали, <https://agropolit.com/spetsproekty/840-zona-vilnoyi-torgivli-mij-ukrayinoyu-ta-yes-u-2015-2020-rokah-eksport-import-kvoti-ekonomichni-dosyagnennya-ta-provali>.

⁷⁵ Показники взаємної торгівлі більшості країн-членів ЄС коливаються в середньому в діапазоні 50-75%.

⁷⁶ Терещук А. Вступ України до ЄС: переваги для громадян та бізнесу. — Ліґа.Закон, 4 травня 2022р., https://jurliga.ligazakon.net/analitics/211004_vstup-ukrani-do-s-perevagi-dlya-gromadyan-ta-bznesu.

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ТОВАРАМИ З ОКРЕМИМИ КРАЇНАМИ ЄС,
 \$ тис.⁷⁷

	2014р.		2021р.	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Іспанія	1 166 565,1	607 589,8	1 677 241,7	975 882,5
Італія	2 468 270,5	1 508 974,1	3 469 269,2	2 675 493,0
Німеччина	1 590 590,3	5 361 520,6	2 866 373,4	6 284 374,9
Нідерланди	1 106 095,0	763 899,6	2 262 530,2	1 012 585,8
Польща	2 644 656,8	3 070 819,6	5 557 413,1	4 962 500,1
Угорщина	1 509 893,8	1 463 970,1	1 622 073,1	1 571 028,5

висхідною динамікою. Дещо покращився індекс збалансованості торгівлі⁷⁸.

Але, з іншого боку, негативне сальдо взаємного обміну товарами не було подолане. Показники товарної концентрації експорту України в цілому зросли, але стосовно експорту в ЄС вони мали тенденцію до зменшення. Диверсифікація товарної структури експорту до Європи була найбільш помітна на малих обсягах товарних позицій⁷⁹.

У 2021р. до країн ЄС було спрямовано 34,2% експорту послуг України, їх доля в імпорті склала 42,6%⁸⁰. Причому, на відміну від торгівлі товарами, тут наша країна мала позитивний баланс. На країни ЄС у цей період припадала основна частина прямих українських інвестицій (до 78%), хоча їх обсяг був порівняно незначним та відчував на собі вплив загрози ескалації російської агресії, а також наслідки COVID-19⁸¹.

Загалом структура торгівлі з країнами ЄС свідчить про те, що підприємства України досить повільно інтегрувалися в європейські мережі доданої вартості. Така інтеграція відбувалася переважно на початкових (експорт сировини) та фінальних стадіях (імпорт готової продукції) таких мереж з незначною

концентрацією доданої вартості саме в українських компаніях. Це впливало на визначення місця України в європейському гео-економічному просторі. Водночас російська військова агресія у 2022р. призвела до фактичного переривання таких економічних мереж між Україною та відомими європейськими компаніями. Наприклад, БМВ та Фольксваген вимушені були зупинити частину своїх заводів в Європі внаслідок тимчасового закриття українських підприємств, які постачали комплектуючі для електрообладнання автомобілів⁸².

Отже, з одного боку, у воєнні часи ускладнюються контакти України з ЄС в окремих галузях (сталеливарні виробни, електрообладнання). Але, з іншого боку, війна пришвидшує інституціональну, секторальну (в окремих галузях) інтеграцію національної економіки до внутрішнього ринку ЄС, трансформацію структури експорту шляхом товарної диференціації.

Майбутній розвиток зовнішньої торгівлі України у цілому та з країнами-членами ЄС значною мірою залежатиме від відновлення зруйнованої експортної структури країни та доступу до морів. Тому принципово важливим є рішення ЄС започаткувати

⁷⁷ Побудовано за: Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС. – Державна служба статистики України, <https://www.ukrstat.gov.ua>.

⁷⁸ Бюлетень поточного стану торговельних відносин між Україною та ЄС. – Міністерство економіки України, <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=14881855-1cfc-4f87-b028-ec6e1914f113&title=BiuletynPotocznegoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTavropeiskimSoiuzom>.

⁷⁹ Там само.

⁸⁰ Представництво Європейського Союзу в Україні, <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine>.

⁸¹ Там само.

⁸² Volkswagen, BMW і Porsche зупиняють виробництво через брак автокомпонентів з України. – Forbes, 7 березня 2022р., <https://forbes.ua/inside/volkswagen-bmw-i-porsche-zupinyayut-virobnitstvo-cherez-brak-avtokomplektuyuchikh-z-ukraini-shcho-zagrozhuje-industrii-i-yak-dovgo-protyagnetsya-kriza-07032022-4183>.

спеціальну «Платформу відбудови України», яку очолюють Єврокомісія та Уряд України⁸³. Єврокомісія також запропонувала створити фонд «*RebuildUkraine*». Цей фонд, інтегрований до бюджету ЄС, розглядається як основний інструмент відновлення України. Він надаватиме кредити та гранти, а фінансове управління пов'язуватиметься з інвестиціями та реформами. В основу діяльності «*RebuildUkraine*» буде покладено досвід фонду відновлення та стійкості ЄС, який вже має практику подолання кризових ситуацій у різних країнах Євросоюзу.

Розбудова нової логістичної структури торгівлі Україна-ЄС. Російська часткова блокада Азовського моря з 2014р. та повна блокада Чорного та Азовського морів у 2022р., фактичне припинення економічних контактів із середньоазійськими країнами через російську територію мають значні негативні наслідки для зовнішньої торгівлі України. Так, до війни лівова частка українських поставок зернових культур, які забезпечували вагомий внесок у річні надходження від експорту, відбувалася через чорноморські порти. Нині перебудова логістики в умовах війни здійснюється на основі Плану дій ЄС від 12 травня 2022р. «Шляхи солідарності»⁸⁴.

План передбачає підвищення пропускної спроможності існуючих транспортних коридорів, визначення нових логістичних ланцюгів постачання продукції для України, пошук нових партнерів в ЄС і третіх країнах. Створюватимуться додаткові вантажні можливості наземного та водного транспорту на теренах Євросоюзу, перевалочних пунктів, місць для зберігання продукції, а також максимальної гнучкості у процесі проходження прикордонних формальностей. Це дало змогу вже експортувати через європейську логістику значну частку українського зерна, збільшити обсяги інших експортно-імпортних операцій.

Уже зараз розглядаються можливості: (а) збільшення на 3 640 од. вагонів-зерновозів на додачу до 22 400 од. в Україні та приблизно 12 тис. од. в ЄС; (б) побудови транскордонного трубопроводу для рослинних олій; (в) використання змінених візків під європейський стандарт; (г) збільшення пропускної спроможності залізниць до портів у м.Гданськ, Росток, Гамбург; (д) подовження залізничних колій різної ширини до терміналів в Україні та країнах-сусідах⁸⁵.

У цьому зв'язку дуже корисними для українських експортерів також є платформи, які підтримуються Єврокомісією, для пошуку партнерів та оптимізації шляхів постачання — Мережа підприємств Європи (*Enterprise Europe Network*) та Європейська підтримка кластерів України (*EU Clusters Support Ukraine*), а в Україні, наприклад, система NAZOVNI при МЗС. У липні 2022р. Єврокомісія ухвалила рішення про оновлення індикативних мап Транс'європейської транспортної мережі:

- ✓ Північно-Балтійський коридор продовжено через Львів та Київ до Маріуполя;
- ✓ Балто-Чорноморсько-Егейський коридор продовжено через Львів, Чернівці (Румунію і Молдову) до Одеси;
- ✓ коридори Балтійське море-Адріатичне море та Рейн-Дунай проходять через Львів⁸⁶.

Важливе значення у цьому сенсі набуває підписана в червні 2022р. угода на один рік про вантажні перевезення автомобільним транспортом, яка скасовує необхідність отримання українськими перевізниками відповідних дозволів, спрощує визнання водійських документів⁸⁷.

Інвестиційна складова партнерства Україна-ЄС. Більш проблемною для України

⁸³ ЄС створить платформу для повоєнної відбудови України. — Європейська правда, 4 липня 2022р., <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/4/7356285>.

⁸⁴ Комісія відкриває «Шляхи солідарності, щоб допомогти Україні експортувати сільськогосподарські товари. — Єврокомісія, 12 травня 2022р., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_22_3002.

⁸⁵ Експортні шляхи через ЄС повинні стати постійними для української агропродукції, — Микола Сольський. — Урядовий портал, 16 вересня 2022р., <https://www.kmu.gov.ua/news/eksportni-shliakhy-cherez-ies-povynni-staty-postiynymy-dlia-ukrainskoi-ahroproduktii-mykola-solskyi>.

⁸⁶ ЄС включив українські логістичні шляхи до Транс'європейської транспортної мережі. — Ліга.Закон, 1 серпня 2022р., https://biz.ligazakon.net/news/212907_s-vklyuchiv-ukrainsk-logstichn-shlyakhi-do-transvuropeysko-transportno-merezh.

⁸⁷ У перший місяць широкомасштабної агресії Україні вдалося домовитися про скасування дозволів з 12 країнами-членами ЄС.

(в т.ч. у плані реалізації переваг статусу кандидата в умовах війни) залишається інвестиційна привабливість. За Звітом про глобальну конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму 2017-2018рр., Україна за критерієм втрати бізнесу від тероризму посідала 122 місце з 137 країн⁸⁸.

Після початку активної фази російської агресії показники інвестиційної привабливості країни погіршилися. З лютого по серпень 2022р. Міжнародне рейтингове агентство *Fitch* знизило рейтинг України з В до CCC та C (переддефолтний)⁸⁹. Згодом Україні вдалося домовитися з власниками євробондів, яких було емітовано у 2015-2021рр. на суму приблизно €17 млрд., про відтермінування відповідних виплат на 24 місяці. Разом з тим, зрозуміло, що під час війни залучення іноземних інвестицій можливе лише за умов страхування воєнних ризиків. Такий пілотний проект наразі розробляється з Багатостороннім агентством із гарантування інвестицій групи Світового банку. Тому, очевидно, процес іноземного інвестування з країн ЄС в Україну (як і інших країн під час війни) значною мірою ускладнений.

Лібералізація торгівлі з Євросоюзом.

У 2022р. ЄС скасував торговельні обмеження для українських виробників, щоб допомогти вітчизняному бізнесу витримати навантаження війни та зміцнити свої позиції на європейському ринку. Для Брюсселя це рішення стало безпрецедентним з точки зору надання торговельних поступок країні-не члену ЄС.

В умовах війни такий крок сприяє експорту вітчизняної продукції та поглиблює торговельні відносини з ЄС, а також третіми країнами, до яких транзитом прямує українська продукція. Найбільше виграють

з 4 червня 2022р. застосовуються умови, передбачені Регламентом Європарламенту та Ради ЄС №2022/870 від 30 травня 2022р. про тимчасову лібералізацію торгівлі між Україною та ЄС⁹⁰. Регламент діятиме до 5 червня 2023р. та передбачає⁹¹:

- ✓ **Тимчасове призупинення дії всіх тарифів**, передбачених Додатком I-A до Угоди про асоціацію:
 - скасування мит для промислової продукції, що підлягали поступовому скасуванню до кінця 2022р.;
 - призупинення застосування системи вхідних цін для фруктів та овочів⁹²;
 - призупинення дії всіх квот для сільськогосподарської продукції.
- ✓ **Тимчасове призупинення антидемпінгових мит.**
- ✓ **Тимчасове призупинення застосування глобальних захисних заходів.**

Водночас, Україна має:

- ✓ **дотримуватися правил походження товарів** (товари мають бути повністю виготовлені або перероблені в Україні з дотриманням відповідних правил);
- ✓ **підтвердити, що товар не походить з непідконтрольних Україні територій Донецької або Луганської областей, а також з АР Криму чи м.Севастополя;**
- ✓ **утримуватися від будь-яких нових обмежень на імпорт з ЄС**, включаючи як застосування нових мит чи інших заходів, так і посилення існуючих обмежень (окрім зумовлених необхідністю в умовах війни);
- ✓ **поважати демократичні принципи, права людини та основні свободи, верховенство права, боротися з корупцією та протиправною діяльністю.**

виробники товарів, які мали невеликі квоти на експорт без сплати мит, — як-то мед, оброблені томати, ячмінна крупа та борошно, солод, пшенична клейковина, цукор, крохмаль, овес, м'ясо птиці, яйця, часник, кукурудза, гриби, виноградний та яблучний соки, тютюнові вироби. Скасування мит є важливим кроком для виробників харчових продуктів, мінеральних та хімічних добрив, виробів з алюмінію тощо.

⁸⁸ EU-Ukraine trade and investment relations and the impact of Russia's war, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/639321/EXPO_BRI\(2022\)639321_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/639321/EXPO_BRI(2022)639321_EN.pdf).

⁸⁹ Fitch знизив рейтинг України з CCC до переддефолтного C. — Українські новини, 25 липня 2022р., <https://ukranews.com/ua/news/871281-fitch-znyzyv-rejtyng-ukrayiny-z-sss-do-pereddefoltnogo-s>.

⁹⁰ У випадках, коли імпортер з України становитиме суттєву загрозу європейським виробникам, ЄС може повернути мита на окремі продукти після проведення відповідного захисного розслідування.

⁹¹ До уваги експортерів: з 4 червня 2022р. у торгівлі між Україною та ЄС застосовуються умови, передбачені Регламентом Європейського Парламенту та Ради №2022/870 від 30 травня 2022 року про тимчасову лібералізацію торгівлі, яка доповнює торгові поступки, що застосовуються до української продукції відповідно до Угоди про асоціацію. — Міністерство економіки України, 8 червня 2022р., <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=351bbe54-d274-4a71-9141-58023629451c&title=DoUvagiEksporteriv-Z4-Chervnia2022-RokuUTorgivliMizhUkrainoiuTasZastosovuiutsiaUmovi-PeredbacheniReglamentomvropeiskogoParlamentuTaRadi2022-870-Vid30-Travnja2022-RokuProTimchasovuLiberalizatsiiuTorgivli-YakaDopovniuTorgoviPostupki-SchoZastosovuiutsiaDoUkrainskoiProduktiiVidpovidnoDoUgodiProAsotsiatsiiu>.

⁹² Система «вхідних цін» (*EU entry price system*), передбачала надбавку на ціну експортного товару, яку розраховують на підставі середньоевропейських цін на товар, з метою уникнення демпінгування.

Щодо антидемпінгових мит, то їх скорочення вигідне для виробників сталі та заліза, а також для експорту чорних металів та виробів з них до ЄС. Зокрема, преференції отримають експортери: (1) деяких видів плоского прокату; (2) деяких видів труб, трубок і порожнистих профілів; (3) виробів зі сталі⁹³.

За результатами I півріччя 2022р., на провідних позиціях експорту до ЄС залишалися промислові товари, харчова продукція та продукція сільськогосподарства. У 2022р. Україна стала найбільшим постачальником вершкового масла та сиру до ЄС. У січні вересні 2022р. Україна експортувала 72,43 тис. т молочної продукції, що на 11% більше, ніж за аналогічний період 2021р. Це пояснюється скасуванням торговельних обмежень з боку ЄС та сприятливою ціновою кон'юктурою⁹⁴.

З одного боку, для ЄС лібералізація торгівлі з Україною — це можливість збільшити товарну пропозицію, уповільнити зростання цін на сільськогосподарську продукцію. Водночас скасування мит та антидемпінгових заходів на українську металургію спрямоване на зменшення дефіциту чорних металів для європейської промисловості.

З іншого боку, усунення обмежень і бар'єрів у торговельних відносинах з ЄС створює можливості поглиблення ступеня переробки сировинної продукції саме на українських підприємствах, зокрема молочної та м'ясної продукції. Для українських товаровиробників з'являються додаткові товарні ніші для заповнення ринку ЄС. Ця тенденція може бути посилена за рахунок усунення російських і білоруських експортерів з ринку ЄС внаслідок економічних санкцій. При цьому, чинними

залишаються вимоги щодо відповідності українських товарів європейським стандартам якості⁹⁵.

6 жовтня 2022р. Парламент України схвалив Постанову «Про звернення до Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо поглиблення економічної співпраці та продовження дії тимчасових заходів з лібералізації торгівлі» з проханням подовжити термін дії пільгового режиму до завершення переговорів про членство України в ЄС.

Запровадження секторальних «безвізів». Попри війну, протягом 2022р. здійснювалася робота з повноцінного функціонування секторальних «безвізів» з ЄС: енергетичного, митного, цифрового, транспортногочого тощо⁹⁶. Це нові можливості для українського бізнесу та додаткові прибутки. Так, з 1 жовтня 2022р. запрацював «митний безвіз», завдяки якому Україна отримала: (1) можливість здійснювати обмін митною інформацією щодо транзитних вантажів із 36-ма країнами в режимі реального часу; (2) спеціальні транзитні спрощення; (3) рівні фінансові умови⁹⁷.

Триває робота над впровадженням «промислового безвізу» — Угоди про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції (АСАА). Останніми роками було ухвалено ряд законів, серед яких «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації актів законодавства Європейського Союзу у сфері технічного регулювання»⁹⁸. «Промисловий безвіз» — інструмент усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС, що дозволить українським експортерам маркувати свою продукцію знаком СЕ та вільно

⁹³ Кириєвський О. Скасування мита для імпорту в ЄС: що отримує бізнес? — Ліга.Закон, 19 серпня 2022р., https://juriliga.ligazakon.net/analytys/213345_skasuvannya-mita-dlya-mportu-v-s-shcho-otrimu-bznes.

⁹⁴ Україна стала найбільшим постачальником вершкового масла та сиру до ЄС. — Укрінформ, 21 листопада 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3618875-ukraina-stala-najbilsim-postacalnikom-verskovogo-masla-ta-siru-do-es-eksperti.html>.

⁹⁵ Наразі Міністерство сільськогосподарства та Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів продовжують працювати над наблизненням законодавства України до європейських норм, визнанням еквівалентності, індивідуальної верифікації підприємств та спрощенням процесу перетину кордонів.

⁹⁶ Про це більш детально в розділі 2 доповіді.

⁹⁷ Цьому передувало ухвалення 15 серпня 2022р. Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і її державами-членами, з іншої сторони», яким було внесено зміни щодо приєднання України до NCTS (New Computerised Transit System) та Конвенції про процедуру спільного транзиту. А також ухвалення 30 серпня 2022р. законів «Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами» та «Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту», які дають старт застосуванню NCTS та розширюють систему митних спрощень. Участь України у NCTS — це можливість використання єдиної митної декларації та гарантії переміщення товарів від країни відправлення до країни призначення через усі кордони.

⁹⁸ У Раді заявили про підписання Зеленським двох важливих законів. — РБК-Україна, 8 липня 2019р., <https://www.rbc.ua/ukr/news/rade-zayavili-podpisanii-zelenskim-dvuh-vazhnyh-1562580801.html>.

продавати її на європейському ринку без додаткової сертифікації. Наразі сторони продовжують підготовку до підписання Угоди, зокрема здійснюється моніторинг результатів адаптації законодавства, включно з нормативно-правовими актами у сфері енергоефективності.

Протягом вересня-жовтня 2022р. було досягнуто ряд важливих домовленостей з європейськими партнерами:

- 1. Угода про участь України у програмі ЄС для співробітництва в митній сфері** з бюджетом майже €1 млрд., яка дозволить підвищити кваліфікацію українських митників та брати участь у використанні європейських електронних систем.
- 2. Угода про участь України у програмі ЄС щодо співпраці в податковій сфері *Fiscalis***, що дозволяє Державній податковій службі України обмінюватись інформацією з ЄС.
- 3. Угода про надання Україні бюджетної підтримки на €500 млн.** на забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, а також на підтримку фермерів.
- 4. Угода про збільшення на €122 млн. бюджету грантів для України** для пріоритетних проектів⁹⁹.

Підсумовуючи, слід зазначити, що скасування обмежень для українських товаровиробників, реалізація «безвізових» режимів у різних сферах співробітництва сприятиме подальшому зміцненню економічних контактів і прискоренню інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Це, по-перше, допомагає імплементації Угоди про асоціацію і забезпеченню умов для нового етапу євроінтеграції – переговорів про вступ до ЄС. По-друге, підтримує стабільність внутрішньої ситуації в Україні, зміцнює потенціал як для опору російській інтервенції, так і для наступного відродження нашої країни.

Узагальнюючи деякі особливості євроінтеграції України в умовах війни, слід відзначити наступне.

На стан партнерства Києва і Брюсселя й темпи української євроінтеграції впливає

комплекс зовнішніх і внутрішніх факторів, серед яких можна виокремити висхідну турбулентність та непередбачуваність геополітичних і геоекономічних процесів, обумовлених, з одного боку, гострою конфронтацією у форматі Захід-росія внаслідок агресії кремля проти України. А з іншого – більш глобальним протистоянням між демократичним цивілізованим світом і авторитарними режимами.

З отриманням Україною статусу кандидата на вступ до ЄС у відносинах Києва і Брюсселя завершився період «стратегічної невизначеності» і на порядку денному – започаткування переговорного процесу про вступ до Євросоюзу.

Російська інтервенція ускладнила процес євроінтеграції. Україна зазнала величезних людських та економічних втрат, уповільнилися темпи соціально-економічного реформування. Київ має зосереджувати величезні ресурси на протистоянні агресії кремля, що не може не позначатися на темпах просування до ЄС. Водночас несприятливим фактором є ускладнення внутрішньої соціально-економічної ситуації в ЄС через енергетичний шантаж рф, блокування країною-агресором українського агропромислового експорту.

Характерною рисою нинішнього етапу співробітництва Україна-ЄС є те, що об'єднана Європа демонструє послідовну та незмінну політико-дипломатичну солідарність з Києвом, здійснює військово-технічну, фінансово-економічну, гуманітарну підтримку нашій країні. Однак темпи і обсяги цієї допомоги поки відстають від нагальних потреб України.

Важливе значення для стабілізації внутрішньої ситуації має поглиблення економічного співробітництва з ЄС, поступове розширення присутності України на європейських ринках. Уже під час війни зроблено ряд важливих кроків у напрямі активізації економічних контактів Києва і Брюсселя. ЄС скасував квотні і тарифні обмеження, лібералізувавши торгівлю з Україною. Паралельно запроваджені безвізові режими на різних напрямках секторального співробітництва Україна-ЄС. Це сприятиме як процесу подальшої євроінтеграції України, так і зміцненню її протистояння країні-агресору.

⁹⁹ Україна та ЄС підписали п'ять євроінтеграційних угод. – Ліга.Закон, 5 вересня 2022р., https://biz.ligazakon.net/news/213714_ukrana-ta-s-pdpisali-pyat-vrontegratsynikh-ugod.

2.

УКРАЇНА-ЄС: ДЕЯКІ НАПРЯМИ СЕКТОРАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Секторальна інтеграція охоплює великий спектр напрямів співробітництва Києва і Брюсселя — від енергетики до цифрового ринку та екології. Нині в умовах війни пріоритетом №1 є партнерство у сфері безпеки, військово-технічне співробітництво¹.

Міжгалузеві контакти мають різношвидкісний характер і залежать від багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів — зокрема, світових тенденцій, економічної кон'юнктури в Україні і на теренах ЄС, завдань і потреб воєнного часу.

Водночас є необхідність виокремлення пріоритетних секторів євроінтеграції, які, з одного боку, мають стати додатковими «двигунами» внутрішніх соціально-економічних трансформацій і принесуть швидкий результат, а з іншого — прискорюватимуть рух України до ЄС на найбільш важливих напрямках.

У розділі розглядаються тенденції і перспективи євроінтеграції в окремих секторах. Зокрема, йдеться про співробітництво у сфері енергетики, приєднання України до транспортної системи ЄС і використання її транзитного потенціалу, інтеграцію до європейського цифрового ринку. Також важливим напрямом є об'єднання зусиль Києва і Брюсселя у сфері екології.

¹ Ця тематика розглядається у розділі 1 доповіді.

2.1. ЕНЕРГЕТИЧНА СКЛАДОВА ВІДНОСИН УКРАЇНА-ЄС: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Співробітництво Україна-ЄС у сфері енергетики є одним із важливих напрямів секторальної євроінтеграції, який розвивався досить динамічно та останнім часом, унаслідок російського ракетного терору, набув вирішального значення.

Слід нагадати, що в березні 2022р. електромережі України та Молдови було успішно синхронізовано з Європейською енергетичною мережею операторів систем передачі (ENTSO-E), що забезпечувало стабільність мережі для України та можливість експорту/імпорту електроенергії. Переваги для України були очевидними – кращі інвестиційні можливості та стимули працювати в європейському енергетичному просторі відповідно до правил і стандартів, зрозумілих інвесторам.

Своєю чергою, для ЄС це означало зміну енергетичного ландшафту в регіоні та отримання нового гравця в енергосистемі – України, яка має стати потужним і надійним джерелом постачання електроенергії. У контексті енергетичної кризи через війну, розв'язану росією, українська електроенергія для ЄС мала посилити енергетичну безпеку, диверсифікувати ринки та забезпечити можливість отримувати енергію з нейтральним викидом вуглецю.

Попри військові дії та захоплення окупантами Запорізької АЕС, Україна протягом березня-серпня експортувала електроенергію за чотирма напрямками – Польща, Молдова, Румунія, Словаччина. Загальна торговельна потужність була встановлена на рівні 300 МВт, а її поступове збільшення

оцінювалось на основі міркувань стабільності енергосистеми та безпеки.

Унаслідок атак по об'єктах критичної інфраструктури України впродовж жовтня-грудня 40% енергетичних об'єктів держави зазнали серйозних пошкоджень, що призвело до стабілізаційних та аварійних відключень енергопостачання. Ключовими цілями російських загарбників стали трансформаторні високовольтні підстанції НЕК «Укр-енерго» та обладнання видачі потужності на теплових електростанціях. Через ці фактори в Україні виник тимчасовий дефіцит електроенергії, і з 11 листопада 2022р. було припинено її експорт до країн ЄС для стабілізації власної енергосистеми².

Виступаючи на засіданні Європейської Ради 15 грудня, В.Зеленський зазначив, що країна-агресор здійснює «найцинічнішу форму терору, який тільки був на нашому континенті, – енерготерор»³.

Нині при Міністерстві енергетики створено Міжнародну консультативну раду, ключовими сферами діяльності якої є: забезпечення енергетичної безпеки, сприяння терміновим ремонтам енергетичної інфраструктури; захист об'єктів, кібербезпека енергетичного сектору, застосування інноваційних технологій у процесах відновлення енергетичної інфраструктури тощо⁴.

Реакція країн ЄС і колективного Заходу на неприхований енергетичний тероризм росії була швидкою: 3 листопада на саміті глав МЗС країни G7 домовилися про створення «координаційного механізму з метою надання допомоги Україні для ремонту, відновлення і захисту її критично важливої енергетичної інфраструктури та підтримання її стійкості»⁵. Отже, було створено своєрідний

² На жаль, в умовах, що склалися, розглядається питання імпорту електроенергії. За даними НЕК «Укр-енерго», комерційний імпорт електроенергії з ЄС в Україну можливий у обсязі 500 МВт. Україна прагне мати потенційну можливість імпорту з ЄС значного обсягу електроенергії – 1000-1500 МВт. Однак, слід з обережністю покладатися на цю опцію з огляду на неможливість технічного постачання електроенергії через руйнування мереж та велику різницю в цінах на електроенергію у країнах ЄС та Україні.

³ Макрофінансова підтримка України та посилення санкцій ЄС проти Росії – це також зброя в захисті свободи – виступ Президента на засіданні Європейської Ради. – Інтернет-представництво Президента України, 15 грудня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/makrofinansova-pidtrimka-ukrayini-ta-posilennya-sankcij-yes-79889>.

⁴ Див.: При Міністерстві енергетики України створено Міжнародну енергетичну консультативну раду високого рівня, <https://www.kmu.gov.ua/news/pri-minenergo-stvoreno-mizhnarodnu-energetichnu-konsultativnu-radu-visokogo-rivnya>.

⁵ G-7 agrees to fix, and defend Ukraine's infrastructure amid Russian attacks, The official said the West is focused on how it can help the inhabitants of Ukrainian towns to survive the winter, <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/11/04/g7-russia-ukraine-critical-infrastructure>.

«енергетичний Рамштайн» на кшталт процесу надання воєнної допомоги Україні⁶. Нині країни ЄС здійснюють різнобічну фінансову, технічну, гуманітарну підтримку українського енергетичного сектору.

Допоки тривають військові дії і продовжується руйнування енергетичної інфраструктури та електромереж, розвиток ситуації у цьому секторі важко передбачити. Необхідно ініціювати проведення технічного аудиту для визначення масштабу втрат і надання достовірних даних для партнерів. За попередніми оцінками Уряду, Україна потребує близько \$1 млрд. на швидке відновлення критичної інфраструктури, забезпечення електро- і теплопостачання для споживачів⁷.

З іншого боку, широкомасштабна війна росії проти України спричинила поглиблення енергетичної кризи на теренах ЄС: порушилися ланцюги постачання енергоносіїв та підвищилися ціни на природний газ та електроенергію⁸.

Однак, попри поступове зменшення обсягів надходження газу до ЄС, маніпуляції з аварійними відключеннями та блокування «Газпромом» поставок через газопровід Nord Stream, ЄС вдалося зменшити імпорту російського газу до 9%. (До початку широкомасштабного вторгнення імпорту енергоносіїв з РФ складав близько третини нафти й до 40% природного газу)⁹.

ЄС загалом довів готовність приймати виклики та вчасно реагувати на ситуацію, що змінюється. Зокрема, виступаючи з щорічною промовою про стан Союзу, президентка Єврокомісії запропонувала державам-членам ЄС вжити низку заходів, які допоможуть захистити споживачів та бізнес в умовах енергетичної кризи¹⁰. Рекомендовано

тимчасове обмеження ціни на електроенергію, вироблену без використання газу, до €180/МВт і стягнення податків з доходів, якщо ринкові ціни перевищуватимуть цей рівень. Запропоновано також скорочення споживання електроенергії на 5% в години пікових цін.

Попри складну ситуацію, ЄС залишається солідарним з Україною, оскільки розглядає її у якості майбутнього члена і відповідним чином будує свої політики стосовно нашої держави, а також бере на себе політичні зобов'язання щодо її підтримки. Отже, говорячи про подальші тактичні і стратегічні перспективи співробітництва Києва і Брюсселя у сфері енергетики, варто виокремити наступні пріоритетні напрями.

Відновлення на основі нових технологій української енергетики і поглиблення її інтеграції до європейської енергосистеми. Слід зазначити, що за умови відновлення мереж і об'єктів Україна матиме потенційні можливості щодо експорту надлишкових обсягів електроенергії до ЄС (до 3-4 ГВт/рік з перспективою збільшення до 6 ГВт/рік) — атомної чи навіть відновлюваної енергії (у разі наявності відповідних сертифікатів походження)¹¹.

Поширеною є теза про те, що відновлення економіки України необхідно планувати вже сьогодні, і фактично її відродження ґрунтується на енергетичній галузі, яка має бути стійкою, інвестиційно привабливою і забезпечувати споживачів чистою, доступною і надійною енергією. При цьому неприпустимим є повернення до колишніх моделей.

Уже розроблено чимало концепцій і стратегій, заходів відновлення, які згруповані відповідно до певних часових рамок (невідкладні,

⁶ Зокрема, Німеччина вже почала реалізовувати пакет зимової підтримки, яка полягає в наданні допомоги щодо стабілізації енергопотоків, забезпеченні понад 100 енергогенераторів, систем опалювання, водяних насосів тощо.

⁷ Для швидкого відновлення електро- та теплопостачання Україна потребує \$1 млрд. — Д.Шмигаль. — Європейська правда, 12 грудня 2022р., <https://www.epravda.com.ua/news/2022/12/12/694899>.

⁸ Станом на початок жовтня 2022р., ціни на газ на газовому хабі TTF (Нідерланди) складали €171,390/МВт-год., або €1798,2 за 1000 м³. Спотова ціна на електроенергію в Німеччині, яка виступає регіональним орієнтиром ціноутворення, сягнула €450/МВт-год., що в 10 разів вище, порівняно з середніми показниками за останнє десятиліття.

⁹ Наразі головним постачальником газу до ЄС замість РФ є Норвегія і важливими джерелами стали США, Азербайджан, Алжир, Катар. Країни-члени ЄС також дали зелене світло планам ЄК скоротити споживання газу на 15% у всьому ЄС до квітня 2023р., заповнити газосховища на 80% потужності до листопада 2022р. — і до 90% в подальшому.

¹⁰ State of the Union Address by President von der Leyen, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_22_5493.

¹¹ Згідно з Директивою ЄС (RED II 2018/2001) держава повинна гарантувати походження такої енергії за об'єктивними, прозорими та недискримінаційними критеріями.

середньострокові та довгострокові), однак, прогнозувати завершення війни та масштаб руйнувань вкрай важко, поки тривають військові дії, а країна повністю залежна від підтримки зовнішніх партнерів.

Так, План відновлення України вартістю \$750 млрд. було оприлюднено в Лугано (Швейцарія)¹². Зокрема енергетична незалежність і зелений перехід України оцінюються в \$130 млрд. В енергетичному блоці Плану загалом зроблено наголос на атомній, відновлюваній та гідроенергетиці, виробництві водню та біопалива, проектах підвищення гнучкості енергетичної системи та будівництві маневрових і акумулюючих потужностей, що концептуально є прийнятним, але потребує ретельних фінансових розрахунків і економічних обґрунтувань.

Процес відновлення неможливий без участі європейських партнерів, які надають регулярну макрофінансову, військову, гуманітарну та іншу допомогу. Зокрема, Єврокомісія у травні 2022р. висловила готовність бути ключовим партнером з відновлення нашої держави, створивши відповідну платформу закупівлі енергії Євросоюзу, відкриту для України, а також Молдови, Грузії та Західних Балкан, щоб сприяти спільним закупівлям газу та водню¹³.

Водночас статус кандидата відкриває для України доступ до нових фінансових інструментів ЄС, можливості більш активного виконання енергетичної складової Угоди про асоціацію та оновлення Порядку денного інтеграції України до ЄС, про що йшлося на засіданні Ради Асоціації у Брюсселі 5 вересня¹⁴.

Створення національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів (ПГ). До початку широкомасштабної війни Україна стала оцінювати можливий вплив Механізму коригування витоків вуглецю (*Carbon Border Adjustment mechanism*,

CBAM) на вітчизняних виробників на основі часових рамок запровадження податку на вуглець та його застосування. Україна планує створити національну систему торгівлі квотами на викиди ПГ відповідно до зобов'язань за Угодою про асоціацію Україна-ЄС, орієнтуючись на модель європейської системи торгівлі викидами (*EU Emissions Trading System, EU ETS*¹⁵). Згідно з правилами ЄС, Україна вдосконалила систему моніторингу викидів, запровадивши відповідні нормативні акти.

Підвищення енергоефективності. На виконання міжнародних зобов'язань в Україні ухвалено ряд законодавчих актів щодо підвищення енергоефективності в будівлях, промисловості, транспорті та комунальному господарстві. Водночас Україна досягла помітних успіхів у впровадженні енергозберігаючих технологій, зокрема, переході на сучасні європейські практики у сфері енергоаудиту та енергоменеджменту, екодизайну. Розроблені та реалізуються державні програми зменшення енергоспоживання. У листопаді набув чинності Закон «Про енергетичну ефективність», яким забезпечуються рамкові умови стимулювання енергоефективності в усіх секторах економіки.

Розбудова сектору відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Попри величезні руйнування в енергетичному секторі, розвиток ВДЕ є незворотнім. Донедавна ця галузь в Україні розвивалася досить динамічно. Станом на середину 2021р., її загальна потужність досягла близько 9 ГВт, що становило 15% загального балансу Об'єднаної енергетичної системи України. З 2011р. по 2021р. обсяг інвестицій в галузь перевищив €10 млрд. За даними Держенергоефективності та енергозбереження, кількість домогосподарств, які встановили сонячні станції, у 2021р. зросла до 44,88 тис.¹⁶

Енергозбереження є вкрай важливим для забезпечення накопичення енергії,

¹² Див.: План відновлення України, <https://recovery.gov.ua>.

¹³ Energy security: Commission hosts first meeting of EU Energy Purchase Platform to secure the Supply of gas, LNG and hydrogen, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2387.

¹⁴ Спільний прес-реліз за підсумками 8-го засідання Ради Асоціації між ЄС та Україною. – Урядовий портал, <https://www.kmu.gov.ua/news/spilnyi-pres-reliz-za-pidsumkami-8-ho-zasidannia-rady-asotsiatsii-mizh-ies-ta-ukrainoiu>.

¹⁵ EU Emission Trading System (EU ETS), Climate Action. – European Commission, https://ec.europa.eu/clima/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets_en.

¹⁶ Декарбонізація української енергетики (економіки): вплив російської агресії, амбітні цілі та потенційні можливості для України в післявоєнний період. – Центр Разумкова, 2022р., <https://razumkov.org.ua/images/2022/10/26/2022-Decarbonisation.pdf>.

виробленої з ВДЕ. У лютому Верховна Рада ухвалила Закон, який визначає використання систем накопичення енергії та регулює ліцензування такої діяльності¹⁷.

Зменшення залежності від імпортного газу. З початку російського вторгнення споживання природного газу знизилось на 40%. Попит на ринку газу України задовольнявся за рахунок внутрішнього видобутку (45%), обсягів у підземних сховищах газу (ПСГ) (45%) та імпорту (10%). На початок листопада 2022р. у ПСГ накопичено 14,7 млрд. м³¹⁸. Завдання повністю задовольнити потреби ринку газом внутрішнього видобутку є абсолютно реалістичними.

Створення водневої промисловості. Україна визначена ключовим партнером Європейського альянсу з чистого водню (*European Clean Hydrogen Alliance*) щодо участі у виробництві та постачанні (експорті) водню, враховуючи природні ресурси, взаємопов'язану інфраструктуру та рівень технологічного розвитку. В Україні проводяться дослідження щодо можливостей виробництва водню з низьким вмістом вуглецю, конкурентоспроможної ціни і шляхів його постачання.

Протидія зміні клімату, скорочення викидів ПГ. На Конференції ООН у Глазго в листопаді 2021р. Україна представила свій Другий Національно визначений внесок (НВВ-2), спрямований на скорочення викидів ПГ на 65% до 2030р., порівняно з 1990р. Україна також приєдналася до кількох міжнародних ініціатив, зокрема щодо скорочення викидів метану на 30% до 2030р., порівняно з 2020р., а також припинення використання вугілля для виробництва електроенергії до 2035р.

Нині понад 70% електроенергії, виробленої в Україні, є низьковуглецевою з точки зору викидів ПГ, що досягається як за рахунок високої частки атомної та гідроенергетики,

так і за рахунок збільшення частки ВДЕ¹⁹. Україна потребує інвестиційної та фінансової підтримки для реалізації проектів, які відповідають цілям Паризької угоди та принципам безвуглецевого сталого розвитку. На виконання міжнародних кліматичних зобов'язань в Україні розпочато роботу над Стратегією адаптації до змін клімату та Інтегрованим національним планом з енергетики та клімату²⁰. Документи містять аналіз поточних і майбутніх змін клімату та оцінку вразливості до їх наслідків, пропонують шляхи зменшення майбутніх економічних, екологічних і соціальних витрат.

Реалізація Європейської зеленої угоди (European Green Deal) була одним із стратегічних пріоритетів ЄС та України до війни, але російська агресія зробила цей напрям ще більш актуальним. ЄС прийняв масштабну програму перетворення Європи на перший кліматично нейтральний континент у світі до 2050р. (Європейська зелена угода). Київ також оголосив про своє зобов'язання співпрацювати з Брюсселем у цьому напрямі. Національною економічною стратегією України передбачено досягнення вуглецевої нейтральності до 2060р.²¹

Війна в Україні вплинула на європейську політику вуглецевої нейтральності та сектор ВДЕ і є ознаки того, що ряд країн ЄС уповільнюють реалізацію своїх стратегій з відмови від викидів вуглецю, щоб запобігти ризику дефіциту поставок. Деякі держави Європи переглянули свої рішення щодо закриття атомних станцій (Німеччина) і газових родовищ (Нідерланди). Деякі розглядають більш повільну, ніж планувалося, відмову від вугільної енергетики (Велика Британія, Німеччина).

З іншого боку, ЄС робить велику ставку на розвиток відновлюваних джерел енергії, зокрема, в запропонованому Єврокомісією Плані відновлення і трансформації Європи та звільнення її від російського викопного

¹⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку систем накопичення енергії».

¹⁸ Запаси газу в ПСГ України на початок листопада досягли 14,7 млрд. м³ газу. — «Нафтогаз», Енергореформа, 4 листопада 2022р., <http://reform.energy/news/zapasi-gazu-v-psg-ukraini-na-pochatok-listopada-dosyagli-147-mlrd-kub-m-gaza-naftogaz-20901>.

¹⁹ Декарбонізація української енергетики (економіки): вплив російської агресії, амбітні цілі та потенційні можливості для України в післявоєнний період. — Центр Разумкова, 2022р., <https://razumkov.org.ua/images/2022/10/26/2022-Decarbonisation.pdf>.

²⁰ Україна співпрацює з Energy Community щодо імплементації четвертого енергетичного пакету. — Укрінформ, 1 липня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3497130-ukraina-spivpracue-iz-energy-community-sodo-implementacii-cetvertogo-energetichnogo-paketu.html>.

²¹ Постанова КМУ «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» від 3 березня 2021р.

палива до 2030р. (REPowerEU).²² Зокрема передбачається збільшення кількості теплових насосів і домашніх сонячних електростанцій.

ЄС усвідомлює необхідність надання допомоги сусіднім країнам для подолання енергозалежності, зокрема через Стратегію зовнішньої енергетичної взаємодії ЄС.²³ У рамках цієї програми Україна отримала допомогу від Європейського співтовариства, включаючи закупівлю товарів термінової потреби через Фонд підтримки енергетики України, створений Енергетичним співтовариством для протидії наслідкам російського вторгнення. Очікується, що донорами Фонду будуть переважно країни ЄС, а також міжнародні компанії та корпорації.²⁴

2.2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТРАНСПОРТНОЇ СТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Розвиток інфраструктури України, зокрема транспортного сектору, має ключове значення у відновленні її економічного потенціалу та подальшого просування на шляху до ЄС. Співпраця Києва і Брюсселя в рамках Угоди про асоціацію сприяла поступовій реструктуризації української інфраструктури, розвитку ефективної транспортної системи з розширенням взаємозв'язків з іншими сферами, як-то торгівля, безпека, цифровізація тощо. Водночас за даними online-системи моніторингу «Пульс Угоди», саме транспортна сфера з 2014р. залишалась однією з найбільш проблемних напрямів. Рівень виконання завдань у цій сфері на кінець січня 2023р. складав лише 52%.²⁵

Причини цього — «точкові» законодавчі зміни, млявість інституційних реформ, низький рівень інноваційності. Брак якісних транспортних послуг заважав ефективному розвитку цього сектору та його інтеграції в

європейську транспортну систему. Водночас у зв'язку з широкомасштабними бойовими діями, окупацією окремих регіонів країни, руйнуванням інфраструктурних об'єктів спостерігається ускладнення діяльності транспортної системи — скоротились обсяги перевезень і пасажирів, і вантажів.

У сфері дорожнього господарства протягом 2022р. планувалося збільшити обсяг оновлених і збудованих доріг державного значення (у 2020р. — збудовано 3 926 км, у 2021р. — 5 098 км)²⁶, але війна скасувала ці плани. Нині зруйновано або пошкоджено понад 25 000 км автодоріг, 326 мостів, 6 500 км залізничних колій, 16 аеропортів та аеродромних комплексів, понад 1 000 одиниць рухомого складу міського громадського транспорту.²⁷ Крім цього, тривалий час були заблоковані майже всі морські порти України, через які до початку повномасштабної агресії експортувалася більша частка українського продовольства.

Попри те, що останніми місяцями було розчищено тисячі кілометрів доріг і вдалося відкрити рух 43-ма тимчасовими дорожніми переправами та 13-ма залізничними мостами, кожного дня країна-агресор продовжує завдавати значних збитків інфраструктурі. У звіті Світового банку (*Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment*), де аналізуються завдані російською агресією збитки, потреба у відновленні оцінюється у \$73,8 млрд.²⁸ (ці витрати збільшуватимуться, оскільки війна триває). Звітом встановлюється пріоритетність відновлення об'єктів критичної інфраструктури, з урахуванням подальшої інтеграції до європейської транспортної системи:

- ✓ 1 етап: відновлення базової функціональності мережі (доріг, залізниць та повітряного транспорту) для

²² REPowerEU: A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3131.

²³ JOINT COMMUNICATION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE, AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS EU external energy engagement in a changing world join/2022/23 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=JOIN%3A2022%3A23%3AFIN&qid=1653033264976>.

²⁴ Див.: Energy Community Secretariat to act as fiduciary of the Ukraine Energy Support Fund, <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2022/04/05.html>.

²⁵ Транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги. — Пульс Угоди. Моніторинг виконання заходів з виконання Угоди, <https://pulse.eu-ua.org/ua/streams/transport>.

²⁶ За 2021 рік ми відновили 5 тис. км доріг — заступник голови «Укравтодору». — Інтерфакс-Україна, 10 грудня 2021р., <https://ua.interfax.com.ua/news/interview/785242.html>.

²⁷ Ukraine Recovery Conference: Олександр Кубраков презентував план «виживання» інфраструктури України. — Урядовий портал, 5 липня 2022р., <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraine-recovery-conference-oleksandr-kubrakov-prezentuvav-plan-vyzhyvannia-infrastruktury-ukrainy>; Олег Іванов. Дороги чи армія: невирішена дилема? — ВоксУкраїна, 8 грудня 2023р., <https://voxukraine.org/dorogy-chy-armiya-nevyrishena-dylema/>.

²⁸ Ukraine rapid damage and needs assessment. — World Bank, August 2022, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445209072239810/pdf/P17884304837910630b9c6040ac12428d5c.pdf>.

забезпечення доставки гуманітарної допомоги та підтримки заходів з відбудови в інших секторах економіки;

- ✓ 2 етап: посилення дорожніх і залізничних зв'язків з ЄС задля сприяння економічній інтеграції з єдиним ринком ЄС;
- ✓ 3 етап: оновлення застарілих мереж відповідно до стандартів ЄС щодо безпеки та якості послуг.

Інтеграція України до ЄС у транспортній сфері охоплює різні напрями, серед яких слід виокремити наступні.

Перше. Співробітництво в авіаційній галузі. Важливим кроком стало приєднання України до Спільного авіаційного простору ЄС (САП). 12 жовтня 2021р. під час XXIII Саміту Україна-ЄС було підписано відповідну Угоду²⁹. Україна отримала шанс увійти до єдиного авіапростору ЄС за умов імплементації європейських стандартів і правил у сфері авіаперевезень. Застосування Угоди для України відбуватиметься на тимчасовій основі до завершення усіх необхідних процедур для набуття нею чинності. Станом на 1 вересня 2022р., виконали внутрішньодержавні процедури, необхідні для набуття чинності Угоди, такі країни як Естонія, Латвія, Австрія, Словаччина та Іспанія³⁰.

З початком дії САП європейські та українські авіакомпанії зможуть виконувати необмежену кількість прямих рейсів між будь-якими пунктами ЄС та України. Завдяки підтримці і солідарності ЄС з Україною, вітчизняні авіакомпанії в період війни отримали можливість базування свого флоту в європейських країнах, зокрема Польщі та Німеччині задля збереження своєї операційної діяльності. САП є важливим чинником розвитку української авіагалузі і сприятиме в перспективі збільшенню пасажиропотоку і мінімізації бюрократичних перешкод.

Також 1 листопада 2021р. Україна долучилася до Спільної системи маршрутних зборів Євроконтролю, що дозволило вітчизняній аеронавігації повністю інтегруватися в загальноєвропейську систему, запровадивши сучасні стандарти технічних процедур³¹.

Друге. Інтеграція транспортно-логістичної інфраструктури України в європейську. У 2018р. Україна доєдналася до Транс'європейської мережі у транспортному секторі — *TEN-T* — і стала учасницею розбудови стратегічного транспортного коридору у сполученні Європа — Азія, а українська транспортна мережа — частиною транспортно-логістичних коридорів ЄС³².

Для правового забезпечення участі України в цій транс'європейській мережі було ухвалено закони «Про приєднання до Угоди про розвиток мультимодальних перевезень ТРАСЕКА» та «Про мультимодальні перевезення». Останнім передбачається імплементація Директиви ЄС про встановлення спільних правил для окремих типів транспортування товарів між державами-членами.

Мультимодальні перевезення дають змогу збільшити обсяги перевезень вантажів за участю національних транспортних компаній, здешевити логістику, переорієнтувати частину вантажів на інші види транспорту, інтегрувати транспортну інфраструктуру України не лише в європейську, але й світову. Учасники мультимодальних перевезень отримали право здійснювати перевезення вантажу на підставі укладення єдиного договору щодо всіх етапів перевезення незалежно від зміни видів транспорту.

Третє. Зміцнення партнерства у сфері автомобільного транспорту. Україна у травні 2022р. розробила план дій «Дороги солідарності ЄС-Україна», а 29 червня

²⁹ Див.: Угода між Україною, з однієї сторони та ЄС та його державами-членами з іншої сторони, про спільний авіаційний простір.

³⁰ Зведений звіт діяльності галузі транспорту та надання послуг поштового зв'язку за січень – серпень 2022р. – Міністерство інфраструктури України, 8 вересня 2022р., [https://mtu.gov.ua/files/zvit%20\(sichень%20-%20serпень%202022\).pdf](https://mtu.gov.ua/files/zvit%20(sichень%20-%20serпень%202022).pdf).

³¹ Україна приєдналася до європейської системи взаємодії у сфері аеронавігації. – Міністерство інфраструктури України, 1 листопада 2021р., <https://mtu.gov.ua/news/33188.html>.

³² 23 червня 1996р. схвалено «Правила спільноти», затверджені Рішенням №1692/96 ЄС для розробки транс'європейської мережі у транспортному секторі (*TEN-T*), які пов'язали між собою національні мережі всіх видів транспорту. У 2017р. ЄК географічно розширила *TEN-T* на країни-члени Східного партнерства.

підписала з ЄС Угоду про вантажні перевезення автомобільним транспортом³³. Завдяки цьому:

- ✓ скасовується необхідність отримання українськими перевізниками відповідних дозволів для здійснення двосторонніх і транзитних перевезень до держав ЄС;
- ✓ дозволяється уникнути зупинки експортування української продукції через автомобільні пункти пропуску;
- ✓ передбачаються заходи спрощення визнання водійських документів. Відтепер Україна та ЄС звільняють власників посвідчень водіїв, виданих однією зі сторін, від вимоги мати міжнародне посвідчення водія.

Термін угоди складає один рік з можливістю пролонгації. Слід зазначити, що на початку війни Міністерством інфраструктури України було досягнуто домовленості про тимчасове скасування дозволів на вантажні автоперевезення з 12 країнами ЄС³⁴.

Наразі продовжується робота над удосконаленням системи автоперевезень до країн ЄС, ліквідацією «вузьких місць» на західних кордонах у рамках проекту «Відкритий кордон».

Наприкінці квітня 2022р. Державна служба України з безпеки на транспорті запустила цифрову систему «ШЛЯХ», яка максимально спрощує процедуру подання документів та управління ліцензіями. Завдяки цьому в 7 разів збільшено кількість опрацьованих заяв, скорочено терміни їх розгляду з 1-3 місяців до 1-5 днів³⁵.

Наразі розроблено проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання ринку послуг

автомобільного транспорту в Україні з метою приведення їх у відповідність з актом Європейського Союзу», яким визначаються умови надання ліцензій на автомобільному транспорті (відповідно до норм ЄС) та забезпечення безпеки перевезень.

З 1 серпня 2022р. обов'язковою для всіх транспортних перевезень в Україні мали стати е-ТТН (електронні товарно-транспортні накладні). Війна дещо уповільнила реалізацію цього цифрового проекту, але наприкінці вересня 2022р. робота з його впровадження поновилося, що дозволить забезпечити спрощення і прозорість процесу перевезення в умовах війни³⁶.

Четверте. Відновлення і розвиток залізничного транспорту.

Станом на жовтень 2022р., на цей вид транспорту припадало понад 56% загального вантажообігу. Залізничні перевезення – важливий чинник конкурентоспроможності економіки завдяки їх низькій собівартості та екологічності. Наприклад, Стратегія стійкої та смарт-мобільності ЄС (*Sustainable and Smart Mobility Strategy*) передбачає переорієнтацію вантажопотоків саме на залізничний транспорт³⁷.

Наразі триває співпраця з Європейським залізничним агентством (ERA) у напрямі підтримки євроінтеграційних процесів на українській залізниці, зокрема щодо інтероперабельності та впровадження реєстрів підсистем залізничного транспорту.

Однак, слід відзначити певні проблемні чинники в цій галузі, у т.ч. зношеність основних засобів – локомотивів, пасажирських вагонів, контактної мережі, пристроїв залізничної автоматики тощо. Протягом 2015-2020рр. обсяги залізничних вантажних перевезень в Україні зменшилися на 12,7%³⁸. Війна внесла ще більші корективи: загальний обсяг перевезення вантажів залізничним

³³ Баконіна О. «Транспортний безвіз» з ЄС починає діяти: що передбачено? – Ліга.Закон, 5 липня 2022р., https://jurliga.ligazakon.net/news/212214_transportniy-bezvz-z-s-pochina-dyati-shcho-peredbacheno.

³⁴ Це Австрія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Італія, Латвія, Литва, Німеччина, Румунія, Словаччина, Угорщина.

³⁵ Система «ШЛЯХ»: завдяки ІТ рішення Міністерства інфраструктури термін розгляду заяв скоротився із 1-3 місяців до 1-5 днів. – Міністерство інфраструктури України, 22 червня 2022р., <https://mtu.gov.ua/news/33578.html>.

³⁶ Відновлено роботу над впровадженням електронної товарно-транспортної накладної (е-ТТН). – Міністерство інфраструктури України, 27 вересня 2022р., <https://mtu.gov.ua/news/33732.html>.

³⁷ Mobility Strategy. – European Commission, https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/mobility-strategy_en.

³⁸ Белашов Є. Щодо першочергових заходів державної політики посилення ресурсного забезпечення розвитку залізничної галузі в Україні. – НІСД, https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-11/zaliznychna-galuz_25112021.pdf.

транспортом за вісім місяців 2022р. склав 105 млн. т вантажів, що на 47,2% менше, порівняно з відповідним періодом 2021р.³⁹

Згідно з Угодою про асоціацію ринок вантажних залізничних перевезень мав запрацювати з 1 листопада 2022р. Для цього необхідно було ухвалити Закон «Про залізничний транспорт», який враховуватиме шість європейських директив та два регламенти, а ключовою умовою є надання перевізникам доступу до інфраструктури залізничного транспорту на недискримінаційній основі.

Попри те, що закон не ухвалений, наразі розроблено ряд підзаконних актів, а також впроваджено експериментальний проект із допуску приватної тяги на залізницю. Зокрема Кабінет Міністрів ухвалив Постанову «Про реалізацію пілотного проекту щодо допуску приватних локомотивів до роботи окремими маршрутами на залізничних коліях загального користування»⁴⁰. Це допоможе забезпечити необхідні технічні та безпекові умови для доступу та експлуатації приватних поїздів на залізничній мережі загального користування.

Підсумовуючи, слід зазначити, що розвиток транспортної галузі є одним з топ-пріоритетів як відновлення в цілому національної економіки, так і подальшого просування України на європейському шляху. Це передбачає реалізацію двох взаємопов'язаних завдань. Перше — це акумуляція внутрішніх і зовнішніх ресурсів для відновлення пошкодженої/зруйнованої транспортної інфраструктури на основі сучасних європейських і світових технологій і практик.

Друге — одночасна інтеграція української транспортної системи до європейської.

Зокрема Угода про асоціацію передбачає забезпечення сумісності транспортних систем України та ЄС шляхом імплементації директив і технічних регламентів Євросоюзу, усунення адміністративних і технічних перешкод, модернізацію технічного обладнання, інфраструктурну інтеграцію за всіма видами транспорту, розширення співпраці з європейськими транспортними агентствами тощо. Це потребуватиме ухвалення ключових законів про відкриття транспортних ринків, що значно розширить транзитні можливості України, дозволить підвищити ефективність суміжних секторів економіки.

2.3. ПРОЦЕСИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄС

Цифровізація останнім часом стала однією з базових складових секторальної інтеграції Києва і Брюсселя. Саме на цьому напрямі Україна досягла помітного прогресу в імплементації Угоди про асоціацію, розпочавши масштабну цифрову трансформацію системи послуг, процесів управління на державному та місцевому рівнях.

Оцінюючи стан і перспективи євроінтеграції України в цифровій сфері, варто виокремити наступні чинники та тенденції.

Цифровізація України: прогрес і здобутки⁴¹. Останнім часом Україна значно розвинула систему електронного врядування, у рамках якої громадяни можуть отримати доступ до державних послуг в online-режимі. Широкої популярності набув портал «Дія», ставши інструментом зв'язку громадян із владою: число відвідувачів збільшилося з 2,5 млн. (у 2020р.) до понад 12 млн. у 2021р.⁴² Найбільш затребувані online-держпослуги: є-Малятко, отримання паспорту, субсидій, пенсійного забезпечення, зміна місця

³⁹ Зведений звіт діяльності галузі транспорту та надання послуг поштового зв'язку за січень — серпень 2022р. — Міністерство інфраструктури України, 8 вересня 2022р., <https://mtu.gov.ua/news/33683.html>.

⁴⁰ Уряд схвалив допуск приватних локомотивів на залізницю. — Економічна правда, 4 грудня 2019р., <https://www.epravda.com.ua/news/2019/12/4/654493>.

⁴¹ Попри очевидні цифрові трансформації в Україні, процес збору даних про цифровізацію поки залишається на стадії розвитку, внаслідок чого складно чітко порівняти поступ країни в напрямку розвитку цифрової економіки з іншими країнами. У цьому напрямі Україна проводить відповідну роботу, зокрема профільне Міністерство працює над включенням України до Індексу цифрової економіки та суспільства (*DESI, Digital Economy and Society Index*) — це зведений індекс, що публікується ЄК з 2014р. та вимірює прогрес країн ЄС у галузі цифрової економіки та суспільства, який узагальнює відповідні показники розвитку країн у цифровій сфері, їх конкурентоспроможності.

⁴² Федоров М. Paperless, e-паспорт та діджитал-послуги: 5 цифрових досягнень України за 2021 рік. — Фокус, 27 грудня 2021р., https://focus.ua/uk/digital/501671-paperless-e-pasport-i-didzital-uslugi-5-cifrovych-dostizheniy-ukrainy-za-2021-god?fbclid=IwAR2tF-zwHClf4mr0rFBW7W83xjlwu0-ssfdorwpz6fZSbnvmy_SquJg-gA.

проживання, витяг з реєстру платників єдиного податку, відкриття ФОП, оформлення допомоги по безробіттю. Отже, Україна знаходиться на крок попереду деяких цифрових трендів — наразі в ЄС працюють над запровадженням подібного до «Дії» європейського гаманця цифрової ідентифікації (*European Digital Identity Wallet*)⁴³.

Електронне врядування підвищило ефективність і прозорість діяльності Уряду, посилило діалог з громадянами. За Індексом розвитку електронного уряду (*EGDI*)⁴⁴ у 2022р. Україна посіла 46 місце серед 193 країн і увійшла до групи держав з досить високим рівнем розвитку електронного врядування⁴⁵.

Також слід відзначити прогрес у забезпеченні online-доступу до публічної інформації та відкритих даних. У 2021р. Україна, згідно з дослідженням *Open Data Maturity Report*,

посіла 6-те місце в рейтингу відкритих даних, продемонструвавши вражаюче зростання, порівняно з 2020р. (17-те місце)⁴⁶. У 2022р. Україна вперше увійшла до кластеру країн Європи, які задають тренди цифровізації.

Загалом стрімкий розвиток цифрових технологій в Україні спростив для бізнесу вихід на зовнішні ринки, сприяв модернізації обладнання, оптимізації управлінських процесів. Сфера цифровізації стала важливим фактором економічного розвитку, в т.ч. завдяки стійкому попиту на ІТ-послуги⁴⁷. Частка ІТ-сектору у ВВП наразі 4%. У 2021р. обсяг експорту е-послуг склав \$6,9 млрд. Лише за січень-листопад 2022р. ІТ-сектор забезпечив експортних надходжень на суму \$6.6 млрд., що на 13% більше аналогічного періоду 2021р.⁴⁸ Наразі ІТ складає майже половину (45%) всього обсягу експорту послуг.

* Січень-листопад 2022р.

⁴³ Мобільний застосунок, що дозволить в електронній формі користуватися eID, різними офіційними документами, а також банківськими картками на території ЄС. Див.: Федоров М. Що таке цифровий гаманець та як він легалізує е-документи в усьому Євросоюзі?, <https://bit.ua/blog/columns/european-digital-identity-wallet>.

⁴⁴ Індекс розраховується ООН і використовується для вимірювання готовності та здатності національних урядів використовувати інформаційні та телекомунікаційні технології для надання послуг населенню та бізнесу та застосовувати їх у роботі уряду. Див.: E-Government Survey 2022. The Future of Digital Government. — UN, <https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Annexes%2B%20cover.pdf>.

⁴⁵ У 2020р. та 2018р. Україна посідала 69 та 82 місце, відповідно.

⁴⁶ Див.: Open Data Maturity Report 2021, Publications Office of the European Union, 2021, https://data.europa.eu/sites/default/files/landscaping_insight_report_n7_2021.pdf.

⁴⁷ Скрипін В. ІТ-індустрія України принесла \$3,2 млрд. за перші п'ять місяців. Це єдина галузь бізнесу, що зросла у 2022 році. — ІТСua, 6 липня 2022р., <https://itc.ua/ua/novini/it-industriya-ukrayini-prinesla-3-2-mlrd-za-pershi-p-yat-misyatsiv-tse-yedina-galuz-biznesu-shho-zroslo-u-2022-rotsi>.

⁴⁸ ІТ стало єдиною сферою експорту, яка виросла за 11 місяців 2022 року. — Опендатабот, 13 січня 2023р., <https://opendatobot.ua/analytics/itexport-11-22>.

З кожним роком зростає рівень сплатених ІТ-сектором податків: у 2021р. їх кількість склала 23,5 млрд. грн., а, наприклад, у 2017р. – 8,3 млрд. грн.⁴⁹

Водночас триває розвиток системи освіти у сфері цифрових технологій: дедалі більше людей долучаються до програми «Дія. Цифрова освіта». Станом на січень 2023р., отримали сертифікати майже 2,5 млн. осіб⁵⁰. Частка українців, цифрові навички яких є нижче позначки «базовий рівень», скоротилася у 2021р. до 47,8%. У цьому контексті доцільно звернути увагу на Світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності (*World Digital Competitiveness Ranking, WDCR*), за яким у 2021р. за компонентом «Знання» Україна посіла 37-е місце з-поміж 64 країн світу⁵¹.

Говорячи про здобутки у сфері цифровізації, доцільно також згадати, що Україна стала першою країною у світі, яка запровадила цифровий паспорт, який має таку ж юридичну силу, що й паперовий⁵². Україна стала також однією з перших країн, чий цифровий COVID-сертифікат був визнаний ЄС.

Підтримка і допомога ЄС. Офіційний Брюссель здійснює різноманітну підтримку процесам цифровізації в Україні, зокрема в рамках ряду проектів. Наприкінці 2021р. стартував трирічний проект технічної допомоги ЄС «Підтримка цифрової політики України» з фінансуванням у понад €2,5 млн. Проект спрямовано на інституційну підтримку (надання консультативної та технічної допомоги) з метою забезпечення інтеграції до

Єдиного цифрового ринку ЄС, наближення державної політики у сфері цифровізації до вимог Угоди про асоціацію.

Своєю чергою, завдяки проекту *EU4DigitalUA* Україна отримує підтримку європейських партнерів за такими напрямками: інтероперабельність та інфраструктура цифрового уряду; інституційне зміцнення та розвиток потенціалу; комунікація та обізнаність громадськості; розвиток електронних послуг; кібербезпека та захист даних⁵³. Бюджет проекту розрахований на 2020–2024рр. і складає €20,5 млн.

Наразі в рамках проекту *EU4DigitalUA* починається розробка Єдиної державної електронної системи дозвільних документів *e-Permit*, яка цифровізує процедури ліцензування та надання дозволів, подання документів здобувачів ліцензії за допомогою електронних кабінетів⁵⁴. Також завершено розробку сайту «Підтримка *paperless*» (режим без паперів), покликаною швидко інформувати фізичних та юридичних осіб про цифрові державні сервіси.

Важливою є участь України в загальноєвропейській Програмі *Digital Europe*, яка діятиме до 2027р. і є частиною «цифрового безвізу» з ЄС⁵⁵. ЄС звільнив Україну від сплати внесків на період 2021–2022рр. та надав знижку 95% на внески протягом 2023–2027рр. Наразі Єврокомісія схвалила перші робочі програми на період до 2023р.: основна (€1,38 млрд.); кібербезпека (€269 млн.); забезпечення функціонування мережі Європейських центрів цифрових інновацій (€329 млн.)⁵⁶. Загалом на

⁴⁹ Цифровізація української економіки та суспільства на 1% може призвести до зростання ВВП України у 0,42%. Див.: Інтеграція України до єдиного цифрового ринку ЄС, 15 лютого 2021р., <https://freepolicybriefs.org/2021/02/15/ukraines-integration-single-market>.

⁵⁰ Дія.Цифрова Освіта. Національна онлайн-платформа для розвитку цифрової грамотності, <https://osvita.diia.gov.ua>.

⁵¹ Базується на таких компонентах: знання (цифрові навички, здібності, дослідження та розробки), технології (умови, які дозволяють розвивати цифрові технології) та готовність до майбутнього (готовність бізнесу, окремих осіб та країни до цифрових трансформацій, цифрової адаптивності, мобільності та електронної участі).

⁵² Згідно з дослідженням *McKinsey Global Institute*, країни, які впровадять офіційні електронні паспорти, збільшать свій ВВП на 3–13% до 2030р. Див.: Digital identification: A key to inclusive growth. Report. – McKinsey Digital, 17 April 2019, <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/digital-identification-a-key-to-inclusive-growth>.

⁵³ Мінцифра побудує екосистему Digital Economy and Society Index в Україні. – Міністерство та Комітет цифрової трансформації України, 22 грудня 2021р., <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-pobudue-ekosistemu-digital-economy-and-society-index-v-ukraini>.

⁵⁴ Підтримка ЄС: EU4DigitalUA починає розробку системи e-Permit. – EU4DigitalUA, 24 серпня 2022р., <https://eu4digitalua.eu/news/pidtrymka-yes-eu4digitalua-pochynaye-rozrobku-sistemy-e-permit>.

⁵⁵ Ст.10 Регламенту ЄС 2021/694 про започаткування Програми *Digital Europe* (2021–2027рр.) передбачає асоційовану або частково асоційовану участь країн Європейської політики сусідства на основі відповідної Угоди та сплати фінансових внесків.

⁵⁶ Україна розпочала консультації з ЄС щодо участі в «цифрових» програмах фінансової підтримки до 2027 року. – Міністерство та Комітет цифрової трансформації України, 14 січня 2022р., <https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-rozpochala-konsultatsii-z-es-shchodo-uchasti-v-tsifrovikh-programakh-finansovoi-pidtrimki-do-2027-roku>.

фінансування проектів за доступними для України напрямками передбачено €7,6 млрд.⁵⁷

Також Міністерство цифрової трансформації спільно з європейськими партнерами опрацьовує можливість приєднання до Програми *Connecting Europe Facility (CEF)*⁵⁸, яка має на меті інвестування €30 млрд. у транспортну (близько €23 млрд.), енергетичну (€5 млрд.) та цифрову (€2 млрд.) інфраструктури Європи на період 2021-2027рр. У цифровому секторі програми відбувається розробка проектів щодо безпечних цифрових мереж з високою пропускну здатністю та системи 5G, оцифрування транспортних і енергетичних мереж⁵⁹.

Спільне протистояння російській кіберагресії, яка відбувається проти України і триває на теренах ЄС (врізка «Кіберагресія рф»).

КІБЕРАГРЕСІЯ РФ

Вторгнення росії в Україну суттєво збільшило рівень атак у 2022р. на критично важливу інфраструктуру та урядові сайти. Загалом кількість DDoS-атак у 1 кв. 2022р., порівняно з 1 кв. 2021р., збільшилася на 450%, а тривалість таких атак зросла майже на 8 000%⁶⁰. Хоча найбільше збоїв відбувалось у лютому-березні 2022р., DDoS-атаки продовжують уражати Україну. За даними Держспецзв'язку, з початку широкомасштабної війни росії проти України, остання зазнала 2 194 кібератаки. Рекорд склав 275 DDoS-атак на добу⁶¹.

З початку війни СБУ нейтралізувала майже 3 500 кібератак на органи влади та об'єкти інфраструктури⁶². З них 1 650 кіберзагроз виявлено в режимі реального часу. Більшість російських атак мали на меті або знищити цифрові сервіси, або дестабілізувати роботу стратегічно важливих підприємств енергетичної та транспортної галузей.

Офіційний Брюссель допомагає забезпечити в умовах війни стабільність і розвиток українського Інтернет-сектору як у рамках партнерства у сфері цифровізації, так і шляхом розвитку військово-технічного співробітництва, здійснення цільових акцій і заходів з посилення кіберзахисту України.

Зокрема ЄС запровадив проект «Підтримка ЄС для зміцнення кібербезпеки в Україні» (€10 млн.), а у грудні 2022р. відкрив у Києві лабораторію кіберзахисту, яка допомагатиме Збройним Силам захистити себе та український кіберпростір від атак з боку російського агресора⁶³. Паралельно в рамках згаданої програми *EU4DigitalUA* здійснюється обмін досвідом фахівців ЄС і українських експертів щодо впровадження найкращих практик захисту даних і побудови адаптивної системи кіберстійкості.

Тенденції і складові цифрової євроінтеграції. Останнім часом Україні вдалося досягти поступу в наближенні законодавства до відповідних європейських норм. Зокрема, 16 грудня 2021р. набув чинності Закон «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектру та надання послуг поштового зв'язку»⁶⁴. Це, по-перше, дало можливість розпочати реформу регулювання сфери електронних комунікацій відповідно до зобов'язань Угоди про асоціацію і відповідних директив ЄС⁶⁵. По-друге, ЄК ухвалила рішення, що уповноважує національний регуляторний орган України, відповідальний за електронні комунікації, брати участь у регулюючому агентстві телекомунікацій ЄС (BEREC). По-третє, згаданий Закон сприяє наближенню України до

⁵⁷ Funding & tender opportunities. Single Electronic Data Interchange Area (SEDIA). – European Commission, <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/digital>.

⁵⁸ Ст.5 Регламенту ЄС 2021/1153 про започаткування програми CEF передбачає участь третіх країн у Програмі, зокрема країн Європейської політики сусідства, відповідно до визначених умов, передбачених в Угоді про участь у програмі (передбачає сплату фінансових внесків).

⁵⁹ Умовою участі України у Програмі є згода на співпрацю від однієї або кількох телекомунікаційних компаній держав-членів ЄС та наявність спільного проекту, який відповідає умовам конкурсу.

⁶⁰ Doyle P. Major DDoS attacks increasing after invasion of Ukraine, TechTarget, 6 June 2022, <https://www.techtarget.com/searchsecurity/news/252521150/Major-DDoS-attacks-increasing-after-invasion-of-Ukraine>.

⁶¹ Mingas M. Data published on Ukraine DDoS attacks, 28 March 2022, Capacity, <https://www.capacitymedia.com/article/29w6ghrh06rwjvbwsg35s/news/scale-of-ddos-attacks-on-ukraine-confirmed>.

⁶² Майже половину кібератак СБУ виявляє у режимі «реального часу». – Укрінформ, 3 жовтня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3584942-majze-pолоvinu-kiberatak-sbu-viavlaje-u-rezimi-realnogo-casu.html>.

⁶³ ЄС відкрив у Києві лабораторію кіберзахисту для ЗСУ. – Укрінформ, 2 грудня 2022р., <https://armyinform.com.ua/2022/12/08/yes-organizuvav-dlya-predstavnykiv-derzhorganiv-ukrayiny-navchalnyj-tur-iz-kiberbezpeky-do-madryda/>.

⁶⁴ Закон спрямований на забезпечення незалежності та адміністративної спроможності регулятора, який має обирати своїх членів відповідно до Європейського кодексу електронних комунікацій. Наразі закріплення правового статусу регуляторного органу на законодавчому рівні, його повноважень та незалежності повністю відповідає європейським підходам.

⁶⁵ Зокрема Директива ЄС 2018/1972 від 11 грудня 2018р. про створення Європейського кодексу електронних комунікацій вимагала ухвалення закону про незалежного національного регулятора у сфері електронних комунікацій.

телекомунікаційних стандартів ЄС, особливо у сфері роумінгу та регулювання ринку⁶⁶.

Також важливою складовою цифрової євроінтеграції є взаємне визнання електронних підписів. Нині Україна знаходиться на етапі узгодження сумісності національної системи ідентифікації електронних підписів із європейською. За результатами міжнародного тестування на *eSignature Validation Plugtests 2022* підтверджено повну відповідність українського електронного підпису «Дії» європейським стандартам⁶⁷. Це свідчить про готовність до взаємного визнання електронних довірчих послуг з ЄС, що спростить отримання українцями online-послуг за кордоном, підписання контрактів в електронній формі.

Своєю чергою, триває співпраця Мінцифри з європейськими партнерами з приєднання України до роумінгового простору ЄС. Це важливо, зважаючи на воєнний стан та необхідність підтримувати зв'язок громадян України з рідними, які евакуювалися до країн ЄС. Єврокомісар з питань розширення і політики сусідства О.Варгеї припускає, що приєднання можливе вже на найближчому саміті Україна-ЄС⁶⁸.

Інтеграція до Єдиного цифрового ринку ЄС (ЄЦР). Інтеграція до ЄЦР є пріоритетом у рамках галузевої інтеграції, за яким Україна поступово наближає свої правила до європейських щодо електронної ідентифікації, е-платежів і розрахунків, кібербезпеки, захисту персональних даних тощо. У цьому контексті слід згадати про базову європейську стратегію цифровізації.

6 травня 2015р. ЄС затвердив **Digital Single Market Strategy**, що має на меті інтеграцію національних цифрових ринків країн ЄС в єдиний цифровий простір. Стратегія передбачає усунення бар'єрів для транс-кордонної online-торгівлі товарами і послугами; гармонізацію з законодавством, що регулює цифрові мережі та послуги в країнах ЄС; інвестування в інфраструктуру і технології. ЄЦР спрямований на дотримання основних свобод переміщення товарів, послуг і капіталу в Інтернет-просторі та оцінюється в додаткові €415 млрд./рік⁶⁹ для економік ЄС⁷⁰.

Для України ЄЦР є дієвим інструментом поглиблення економічної інтеграції і розширення процесів цифровізації. Водночас важливим є антикорупційний вплив ЄЦР: покращення якості, прозорості та ефективності надання державних цифрових послуг та діяльності електронного уряду⁷¹. Для бізнесу — це регулювання за європейськими правилами та посилення захисту споживачів. Інтеграція України до ЄЦР дозволить акумулювати інвестиції, наростити обсяги взаємної торгівлі, а також підвищити рівень зайнятості⁷².

Загалом, інтеграція до ЄЦР вигідна для України. Залежно від рівня цифровізації, кумулятивний позитивний вплив на ВВП України може становити від 2,4% до 12,1% (\$3,1-15,8 млрд.) додаткового зростання протягом усього періоду інтеграції до ЄЦР⁷³. Водночас збільшення експорту послуг з України до країн ЄС прогнозується на 7,6-12,2% (\$302-485 млн.⁷⁴).

ЄЦР передбачає взаємний доступ до online-ринків. Минулими роками в Україні пришвидшився процес е-комерції та

⁶⁶ Україна продовжує наближатися до телекомунікаційних стандартів ЄС. — Міністерство та Комітет цифрової трансформації України, 9 червня 2022р., <https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-prodovzhue-nablizhatisya-do-telekomunikatsiynikh-standartiv-es>.

⁶⁷ Тестування проводив технічний комітет Європейського інституту телекомунікаційних стандартів ETSI, які застосовуються в країнах ЄС у сфері електронних довірчих послуг.

⁶⁸ Україна може приєднатися до спільного роумінгу на найближчому саміті з ЄС. — Укрінформ, 28 вересня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3581554-ukraina-moze-priednatisa-do-spilnogo-roumingu-na-najblizcomu-samiti-z-es.html>.

⁶⁹ За крок до єдиного цифрового ринку з ЄС: в Україні розпочала роботу оціночна місія Євросоюзу. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 17 серпня 2019р., <https://www.president.gov.ua/news/za-krok-do-yedinogo-cifrovogo-rinku-z-es-v-ukrayini-rozpoch-56837>.

⁷⁰ Integrating Ukraine into the EU's digital single market, January 2019, https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/INTEGRATING-UKRAINE-INTO-THE-EU-DIGITAL-SINGLE-MARKET_en_2019.pdf.

⁷¹ Ukraine's Integration into the EU's Digital Single Market? Potential Economic Benefits, Analytical report, Kyiv, 2020, http://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/dig_ukraine_eu_ENG-2_WEB.pdf.

⁷² Число спеціалістів, зайнятих у галузі, станом на 2021р., становило понад 280 тис. осіб, тоді як у 2017р. — 157 тис. осіб.

⁷³ Ukraine's Integration into the EU's Digital Single Market? Potential Economic Benefits, Analytical report, Kyiv, 2020, http://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/dig_ukraine_eu_ENG-2_WEB.pdf.

⁷⁴ Там само.

розширилася участь компаній у глобальних виробничо-збутових мережах⁷⁵. Сегмент е-комерції в Україні займає близько 4% ринку роздрібною торгівлі. Перспективи для розвитку цього ринку сприятливі: фірма *Statista* прогнозує його зростання на 14% щорічно. У 2021р. обсяг е-комерції в Україні досяг \$5,65 млрд., або близько 1% е-комерції в ЄС (€530 млрд.)⁷⁶.

Процеси цифровізації тривають, й інтеграція України до ЄЦР є логічним продовженням реформ, які країна активно впроваджує останніми роками в рамках Угоди про асоціацію. Завдяки інтенсифікації співробітництва з ЄС Україні вдалося розширити доступ до online-ринків та е-послуг країн Європи, усунувши адміністративні бар'єри, розвинути електронне врядування. Водночас актуальним є забезпечення технічної спроможності та сумісності цифрових систем, покращення доступу громадян до високошвидкісного Інтернету, отримання якісних online-послуг та покращення цифрових навичок.

2.4. ІНТЕГРАЦІЙНА ДИНАМІКА РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ ЕКОЛОГІЇ

Захист довкілля є серед пріоритетів євроінтеграційного процесу України, а також одним зі стратегічних завдань повоєнного відновлення. Унаслідок військового вторгнення росії було завдано колосальної шкоди та збитків екосистемі України на €36 млрд. (з них від забруднення ґрунтів — €11,4 млрд., від забруднення повітря — €24,6 млрд.⁷⁸). За сім місяців війни зафіксовано понад 2100 випадків завданої екологічної шкоди⁷⁹:

- ✓ за даними Державного агентства лісових ресурсів України, кількість лісових пожеж у 2022р., порівняно з 2021р., зросла у 2,3 рази, а охоплена пожежами площа — у 77 разів⁸⁰. У 70% випадків причинами пожеж були активні бойові дії, обстріли крилатими ракетами, вибухи мін тощо. Протягом перших шести місяців війни майже 3 млн. га

⁷⁵ Наразі питання е-комерції регулюється законами «Про електронну комерцію», «Про електронні довірчі послуги», «Про електронні документи та електронний документообіг». 22 вересня 2021р. Уряд підтримав нову редакцію закону «Про захист прав споживачів», яким запроваджуються механізми регулювання е-комерції.

⁷⁶ Див.: Presentation Ukraine IT Report 2021. — IT Association, 28 грудня 2021р., <https://itukraine.org.ua/en/over-285-thousand-professionals-it-ukraine.html>.

⁷⁷ Побудовано за: Ринок електронної комерції в Україні досягнув \$4 млрд., 26 червня 2021р., <https://soulpartners.com.ua/news/tpost/x2dve03v71-rinok-elektronno-komerts-v-ukran-dosyagn>.

⁷⁸ Руслан Стрілець: Україна синхронізує своє довкілльове законодавство з європейським задля набуття повноцінного членства в ЄС. — Міндовкілля, 12 жовтня 2022р., <https://mepr.gov.ua/news/39995.html>.

⁷⁹ Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 29 вересня — 5 жовтня 2022р. — Міндовкілля, 8 жовтня 2022р., <https://mepr.gov.ua/news/39975.html>.

⁸⁰ Кількість лісових пожеж зросла в 2,3 рази, кількість — у 77 разів. — Запорізьке обласне управління лісового та мисливського господарства, 30 серпня 2022р., <https://zaplis.gov.ua/press-sluzhba/novini-derzhagentstva/kilkist-lisovix-pozhezh-u-porivnyanni-zroslo-u-2,3-razi,-a-ploshha---u-77-raziv.html>.

лісів були уражені війною. Потенційний обсяг викидів забруднюючих речовин за шість місяців війни з усіх джерел сягає 46 млн. т⁸¹ (у 2021р. загальні викиди по Україні становили близько 2,25 млн. т). Викиди забруднюючих речовин унаслідок горіння лише на зруйнованих нафтобазах досягли майже 500 тис. т;

- ✓ через підвищене споживання нафтопродуктів військовою технікою в атмосферу потрапило майже 4 млн. т CO₂, що в 10 разів більше, ніж за весь 2021р.⁸²

Війна стала тим негативним зовнішнім фактором, який уповільнив виконання Україною власних зобов'язань у сфері охорони довкілля, але не змінив напрям руху Європейським зеленим курсом та відбудову вітчизняної економіки за принципами сталого розвитку. Зокрема, у 2022р. Україна посіла 37 місце (зі 163 країн світу) у рейтингу сталого розвитку, який щорічно складається ООН і Фондом Bertelsmann⁸³.

Впровадження та дотримання європейських екологічних норм є важливим фактором забезпечення імплементації положень Угоди про асоціацію. Так, за даними моніторингу «Пульс Угоди», рівень реалізації завдань у сфері захисту довкілля збільшився нині до 66%⁸⁴. За роки дії Угоди кардинально змінено правову базу та механізми впровадження європейських норм в екологічну політику України. Ідеться про планування, розробку та ухвалення законодавчих і нормативно-правових актів з метою адаптації національного законодавства до 29 директив та регламентів ЄС у восьми тематичних сферах. Паралельно триває практичне впровадження відповідного інструментарію реалізації законодавчих норм.

Окреслюючи здобутки у процесі правового забезпечення кліматичної політики

України, слід звернути увагу на наступні важливі моменти:

- ✓ ухвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030р., в основі якої зменшення рівня промислового забруднення, створення правових та економічних підстав поведіння з відходами, підвищення ефективності державного нагляду у сфері охорони довкілля, забезпечення раціонального використання природних ресурсів⁸⁵;
- ✓ ухвалення законів «Про оцінку впливу на довкілля», «Стратегічну екологічну оцінку», «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря» та ін.;
- ✓ ухвалення євроінтеграційного Закону «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів», що є важливим кроком на шляху до реалізації державної екологічної політики України до 2030р.⁸⁶ Реєстр стане офіційною online-системою даних про викиди та про підприємства-забруднювачі, що дозволить не лише аналізувати викиди, але й ухвалювати ефективні рішення з їх скорочення. Також національний реєстр інтегрують з відповідним Європейським реєстром;
- ✓ запуск з 1 січня 2021р. системи моніторингу, звітності та верифікації викидів ПГ українськими компаніями⁸⁷. Моніторинг сприятиме подальшому скороченню викидів в Україні та наблизить економіку до вуглецевої нейтральності.

Україна останніми роками досягла помітного прогресу у зниженні рівнів викидів CO₂

⁸¹ Прищепя Я. Через війну обсяги забруднення довкілля могло зрости у 25 разів – Мінекології. – Суспільне, 14 вересня 2022р., <https://suspihne.media/281605-cerez-vijnu-obsagi-zabrudnenna-dovkilla-mogli-zrosti-u-25-raziv-minekologii>.

⁸² Війна росії проти України пришвидшує зміну клімату та спричиняє збільшення викидів парникових газів. – Міндовкілля, 22 вересня 2022р., <https://mepr.gov.ua/news/39871.html>.

⁸³ Див.: Rankings. Sustainable Development Report, <https://dashboards.sdgindex.org/rankings>.

⁸⁴ Навколишнє природне середовище та цивільний захист. – Пульс Угоди, <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/environment>.

⁸⁵ Розпорядження КМУ від 20 жовтня 2021р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>.

⁸⁶ Закон України «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів» набув чинності 20 вересня 2022р.

⁸⁷ В Україні запустили систему моніторингу за викидами парникових газів. – Міндовкілля, 22 лютого 2021р., <https://mepr.gov.ua/news/36875.html>.

(у т.ч. на душу населення) завдяки: (а) частковому заміщенню енергоємних галузей сектором послуг та сільським господарством; (б) запровадженню енергоефективних заходів у промисловому секторі та секторі житлово-комунальних послуг; (в) інтенсивному розвитку відновлювальних джерел енергії (ВДЕ). А економічне зростання, яке вибудовується на засадах сталого (ресурсо- та енергоефективного, екологічно безпечного) виробництва та споживання, поступово відмежовується від викидів CO₂, про що свідчить зниження рівнів вуглецеємності ВВП.

- ✓ Прийняття 1 грудня 2022р. Закону «Про хімічну безпеку та управління хімічною продукцією». Документ важливий для створення національної системи управління хімічними речовинами та регулювання згідно з технічними регламентами ЄС⁸⁹;
- ✓ започаткування процесу цифровізації екологічної сфери через запуск веб-порталу «ЕкоСистема»⁹⁰, де доступні online-сервіси, відкрито «зелені реєстри», є можливість згенерувати QR-в'яг із реєстрів з офіційними даними. У 2022р. запроваджені вебресурс та мобільний додаток «ЕкоЗагроза», де можна перевірити показники стану довкілля в

будь-якій точці України, а також повідомити про факти знищення природи;

- ✓ ухвалення Постанови КМУ «Деякі питання подання декларації про відходи» (7 травня 2022р.), якою скасовується спосіб звітування бізнесу в паперовій формі та започатковується режим електронних декларацій;
- ✓ старт реформи лісової галузі. 29 грудня 2021р. набула чинності Державна стратегія управління лісами України до 2035р.⁹¹, що передбачає використання системи електронного обліку деревини з метою протидії нелегальній торгівлі;
- ✓ затвердження Морської природоохоронної стратегії до 2034р.⁹²;
- ✓ розширення фінансової підтримки екологічної сфери шляхом запровадження в обіг з 2021р. «зелених» облігацій та збільшення з 2022р. втричі ставки екологічного податку за викиди CO₂ стаціонарними джерелами забруднення — до 30 грн./т CO₂⁹³.

Наразі на розгляді Верховної Ради знаходиться майже два десятки євроінтеграційних екологічних законопроектів, чотири з

ВУГЛЕЦЕЄМНІСТЬ ВВП (CO ₂ /ВВП (за ПКС) ⁸⁸												
	1990р.	1995р.	2000р.	2005р.	2010р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.
Світ	0,40	0,38	0,34	0,33	0,31	0,29	0,28	0,27	0,27	0,26	0,26	0,26
ЄС	0,31	0,28	0,24	0,22	0,19	0,15	0,15	0,15	0,14	0,14	0,13	0,13
Україна	0,92	1,13	0,97	0,66	0,55	0,46	0,45	0,39	0,41	0,37	0,37	0,35

⁸⁸ Складно за даними: Lower CO₂ emissions in Ukraine. — Countryeconomy, <https://countryeconomy.com/energy-and-environment/co2-emissions/ukraine>; CO₂ emissions intensity of GDP, 1990-2021. — IEA, <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/co2-emissions-intensity-of-gdp-1990-2021>.

⁸⁹ Ідеться про обов'язкову реєстрацію підприємствами всіх хімічних речовин та класифікацію хімічних речовин та сумішей за 27 класами небезпеки, обов'язкове попереджувальне маркування та вимоги до пакування хімічної продукції тощо.

⁹⁰ Державна платформа, де генеруються адміністративні екопослуги для бізнесу та екологічна інформація для громадян.

⁹¹ Серед очікуваних результатів: збільшення загального запасу лісів України не менше ніж до 2,5 млрд. м³; підвищення рівня абсорбції ПГ лісами України до 75,6 млн. т CO₂; збільшення числа туристів до 10 млн. осіб.

⁹² Розпорядження КМУ «Про схвалення Морської природоохоронної стратегії України» від 11 жовтня 2021р.

⁹³ Водночас ставка, навіть після її підвищення залишається однією з найнижчих в Європі. До прикладу, у Швеції ставка становить \$137/т CO₂, в Швейцарії — \$101/т CO₂, Фінляндії — \$62/т CO₂, Норвегії — \$69/т CO₂, Франції — \$52/т CO₂, Нідерландах — \$35/т CO₂, Португалії — \$28/т CO₂, в Україні — менше \$1/т CO₂.

них мають бути ухвалені в першочерговому порядку для виконання Угоди про асоціацію⁹⁴.

Україна поділяє амбітні цілі «зеленого» порядку денного ЄС і ще в лютому 2021р. розпочала діалог з Брюсселем щодо Європейського зеленого курсу та «зеленої» трансформації України. Нині триває розробка Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050р., мета якої — досягнення декарбонізації економіки та кліматичної нейтральності.

У рамках програми «ЄС для навколишнього середовища: зелена економіка» (*EU4Environment*) Брюссель надає Україні допомогу з реформування сфери екологічних фінансів, оцінки впливу на довкілля, управління відходами, «зеленої» модернізації, екологічних стандартів та доступу товарів українських товаровиробників на європейський ринок тощо.

Слід зазначити, що імплементація секторальних вимог у сфері екології потребує значного фінансування на етапі практичного впровадження. Верховна Рада у вересні 2022р. ратифікувала Угоду про участь України у Програмі ЄС *LIFE* (Програма дій з довкілля та клімату)⁹⁵. У такий спосіб вдалося долучитися до Програми *LIFE*, яка фінансуватиме інноваційні проекти у сфері захисту довкілля та відновлення України в післявоєнний час. На 2021-2027рр. загальний бюджет Програми становить €5,43 млрд.

Для нашої країни це один з ефективних засобів подолання наслідків військової агресії на територіях природно-заповідного фонду. Україна отримає більше можливостей для відновлення пошкоджених природних екосистем, будівництва центрів реабілітації тварин та ревіталізації (відновлення)

річок. Єврокомісія оголосила 34 конкурсні пропозиції на суму €598 млн. і до участі в конкурсі відібрано ряд українських проектів⁹⁶.

Стратегічною ціллю України в період її післявоєнного відновлення є подальший рух європейським зеленим курсом та розбудова циркулярної економіки. У цьому плані важливою є побудова якісної системи управління відходами. Щороку в Україні утворюється понад 10 млн. т твердих побутових відходів, більше 93% яких захоронюються в землю на загальній площі понад 9 000 га. З метою покращення ситуації 20 червня ухвалено Закон «Про управління відходами». Цим актом впроваджуються європейські правила і норми поводження із відходами, створюються умови для побудови в Україні сучасної сміттєпереробної інфраструктури.

Наразі Міндовкілля продовжує роботу над секторальними законопроектами та урядовими рішеннями, які сприятимуть реалізації згаданого Закону. Це необхідні кроки на шляху до розробки та ухвалення пакета необхідних законів, згідно з відповідними директивами ЄС⁹⁷.

Для повноцінної інтеграції України в європейський простір важливою є масштабна перебудова економіки з метою позбавлення від вуглецевої залежності. Україна активно долучається до «зеленої» політики ЄС, бере участь у відповідних європейських програмах, поступово інтегрується до нових екологічно «чистих» виробничих мереж та пришиває у такий спосіб декарбонізацію економіки. Подальша імплементація європейських екологічних норм сприятиме синхронізації процесів забезпечення захисту довкілля в Україні та Європі. Партнерство Києва і Брюсселя в цій сфері сприятиме мінімізації і подоланню втрат, завданих екосистемі України російською агресією.

⁹⁴ Зокрема, законопроекти №4461 «Про території Смарагдової мережі»; №7327 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля»; №4187 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підтримки розвитку вітчизняних галузей надрокористування»; №6004-2 «Про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля».

⁹⁵ Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у Програмі ЄС *LIFE* — Програмі дій з довкілля та клімату».

⁹⁶ Парламент ратифікував Угоду про участь України у Програмі ЄС *LIFE*. — Міндовкілля, 20 вересня 2022р., <https://mepr.gov.ua/news/39861.html>.

⁹⁷ Ідеться про такі законопроекти, як: «Про упаковку та відходи з упаковки» (Директива 94/62/ЄС), «Про відходи виробничої промисловості» (Директива 2006/21/ЄС), «Про батареї та акумулятори» (Директива 2006/66/ЄС), «Про відходи електричного та електронного обладнання» (Директива 2012/19/ЄС), а з тим — стимул для переходу країни до циркулярної економіки.

У секторальній євроінтеграції України є своя специфіка та особливості. Вона різношвидкісна, охоплює весь спектр партнерства Києва і Брюсселя, має ієрархію і пріоритети, залежно від актуальних потреб України та ЄС. В умовах війни галузеве співробітництво набуває особливого значення, насамперед для забезпечення внутрішньої стійкості та розвитку, а також для різновекторної інтеграції у ринок ЄС.

Нині, на фоні цілеспрямованого ракетного терору країни-агресора, топ-напрямом є активізація партнерства з ЄС в енергетичній сфері з метою відновлення на основі нових технологій української енергетики та поглиблення її інтеграції до європейських мереж. На тактичному і стратегічному порядку денному співробітництва Києва і Брюсселя також підвищення енергоефективності української економіки, подальша реалізація Європейської зеленої угоди, розбудова сектору відновлюваних джерел енергії, створення спільної водневої промисловості тощо.

Важливою для України є участь ЄС у відбудові та модернізації її транспортної

інфраструктури, подальша інтеграція до європейської транспортної системи, запровадження у цій галузі сучасних технологій і практик.

Своєю чергою, стратегічні перспективи на євроінтеграційному напрямі відкриває успішний процес цифровізації України, який, з одного боку, в межах електронного врядування забезпечує зворотній діалог влади і суспільства. А з іншого — розширяє можливості і сфери електронної комерції.

Актуальним завданням є поглиблення партнерства України і ЄС у сфері екології для забезпечення захисту довкілля в Україні та Європі, мінімізації і подолання втрат, завданих екосистемі України під час війни.

Зрозуміло, що цим не вичерпується перелік секторального співробітництва. На порядку денному євроінтеграції — зміцнення співпраці з ЄС у сфері юстиції і прав людини, фінансів, сільського господарства, освіти, науки та ін. Прогрес на цих напрямках сприяє просуванню України до об'єднаної Європи та наближає нову фазу євроінтеграції — переговори про вступ до ЄС.

3.

НОВИЙ ЕТАП РУХУ ДО ЄС: КАНДИДАТСЬКИЙ СТАТУС І ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У цьому розділі окреслюється специфіка нового етапу євроінтеграції України. Статус кандидата на вступ до ЄС відкриває для України нові можливості і перспективи, які набувають особливої ваги і значення в умовах тривалої широкомасштабної війни. Водночас кандидатство, разом з перевагами, містить складні завдання та виклики і не є гарантією вступу до ЄС. Зокрема про це свідчить суперечливий досвід країн Західних Балкан.

Подальше просування України на шляху до ЄС пов'язане з ефективною імплементацією положень Угоди про асоціацію, реалізацією відповідних рекомендацій Єврокомісії, прискоренням внутрішніх трансформацій, у т.ч. адаптацією українського законодавства до нормативно-правового простору Євросоюзу. Важливе значення має готовність і рішучість офіційного Брюсселя до наступних кроків з наближення переговорів з Україною про вступ до ЄС.

3.1. ДЕЯКІ АСПЕКТИ КАНДИДАТСЬКОГО СТАТУСУ

У 2022р. на євроінтеграційному напрямі відбулися кардинальні зміни — започатковано якісно новий етап відносин Києва і Брюсселя. 28 лютого українська сторона подала заявку на вступ до Євросоюзу. Процес подальшої реалізації європейських прагнень України набув швидких темпів: у травні українська сторона передала на розгляд Єврокомісії заповнений офіційний «опитувальник» ЄС.

17 червня ЄК оприлюднила позитивний відгук, і вже 23 червня 2022р. Європейська Рада ухвалила рішення щодо надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС.

Статус кандидата відкриває ряд можливостей для проведення реформ у різних сферах. Для України — це структурні зміни, відхід від споживчої моделі економіки, підвищення ефективності виробництва, розширення доступу до нових технологій, диверсифікація експортних можливостей, збільшення частки продукції з високою доданою вартістю, нові

інвестиції. Це вихід країни на якісно новий рівень розвитку, співставний з країнами-членами ЄС.

Важливість і актуальність нової ситуації у відносинах Києва і Брюсселя характеризується наступними чинниками.

Перше. Статус кандидата знаменує завершення тривалої невизначеності у відносинах Києва і Брюсселя. Окреслюючи еволюцію євроінтеграції, варто згадати про майже 30-річний досвід руху до євроспільноти, під час якого Україна пройшла складні, драматичні випробування¹. Але інтеграція до об'єднаної Європи залишалася процесом з «відкладеними перспективами». Усі попередні двосторонні домовленості, угоди і стратегії, зокрема, Угода про партнерство і співробітництво Україна-ЄС (1994р.), Спільна стратегія ЄС щодо України (1999р.), План дій Україна-ЄС (2005р.), Угода про асоціацію Україна-ЄС (2014р.)² не визначали чітких перспектив євроінтеграції. Загалом ЄС орієнтувався на укладення партнерських угод, які виглядали де-факто як «домашні завдання», виконання яких не передбачало набуття членства в ЄС.

Своєю чергою, не принесли «стратегічної визначеності» відносинам Києва і Брюсселя ані Європейська політика сусідства, ані участь України у проєкті Східне партнерство³. По суті, Київ залишався в ролі важливого партнера-сусіда, претензії якого на вступ до ЄС не були на порядку денному офіційного Брюсселя і викликали скепсис і втому в ряді європейських столиць.

Така ситуація пояснювалася рядом причин. З одного боку, це внутрішні проблеми України, слабкість, непослідовність і декларативність європейської політики української влади, дії якої не збігалися з визначеними орієнтирами суспільних трансформацій. Водночас, здійснювалися непоодинокі спроби загальмувати процес європейської інтеграції України, інспіровані як зсередини, так

і ззовні. З іншого боку, спостерігалась обтяженість ЄС внутрішніми проблемами (в т.ч. після чергових хвиль розширення) і неготовність країн-лідерів Євросоюзу до повномасштабної євроінтеграції України. Також ключовим фактором є російський вплив, намагання Москви встановити контроль над Україною, заблокувати європейський курс Києва і втягнути країну до євразійської реінтеграції. Згодом така політика набула форми збройної агресії і війни з Україною.

У 2022р. розпочався якісно новий етап євроінтеграції — Україна перейшла від політики сусідства, з «резервації» Східного партнерства до політики розширення. Рішення Європейської Ради щодо надання Україні статусу кандидата є актом стратегічної солідарності ЄС з нашою країною. Водночас це чіткий сигнал країні-агресору, «винок» об'єднаної Європи планам імперської реінтеграції «пострадянського простору».

Громадська думка⁴

Респонденти найчастіше (51%) наголошують на тому, що статус кандидата відкриває реальні перспективи приєднання до Євросоюзу. 35% відзначають можливість залучення спеціальних фінансових програм ЄС. Майже третина (31%) вважають, що це морально-психологічний стимул для громадян, які відстоюють своє європейське майбутнє. Своєю чергою, 26% переконані, що цей статус сприятиме прискоренню проєвропейських реформ в Україні. А 22% громадян вказують на те, що кандидатство сприяє опору російській агресії.

Друге. Новий статус України є додатковим «двигуном» внутрішніх соціально-економічних реформ і «зеленим світлом» для залучення спеціальних фінансових інструментів ЄС з підготовки до вступу. Це складова фундаменту повоєнного відновлення і відродження країни, позитивний сигнал для зовнішніх інвесторів.

Сам факт надання такого статусу країні, проти якої відбувається військова агресія,

¹ Більш детально про еволюцію і етапи євроінтеграції див.: Україна: 30 років на європейському шляху. — Центр Разумкова, 2021р., <https://razumkov.org.ua/uploads/2021-nezalezhnist-30.pdf>.

² Оцінюючи договірно-правову еволюцію відносин Україна-ЄС, слід зазначити, що з підписанням у 2014р. масштабної Угоди про асоціацію розпочався етап «політичної асоціації і економічної інтеграції», який характеризувався новою якістю партнерства Києва і Брюсселя, остаточним утвердженням і нормативно-правовим закріпленням незворотності євроінтеграційного курсу України.

³ Див.: Україна-ЄС: шлях до політичної асоціації. — Центр Разумкова, 2021р., с.7, https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf.

⁴ Див. результати соціологічного дослідження Центру Разумкова (вересень 2022р.), опубліковані в цьому журналі.

є унікальним в історії ЄС і свідчить про послідовну довгострокову політичну та економічну підтримку України. Практика країн, які мали або мають цей статус, свідчить, що для країн-кандидатів у цьому випадку з'являються додаткові економічні можливості, а саме: (1) торговельні преференції та розширення доступу до внутрішнього ринку ЄС; (2) кредити та гранти через спеціальні інструменти для проведення реформ; (3) доступ до інших окремих фондів і програм ЄС; (4) зростання інвестиційної привабливості.

Після виконання особливих процедур Україна матиме можливість долучитися до спеціального **Інструмента передвступної допомоги – IPA III**, а також (там, де це передбачено) і до інших фондів і програм ЄС – *European Peace Facility*, *External Action Guarantee*, *European Union Recovery Instrument (COVID-19)*, *Erasmus+*, *Invest EU Fund*, *Creative Europe*, *European Fund for Sustainable Development* та ін.

Для **IPA-III** на 2021-2027рр. визначений загальний обсяг фінансування у €14,2 млрд. Інструмент вважає пріоритетними реформи у 20 сферах, серед яких: верховенство права, фундаментальні права, демократія, управління, адаптація стандартів, політик і правил до *Acquis Communautaire* ЄС, захист довкілля, низьковуглецева економіка.

Безпосередньо в економічній сфері йдеться про:

- ✓ вдосконалення податкового та економічного управління, макроекономічну стабільність, сталий розвиток, розбудову ринкової економіки, що витримує конкурентний тиск усередині ЄС;
- ✓ забезпечення відповідності правил, стандартів, політик і практик *Acquis Communautaire*, у т.ч. у сферах публічних закупівель та правил державної допомоги;
- ✓ сприяння зайнятості;
- ✓ розвиток інфраструктури, в т.ч. енергобезпеки та диверсифікації;
- ✓ покращення бізнес-середовища для приватного сектору;
- ✓ покращення доступу до цифрових технологій та інновацій;

- ✓ захист довкілля;
- ✓ використання атомної енергії у мирних цілях.

Очевидно, що всі ці напрями та пріоритети є важливими та актуальними для України. І хоча загальний обсяг IPA-III, який буде припадати на окремі цілі та окремі країни, суттєво поступається обсягу фінансової допомоги ЄС Україні як у 2014-2021рр., так і у 2022р., реалізація цього інструмента є дуже важливою, оскільки він має чітку систему контролю за реформами через спеціальні індикатори та показники Європейської Комісії, Представництва ЄС, Евростату, Світового банку, Євроагенства з довкілля, Ради регіонального співробітництва та ін.

Третє. Набуття кандидатства є вагомим морально-психологічним стимулом для громадян країни, які воюють за свій європейський вибір. Це важливий момент з огляду на те, що більшість українців підтримують вступ до ЄС, ототожнюючи своє майбутнє та майбутнє країни з приєднанням до європейської спільноти.

Громадська думка

Спостерігається висхідна динаміка громадської підтримки вступу України до ЄС. Якщо в березні 2021р. 59% громадян вважали, що Україні потрібно вступати до ЄС, то у вересні 2022р. таку думку поділяють вже 78%. Це інтегральний показник, який ілюструє масштаб проєвропейських настроїв в українському соціумі. Слід підкреслити, що вперше в українському суспільстві почали домінувати процеси проєвропейської самоідентифікації. У вересні 2022р. вже 63% відзначили, що відчують себе європейцями, а 27% дотримувалися протилежної думки.

Є підстави стверджувати, що війна призвела до глибинних проєвропейських змін у суспільній свідомості, сприяла об'єднанню і згуртованості української нації, розумінню безальтернативності шляху до ЄС і неможливості будь-якої інтеграції на східному напрямі.

Результати соціологічних досліджень Центру Разумкова, вміщені в цьому виданні, свідчать про те, що, **по-перше**, українці загалом позитивно оцінюють як темпи просування України до ЄС, так і політику влади на європейському напрямі, послідовний курс на приєднання до євроспільноти. **По-друге**, стратегічно важливим є розширення і вкорінення в українському соціумі тенденцій

проєвропейської самоідентифікації і отождолення власної країни з країнами Євро-союзу. Причому цей процес з різною швидкістю триває в усіх регіонах країни. Є підстави стверджувати, що це довгострокові тенденції, які будуть визначати характер суспільних настроїв в осяжній перспективі. Отже, можна говорити про поступову та незворотну «вестернізацію» ментальності українських громадян.

Героїчний опір російській агресії довів готовність українців захищати суверенітет і незалежність своєї країни, європейський шлях її розвитку. Водночас зворотною стороною підтримки євроінтеграції є суспільні очікування ефективної конвертації руху до ЄС у практичні здобутки і результати, які відчуватимуться у повсякденному житті та позначатимуться на соціальному самопочутті громадян. Тому більшість громадян сподіваються на те, що нова фаза євроінтеграції України у статусі кандидата тією чи іншою мірою сприятиме більш продуктивному вирішенню внутрішніх проблем у країні. Зокрема, ідеться про ефективні соціально-економічні реформи, покращення діяльності органів влади, вдосконалення судової системи, посилення боротьби з корупцією тощо⁵.

Набуття Україною статусу кандидата, з одного боку, є практичним результатом євроінтеграційних зусиль влади і суспільства, а з іншого — свідченням солідарності і допомоги з боку ЄС. У цьому контексті морально і психологічно важливим для українських громадян є відчуття єдності з європейською спільнотою, її готовність спільно протистояти російській агресії.

Четверте. Рішення лідерів країн ЄС щодо надання кандидатського статусу Україні стало об'єднуючим чинником для Євросоюзу. Варто нагадати, що протягом I півріччя 2022р. серед країн ЄС не спостерігалось однозначної єдності щодо кандидатства України. Найбільш скептично налаштованими були країни «старої Європи». Лунали сумніви щодо спроможності України впоратися з

комплексом внутрішніх проблем — подолання корупції, забезпечення верховенства права, зменшення впливу олігархічних груп тощо.

Так, Прем'єр-міністр Нідерландів М.Рютте 23 травня 2022р. заявив, що ймовірність того, що Україна невдовзі стане кандидатом у члени Євросоюзу невелика і швидке отримання цього статусу Україною було б несправедливим стосовно Західних Балкан⁶. Своєю чергою, за підсумками саміту ЄС (30 травня 2022р.), італійський прем'єр М.Драгі зазначив, що «великі країни Євро-союзу», крім Італії, скептично ставляться до надання Україні статусу кандидата⁷. Слід згадати про обережну позицію німецького канцлера, сумніви щодо прискорених темпів української євроінтеграції з боку керівництва Австрії, скептичну позицію Угорщини тощо.

Загалом, «обережність» деяких країн ЄС щодо українського питання пояснювалася різними причинами — традиційним спротивом подальшому розширенню ЄС, внутрішніми труднощами, фактором Західних Балкан, масштабом проблем України тощо. Водночас, стримуючим фактором була інерція страху перед ядерним шантажем кремлівського диктатора і марні надії налагодити з ним діалог, які згодом зійшли нанівець.

Однак лідери ЄС не могли не розуміти, що невирішення/відкладення «українського питання» буде критичною помилкою Брюсселя. Це, *по-перше*, активізувало би кремль, який сприймав таку ситуацію як «поразку» Заходу і вагому перемогі «спецоперації» в Україні. Паралельно в Європі консолідувалися би скептики приєднання України до ЄС. Водночас, не важко уявити негативний вплив на настрої в українському соціумі. *По-друге*, невизначеність ЄС з українського питання девальвувала би європейську політику на східному напрямі і викликала внутрішнє протистояння на різних рівнях — між виконавчими та законодавчими структурами ЄС, між країнами-скептиками і групою держав, які послідовно та активно підтримують приєднання України до ЄС.

⁵ Про це більш детально ідеться у матеріалі «Євроінтеграція в умовах війни: думки і позиції громадян», вміщеному в цьому журналі.

⁶ Прем'єр Нідерландів заявив, що Україна навряд чи невдовзі стане кандидатом на вступ до ЄС. — TCH, 24 травня 2022р., <https://tsn.ua/politika/prem-er-niderlandiv-zayaviv-scho-ukrayina-navryad-chi-nevdovzi-stane-kandidatom-na-vstup-v-yes-2069788.html>.

⁷ Усі великі країни ЄС, крім Італії, проти надання Україні статусу кандидата на вступ — Драгі. — Європейська правда, 31 травня 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/31/7140381>.

У цей складний період офіційний Київ активізував політико-дипломатичну кампанію з лобювання кандидатського статусу для України. Президент В.Зеленський здійснив серію відповідних перемовин з лідерами країн ЄС. Урядова делегація відвідала столиці найбільш «проблемних» країн ЄС, відбувалось інтенсивне лобювання теми кандидатства для України й на міжпарламентському рівні.

Переломним моментом став візит до Києва 16 червня 2022р. лідерів Франції, Німеччини, Італії та Румунії, які підтримали надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. Це стало чітким сигналом для інституцій ЄС і всіх країн-членів.

Відтак, спільними зусиллями вдалося подолати суперечності і сумніви щодо перспектив української євроінтеграції, забезпечити чітку консолідовану позицію всіх країн-членів.

Отриманий Україною статус кандидата на вступ до ЄС вимагає від країни активізації політичних, правових, соціально-економічних, інституційних, інформаційних заходів для: (а) ефективного здійснення проєвропейських реформ і виконання умов ЄС для відкриття перспективи переговорного процесу про вступ; (б) зміцнення оборонного потенціалу для протистояння російській інтервенції і забезпечення умов для звільнення окупованих територій і перемоги над країною-агресором; (в) збереження економічної стійкості, людського та гуманітарного капіталу в умовах війни і посткризового відновлення.

3.2. СТАН ВИКОНАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЄВРОКОМІСІЇ

Попри всі переваги і перспективи, статус кандидата є черговим етапом євроінтеграції, тривалість якого залежить від ефективної реалізації Україною семи рекомендацій Єврокомісії, які, по суті, є «умовами постфактум». Виконання цього «домашнього завдання» є передумовою переговорів про вступ до ЄС.

Слід зазначити, що в переліку рекомендацій ЄК несподіванок для України не було — більшість окреслених проблем відзначались у попередніх звітах, моніторингах, висновках ЄС щодо України. Отже, ідеться про продовження реформування судової системи, боротьбу з корупцією і відмиванням коштів, втілення антиолігархічного закону, модернізацію національного законодавства в деяких сферах тощо⁸.

Слід зазначити, що українська влада, отримавши рекомендації Єврокомісії, заявила про готовність і налаштованість до їх виконання у стислі терміни, до кінця поточного року. Ще 25 жовтня 2022р. під час зустрічі з Президентом Німеччини Ф.Штайнмаєром, В.Зеленський заявив: «Вже цього року ми виконаємо всі рекомендації Єврокомісії, що стосуються набуття Україною членства в ЄС. Я вважаю, що ця робота має отримати належну оцінку з боку Європейського Союзу...»⁹.

Протягом останніх місяців 2022р. Україна продемонструвала значний прогрес у реалізації згаданих рекомендацій. Зокрема 13 грудня Верховна Рада ухвалила пакет базових євроінтеграційних законів — «Про медіа» та «Про національні меншини (спільноти)», а також «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах».

Це дало підстави офіційному Києву надіслати меседж лідерам країн ЄС стосовно прискорення процесу оцінки виконання Україною рекомендацій Єврокомісії і переходу до наступної фази євроінтеграції.

Нижче окреслюються деякі попередні (станом на грудень 2022р.) підсумки реалізації рекомендацій ЄК, що становить інтерес з огляду на подальше просування України на євроінтеграційному шляху.

Реформа Конституційного Суду України (КСУ). Цей важливий напрям забезпечення дієвості конституційного принципу

⁸ Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. — Українська правда, 18 червня 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516>.

⁹ Президент: цього року ми виконаємо всі рекомендації Єврокомісії щодо набуття членства в ЄС. — Укрінформ, 25 жовтня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3601102-zelenskij-cogoric-mi-vikonaemo-vsi-rekomendacii-evrokomisii-sodo-nabutta-clenstva-es.html>.

верховенства права є актуальним для України, в т. ч. з огляду на тривалу конфліктну ситуацію довкола КСУ. Зокрема, у грудні 2022р. Конституційний Суд звільнив трьох суддів, і у його складі залишилося 13 осіб (за кворуму 12), що ускладнює як роботу КСУ, так і обрання його голови¹⁰.

Очевидним прогресом у реалізації реформи слід вважати ухвалення у грудні 2022р. згаданого Закону про порядок відбору кандидатур на посаду судді КСУ на конкурсних засадах. Документ містить низку прогресивних положень. Проте залишається проблемною ситуація щодо нового органу «дорадчої групи експертів», передбаченого цим Законом. Отже, 20 грудня 2022р. Венеціанська Комісія оприлюднила нові висновки, де рекомендувала: (а) включити до дорадчої групи додаткового сьомого члена з числа незалежних міжнародних експертів; (б) передбачити, що рішення дорадчої групи мають бути обов'язковими, а кандидати, які не пройшли перевірку групи, не можуть бути призначені суддями КСУ¹¹. Уже 23 грудня офіційний Брюссель заявив, що очікує від української влади врахування відповідних рекомендацій Венеціанської Комісії¹².

На думку профільного віце-прем'єр-міністра О.Стефанішиної: «Будь-які рекомендації щодо додаткових експертів мають ще дискутуватися. Прозорість, відкритість конкурсу передбачена самим законом... Тому я сподіваюся, що міжнародні партнери номінують своїх експертів, і ми зможемо запустити цю роботу і не затягувати дискусії»¹³.

Так чи інакше, станом на грудень 2022р., на порядку денному залишалося питання про склад дорадчої групи, що ускладнювало процес подальшого добору суддів КСУ. Очевидно, завершення цієї реформи

потребує додаткових зусиль влади для забезпечення повноцінної роботи вищого судового органу країни.

Продовження судової реформи. Ця рекомендація ЄС обумовлена необхідністю завершення судово-правової реформи в Україні, забезпеченням незворотності процесу утвердження в ній справедливого та неупередженого судочинства. Окреслюючи стан справ у цій сфері, слід звернути увагу на два важливі взаємопов'язані процеси.

По-перше, протягом останніх місяців 2022р. тривав процес добору кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККС). 20 грудня 2022р. Конкурсна комісія з добору кандидатів на посаду члена ВККС провела офіційне засідання, на якому затвердила перелік із 64 кандидатів, допущених до наступного етапу конкурсу, за результатами якого Вища рада правосуддя (ВРП) призначить 16 членів ВККС¹⁴.

По-друге, здійснювалось оновлення складу ВРП, яка призупинила свою діяльність ще в лютому 2022р. У серпні Верховна Рада обрала двох членів ВРП, і їх чисельність склала сім осіб. На жаль, ця важлива судова інституція тривалий час залишалася де-факто недієздатною, бо для кворуму необхідно 15 осіб. Згодом це питання було вирішене. У листопаді Етична рада закінчила добір кандидатів за суддівською квотою та рекомендувала 16 осіб. 12 січня 2023р. позачерговий XIX з'їзд суддів обрав вісім членів ВРП, що дозволило розблокувати її роботу¹⁵. Загалом, реформа судової системи триватиме. Це один з пріоритетних і, водночас, складних напрямів проєвропейських трансформацій.

Боротьба з корупцією. Серед позитивних моментів насамперед слід відзначити

¹⁰ Троє суддів КСУ пішли у відставку. – Укрінформ, 7 грудня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3629508-troe-suddiv-ksu-pisli-u-vidstavku.html>.

¹¹ Венеціанська комісія оприлюднила висновки щодо законопроекту про реформу Конституційного Суду. – Інтерфакс-Україна, 20 грудня 2022р., <https://interfax.com.ua/news/political/879488.html>.

¹² ЄС чекає від України зміни закону про КСУ, ухваленного всупереч рекомендаціям «Венеційки». – Європейська правда, 23 грудня 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/23/7152991>.

¹³ Закон про добір суддів треба виконувати, а не вносити в нього постійні зміни – Стефанішина. – Укрінформ, 8 січня 2023р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3648623-zakon-pro-dobir-suddiv-ksu-treba-vikonuvati-a-ne-vnositi-v-nogo-postijni-zmini-stefanishina.html>.

¹⁴ Конкурсна комісія повинна відібрати і передати на розгляд Вищій раді правосуддя не менше двох кандидатів на кожну із 16 вакансій. Після цього Вища рада правосуддя з числа поданих кандидатур призначить 16 членів ВККС.

¹⁵ З'їзд суддів обрав усіх 8 членів Вищої ради правосуддя: хто вони. – Українська правда, 12 січня 2023р., <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/12/7384560>.

призначення 28 липня 2022р. детектива Національного антикорупційного бюро (НАБУ) О.Клименка новим керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП)¹⁶. Загалом є підстави говорити про активізацію роботи прокуратури (оголошення підозри голові Рахункової палати, колишнім народним депутатам України, колишньому голові НБУ, колишнім та діючим посадовцям НКРЕКП у справі «Роттердам+», экс-голови Полтавської облдержадміністрації та його спільникам і т.п.)¹⁷. У вересні 2022р. НАБУ і САП розпочали розслідування у 53 нових кримінальних провадженнях. Повідомлено про підозру 29 особам, п'ять обвинувальних актів стосовно вісьмох осіб скеровано до суду¹⁸.

Однак, інше проблемне питання щодо призначення нового директора НАБУ, станом на грудень 2022р., залишалося невирішеним. Повноваження попереднього керівника бюро А.Ситника закінчилися 16 квітня 2022р. у зв'язку із завершенням семирічного терміну перебування на посаді керівника цієї установи¹⁹.

Процедура добору нового очільника НАБУ розпочалася влітку 2022р., і лише 21 грудня Комісія завершила прийом документів від 78 кандидатів на цю посаду²⁰. У Меморандумі Моніторингової програми МВФ прогнозується, що до кінця березня 2023р. після проведення відкритого та конкурентного процесу відбору кандидатів Уряд призначить нового голову НАБУ²¹.

Стан формування повноцінного складу антикорупційних органів (зокрема, САП та НАБУ) має прямий вплив на динаміку процесу боротьби з корупцією, у т.ч. на високому рівні. Водночас, слід зазначити, що в умовах війни правоохоронні органи змушені виконувати величезний обсяг додаткових функцій — від збройного опору окупантам

до боротьби з диверсійними групами, колаборантами, агентами впливу, мародерами тощо.

Оцінюючи ситуацію в антикорупційній сфері, слід відзначити ряд важливих заходів та ініціатив.

- ✓ 20 червня Верховна Рада ухвалила Закон про засади державної антикорупційної політики, яким затверджена Антикорупційна стратегія до 2025р.²² Згодом НАЗК розпочала громадські обговорення нової Державної антикорупційної програми до 2025р.;
- ✓ 8 липня набув чинності Закон про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану;
- ✓ указом Президента створено спеціальну робочу групу представників НАБУ та САП з метою узгодження українського законодавства з Конвенцією ОЕСР щодо боротьби з хабарництвом.

Загалом є підстави говорити про позитивні зрушення щодо боротьби з корупцією, але ця ключова сфера, яку Брюссель вважає топ-умовою подальшого просування України до ЄС, потребує наступних послідовних і цілеспрямованих заходів та ініціатив української влади. Важливо, щоб ухвалені законодавчі акти і програми були ефективно реалізовані в антикорупційній практиці державних структур.

Боротьба з відмиванням коштів. Останніми місяцями було здійснено ряд кроків щодо законодавчо-правового забезпечення боротьби з відмиванням коштів. Зокрема, 6 вересня ухвалено Закон про приведення у

¹⁶ Новий генпрокурор затвердив Клименка на посаді голови САП. — Українська правда, 28 липня 2022р., <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/28/7360620>.

¹⁷ Більш детально див.: Спеціалізована антикорупційна прокуратура, <https://www.facebook.com/sap.gov.ua>.

¹⁸ 53 нові розслідування, 8 осіб на лаві підсудних — результати вересня 2022 року. — НАБУ, вересень 2022р., <https://nabu.gov.ua/novyny/53-novi-rozsliduvannya-8-osib-na-lavi-pidsudnyh-rezultaty-veresnya-2022-roku>.

¹⁹ Згідно зі ст.6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України».

²⁰ Комісія з проведення конкурсу на посаду директора НАБУ завершила прийом документів від кандидатів, загалом отримано 78 заявок. — Інтерфакс-Україна, 21 грудня 2022р., <https://interfax.com.ua/news/general/879765.html>.

²¹ Після проведення відкритого конкурсу до кінця березня 2023 року буде призначено нового директора НАБУ — Меморандум з МВФ. — Інтерфакс-Україна, 22 грудня 2022р., <https://interfax.com.ua/news/general/880026.html>.

²² Верховна Рада ухвалила Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки. — НАЗК, 20 червня 2022р., <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/verhovna-rada-uhvalyla-antikoruptsiynu-strategiyu-na-2021-2025-roky>.

відповідність національного законодавства по боротьбі з відмиванням грошей до стандартів Групи фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)²³. Цей Закон має вдосконалити подання юридичними особами інформації про кінцевих бенефіціарних власників та структуру власності до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців тощо. Документ «дасть змогу підвищити ефективність проведення фінансового моніторингу, сприятиме виконанню міжнародних зобов'язань України у відповідній сфері»²⁴. На думку експертів, зараз одним з актуальних завдань є визначення державного органу, відповідального за формування та реалізацію політики щодо бенефіціарної власності²⁵.

У листопаді набув чинності закон щодо адаптації законодавства України до окремих стандартів FATF і відповідних директив ЄС²⁶. Також до активу України у цій сфері можна віднести й ініціювання офіційним Києвом наприкінці 2022р. процедури вступу до Робочої групи Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з питань боротьби з хабарництвом у міжнародних комерційних операціях²⁷.

Втілення антиолігархічного закону. Слід згадати, що у 2021р. набув чинності Закон про боротьбу з олігархами, який був загалом позитивно сприйнятий ЄС²⁸. Документ містив критерії для визначення олігархів, окреслював правові рамки для відокремлення великого бізнесу від політичних процесів та обмеження впливу олігархічних інтересів.

На виконання цього Закону 29 червня 2022р. Указом Президента було введено в дію

рішення РНБО України «Про затвердження Положення про Реєстр осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), порядок його формування і ведення»²⁹. Положення визначає порядок формування і ведення реєстру олігархів, правила одержання відповідної інформації. Цей документ може створюватись і вводиться в дію поетапно, відповідно до пріоритетності завдань і доступності ресурсів. Станом на грудень 2022р., реєстр не було оприлюднено. За попередньою інформацією, триває процес збору даних, організаційно-технічне забезпечення підготовки цього документа. Необхідно зазначити, що широкомасштабна війна внесла суттєві корективи як у майновий стан представників великого бізнесу в Україні, так і у їх вплив на суспільно-політичні процеси в Україні.

Вдосконалення законодавства про медіа. 13 грудня ухвалено важливий базовий Закон «Про медіа», над яким працювала робоча група, включно з юристами, народними депутатами, співробітниками медіа-регулятора, міжнародними експертами та представниками медіабізнесу. Закон охоплює всю систему національних медіа – від друкованих ЗМІ, телебачення та радіо до Інтернет-ЗМІ, діджитальних платформ і соціальних медіа. Закон зокрема містить: (а) інструменти протистояння інформаційному впливу країни-агресора і захист національного мовно-культурного простору; (б) правові заповідники обмеженню свободи слова. Також цей законодавчий акт відповідає нормам і вимогам ЄС, зокрема, зменшує приватний вплив на медіа, посилює незалежність й розширює можливості регулятора³⁰. У цілому ухвалення Закону про медіа є успішним кроком на шляху реалізації рекомендацій

²³ Потрібно для вступу в ЄС: Рада змінила законодавство про боротьбу з відмиванням грошей. – Економічна правда, 6 вересня 2022р., <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/6/691192>.

²⁴ Там само.

²⁵ Чи склав парламент іспит від ЄС? Аналіз виконання Україною критеріїв Єврокомісії. – Європейська правда, 14 грудня 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/12/14/7152454>.

²⁶ Див.: Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до окремих стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і вимог Директиви ЄС 2018/843» від 4 листопада 2022р.

²⁷ Андрій Єрмак поставив завдання оперативно направити заповнений опитувальник щодо участі України в Робочій групі ОЕСР з питань боротьби з хабарництвом. – Інтернет-представництво Президента України, 3 листопада 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/andriy-yermak-postaviv-zavdannya-operativno-napraviti-zapovn-78921>.

²⁸ Див.: Закон «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним з надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 21 вересня 2021р.

²⁹ Зеленський ввів у дію Положення про реєстр олігархів. – Європейська правда, 30 червня 2022р., <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/30/688699>.

³⁰ Закон про медіа підтримали всі фракції і аргументують це переконливо. – Укрінформ, 19 грудня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3637093-zakon-pro-media-pidtrimali-vsi-frakcii-j-argumentuut-ce-perekonlivo.html>.

Єврокомісії. Водночас, на думку експертів, на черзі – ухвалення нового закону про телерекламу³¹.

Зміна законодавства про нацменшини. Важливим для реалізації євроінтеграційних завдань стало ухвалення 13 грудня нового Закону «Про національні меншини (спільноти)». Слід підкреслити, що до цього часу в Україні діяв Закон «Про національні меншини» від червня 1992р., який є морально застарілим. Процес розробки і проходження через Парламент цього законодавчого акта був складним і тривалим, зокрема через те, що тема міжнаціональних відносин є досить чутливою і проблемною навіть у мирний час, а в умовах війни вона набуває особливого значення і ваги.

Новий закон, *по-перше*, визначає особливості державної політики щодо реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин. *По-друге*, окреслює повноваження органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в цій сфері. *По-третє*, регулює сфери функціонування громадських об'єднань національних меншин. *По-четверте*, забезпечує для національних меншин право на самоідентифікацію, свободу слова, совісті та релігії, участь у політичному, економічному та соціальному житті, збереження культурної самобутності тощо.

Ухвалення цього Закону є позитивним зрушенням на шляху до ЄС, але при цьому слід враховувати принаймні дві важливі обставини. *По-перше*, питання прав національних меншин забезпечується низкою законів і нормативних актів. *По-друге*, саме ця сфера є досить проблемною у відносинах з деякими сусідніми країнами-членами ЄС.

Отже, на всіх напрямках, визначених Єврокомісією, спостерігаються помітні здобутки і прогрес. І цей прогрес має особливу вагу і значення з огляду на війну в Україні, яка містить загрозу не лише євроінтеграційному курсу України, але й її державності загалом.

Очевидно, що, за великим рахунком, трансформації у згаданих напрямках (зокрема судова реформа, боротьба з корупцією, ЗМІ) мають стратегічний характер і виходять далеко за рамки «домашнього завдання» для України, визначеного Єврокомісією. Також очевидно, що реформи в цих та інших сферах мають продовжуватися, вдосконалюватися й ефективно здійснюватися у практичній діяльності державних структур України. Але вже реалізований українською владою комплекс відповідних реформ, заходів та ініціатив загалом дає підстави очікувати на позитивне рішення щодо започаткування переговорного процесу про вступ.

3.3. ПРОЦЕС ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНА-ЄС

Попри широкомасштабну російську інтервенцію Україна активно продовжує виконувати Угоду про асоціацію, досягнувши помітного поступу в напрямі цифрової трансформації, у митній справі, подоланні технічних бар'єрів, державних закупівель, корпоративному управлінні, сталому розвитку тощо. І хоча війна уповільнила темпи реалізації деяких зобов'язань у рамках Угоди, проте не послабила налаштованості країни продовжувати реформи, передбачені цим документом.

Наприкінці серпня 2022р. віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України О.Стефанішина заявила, що Україна майже на 70% виконала свої зобов'язання в рамках Угоди про асоціацію³². (Слід зазначити, що протягом 2021р., згідно з урядовим звітом, загальний прогрес у реалізації цього документа зріс з 54% до 63%³³). Однак, це досить умовний показник, бо загалом процес імплементації угоди, в т.ч. за окремими напрямками є різношвидкісним, що пояснюється внутрішніми і зовнішніми факторами впливу, обсягом і термінами завдань, їх конкретизацією, масштабом запланованих реформ тощо.

Але, говорячи про особливості і специфіку виконання Угоди, слід враховувати також її певні недоліки і проблемні моменти.

³¹ Чи склав парламент іспит від ЄС? Аналіз виконання Україною критеріїв Єврокомісії. – Європейська правда, 14 грудня 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/12/14/7152454>.

³² Україна на 70% виконала зобов'язання за Угодою про асоціацію з ЄС і чекає ясності – Стефанішина. – Укрінформ, 21 серпня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3555142-ukraina-na-70-vikonala-zobovazanna-za-ugodu-pro-asociaciu-z-es-i-cekae-asnosti-stefanishina.html>.

³³ Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2021р., https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/euua_report_2021_ukr-2.p.

ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

- ✓ Угода не визначає європерспектив для Києва і побудована на філософії сусідства, коли тема приєднання України до ЄС не була на порядку денному східної політики Брюсселя.
- ✓ Текст Угоди, узгоджений ще у 2011р., не враховує кардинальні зміни в Україні, ЄС і світі. Зокрема, оновилася законодавчо-правова база ЄС, виник єдиний цифровий ринок, здійснюється європейський зелений курс, Україна набула статусу кандидата на вступ до ЄС. Водночас, російська агресія докорінно змінила ситуацію на європейському континенті.³⁴
- ✓ В Угоді про асоціацію безпекова тематика викладена в «довоєнному» розділі II, який на відміну від інших частин документа, є надто лаконічним, суто декларативним, містить винятково загальні рамкові положення і не має конкретних планів й індикаторів виконання. Але нині в умовах війни саме безпековий фактор має пріоритетне значення.

Однак, попри це, імплементація Угоди є формально обов'язковою і практично важливою. Тому що, з одного боку, цей документ містить пакет актуальних реформ, потрібних Україні. А з іншого, тематичні напрями Угоди цілком кореспондуються з 35 главами переговорного процесу про вступ до ЄС. Тобто її реалізація створює фундамент майбутніх переговорів щодо членства в Євросоюзі.

Оцінюючи сучасний стан і умови імплементації Угоди, слід мати на увазі наступні важливі обставини. **По-перше**, практика нинішніх відносин Києва і Брюсселя свідчить про трансформацію довгострокових цілей асоціації Україна-ЄС, визначених ст.1 Угоди³⁵. Очевидним топ-пріоритетом є і залишатиметься у ближчій перспективі зміцнення стратегічного партнерства у сфері безпеки, зокрема спільний опір російській агресії на європейському континенті. Водночас процес політичної асоціації набув нової якості і формату, що обумовлене отриманням Україною кандидатського статусу, безпрецедентним рівнем інтенсивності політичного діалогу та координації зовнішніх політик сторін, формуванням союзницьких відносин

у протистоянні зовнішнім викликам і загрозам.

По-друге, з огляду на війну в Україні та окупацію частини її території, очевидно, що реформи, передбачені Угодою, мають здійснюватися з урахуванням специфіки і потреб воєнного часу. Потребують корегування деякі пріоритети і часові параметри подальшої імплементації документа, враховуючи «безпекову актуальність» і динаміку ситуації на російсько-українському фронті (зокрема, реалізація окремих тематичних напрямів — космічні дослідження, туризм, рибальство — має здійснюватися по закінченні бойових дій).

По-третє, як зазначалося у попередньому розділі, вагомим здобутком на шляху реалізації Угоди стала лібералізація режиму експорту української продукції до європейських ринків. Водночас, швидке зростання ваги ЄС як економічного партнера України прискорило реалізацію можливостей, закладених в Угоду, і просування нових додаткових ініціатив. Але при цьому частина питань, які не були розв'язані до лютого 2022р., залишаються актуальними й досі.

Слід звернути увагу на те, що пріоритетним і найбільш детально викладеним в Угоді є торгово-економічний напрям (у т.ч. зона вільної торгівлі), тому доцільно окреслити деякі тенденції і проблеми у цій сфері.

Доступ до ринку. Україна та ЄС послідовно виконували Угоду в частині взаємного зниження ввізних мит відповідно до графіка, який почав діяти з січня 2016р.³⁶ Російська агресія та зумовлене нею обмеження доступу України до зовнішніх ринків спричинили прискорення відкриття ринку ЄС для українських товаровиробників.

Як зазначалося у розділі 2 доповіді, ЄС скасував на один рік усі ввізні мита, які ще залишалися в рамках Угоди, а також тарифні квоти та захисні мита³⁷. Оскільки максимальна

³⁴ Слід визнати, що останніми роками Київ і Брюссель здійснили певне оновлення Угоди — модернізацію ряду її додатків з метою поглиблення інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

³⁵ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

³⁶ Для українських експортерів протягом квітня 2014р. - грудня 2015р. доступ на ринок ЄС визначався першим роком зобов'язань ЄС зі зниження мит і застосування відповідних тарифних квот.

³⁷ Regulation(EU) 2022/870 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.152.01.0103.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A152%3AATOC.

тривалість перехідних періодів для скасування ввізних мит ЄС складає сім років, то мита на товари, на які не поширюються тарифні квоти, мали й так стати «нульовими» з 2023р.³⁸ Для цих товарів, зокрема добрив, виробів з алюмінію та автомобілів, ринок ЄС повністю відкрився раніше передбаченого і відновлення мит не відбудеться. Але для товарів, стосовно яких у рамках Угоди діють тарифні квоти або захисні мита, це рішення ЄС є наразі тимчасовим. Воно полегшує поточну торгівлю, але не створює стимули для довгострокового інвестування, хіба що у бізнеса є очікування, що це рішення буде продовжуватись до моменту набуття Україною членства в ЄС.

Нерозв'язаним залишається питання заборони експорту лісу-кругляка, щодо якої Київ і Брюссель мали перше арбітражне розслідування³⁹. У грудні 2020р. було опубліковано рішення арбітражу, згідно з яким Україна має скасувати мораторій та запровадити нове регулювання ринку, яке б не викривлювало торгівлю⁴⁰. Однак мораторій діє й досі, а законопроект щодо регулювання ринку деревини «застряг» у Верховній Раді.

Технічні бар'єри в торгівлі (ТБТ). Одним із завдань Угоди є зменшення нетарифних обмежень у торгівлі промисловими товарами шляхом укладення особливого типу угоди, а саме Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислових товарів (АСАА), тобто «промислового безвізу»⁴¹.

До повномасштабної війни Україна значно просунулась у гармонізації законодавства та розбудові необхідних інституцій. У червні 2021р. завершився перший етап експертної оціночної місії ЄС, покликаної вивчити стан гармонізації українського законодавства з нормами ЄС, необхідними для АСАА.

Результати цієї оціночної місії були позитивними і восени 2021р. почався другий етап оцінки. На жаль, пандемія COVID-19 і повномасштабна агресія Росії не дозволили провести цю оцінку вчасно. Цей процес ще триває.

Водночас виникла необхідність подальших змін законодавства у відповідь на нормативні новації Брюсселя — у 2021р. в ЄС набуло чинності нове регулювання щодо ринкового нагляду⁴².

Також унаслідок російської інтервенції постраждала українська інфраструктура, зокрема метрологічний центр у Харкові. Відповідно, для досягнення «промислового безвізу» з ЄС країні необхідно відновити втрачені потужності, що вимагає додаткової зовнішньої підтримки, передусім фінансової. Водночас за умови її отримання ця проблема може бути вирішена досить швидко, що дає надію на отримання позитивного висновку щодо готовності України до АСАА у 2023р. (звичайно за умови завершення гармонізації законодавства та успішної оцінки інституційної готовності решти структур).

Санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ). Угодою передбачено зниження нетарифних бар'єрів для торгівлі товарами сільського господарства та харчової промисловості (за умов дотримання вимог щодо їх безпечності). Це досягається завдяки гармонізації відповідних норм і стандартів та визнанню еквівалентності системи контролю і сертифікації.

Реформа СФЗ є комплексною й передбачає гармонізацію понад 250 норм ЄС. За оцінками державної моніторингової платформи «Пульс Угоди», на початок 2022р. Україна прийняла законодавство, яке

³⁸ EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area, <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-ukraine-deep-and-comprehensive-free-trade-area>.

³⁹ Закон «Про внесення змін до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» щодо тимчасової заборони експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді».

⁴⁰ Арбітраж виніс рішення у справі суперечки України з ЄС щодо лісу-кругляка. — Європейська правда, 12 грудня 2020р., <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/12/12/7117559>.

⁴¹ Формально АСАА складатиметься з рамкової угоди та секторальних додатків. На першому етапі очікується підписання додатків щодо трьох секторів, а саме безпечності машин, електромагнітної сумісності та низьковольтного обладнання. Мета Угоди про асоціацію — підписання додатка щодо 27 секторів, визначених у Додатку III. Ширша мета членства в ЄС означає подальше розширення цього переліку.

⁴² Regulation (EU) 2019/1020 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on market surveillance and compliance of products and amending Directive 2004/42/EC and Regulations (EC), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32019R1020>.

охоплює близько двох третин цих зобов'язань. Найважливіша зміна стосувалася, мабуть, впровадження принципів методології аналізу небезпек і критичних контрольних точок (НАССР), спрямованих на зниження харчових ризиків для споживачів.

Наприкінці 2020р. ЄС визнав еквівалентність системи контролю та сертифікації насіння зернових культур в Україні, що поки залишається єдиним здобутком у сфері визнання еквівалентності. Паралельно українські виробники тваринної продукції продовжують розширювати перелік виробничих потужностей, які верифіковані для експорту до ЄС.

Митниця. Витрати, пов'язані з переміщенням товарів через кордон, є ще одним нетарифним бар'єром, пом'якшення якого є метою Угоди. Є два основні інструменти — це взаємне визнання статусу авторизованого економічного оператора (АЕО) та приєднання України до європейської системи спільного транзиту.

Законодавчий прорив у цих питаннях стався у 2019р., і вже наступного року було запущено процедури оцінки підприємств, які хочуть отримати статус АЕО. У 2021р. перша компанія — «Джей Ті Інтернешнл Україна» — отримала сертифікат⁴³. В Україні таких компаній досі одиниці, тоді як в ЄС їх понад 16 тис.⁴⁴ Підписання угоди Україна-ЄС про взаємне визнання АЕО, ймовірно, відбудеться у 2023р., що дещо пізніше, ніж планувалось.

Водночас, фактично згідно з попередніми планами й незважаючи на війну, 1 жовтня 2022р. Україна приєдналася до Конвенції ЄС про спільний транзит та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами. Це дозволяє легше перемішувати товари через ЄС та інші країни спільного транзиту (Норвегія, Ісландія, Швейцарія, Північна Македонія, Сербія, Туреччина та Велика Британія).

Публічні закупівлі. Україна продемонструвала швидкий прогрес у сфері публічних закупівель. З 2016р. всі державні закупівлі понад визначений поріг проводяться через online-систему державних закупівель *ProZorro*. Законодавство також містить вимоги щодо розкриття інформації для всіх транзакцій публічних закупівель, навіть якщо закупівля була нижчою від порогових значень *ProZorro*. Платформа бізнес-аналітики, пов'язана з *ProZorro*, пропонує додаткові аналітичні інструменти для підвищення прозорості та ефективності моніторингу.

Реформи державних закупівель дозволили країні приєднатися до Угоди СОТ про державні закупівлі (*GPA*) у 2016р., відкривши доступ до ринків державних закупівель у 48 країнах.

До недавнього часу в Україні застосовувався рівний режим українських та іноземних компаній у державних закупівлях. У липні 2022р. почав діяти закон, яким запроваджено преференції у державних закупівлях для вітчизняних виробників⁴⁵. Однак ці переваги щодо локалізації не застосовуються до ЄС та інших сторін, які підписали Угоду СОТ про державні закупівлі.

Водночас, попри нормативний і інституційний прогрес, поетапне відкриття ринків державних закупівель у рамках Угоди про асоціацію поки не відбулося. Частково це можна пояснити участю України у *GPA*. Українській стороні слід зосередити зусилля на цьому напрямі.

3.4. ПОДАЛЬШИЙ ШЛЯХ ДО ЄВРОСПІЛЬНОТИ: ОСОБЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У попередніх розділах доповіді окреслювалися деякі чинники зовнішнього і внутрішнього характеру, які впливають на просування України до ЄС і які слід враховувати для усвідомлення нинішніх умов і подальших перспектив євроінтеграції.

⁴³ Перша компанія отримала сертифікат, що наближає українські митні практики до ЄС. — Економічна правда, 26 березня 2021р., <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/26/672340>.

⁴⁴ Статус авторизованого економічного оператора допомагає спростити митні перевірки. Як його отримати. — Forbes, 17 квітня 2021р., <https://forbes.ua/money/status-avtorizovannogo-ekonomicheskogo-operatora-pomogaet-uprostit-tamozhennuyu-rutinu-kak-ego-poluchit-15042021-1389>.

⁴⁵ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості».

Серед сприятливих факторів слід відзначити стабільно високу підтримку українським суспільством руху до євроспільноти, що надає владі карт-бланш на активні і, можливо, не завжди популярні дії та ініціативи на європейському напрямі. Очевидно, що таку ситуацію, зокрема позитивний суспільний резонанс набуття кандидатського статусу, слід максимально ефективно використовувати з огляду на те, що і єврооптимізм громадян, і їх довіра до владної команди не є константою і значною мірою залежать від практичних результатів і проєвропейських змін, навіть в умовах війни.

Іншим важливим фактором є проукраїнська консолідація країн ЄС, дієва політична солідарність та ефективна допомога і підтримка України. 28 грудня 2022р., виступаючи у Верховній Раді із щорічним посланням, В.Зеленський зазначив: «Ми допомогли Євросоюзу набутти справжньої суб'єктності. Допомогли Європі відчувати себе ...однією сильною командою... Саме Україна об'єднала Європейський Союз»⁴⁶. Дійсно, є підстави стверджувати, що зовнішня політика Брюсселя, у т.ч. на українському напрямі, зазнала суттєвих трансформацій і набула нової якості.

З іншого боку, як зазначалося, російська агресія разом з енергетичною блокадою і ядерним шантажем загострила конфлікти на теренах ЄС, критично ускладнила ситуацію в Україні. Війна певною мірою відсунула на другий план ряд проблемних внутрішньоукраїнських питань, що обтяжували відносини Києва і Брюсселя. Ідеться про неналежну ефективність системи державних органів, недосконалість захисту прав і свобод людини, повільні темпи реформ в окремих сферах, а також згадані вище проблеми судової реформи і боротьби з корупцією. Так чи інакше, ця проблематика залишається на порядку денному та актуалізується під час переходу до нового етапу євроінтеграції.

Також до факторів, які навряд чи можна назвати сприятливими для євроінтеграції України, слід додати нещодавнє розширення кола претендентів на вступ до ЄС. 15 грудня саміт ЄС надав статус кандидата на вступ до ЄС Боснії та Герцеговині — однієї з

проблемних країн Західних Балкан, яка переживає перманентні політичні і міжетнічні кризи та конфлікти. Також 15 грудня Косово передав ЄС офіційну заявку на вступ.

Така ситуація додає конфліктності всередині ЄС, бо, з одного боку, ряд країн-членів утрималися від визнання незалежності Косово, а з іншого, — гострий тривалий конфлікт між косоварами і сербами тривалий час дестабілізує ситуацію на Балканах. Слід додати, що проблема визнання Косово є чутливою і для України. Брюссель планує розглянути заявку Косово вже на початку 2023р., коли в Раді ЄС головуватиме Швеція.

Отже, ці та інші різноспрямовані чинники складають фон української євроінтеграції і прямо чи опосередковано позначаються на темпах просування країни до ЄС. Нині для України тактичним пріоритетом є виконання рекомендацій Єврокомісії і положень Угоди про асоціацію. Це важливо з ряду причин. *По-перше*, позитивні результати доводять налаштованість української влади просуватися у прискореному темпі на шляху євроінтеграції, здійснюючи необхідні проєвропейські реформи в умовах війни. *По-друге*, виконання Україною «домашнього завдання» спонукатиме офіційний Брюссель до забезпечення відповідних умов (політичних, економічних, адміністративних) для наступного етапу української євроінтеграції, який можна назвати «фінішною прямою» на шляху до ЄС.

Наведені вище дані свідчать про те, що процес виконання рекомендацій Єврокомісії заслуговує на позитивні оцінки та демонструє рішучість української сторони рухатися євроінтеграційним курсом, продовжувати проєвропейські трансформації на різних напрямках. Водночас, очевидним позитивом є подальше вдосконалення і закріплення досягнутих результатів. На думку першого заступника Голови Верховної Ради О.Корнієнка: «...під час оцінювання члени Єврокомісії вже почнуть давати натяки щодо тих чи інших покращень в тих чи інших законах, які ми вже прийняли. Звичайно, це і робота Офісу Президента, віце-прем'єра і парламенту по продовженню практичних кроків щодо інтеграції»⁴⁷.

⁴⁶ Виступ Президента зі щорічним Посланням до Верховної Ради про внутрішнє і зовнішнє становище України 28 грудня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-zi-shorichnim-poslanniam-do-verhovnoyi-rad-80113>.

⁴⁷ Зараз нам потрібен прогрес в угоді про асоціацію з ЄС — Корнієнко. — Укрінформ, 19 грудня 2022р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3637020-zaraz-nam-potriben-progres-v-ugodi-pro-asociaciu-z-es-kornienko.html>.

13 грудня на засіданні міністрів країн-членів ЄС були ухвалені висновки щодо розширення, де наголошувалося, що Єврокомісія має намір надати попередню оновлену інформацію щодо прогресу України у виконанні її рекомендацій навесні 2023р.⁴⁸ Відтак є час і можливість просунутися у процесі імплементації Угоди про асоціацію і продовженні реформ, визначених Єврокомісією. Тим паче, що у найближчих планах Верховної Ради — ухвалення пакета законопроектів у рамках Угоди про асоціацію.

Отже, окреслюючи перспективи започаткування переговорного процесу про вступ України до ЄС, слід урахувати наступні важливі обставини. **По-перше**, потребує певного часу здійснення оціночної процедури Єврокомісією. Українська влада налаштована на якомога скоріше проведення

моніторингу виконання Києвом «домашнього завдання» і започаткування переговорного процесу про вступ. Не випадково Президент України 15 грудня звернувся до лідерів країн ЄС з проханням прискорити оцінку виконання рекомендацій Єврокомісії: «Дуже вас просимо це зробити і прискорити цей процес, щоб далі вже перейти до старту переговорів щодо членства України в ЄС»⁴⁹.

Згодом, 6 січня 2023р. В.Зеленський під час online-зустрічі з прем'єр-міністром Швеції У.Крістерссоном заявив: «Розраховуємо, що за головування Швеції в Раді ЄС ми зможемо почати переговори про вступ України до Європейського Союзу»⁵⁰. Також оптимістично налаштована Віце-прем'єр-міністр з питань європейської і євроатлантичної інтеграції О.Стефанішина. За її прогнозами, Україна завершить конкурси, які тривають у судовій

⁴⁸ Ольга Стефанішина: ЄС підтвердив прогрес України у виконанні семи рекомендацій Єврокомісії та готовність надати попередню оцінку навесні. — Урядовий портал, 16 грудня 2022р., <https://www.kmu.gov.ua/news/olha-stefanishyna-ies-pidtvrdyv-prohres-ukrainy-u-vykonanni-semy-rekomendatsii-ievrokomisii-ta-hotovnist-nadaty-poperedniu-otsinku-navesni?fbclid=IwAR0pNKSlpMwCMRRq6ZyHJjhhOSTIdaJgbky3qDAnRAn-ZX3iVBeZpEOkkE>.

⁴⁹ Зеленський попросив ЄС прискорити оцінку виконання Україною критеріїв кандидатства. — Європейська правда, 15 грудня 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/15/7152557>.

⁵⁰ Україна розраховує за головування Швеції в Раді ЄС почати переговори про вступ до Євросоюзу. — Укрінформ, 6 січня 2023р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3647714-ukraina-rozrahovue-za-golovuvanna-svecii-v-radi-es-pocati-peregovori-pro-vstup-do-evrosouzu.html>.

системі та антикорупційній гілці влади і вже навесні можна очікувати оцінку Європейської Комісії⁵¹. Можна припустити, що українська сторона розраховує на євроінтеграційний «прорив» на саміті Україна-ЄС, який заплановано на 3 лютого 2023р. Отже, голова Верховної Ради Р.Стефанчук вважає, що майбутній саміт Україна-ЄС може надати оцінки виконанню рекомендацій Єврокомісії⁵².

Однак, судячи з останніх (станом на січень 2023р.) офіційних заяв керівництва ЄС, ЄК планує звітувати про стан виконання її рекомендацій Україною у II половині 2023р. в рамках загального пакета розширення. 13 січня 2023р. президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн на прес-конференції, присвяченій головуванню Швеції в ЄС, заявила: «...важливо досягати разом з українським урядом якомога вищої якості, поєднуючи це зі швидкістю та амбіціями, щоб восени це відобразив звіт щодо розширення, що приведе, як можна сподіватися, до цікавого та позитивного рішення Ради»⁵³. Своєю чергою, прем'єр-міністр головної в ЄС Швеції У.Крістерссон досить конструктивно оцінив євроінтеграційний прогрес України, при цьому зазначивши, що «...є домовленість щодо усної доповіді навесні, а формальна оцінка – восени»⁵⁴.

По-друге, рішення лідерів ЄС щодо запуску переговорів з Україною має значною мірою політичний характер. Можна припустити, що повторюватиметься (в іншій якості) ситуація, яка склалася напередодні надання Україні статусу кандидата. Тоді українська влада здійснила ефективну політико-дипломатичну кампанію із забезпечення позитивного рішення ЄС.

Не можна виключати, що аналогічних зусиль потребуватиме і забезпечення старту переговорів про вступ. Тобто попереду – складний процес досягнення консенсусу лідерами країн ЄС.

Але слід зазначити, що вагомим аргументом на користь України є домінуючі проукраїнські настрої серед громадян і політичного істеблішменту ЄС. Зокрема, за результатами останнього опитування Євробарометру (жовтень-листопад 2022р.), 74% громадян країн ЄС схвалюють подальшу підтримку України. Водночас 73% опитаних згодні з фінансовою, військовою та гуманітарною допомогою ЄС Україні, а також із санкціями проти Росії⁵⁵.

Відтак, за оптимістичним сценарієм відкриття переговорів про приєднання до ЄС залишається можливим (але не гарантованим) у 2023р. Інший строк – початок 2024р. Очевидно, що прискорення відповідних процедур і наближення переговорів про вступ буде ближчим часом однією з основних тем діалогу Києва і Брюсселя.

У цьому контексті необхідно звернути увагу на важливу, якщо не вирішальну, обставину. Еволюція відносин Києва і Брюсселя не має аналогів в історії розширення ЄС. Нинішній етап руху України до об'єднаної Європи визначається комплексом політико-безпекових факторів геополітичного масштабу, які мають вирішальне значення для майбутнього устрою Європи і світу. Україна стала епіцентром безпрецедентного за масштабами зіткнення колективного Заходу і диктаторського агресивного путінського режиму. Це визначає ексклюзивність і вагу української євроінтеграції.

⁵¹ Київ розраховує навесні отримати оцінку Єврокомісії щодо виконання семи рекомендацій – Стефанішина. – Укрінформ, 8 січня 2023р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3648603-kiiv-rozrahovue-navesni-otrimati-ocinku-evrokomisii-sodovikonanna-semi-rekomendacij-stefanisina.html>.

⁵² Саміт Україна-ЄС може дати оцінку виконанню Україною рекомендацій Єврокомісії – Стефанчук. – Укрінформ, 6 січня 2023р., <https://interfax.com.ua/news/political/882856.html>.

⁵³ Восени буде оцінено прогрес, якого Україна досягла як країна-кандидат у ЄС, потім Європейська Рада ухвалить рішення щодо подальших кроків. – Інтерфакс-Україна, 13 січня 2023р., <https://interfax.com.ua/news/political/884258.html>.

⁵⁴ Прем'єр-міністр Швеції: Є домовленість навесні дати усну оцінку Україні щодо приєднання до ЄС, формальна буде восени. – Інтерфакс-Україна, 13 січня 2023р., <https://interfax.com.ua/news/political/884266.html>.

⁵⁵ 74% європейців підтримують допомогу Україні з боку ЄС – опитування. – Європейська правда, 12 січня 2022р., <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/12/7384596>.

Експертна думка

Більшість представників експертної спільноти переконані в ексклюзивності руху України до ЄС з огляду на те, що країна ціною величезних жертв відстоює свій європейський вибір і захищає ЄС, його майбутнє від російської агресії. Тому, 86% фахівців тією чи іншою мірою погоджуються з тезою про те, що процес вступу України до ЄС має мати для Брюсселя пріоритетний характер, здійснюватися поза рамками «пакетного підходу» або принципу «одного кошика». Водночас, 93% експертів повністю або скоріше погоджуються з тим, що під час майбутніх переговорів про вступ України до ЄС Брюссель має запровадити спеціальний переговорний режим, адаптувати вимоги і рекомендації до умов війни та післявоєнного стану в Україні, її потреб для протистояння країні-агресору.

Під час виступу у Верховній Раді 1 липня Президент України зазначив: «Наш шлях до членства не має займати роки, десятиліття. Ми маємо долати цей шлях швидко. Наскільки це можливо — це залежить від нас»⁵⁶. Досвід євроінтеграції свідчить, що успішність руху до ЄС вирішальною мірою обумовлена результатами діяльності української сторони — зокрема, здійсненням ефективних проєвропейських реформ у різних сферах, наближенням українського законодавства до норм і правил Євросоюзу.

Набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС формалізувало її євроінтеграційні перспективи та започаткувало якісно новий етап відносин Києва і Брюсселя. Кандидатство надало додаткового імпульсу здійсненню комплексу внутрішніх реформ у різних сферах і відкрило доступ до спеціальних фінансових програм ЄС з підготовки до вступу. Своєю чергою, статус кандидата слід оцінювати як вагому морально-психологічну мотивацію для українців, які протистоять російській агресії, воюючи за свій європейський вибір.

Широкомасштабна інтервенція кремля прискорила євроінтеграційні процеси в Україні, призвела до глибинних проєвропейських змін у суспільній свідомості, об'єднала українську націю. Також російська

загроза сприяла зміцненню консолідації і солідарності країн ЄС на українському напрямі.

Однак, попри переваги та нові перспективи, статус кандидата є важливим, але черговим етапом української євроінтеграції, успішність якої залежить у тактичному плані від виконання Україною поточних завдань євроінтеграції. А у стратегічному — від повномасштабного приєднання до європейського політико-правового простору.

В умовах війни Україна зосередила зусилля на виконанні рекомендацій Єврокомісії, зокрема стосовно реформування судової системи, боротьби з корупцією і відмиванням коштів, модернізації національного законодавства у сфері медіа та національних меншин тощо. Водночас, українська сторона в рамках імплементації Угоди про асоціацію досягла помітного прогресу у сфері цифрової трансформації, митній справі, подоланні технічних бар'єрів торгівлі, державних закупівлях та ін.

Війна не послабила налаштованості України продовжувати проєвропейські реформи, забезпечувати необхідні умови для започаткування переговорів щодо членства в Євросоюзі. Для цього потрібні додаткові зусилля всіх гілок влади і підтримка суспільства. Ця тема, навіть на фоні війни, буде однією з актуальних у діалозі Києва і Брюсселя.

Існує ряд факторів внутрішнього і зовнішнього характеру, які уповільнюють рух України до ЄС, зокрема внутрішні проблеми в Європі та розширення кола країн-кандидатів на вступ до Євросоюзу.

Водночас, слід зазначити, що ексклюзивність і вага української євроінтеграції, на відміну від інших держав-претендентів, визначається комплексом політико-безпекових факторів геополітичного масштабу, які мають вирішальне значення для майбутнього устрою Європи і світу.

⁵⁶ Шлях України до членства в ЄС не повинен займати роки чи десятиліття — Зеленський. — Слово і Діло, 1 липня 2022р., <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/01/novyna/polityka/shlyax-ukrayiny-chlenstva-yes-ne-povynen-zajmaty-roky-chy-desyatylittya-zelenskyj>.

4. ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У цьому розділі узагальнюються проблеми, тенденції і специфіка відносин Україна-ЄС, окреслені в доповіді. Також у розділі міститься комплекс пропозицій і рекомендацій, спрямованих на активізацію і поглиблення партнерства Україна-ЄС в цілому та в окремих сферах. Зокрема, пропонуються кроки для унормування і вдосконалення внутрішніх проєвропейських трансформацій, надаються рекомендації з поглиблення контактів на окремих напрямках секторального співробітництва з огляду на нові реалії і виклики.

Головна мета цих експертних рекомендацій — підвищення ефективності євроінтеграційних процесів і забезпечення умов для започаткування нової фази відносин Києва і Брюсселя — переговорного процесу про вступ України до ЄС.

4.1. ДОСВІД І ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Український досвід «воєнної» євроінтеграції має унікальний характер. Серед чинників, що впливають на стан і особливості руху України до ЄС, можна виокремити наступні:

Триває небезпечна турбулентність геополітичних і геоекономічних процесів, обумовлених, з одного боку, гострою конфронтацією у форматі Захід-росія внаслідок агресії кремля проти України. А з іншого — більш глобальним протистоянням між демократичним цивілізованим світом і авторитарними режимами. Україна стала епіцентром

протистояння глобальних сил на європейському континенті.

Україна під час війни зазнала безпрецедентних людських та фінансово-економічних втрат. Країна-агресор здійснює політику тотального геноциду та фізичного знищення української нації. Київ має зосереджувати величезні ресурси на протистоянні агресії кремля, що впливає на характер просування до ЄС.

Російсько-українська війна: (а) довела готовність українців захищати незалежність своєї країни, європейський шлях її розвитку; (б) об'єднала українську націю, посилила громадську підтримку руху до ЄС, активізувала

процеси проєвропейської самоідентифікації громадян; (в) активізувала двосторонні процеси євроінтеграції і змінила якість політики Брюсселя на українському напрямі.

Несприятливим фактором є ускладнення внутрішньої соціально-економічної ситуації в Європі, в т.ч. через енергетичний і ядерний шантаж рф. Зростає міграційне навантаження, триває соціальне розшарування, потребують вирішення складні міжетнічні проблеми, насамперед у Балканському регіоні. Водночас, російська гібридна експансія на теренах ЄС провокує активізацію праворадикальних, популістських рухів, поживлення євроскептицизму і в цілому має на меті дестабілізацію і розвал Євросоюзу. Війна також актуалізувала хронічну проблему ЄС — діючий механізм консенсусу, який гальмує ухвалення важливих рішень, у т.ч. у сфері зовнішньої політики.

Об'єднана Європа продемонструвала рішучу підтримку України в боротьбі з агресором. Поступово сформувалася нова якість стратегічного партнерства Україна-ЄС, головною складовою якого є спільне протистояння російській інтервенції.

ЄС здійснює політико-дипломатичну підтримку, військово-технічну, фінансово-економічну, гуманітарну допомогу Україні. Представники країн ЄС підтримують і просувають проукраїнські резолюції і рішення у рамках ГА ООН, ПАРЄ, ОБСЄ, МАГАТЕ, G7, G20, ОЧЕС, сприяють політичній ізоляції Москви, ініціюють процес міжнародного визнання росії спонсором тероризму. Оновлюється і посилюється санкційна політика ЄС на російському напрямі.

Держави ЄС постачають Україні широку номенклатуру зброї і військового обладнання, здійснюють фінансування українського оборонного сектору через Європейський фонд миру (за період широкомасштабної агресії Україна отримала від Фонду €3,1 млрд.). У грудні 2022р. Рада ЄС затвердила план надання Україні у 2023р. макрофінансової допомоги на суму €18 млрд. 3 лютого по грудень 2022р. ЄС направив до України понад 77 тис. т гуманітарної допомоги.

Допомога ЄС сприяла організації ефективного опору російській агресії і стабілізації

внутрішньої соціально-економічної ситуації. Однак темпи і обсяги цієї допомоги поки, на жаль, відстають від воєнних потреб України. Зокрема, відчувається дефіцит надійного захисту від ракетних атак країни-агресора, що призводить до величезних жертв серед мирного населення і руйнування інфраструктури.

Вагомим фактором підтримки є поглиблення економічного партнерства з ЄС, розширення присутності українських товаровиробників на європейських ринках. У 2022р. ЄС лібералізував торговельні контакти з Україною, скасувавши квотні і тарифні обмеження. Паралельно запроваджені «безвізові режими» на різних напрямках співробітництва Києва і Брюсселя. Це сприятиме подальшій євроінтеграції України і зміцненню її протистояння країні-агресору.

4.2. УКРАЇНА-ЄС: ДЕЯКІ НАПРЯМИ СЕКТОРАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Галузеве співробітництво є продуктивним засобом забезпечення внутрішньої стійкості в умовах широкомасштабної війни, а також інструментом різновекторної інтеграції у внутрішній ринок ЄС. Окремі базові сектори мають стати «двигунами» внутрішніх реформ і принести швидкий результат.

Енергетика. На фоні ракетних ударів країни-агресора, якими було зруйновано близько 40% об'єктів української енергосистеми, особливого значення набуває допомога і поглиблення партнерства з ЄС в енергетичній сфері. Важливим для України є участь європейських партнерів у відновленні та модернізації її енергосистеми на основі нових технологій, подальша інтеграція до європейських мереж. За оцінками Уряду, Україна потребує близько \$1 млрд. для швидкого відновлення критичної інфраструктури, забезпечення електро- і теплопостачання для споживачів.

ЄС довів спроможність витримати російський газовий шантаж і сформував координаційний механізм надання підтримки Україні для ремонту і відновлення її енергетичної інфраструктури. Водночас, в умовах війни у відносинах Україна-ЄС залишаються актуальними і перспективними питання підвищення енергоефективності, відродження сектору відновлюваних джерел енергії,

створення водневої промисловості, протидія зміні клімату, скорочення викидів парникових газів тощо. Одним із пріоритетів є участь України в реалізації Європейської зеленої угоди.

Транспорт. Під час війни ця сфера також зазнала величезних втрат. За попередніми оцінками, було зруйновано або пошкоджено понад 25 000 км автодоріг, 326 мостів, 6 500 км залізничних колій, 16 аеропортів та аеродромних комплексів, понад 1 000 одиниць рухомого складу міського громадського транспорту. У зв'язку з бойовими діями, окупацією окремих регіонів країни спостерігається ускладнення діяльності транспортної системи: скоротились обсяги перевезень і пасажирів, і вантажів. Війна зруйнувала плани збільшення обсягів дорожнього будівництва. Тривалий час були заблоковані морські порти України, через які експортувалася більша частина українського продовольства.

Цей сектор має ключове значення у відновленні економічного потенціалу України, її подальшого просування на шляху до ЄС. У сфері транспорту нині на порядку денному реалізація двох актуальних завдань. Перше — це акумуляція внутрішніх ресурсів і зовнішніх запозичень для відновлення зруйнованої транспортної інфраструктури на основі сучасних європейських і світових технологій. Друге — інтеграція української транспортної системи до європейської. Зокрема, забезпечення сумісності транспортних систем України та ЄС шляхом імплементації європейських директив і технічних регламентів, усунення технічних перешкод, модернізація технічного обладнання, розширення співпраці з європейськими транспортними агентствами.

Цифрова сфера. Успішний процес цифровізації України відкриває стратегічні перспективи на європейському напрямі. Україна досягла помітного прогресу, розпочавши масштабну цифрову трансформацію системи послуг, процесів управління на державному та місцевому рівнях. Розширена система електронного врядування. Набув популярності портал «Дія», ставши інструментом зв'язку громадян з владою — число відвідувачів збільшилося з 2,5 млн. (у 2020р.) до понад 12 млн. у 2021р.

Слід відзначити прогрес у забезпеченні online-доступу до публічної інформації та відкритих даних. Стрімкий розвиток цифрових технологій в Україні спростив для бізнесу вихід на зовнішні ринки, сприяв модернізації обладнання, оптимізації управлінських процесів. Сфера цифровізації стала важливим фактором економічного розвитку, в т.ч. завдяки стійкому попиту на IT-послуги.

Україна здійснила ряд важливих кроків: (а) вдалося досягти поступу в наближенні законодавства до європейських норм щодо державного регулювання у сферах електронних комунікацій; (б) зроблені важливі кроки до взаємного визнання електронних довірчих послуг з ЄС; (в) у рамках проекту *EU4DigitalUA* починається розробка Єдиної державної електронної системи дозвільних документів *e-Permit*, яка цифровізує процедури ліцензування та надання дозволів.

ЄС сприяє процесам цифровізації в Україні, зокрема, через запровадження проекту технічної допомоги ЄС «Підтримка цифрової політики України» і в рамках Програми *Digital Europe*, яка є частиною «цифрового безвізу» з ЄС. Брюссель допомагає забезпечити в умовах війни стабільність і розвиток українського Інтернет-сектору як шляхом зміцнення партнерства у сфері цифровізації, так і через розвиток співробітництва у сфері безпеки — здійснення цільових акцій і заходів з посилення кіберзахисту України.

Екологія. Захист довкілля є пріоритетом євроінтеграції України і стратегічним завданням її повоєнного відновлення. Екосистема України внаслідок агресії росії зазнала шкоди та збитків на понад €46 млрд. Війна уповільнила виконання Києвом власних зобов'язань у сфері охорони довкілля, але не змінила рух Європейським зеленим курсом та відновлення вітчизняної економіки за принципами сталого розвитку.

До «екологічного активу» України можна віднести ряд важливих законодавчих актів, заходів і цільових ініціатив. Зокрема: (а) набула чинності Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030р.; (б) ухвалено пакет екологічних законів; (в) затверджено Морську природоохоронну стратегію до 2034р.; (г) стартувала реформа

лісової галузі; (г) започатковано процес цифровізації екологічної сфери через запуск вебпорталу «ЕкоСистема»; (д) триває розробка Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050р.

Розвиток партнерства з ЄС, участь у відповідних правоохоронних програмах є одним з ефективних засобів подолання наслідків агресії росії і відновлення пошкоджених природних екосистем. Україна долучається до «зеленої» політики ЄС, бере участь у відповідних європейських програмах, поступово інтегрується до нових екологічно «чистих» виробничих мереж та пришвидшує у такий спосіб декарбонізацію економіки.

4.3. НОВИЙ ЕТАП РУХУ ДО ЄС: КАНДИДАТСЬКИЙ СТАТУС І ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Статус кандидата на вступ до ЄС знаменує завершення тривалого періоду невідомості у відносинах Києва і Брюсселя, започатковує якісно новий етап євроінтеграції, відкриває реальні євроінтеграційні перспективи для України. Цей статус сприятиме: (а) розширенню доступу до внутрішнього ринку ЄС; (б) отриманню кредитів і грантів через спеціальні інструменти для проведення реформ; (в) доступу до інших окремих фондів і програм ЄС; (г) зростанню інвестиційної привабливості.

Отримання статусу кандидата, з одного боку, є актом стратегічної солідарності ЄС із нашою країною і об'єднуючим чинником для Євросоюзу. А з іншого — вагомим морально-психологічним стимулом для українців, які воюють за свій європейський вибір.

Україна продовжує виконувати Угоду про асоціацію, досягнувши помітного поступу на різних напрямках. Можна відзначити прогрес у сфері публічних закупівель, у доступі до європейського ринку і мінімізації технічних бар'єрів у торгівлі. Є здобутки у митній сфері — Україна приєдналася до Конвенції ЄС про спільний транзит та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами. На черзі підписання угоди Україна-ЄС про взаємне визнання статусу авторизованого економічного оператора. Водночас унаслідок війни ускладнене запровадження «промислового безвізу». Загалом, за оцінками представників влади, Україна майже на 70% виконала свої зобов'язання в рамках Угоди про асоціацію.

Нині серед пріоритетів євроінтеграції — започаткування нового етапу руху до ЄС, переговорного процесу про вступ, що пов'язане з виконанням відповідних рекомендацій Єврокомісії. У максимально стислому вигляді деякі результати виконання цих рекомендацій наводяться у таблиці «Деякі заходи з виконання...».

ДЕЯКІ ЗАХОДИ З ВИКОНАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЄВРОКОМІСІЇ (станом на грудень 2022р.)	
Реформа Конституційного Суду України (КСУ)	13 грудня ухвалено Закон про порядок відбору кандидатур на посаду судді КСУ на конкурсних засадах. Документ містить низку важливих прогресивних положень. Залишається на порядку денному заповнення існуючих вакансій в КСУ та обрання його голови.
Судова реформа	Триває процес оновлення складу Вищої ради правосуддя (ВРП). У серпні Верховна Рада обрали двох членів ВРП, а в січні 2023р. з'їзд суддів обрав вісім нових членів ВРП, що дозволило розблокувати її роботу. Паралельно продовжується процес добору членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.
Боротьба з корупцією	Призначено нового керівника САП. Триває процедура призначення директора НАБУ (21 грудня Комісія завершила прийом документів від 78 кандидатів на цю посаду).
Боротьба з відмиванням коштів	6 вересня ухвалено Закон про приведення у відповідність національного законодавства по боротьбі з відмиванням грошей до стандартів Групи фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). У листопаді набув чинності Закон щодо адаптації законодавства України до окремих стандартів FATF і відповідних директив ЄС.
Втілення анти-олігархічного закону	На виконання Закону про обмеження впливу олігархів, у червні Указом Президента було введено в дію рішення РНБО про затвердження Положення про Реєстр олігархів. Станом на грудень 2022р., реєстр не було оприлюднено.
Вдосконалення законодавства про медіа	13 грудня ухвалено базовий Закон «Про медіа». Цей законодавчий акт охоплює всю систему національних ЗМІ, містить правові запобіжники обмеженню свободи слова, запроваджує відповідні норми і правила ЄС.
Зміна законодавства про нацменшини	13 грудня ухвалено новий закон «Про національні меншини (спільноти)». Закон визначає особливості державної політики щодо реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин.

Отже, прогрес України на визначених Єврокомісією напрямках заслуговує на увагу і позитивні оцінки. На порядку денному — здійснення оцінки Єврокомісією і забезпечення політичних, інституційних, організаційних умов для започаткування перемовин про вступ.

Окреслюючи ближчі перспективи, слід відзначити налаштованість української влади на якомога скоріше проходження формальних процедур і започаткування переговорного процесу про вступ. Можна припустити, що офіційний Київ розраховує на євроінтеграційний «прорив» на саміті Україна-ЄС, який заплановано на 3 лютого 2023р.

Нині керівництво ЄС планує надати офіційні оцінки виконанню «домашнього завдання» Україною восени 2023р. Водночас, з огляду на ряд внутрішніх і зовнішніх обставин, навряд чи простим буде процес досягнення консенсусу між лідерами ЄС щодо відкриття з Україною переговорів про вступ.

Відтак, за оптимістичним сценарієм, започаткування переговорів про приєднання до ЄС залишається можливим (але не гарантованим) у 2023р. Інший строк — початок 2024р. Очевидно, що ця тематика буде однією з основних у діалозі Києва і Брюсселя у 2023р.

Досвід євроінтеграції свідчить, що успішність руху до ЄС вирішальною мірою обумовлена здійсненням ефективних проєвропейських реформ у різних сферах, повномасштабною адаптацією до законодавчо-правового простору Євросоюзу.

Головною особливістю нинішнього етапу руху до ЄС є те, що наша країна ціною величезних жертв відстоює свій європейський вибір і захищає ЄС від російської агресії. На відміну від інших країн-претендентів, на українському напрямі сфокусований комплекс політико-безпекових факторів геополітичного масштабу, які мають вирішальне значення для майбутнього устрою Європи і світу. У цьому ексклюзивність і вага євроінтеграції України.

4.4. ПРОПОЗИЦІЇ І РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ І ВДОСКОНАЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ОКРЕМИХ НАПРЯМКАХ

Нижче наводяться деякі пропозиції стосовно вдосконалення співробітництва Україна-ЄС у різних сферах. Зокрема ідеться про поглиблення партнерства в безпековій, політико-правовій, економічній сферах, а також про розвиток контактів на деяких важливих напрямках секторальної інтеграції¹. Ці пропозиції зорієнтовані на сприяння подальшому просуванню України на шляху до ЄС.

Деякі заходи у сфері безпеки²

Відповіддю на російську агресію має бути сильна, консолідована та ефективна політика ЄС і України, спрямована на зміцнення партнерства у сфері безпеки за наступними напрямками:

- ✓ зміцнення військово-технічного співробітництва з країнами ЄС з метою забезпечення оперативного та регулярного постачання озброєнь для України за необхідною номенклатурою. Насамперед ідеться про реактивні системи залпового вогню, танки, літаки, системи протиповітряної і протиракетної оборони для надійного захисту від ракетних атак країни-агресора;
- ✓ удосконалення координації та чіткого планування подальших дій ЄС, України та інших міжнародних партнерів у сфері безпеки на двох- та багатосторонньому рівнях, зокрема, в рамках контактної групи з оборони України (UDCG), а також з урахуванням цілей і завдань, викладених у новій спільній Декларації ЄС-НАТО;
- ✓ планування середньострокової системи фінансової підтримки оборонного сектору України з боку Європейського фонду миру (EPF);
- ✓ ініціювання створення спільних підприємств оборонно-промислового

¹ Тут і далі використовуються деякі окремі пропозиції попередніх досліджень Центру Разумкова, які нині залишаються актуальними.

² Більш детально про співробітництво України з ЄС і НАТО у сфері безпеки ідеться в аналітичній доповіді «Роль і місце України в перспективних європейській і євроатлантичній системах безпеки». – Центр Разумкова, 2022р., https://razumkov.org.ua/images/2022/11/16/2022_Rolj_i_mistce_Ukr.pdf.

комплексу для активізації співробітництва в безпековій сфері і прискорення переходу українського оборонного сектору на стандарти НАТО;

- ✓ розширення програми навчання і спеціалізованої підготовки ЗСУ і Сил територіальної оборони в рамках Місії ЄС з надання військової допомоги Україні (*EUMAM Ukraine*);
- ✓ активізація співробітництва Україна-ЄС у сфері опору кіберагресії з боку росії. Прискорити реалізацію проекту «Підтримка ЄС для зміцнення кібербезпеки в Україні», забезпечити ефективну роботу в Києві нової лабораторії ЄС з кіберзахисту. Паралельно в рамках програми *EU4DigitalUA* здійснювати регулярний обмін досвідом фахівців ЄС і українських експертів щодо впровадження найкращих практик захисту даних і побудови системи кіберстійкості;
- ✓ забезпечення приєднання України до відповідних проектів *PESCO*.

Кроки у законодавчо-правовій сфері

✓ Забезпечити завершення і вдосконалення заходів, здійснених у рамках реалізації рекомендацій Єврокомісії для запобігання можливих зауважень і забезпечення умов для відкриття переговорного процесу про вступ до ЄС. З цією метою: (а) з'ясувати з Єврокомісією питання щодо складу «дорадчої групи експертів» для забезпечення процесу добору суддів КСУ. Під час впровадження законодавства про процедуру добору суддів КСУ, відповідно до рекомендацій Венеціанської Комісії, запроваджувати кращий європейський досвід функціонування інститутів конституційного правосуддя; (б) передбачити на законодавчому рівні забезпечення максимальної публічності в діяльності Етичної ради під час перевірки доброчесності кандидатів у члени ВРП та добору кандидатів до ВККС. Запровадити належну правову (політичну) відповідальність членів Етичної ради та обов'язок надавати мотивовану відповідь учасникам

конкурсного відбору щодо їх персональної оцінки; (в) зосередити зусилля щодо вирішення кадрових питань і забезпечення повноцінної роботи системи антикорупційних органів, зокрема, завершити процедуру обрання керівника НАБУ.

✓ Внести зміни і доповнення до чинних законів, регламентуючих діяльність Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів України з метою забезпечення незворотності європейського та євроатлантичного курсу України³.

✓ Розробити та ухвалити Закон України «Про гарантування Президентом України реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору». Закон міг би стати дієвим чинником механізму удосконалення системи нормативного регулювання державної політики щодо ЄС.

✓ Внести зміни до Регламенту Верховної Ради, які передбачають унормування процедури проходження євроінтеграційних законопроектів. Забезпечити першочерговий розгляд у Парламенті євроінтеграційних законопроектів у разі наближення крайніх строків їх імплементації до національного законодавства України.

✓ Запровадити практику розгляду Урядового звіту про виконання Угоди про асоціацію на пленарному засіданні Верховної Ради. Включити до структури щорічного звіту, який готує Урядовий офіс, інформацію про практичний вплив імплементації норм, директив і регламентів ЄС на ситуацію у відповідній галузі. Визначити головним індикатором характер і рівень впливу виконання Угоди про асоціацію на соціальне самопочуття громадян.

Економічний вектор руху до ЄС: стратегічні і тактичні заходи

✓ Забезпечити узгодження і реалізацію спільно з ЄС нового Плану пріоритетних заходів щодо інтеграції до внутрішнього ринку Євросоюзу, який має

³ Детально ці пропозиції викладені в попередньому дослідженні Центру Разумкова і нині залишаються актуальними. Див.: Україна-ЄС: шлях до політичної асоціації. – Центр Разумкова, 2021р., https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf.

містити: (а) запровадження спільних виробничо-промислових, інфраструктурних проєктів; (б) здійснення ефективної інвестиційної політики ЄС на українському напрямі; (в) долучення України до спільного простору роумінгу ЄС; (г) розширення доступу українських компаній на національні ринки послуг країн-членів ЄС.

✓ Узгодити з європейською стороною достатній рівень регулярної фінансової підтримки України з боку ЄС та країн-членів на грантовій та кредитній основі (в т.ч. шляхом відтермінування платежів за євробондами) та координацію такої підтримки з іншими розвинутими країнами та міжнародними організаціями.

✓ Розробити і запровадити на рівні Єврокомісії і у двосторонніх відносинах з країнами-членами ЄС цільові адресні програми відновлення української економіки, зруйнованої інфраструктури, житлово-комунального господарства, соціокультурного сектору тощо.

✓ Ухвалити з Єврокомісією рішення про збереження та поглиблення лібералізації торговельних відносин між ЄС та Україною, трансформації досягнутого рівня торговельної лібералізації з тимчасового у постійний, максимально наближений до режиму внутрішнього ринку ЄС.

✓ Продовжувати реалізацію Угоди про асоціацію, зокрема, у сфері повної та всеохоплюючої зони вільної торгівлі та інтеграції правил, стандартів *Acquis Communitaire* до економічного середовища в Україні.

✓ Здійснювати подальше інституційне поглиблення та розвиток інтеграції України в основних сферах економічної взаємодії з ЄС, зокрема, енергетичній, промисловій, авіаційній, цифровій, аграрній, транспортній, міграційній та ін., а також у сфері спрощення митного контролю. Прискорення інтеграції України до програми «Цифрова Європа».

✓ Вжити заходів для створення необхідних умов для підписання Угоди з ЄС про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів.

✓ Забезпечити приєднання України до Єдиної зони платежів в євро (SEPA).

✓ Здійснювати спільний з інституціями ЄС моніторинг та пошук можливостей для інвестиційного співробітництва в умовах зовнішньої агресії.

✓ Сформулювати і просувати пропозиції щодо залучення представників України до роботи в економічних та інших інституціях ЄС як спостерігачів.

Енергетичний напрям євроінтеграції

✓ Сформувати чіткий порядок денний між урядовими органами, інвестиційними банками та всіма зацікавленими сторонами для злагодженої співпраці з метою відбудови енергетичного сектору. Паралельно здійснювати спільні з європейськими партнерами зусилля з реалізації ініціативи *REPower Ukraine* для забезпечення енергопостачання та відновлення української енергетики.

✓ Ініціювати запровадження цільової програми європейської допомоги для посилення інтеграції енергосистеми з *ENTSO-E* та *ENTSO-G*, збільшення інвестицій у газовидобуток і підземні сховища, енергоефективність, а також підтримку в налагодженні ланцюгів поставок і будівництві нових генеруючих потужностей, включаючи маневрові потужності, системи накопичення енергії, розвиток «розумних» мереж і комунікацій, електротранспорт, енергетичну інфраструктуру тощо.

✓ Розпочати спільно з ЄС процес визначення і наступного відшкодування збитків та виплат відповідних репарацій агресором зокрема в енергетичній сфері.

✓ Забезпечити формування «дорожньої карти» для України з реалізації Європейської зеленої угоди, яка матиме на меті досягнення узгодженості між завданнями України долучитися до цієї амбітної стратегії і реальними можливостями, пов'язаними з наслідками війни. Карта має містити низку пріоритетних напрямів співпраці України та ЄС, зокрема, у сфері торгівлі викидами парникових газів, водневої енергетики, а також забезпечити індивідуальний підхід до умов декарбонізації економіки України, доступу до джерел фінансування.

✓ Визначити амбітну мету щодо скорочення викидів ПГ до 2030р. більш ніж на 70%, порівняно з 1990р., передусім шляхом

перегляду цілей для галузей промисловості, збільшення частки ВДЕ в секторах електроенергетики, транспорту та теплопостачання. (Кліматичні цілі варто переглянути після війни, але вони не повинні бути менш амбітними, враховуючи зростаючу важливість енергетичної безпеки та енергетичної незалежності від викопного палива).

✓ Забезпечити умови для розвитку водневої галузі України, в т.ч. завдяки інвестиціям ЄС. Необхідно завершити запровадження відповідних норм і стандартів ЄС до законодавства України.

✓ Здійснити комплекс заходів з подальшої лібералізації ринків електроенергії та природного газу для майбутнього збільшення торгівлі електроенергією та природним газом з країнами ЄС.

✓ Активно запроваджувати критерії сталого розвитку у процесі післявоєнної реконструкції енергетичних об'єктів та інфраструктури з орієнтацією на ефективне використання енергетичних ресурсів та «зелених» технологій. Ревіталізація галузі має базуватися на інноваціях і розвитку розумних мереж. Під час розроблення концепції відновлення важливим є вуглецево-нейтральна складова.

✓ Визначити серед пріоритетних напрямів реалізацію політики енергоефективності, розвиток відновлюваної енергетики, включаючи використання водню та біометану, а також декарбонізацію, що є складовими процесу євроінтеграції.

✓ Енергетичний перехід України має базуватися на потужному атомному секторі, збільшенні вітрової та сонячної енергії та зростанні виробництва гідроенергії. Відновлення енергетичної інфраструктури вимагатиме величезних зусиль та інвестицій. Водночас це дає можливість переформатувати енергетичний сектор України в рамках Європейської зеленої угоди.

Розвиток партнерства Україна-ЄС у сфері транспорту

✓ Продовжити процес адаптації законодавства України у сфері залізничного транспорту до нормативних актів ЄС. Ухвалити Закон «Про залізничний транспорт України»,

що створить законодавчі умови допуску приватного тягового рухомого залізничного складу до залізничної інфраструктури, дозволить лібералізувати ринок залізничних перевезень.

✓ Забезпечити законодавчо-правові умови для взаємного визнання документації між Україною та Європейською залізничною агенцією для впровадження Єдиного європейського залізничного простору (*Single European Railway Area*).

✓ Ухвалити Закон «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері транспорту», що дозволить сформувати обґрунтовану та ефективну систему тарифів на використання залізничної інфраструктури, в т.ч. приватними перевізниками та логістичними операторами.

✓ Ухвалити Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення їх у відповідність із законодавством ЄС у сфері перевезення небезпечних вантажів» з метою імплементації норм відповідної Директиви ЄС щодо гарантування належного рівня безпеки під час перевезення небезпечних вантажів автомобільним, залізничним та річковим транспортом.

✓ Сприяти запровадженню системи управління безпекою на транспорті, державного нагляду та контролю згідно з європейськими стандартами CADaS.

✓ Ініціювати розробку та ухвалення законодавчих актів у сфері обов'язкового технічного контролю технічних засобів, що передбачатиме проведення періодичних перевірок транспортних засобів на придатність до експлуатації відповідно до європейської практики.

✓ Ухвалити Стратегію розвитку внутрішнього водного транспорту на період до 2031р., яка дасть старт впровадженню інноваційних, енергоефективних та екологічних технологій на внутрішніх водних шляхах.

✓ Забезпечити акумулювання державного фінансування та залучення грантових коштів ЄС для невідкладного вирішення гострої проблеми зношеності стану основних засобів транспортного сектору та транспортної інфраструктури для підвищення

рівня безпеки вантажних та пасажирських перевезень, здатності ефективно здійснювати перевезення вантажів різних обсягів і номенклатури.

✓ Внести зміни до Повітряного кодексу України для спрощення процедури розробки та ухвалення авіаційних правил відповідно до чинних європейських стандартів.

✓ Інтенсифікувати процеси цифровізації у транспортній галузі, що передбачає: (а) подальше запровадження інтелектуальних транспортних систем на усіх видах транспорту; (б) «смартизацію» оформлення вантажів (інтеграція потрібних для перевезень даних від усіх органів державної влади за принципом «єдиного вікна»); (в) цифровізація діяльності логістичних пунктів пропуску на кордоні з країнами ЄС для посилення експортної логістики на західних кордонах України, збільшення пропускну здатності.

✓ Зміцнювати транскордонну співпрацю у транспортній сфері з органами державної влади європейських країн (пріоритетно з Польщею, через яку сьогодні проходить найбільша кількість вантажів) для запобігання правопорушень, оптимізації процесу перетину кордону, декларування та митного догляду вантажів.

Цифровий шлях до ЄС: ініціативи та заходи

✓ Продовжити роботу над створенням національної системи обрахунку і подальшої цифровізації економічних процесів за участю Уряду, бізнесу та представників громадянського суспільства. З цією метою: (а) розробити та ухвалити Закон «Про удосконалення сфери статистики з цифрової трансформації економіки» з урахуванням європейського цифрового індексу *DESI*; (б) визначити на законодавчому рівні державні органи, відповідальні за збір даних у рамках кожного індикатора *DESI*, подальшу їх обробку та передачу Європейській Комісії; (в) провести роботу з вимірювання впливу цифровізації за різними секторами економіки на основі оцінювання впровадження технологій штучного інтелекту, технології блокчейн, показників конфіденційності, е-комерції тощо; (г) формувати системи цифрових даних за категоріями: цифрові навички, запровадження

цифрових технологій у бізнесі, цифрові публічні послуги тощо.

✓ Забезпечити подальшу адаптацію законодавства у сфері цифровізації нормам і вимогам європейського цифрового ринку, насамперед щодо електронної ідентифікації та транзакцій, платіжних систем та електронних платежів, захисту прав інтелектуальної власності, кібербезпеки та захисту персональних даних.

✓ Затвердити Стратегію широкосмугового доступу до Інтернету з метою забезпечення максимального покриття території України якісним мобільним зв'язком рівня 4G та фіксованим широкосмуговим доступом до Інтернету.

✓ Запроваджувати у процесі цифровізації пакет пропозицій оновленої політичної ініціативи ЄС – Плану дій цифрової освіти (2021-2027рр.) для підвищення рівня цифрової грамотності населення, подолання бар'єрів у цифровій освіті та нівелювання нерівності.

✓ Поширювати впровадження системи електронного уряду та удосконалювати його функціонування з урахуванням найкращих європейських практик, досвіду електронного уряду ЄС.

✓ Створити необхідні умови для приєднання до Програми *Connecting Europe Facility (CEF)* за напрямом розвитку цифрової інфраструктури, що сприятиме отриманню фінансової підтримки вітчизняних проєктів.

✓ Забезпечити технічну спроможність та сумісність національних систем ідентифікації електронних підписів із європейською для взаємного визнання електронних довірчих послуг, гарантування їх достовірності для компаній та інституцій в ЄС, спрощення отримання українцями е-послуг за кордоном.

✓ Сформувати законодавчо-правові умови для підвищення рівня безпеки і захисту даних споживачів згідно з відповідними вимогами і директивами ЄС.

✓ Удосконалити систему правового забезпечення боротьби з кіберзагрозами, спрямованими проти економіки України та

критичної інфраструктури, з урахуванням директиви ЄС щодо мережевої та інформаційної безпеки та нових правил Закону про кібербезпеку ЄС (вересень 2022р.) щодо посилення кібербезпеки та інформаційної безпеки в установах, органах, офісах і агентствах ЄС.

✓ Сприяти збільшенню інвестицій у сектор інформаційно-комунікаційних технологій шляхом оптимізації системи державного фінансування та стимулювання бізнесу до акумулювання інвестицій.

Екологічна складова партнерства Києва і Брюсселя

✓ Провести детальний аналіз соціально-економічного становища країни, готовності суспільства та бізнесу до подальшої декарбонізації, а також потреб фінансового забезпечення процесів екологізації.

✓ Забезпечити розробку та ухвалення рамкового Закону «Про Стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050р.», що сприятиме декарбонізації економіки та кліматичної нейтральності в соціально справедливий спосіб у рамках Європейського зеленого курсу.

✓ Ухвалити пакет секторальних законів у сфері управління відходами («Про упаковку та відходи з упаковки», «Про відходи виробничої промисловості», «Про батареї та акумулятори», «Про відходи електричного та електронного обладнання»), а також створити рішенням Уряду відповідну інфраструктуру об'єктів управління відходами. Це дозволить привести у дію норми Закону «Про управління відходами», сприятиме розвитку циркулярної економіки.

✓ Ухвалити необхідні нормативно-правові акти щодо зобов'язань підприємств дотримуватися екологічних норм ведення бізнесу. Впровадити обов'язкову звітність компаній за ESG-факторами (екологія, соціальна відповідальність та ефективне управління) відповідно до норм ЄС. Ініціювати відновлення спільно з ЄС моніторингу стану довкілля із визначенням чітких і зрозумілих критеріїв

обрахунку шкоди довкіллю від російської агресії.

✓ Забезпечити ухвалення низки євро-інтеграційних екологічних законопроектів, наприклад, «Про території Смарагдової мережі», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (економічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підтримки розвитку вітчизняних галузей надрокористування», «Про лісові репродуктивні ресурси» та інші.

✓ Поширювати практику стимулювання (надання цільової фінансової допомоги, грантів ЄС) для вітчизняних промислових підприємств, діяльність яких в умовах воєнного стану орієнтована на підвищення рівня екологічності продукції.

✓ Впроваджувати процеси цифровізації у сфері захисту довкілля з розширенням доступу громадськості і бізнесу до «зелених» реєстрів.

✓ Активізувати співпрацю ЄС та України у сфері науково-дослідної діяльності та обміну інформацією з питань екологічно чистих технологій та інновацій. Розвивати партнерські відносини між громадами країн ЄС і України щодо розвитку сталих перетворень у сфері екології, захисту довкілля.

Очевидно, що викладені вище пропозиції і рекомендації не охоплюють усіх сфер і напрямів співробітництва Україна-ЄС. Але окреслені заходи та ініціативи стосуються топ-направів української євроінтеграції, які мають без перебільшення вирішальне значення для забезпечення внутрішньої стійкості та розвитку країни в умовах війни.

У загальному вигляді йдеться про сприяння подальшому просуванню України на європейському шляху, вирішенню внутрішніх проблем і забезпеченню умов для старту нового етапу – переговорів про вступ до ЄС.

ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ НОВОГО ЕТАПУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

(Заочний круглий стіл представників влади
і незалежних експертів)

Цей Заочний круглий стіл проведений у листопаді 2022р. в рамках проекту «Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи», який реалізується Центром Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. У цьому заочному діалозі поєднуються оцінки та позиції представників українських Уряду і Парламенту, Представництва ЄС в Україні, а також думки і спостереження незалежних експертів.

Головна тема дискусії — особливості, проблеми і виклики нового етапу інтеграції України до ЄС у якості кандидата на вступ, перспективи подальших відносин Києва і Брюсселя. Зокрема учасники оцінювали особливості руху України до ЄС в умовах широкомасштабної російської агресії, окреслювали чинники, що сприяють і заважають просуванню до євроспільноти. Водночас цікавими є їх оцінки перспектив започаткування переговорного процесу про вступ України до ЄС.

Під час дискусії наголошувалося на важливості підтримки і солідарності об'єднаної Європи з Україною, спільному протистоянні російській агресії, яка, на думку учасників, як сприяє, так і заважає просуванню України до ЄС. Автори інтерв'ю оцінювали ефект лібералізації торговельних відносин Києва і Брюсселя, підкреслювати актуальність подальшої реалізації запроваджених «безвізів» у різних секторах співробітництва Україна-ЄС. Загалом, учасники діалогу досить оптимістично оцінюють перспективи започаткування переговорного процесу про вступ України до ЄС. Однак, на їх думку, головною умовою є активна реалізація проєвропейських реформ в Україні, зокрема виконання пакета відповідних рекомендацій ЄК.

Зрозуміло, що в цьому заочному діалозі неможливо охопити всі сфери співробітництва з ЄС, але думки та оцінки його учасників дають уявлення як про проблеми і пріоритети євроінтеграції України, так і про заходи, яких необхідно вжити для прискорення руху на цьому напрямі.

УКРАЇНА — ДРАЙВЕР ЄВРО-ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПІ

Ольга СТЕФАНІШИНА,

Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України

— Якими є особливості і тенденції нинішнього етапу євроінтеграції України у статусі кандидата на вступ? Які чинники сприяють і які заважають просуванню до Євросоюзу?

Повномасштабна збройна агресія росії проти України стала каталізатором багатьох політичних процесів. Рішення про надання статусу кандидата не було ні подарунком, ні кредитом Україні, навпаки це було визнання ЄС прогресу, якого досягла Україна в побудові демократичних інституцій, розбудові

сучасної європейської держави. Можливо навіть важливіше, що це було історичне геополітичне рішення для майбутнього самого ЄС. Надавши статус країни-кандидата Україні, Євросоюз надіслав чіткий сигнал кремлю — мілітаристська політика на встановлення сфер впливу в Європі буде абсолютно провальною, а Україна була і залишиться частиною європейської родини.

На дев'ятий місяць цієї жорстокої війни можемо з упевненістю сказати, що ми щодня відчуваємо підтримку ЄС. Є чітке розуміння важливості української боротьби для майбутнього Європи — захищаючи власний суверенітет, Україна захищає й світовий порядок, заснований на статуті ООН та, разом із тим, відстоює європейські цінності, на яких базується весь Європейський Союз. Це було і залишається вагомим чинником у нашому діалозі з ЄС.

Війна також сильно змінила і поглибила розуміння громадянами ЄС України. На жаль, мільйони українських громадян були змушені шукати прихисток в ЄС. Завдяки цьому живому спілкуванню європейці побачили справжніх українців — ерудованих, відкритих людей, які поділяють ті ж самі цінності, що і жителі країн Євросоюзу. І те «живе» враження про справжніх українців, а не насаджене російською пропагандою, залишиться в Європі назавжди. **Ми дійсно стали частиною європейської родини, а статус кандидата дав Києву і Брюсселю необхідну стратегічну визначеність. Один за одним зникають бар'єри як між економіками, так суспільствами.**

Україна та ЄС мають великий досвід співпраці і є зрозумілими партнерами один для одного. Це дозволило нам швидко пройти етап від подачі заявки на членство в ЄС до заповнення опитувальника, перевірки його Єврокомісією та отримання статусу кандидата. Швидкість і гнучкість, з якими Європейський Союз взявся за це питання, абсолютно відповідали геополітичним викликам на європейському континенті. Це важливий та необхідний елемент для нашої перемоги, перемоги демократії над автократією. Адже саме повільність і брак сміливості автократія закидає демократії як свою перевагу.

Гальмувати наш рух може лише брак амбітності, спроби забюрократизувати процес вступу. Цей ризик існує, і українська

сторона активно працює в координації з нашими друзями, щоб цьому протидіяти. **Можу з упевненістю сказати — сьогодні Україна є драйвером євроінтеграційних процесів в Європі. Той драйв, який ми заклали з 28 лютого 2022р., оживив політику розширення Європейського Союзу загалом.** Разом з Україною статус кандидата отримала Молдова. Фактично в цей же період ЄС розпочинає переговори з розширення з Північною Македонією й Албанією. Боснія та Герцеговина наблизилася до отримання статусу кандидата. Україна й надалі залишатиметься драйвером процесів в Європі, адже ми віримо в європейський проект і працюватимемо над тим, аби його зміцнити та посилити.

— Як би Ви охарактеризували готовність Брюсселя і Києва щодо подальшого зближення, зокрема перспективи започаткування у 2023р. переговорного процесу про вступ України до ЄС? Що необхідно зробити для цього?

Варто почати з того, що ми сьогодні бачимо кардинальну зміну дискурсу в Європейському Союзі. Разом з ЄС ми вже плануємо горизонт нашої подальшої співпраці як партнери, які готуються до повної інтеграції. Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн під час свого звернення у Європарламенті «Про становище Союзу» (вересень 2022р.) чітко заявила, що Єврокомісія працюватиме з Україною для забезпечення безперешкодного доступу до Єдиного ринку. Це було відповіддю на те бачення подальших кроків, які українська сторона презентувала на засіданні Ради асоціації у вересні 2022р. Також хочу відзначити позицію Німеччини, Франції та інших країн, яких ще недавно відносили до т.зв. скептиків, — на всіх рівнях відчуваємо готовність партнерів рухатися до глибшої інтеграції.

Безумовно, у Європейському Союзі є різні «кола» з власними інтересами, які впливають на порядок денний та, відповідно, на швидкість ухвалення політичних рішень щодо розширення. Є країни, які зацікавлені у швидшому приєднанні країн Західних Балкан, є «адвокати» України. Також є країни, які загалом дивляться досить консервативно на подальше розширення Європейського Союзу. І ми маємо працювати з усіма європейськими столицями, аби розбудувати правильну політичну лінію на наступні декілька років.

Сьогодні важливо зберегти той темп кооперації, який ми наростили з 28 лютого. Українська влада повністю мобілізована довкола виконання рекомендацій Європейської Комісії, що необхідно для початку переговорів про вступ. Президент, Голова Верховної Ради та Прем'єр-міністр підписали Спільну заяву, в якій взяли політичне зобов'язання щодо виконання цих рекомендацій. Станом на листопад 2022р., маємо хороший прогрес за всіма напрямками: призначено нового керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; розпочалися засідання конкурсної комісії з обрання директора НАБУ; триває робота над оновленням складу Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів; готується до другого читання великий законопроект про медіа з урахуванням рекомендацій Ради Європи; просунулись у впровадженні антиолігархічного законодавства; працюємо над розробкою та прийняттям законодавства щодо боротьби з відмиванням грошей відповідно до стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF).

В умовах війни Україна стає частиною ЄС логістично (Україна та Європейський Союз підписали Угоду про вантажні перевезення автомобільним транспортом) та енергетично (синхронізація з ENTSO-E, фактично спільна енергетична політика). Зникають торговельні бар'єри (скасовано мита та квоти на продукцію, наближаємося до підписання АСВА), відбувається інтеграція у цифровий ринок (готується до підписання угода про роумінг). Усе це стало можливим завдяки значній «домашній роботі», яку ми виконували раніше. Процес інтеграції пришвидшився, і ми вже сьогодні говоримо про план інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, бо наші інституції, законодавство були до цього готові. Водночас ЄС підтримував, скеровував і допомагав у проведенні всіх реформ, регулярно оцінював прогрес України та має вже хорошу експертизу.

Наша ціль — поступова та повна інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС паралельно з переговорами щодо розширення. Для цього важливо забезпечити Україні та ЄС необхідну інституційну спроможність для ефективного діалогу, над чим зараз працюємо. Не бачимо жодних об'єктивних перешкод ухваленню рішення про початок переговорів у 2023р. Розра-

ховуємо в цьому процесі на підтримку всіх партнерів як у європейських інституціях, так і громадянському суспільстві. ■

МИ ЗОБОВ'ЯЗАНІ ВИКОРИСТАТИ ІСТОРИЧНИЙ ШАНС І СТАТИ ЧЛЕНОМ ЄС

Іванна КЛИМПУШ-ЦИНЦАДЗЕ,

Голова Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу

— Якими є особливості і тенденції нинішнього етапу євроінтеграції України у статусі кандидата на вступ? Які чинники сприяють і які заважають просуванню до Євросоюзу?

Війна, гаряча фаза якої розпочалася 24 лютого 2022р., — це головна і, власне, єдина особливість нинішнього етапу євроінтеграції. Війна завдала багато горя нашій країні. Війна — це жах і смерть, це те, що ми воліли б не знати ніколи.

Проте маємо бути відверті перед самими собою. Без війни Україна не отримала би кандидатського статусу за жодних умов. І навіть у цій ситуації, ще за кілька місяців до ухвалення рішення, існували великі сумніви з боку багатьох країн щодо доцільності надання цього статусу. Насправді, думаю, саме шалений опір українців, жажіття в Бучі та подальші звірства РФ змінили все. Після цих подій європейське суспільство просто б не зрозуміло, якби Україна не отримала кандидатського статусу, оскільки всі опитування одностайно підтримували членство України в ЄС. Так само, це було б проявом слабкості перед росіянами.

Якби не війна, то навряд чи би ми почули від Президентки Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн у промові перед Європарламентом, що народи Західних Балкан, України, Молдови та Грузії є частиною європейської родини та майбутнім Євросоюзу, і без них Союз не є завершеним. Якби не війна, то навряд чи шеф європейської дипломатії Жозеп Боррель на загальній зустрічі послів

ЄС сказав би, що цінності не можна міняти на добробут і соціальні блага. І вже точно, якби не війна, то навряд чи Президент Німеччини Ф.Штайнмаєр проголосив би перед німцями свій маніфест про нову епоху, епоху, де суспільство цінностей має протистояти автократіям.

Якби не війна та її перебіг, то, може, ми би отримали ерзац-замінник членства в ЄС у вигляді Європейської Політичної Спільноти, а у Європі з'явився б не новий інструмент для дискусій та розвитку демократій, а просто механізм запобігання членству в ЄС.

І це все, начебто, видається таким, що немає жодного стосунку до нашого шляху до ЄС. Проте, я переконана, що все це є основним рушієм євроінтеграційних процесів України у 2022р. **Головне — це зміна сприйняття Європою себе та світу навколо. І в мене немає жодних ілюзій, що це якийсь еволюційний процес самоусвідомлення Європи.**

Війна рф проти України просто змусила західний світ зрозуміти, що відсидітись у теплій ванні не вдасться. Війна йде до всіх. Поки полем битви між автократіями та демократіями є Україна, але наступні вони. Отже, треба діяти. І отримання Україною та Молдовою кандидатського статусу, Грузією — європейської перспективи і реальна підтримка наших європейських прагнень є одними з найважливіших кроків у цій війні.

Але як війна нам допомогла в реалізації наших європейських прагнень, так вона нам і заважає. І я зараз не про проведення реформ. Реформи необхідно і можна робити й зараз. Жодних перешкод для цього я не бачу, принаймні, в законодавчій царині. Війна заважає нам глобально. До нашої перемоги членство України в ЄС навряд чи можливе. Проте я кажу слова «навряд чи» свідомо. Бо і «навряд чи» можливим було отримання кандидатського статусу під час війни.

Однак очевидним є те, що явні та приховані сателіти рф робитимуть усе всередині ЄС, аби він аж до самої поразки рф навіть не розпочинав із нами переговори. Також очевидним є те, що буде надскладно отримати консенсусне рішення європейських країн про надання Україні членства в ЄС. Отже, війна як сприяє, так і заважає нашому просуванню

у ЄС. Це такий собі різноспрямований фактор нашого євроінтеграційного процесу.

— Як би Ви охарактеризували готовність Брюсселя і Києва щодо подальшого зближення, зокрема перспективи започаткування у 2023р. переговорного процесу про вступ України до ЄС? Що необхідно зробити для цього?

Почнемо із закінчення питання. Я не думаю, що є великі перспективи початку масштабного переговорного процесу у 2023р. Про це вже почала казати і профільна віце-прем'єрка.

Очікування початку переговорного процесу у 2023р. було навіть не ілюзією, а радше ейфорією нашої виконавчої влади від отримання кандидатського статусу. Не ілюзією, тому що значна частина сьогоденної євроінтеграційної команди, включно з профільним віце-прем'єр-міністром, працювала ще за моєї каденції та під моїм керівництвом. І я знаю, що вони чудово розуміють процедури брюссельської демократії та її часові рамки. І ці люди мали б розуміти, що навіть після ухвалення через надзвичайні обставини ПУБЛІЧНОГО політичного рішення його виконання не буде таким швидким. Але ейфорія безумовно була, бо я переконана, що до останньої секунди ніхто не знав остаточного рішення. І після цього рішення видавалось, що завтра у нас буде все.

Чому я акцентую на публічності політичного рішення? Ще раз підкреслю, що іншого вибору у європейського політикуму, ніж надати нам кандидатський статус, не було. Лідери провідних європейських країн є демократично обраними, тому мають прислуховуватись до думки свого суспільства. А думка, станом на момент ухвалення рішення, була одностайною — Україна має бути членом ЄС. І не враховувати це було неможливо, попри те, що у лідерів могли бути власні думки та політичні розклади.

Проте, ми пам'ятаємо, як за місяць до надання Україні статусу і канцлер Німеччини О.Шольц і Президент Франції Е.Макрон розповідали, що наш шлях до ЄС забере десятиріччя. Переконана, що ніхто ніяких прямих вказівок не давав, але я так само переконана, що брюссельські бюрократи вміють читати між рядками. Отже, є публічне політичне рішення, а є його реальне виконання.

Тому ми маємо бути готові до внутрішньо-бюрократичних інструментів його реалізації. І навіть не тому, що хтось відверто не хоче. А тому, що так працює бюрократія всього світу. Крім того, фактор російських сателітів, про який я казала вище, нікуди не зник. І звідти ми маємо чекати так само блокування нашого поступу до об'єднаної Європи...

Чи виникне для вирішення цього питання РЕАЛЬНА, а не тільки ПУБЛІЧНА політична воля ЄС — ми не знаємо. Як на мене, сьогодні ми маємо максимально використовувати підтримку Президентки Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн.

По-перше, вона щиро підтримує наші прагнення до європейської інтеграції. По-друге, фактичний термін її повноважень спливає через два роки і тому важливо максимально ефективно з нею працювати. Вона може стати очевидним лідером процесу набуття членства України в ЄС. Перекопати її зробити це — і є робота для нашої дипломатії.

Тепер про нашу готовність. У ній для мене криється головна небезпека. Головна не тому, що вона більша, ніж проблемний фактор Брюсселя, а в тому, що якщо наша влада не зможе виконати «домашнє завдання», то це дасть очевидні та беззаперечні докази скептикам усередині ЄС. Миттю почнуться розмови, що Україна не готова до швидкого вступу до ЄС та має йти спокійними багаторічними темпами, як уже йдуть багато інших країн.

Не хочу зараз аналізувати рівень нашої формальної інтеграції — ухвалення відповідної нормативної бази тощо. Виконавча влада може розповідати про грандіозний прогрес, але я, зі свого боку, бачу значне падіння темпів європейської інтеграції, а дець і значне відкочування назад від зроблених раніше реформ. Але, звісно, кожен рахує цифри по-різному.

Хочу сказати про інше. ЄС не прийме формальне виконання умов членства. Можна було ще формально і фрагментарно виконувати Угоду про асоціацію. Мені і досі згадується оновлений «енергетичний» додаток XXVII до Угоди, який так складно узгоджувався з європейцями, а потім тихенько жеврів без реального наповнення на рівні виконавчої

влади. Однак, зараз не про це. Повторюю: мова не лише про формальні реформи, а про реальну їх імплементацію. Ось що потрібно для позитивної оцінки нашої готовності, а не прості галочки в опитувальниках, яких Парламент навіть не бачив, як це було, наприклад, щодо кандидатського статусу.

Отже, практичне дотримання цінностей для ЄС важливіше, ніж їх декларація. Бачимо на прикладі того, як Брюссель зараз ставиться до Угорщини. І, так, війна все не спише — ні переслідування опозиції, ні вибіркове правосуддя, ані цілковите нехтування свободою слова... Тому сьогодні ми не маємо права втрачати шанс, який дістався нам такою страшною ціною. Не маємо права втрачати цей шанс просто тому, що хтось у цій країні хоче конче залишитися при владі. Це той випадок, коли ми просто зобов'язані, на решті, використати історичний шанс і стати членом ЄС так швидко, наскільки можливо. ■

ПРАЦЮЄМО НА ВСІХ РІВНЯХ ЗАРАДИ УСПІХУ НАШОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Всеволод ЧЕНЦОВ,

Представник України при
Європейському Союзі та
Європейському
співтоваристві з
атомної енергії

— Якими є особливості і тенденції нинішнього етапу євроінтеграції України у статусі кандидата на вступ? Які чинники сприяють і які заважають просуванню до Євросоюзу?

Загалом процес інтеграції України до ЄС завжди був особливим та вирізнявся рівнем амбітності, навіть порівняно з країнами Західних Балкан. Статус країни кандидата на членство в ЄС поглибив процес інтеграції України до ЄС.

Звичайно, ключовим чинником, який заважає просуванню європейської інтеграції, є триваюча військова агресія РФ проти України та нашої державності. Однак, це нас змушує працювати ще більше для досягнення стратегічної мети — членства в ЄС.

За час повномасштабної російської агресії наші європейські партнери переконались, що система органів державної влади в Україні здатна витримати надзвичайні обставини та ефективно працює, забезпечуючи функціонування держави. Крім того, ми надали нового поштовху зближенню з ЄС й отримали статус кандидата. Відтак, думаю, головна наша перевага — це відданість європейській інтеграції, проактивна політика та конкретні кроки, які здійснюються на всіх рівнях.

Це дійсно комплексна й кропітка робота, до якої залучені різні міністерства та відомства. Нам вдалося досягти значного прогресу за цей час у напрямі секторальної інтеграції з ЄС, включно з торгівлею, митницею, енергетикою, транспортом, цифровою сферою.

Ефективним інструментом підготовки України до членства в ЄС залишається імплементація Угоди про асоціацію, амбітність якої ми системно посилюємо шляхом оновлення галузевих додатків до Угоди, які передбачають адаптацію Україною законодавства ЄС у різних секторах економіки. Тим самим забезпечуємо реалізацію однієї з головних цілей Угоди та визначального чинника майбутнього членства — повної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

Україна налаштована якомога швидше стати частиною внутрішнього ринку ЄС в усіх ключових галузях — важка промисловість, сільське господарство, енергетика, цифрові послуги, транспорт, фінансова сфера, митниця — що, своєю чергою, забезпечить як досягнення критеріїв членства в цілому, так і зробить Україну де-факто членом ЄС на рівні окремих секторів економіки.

Суттєва частина Угоди про асоціацію присвячена поглибленій та всеохоплюючій зоні вільної торгівлі між Україною та ЄС. Уже сьогодні Київ і Брюссель стали один для одного ключовими торговельними партнерами. І подальший передвступний процес лише розширюватиме ці відносини. Відтак, торговельний потенціал України та його значимість для ЄС є ще одним з факторів на користь членства України в ЄС.

У цьому контексті, не можу не відзначити дуже важливе рішення Європейського Союзу щодо тимчасової повної лібералізації торгівлі, у рамках якого починаючи з 4 червня

2022р. протягом одного року не сплачується ввізне мито та скасовуються квоти на весь український імпорт до ЄС.

Цей крок уже довів свою ефективність, став вагомим підтримкою для наших експортерів та економіки, а також сприяв зміцненню наших економічних зв'язків і поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

Результатом цих домовленостей є те, що попри війну, цього року Україна навіть наростила свій експорт до ЄС. Уже ведемо діалог з Брюсселем щодо подовження цього режиму торгівлі на період поки триває російська збройна агресія, а наша економіка потребує такого роду підтримки.

У процесі інтеграції з ЄС Україна дуже інноваційно та успішно застосовує тактику різного роду «секторальних безвізів». Наприклад:

- ✓ з 1 жовтня 2022р. ми приєдналися до системи спільного транзиту ЄС — реалізований т.зв. «митний безвіз»;
- ✓ приєднання України до континентальної енергомережі ENTSO-E започаткувало «енергетичний безвіз»;
- ✓ лібералізацією у сфері дорожніх перевезень і приєднанням України до мережі ключових транспортних шляхів Європи наближаємо «транспортний безвіз»;
- ✓ розпочали предметний діалог з ЄС щодо «роумінгового безвізу»;
- ✓ активно триває процес оцінки української системи стандартизації з метою укладення Угоди про «промисловий безвіз».

Іншим важливим інструментом нашої євроінтеграції є приєднання України до галузевих програм ЄС. Це сприяє зміцненню контактів з державами-членами Євросоюзу, залученню передового європейського досвіду шляхом реалізації спільних проєктів.

Нещодавно підписана угода стосовно приєднання України до Програми ЄС «Митниця», яка поглиблює митне співробітництво Україна-ЄС та зміцнює інституційний потенціал Держмитслужби. Поступово

імplementуються до українського митного законодавства положення Митного кодексу ЄС.

У сфері податкової взаємодії Україна приєдналася до програми ЄС «Fiskalis», у цифровій сфері — до «Цифрової Європи», у сфері екології і захисту довкілля — до програми «LIFE», а в галузі охорони здоров'я — до «EUforHealth».

Ми також стали учасниками програми наукових проектів «Горизонт Європа» та програми культурних проектів та креативної індустрії — «Креативна Європа».

Зараз тривають переговори щодо приєднання України до нових програм ЄС — «Внутрішній ринок», спрямована на розвиток малого і середнього бізнесу, та «Інструмент сполучення Європи», у рамках якої підтримуються спільні інфраструктурні проекти логістичного, транспортного, енергетичного та цифрового спрямування.

— Як би Ви охарактеризували готовність Брюсселя і Києва щодо подальшого зближення, зокрема перспективи започаткування у 2023р. переговорного процесу про вступ України до ЄС? Що необхідно зробити для цього?

Війна внесла значні корективи до сприйняття Європейським Союзом України та переосмислення в цілому майбутньої політики розширення. Історичне рішення Європейської ради в червні 2022р. стало вагомим визначним актом як для України, так і ЄС. Це показове свідчення готовності сторін до подальшого зближення.

Однак питання набуття членства розглядається в ЄС у більш широкому контексті, оскільки вимагає від Брюсселя переосмислення процесу ухвалення рішень і підходів щодо політики розширення.

Попри війну ми плануємо завершити реалізацію усіх семи рекомендацій Єврокомісії до кінця 2022р., після чого ЄК має оцінити відповідний прогрес України. Вже зроблено низку важливих кроків у цьому напрямі.

Серед них призначення керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, призначення нового Генпрокурора, завершення відбору кандидатів для створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Конкурсна комісія з обрання директора НАБУ провела перше засідання і почала підготовку до проведення конкурсу.

Крім того, попри всі штучно створені росією перепони, з якими ми стикаємося щодня, Україна залишається відданою захисту та забезпеченню прав людини. У червні 2022р. Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію, наразі триває робота з її імплементації. Вважаємо це важливим кроком для зміцнення та захисту прав жінок і дітей. Україна продовжує працювати над подальшим закріпленням і захистом прав корінних народів України (кримських татар, кримчаків і караїмів), а також над реформою законодавства про національні меншини (спільноти), що, зокрема, є однією з умов вступу України до ЄС.

Відтак, можу відзначити, що наразі Україна за надзвичайних обставин робить важливу роботу з наближення до ЄС. У разі позитивної оцінки виконання Україною відповідних кроків та ухвалення політичного рішення лідерами ЄС ми зможемо розпочати переговори про вступ уже у 2023р. Це за оптимістичним сценарієм.

Важливо усвідомлювати, що процес інтеграції до ЄС не зупиняється в очікуванні початку переговорів. Держава працює на всіх рівнях заради успіху нашої європейської інтеграції. ■

ПЕРЕМОВИНИ ПРО ВСТУП МОЖУТЬ СТАТИСЯ ШВИДШЕ, НІЖ ХТОСЬ ГАДАЄ

Матті МААСІКАС,

Глава Представництва
Європейського Союзу в
Україні

— Якими є особливості і тенденції нинішнього етапу євроінтеграції України у статусі кандидата на вступ? Які чинники сприяють і які заважають просуванню до Євросоюзу?

Україна — це європейська держава, вона була ключовим партнером ЄС задовго до

того, як стала кандидатом на вступ до нашого Союзу цього року. Наш політичний діалог і співпраця з часів Революції Гідності – серед найбільш інтенсивних, які ми підтримуємо з будь-якою країною світу. Це проявляється у моїй щоденній роботі представника ЄС в Україні, яка вже понад три роки сконцентрована на наблизненні вашої країни до ЄС.

Наші спільні політичні завдання з 2014р. прописані в Угоді про асоціацію, мета якої – просування політичної асоціації та економічної інтеграції. Цьому допомагають мої колеги, які працюють як тут, у Києві, зокрема, у Представництві ЄС в Україні, Консультативній місії ЄС з реформування сектору цивільної безпеки (КМЄС), так і у складі унікальних, відданих своїй справі команд експертів у Брюсселі, включно з Групою підтримки України Європейської Комісії. Відзначу також безпрецедентну, непохитну політичну, дипломатичну, економічну, технічну підтримку України, її територіальної цілісності, суверенітету, незалежності та реалізації обраного нею шляху Європейської інтеграції.

Героїчний спротив України агресії Росії та її жорстокому, неспровокованому та незаконному повномасштабному вторгненню з лютого 2022р. не лише продемонстрував відданість українського народу нашим спільним цінностям і базовим принципам. Він прискорив рух України на європейському шляху. Українські керівники офіційно звернулись із проханням про вступ до ЄС 28 лютого, невдовзі після початку повномасштабної війни з Росією.

8 квітня 2022р. я супроводжував Президента ЄК пані фон дер Ляєн під час її поїздки до Києва, де вона передала Президенту В.Зеленському опитувальник для підготовки заявки на вступ, на який Уряд відповів і повернув нам, варто зауважити, вже за кілька днів. 17 червня Європейська Комісія оприлюднила свій висновок, у якому рекомендувала визнати європейську перспективу України та її статус кандидата, розуміючи, що будуть здійснені ключові реформи, орієнтовані на європейську інтеграцію. Уже за тиждень, 23 червня, глави держав та урядів країн-учасниць ЄС на засіданні Європейської Ради одностайно вирішили надати цей статус.

Попри неймовірні страждання і тяжкі людські жертви розв'язаної Росією війни,

треба відзначити, що, згідно з результатами загальнонаціонального соціологічного опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, рекордні 86% українців вважають, що Україна рухається у вірному напрямі. Це різко контрастує з громадською думкою 30 перших років незалежності. Отже, українці вірять, що вони мають продовжувати спротив і боротися за свою свободу, демократію і основоположні права людини, навіть зіткнувшись з брутальним нападом на їх рідних, їх героїв на фронті і у своїх домівках, на своїх вулицях і дитячих майданчиках.

Коли у нас, в Києві, випав перший сніг, Росія чинила військові злочини, обстрілюючи цивільну інфраструктуру, катуючи, депортуючи, викрадаючи українців з захоплених нею територій, окупувала, надсилала безпілотники, ракети й терор на український народ, позбавляючи мільйони ні в чому не винних громадян світла, тепла, зв'язку й води. Але це не зменшило його героїзму і рішучості, яку я бачив на власні очі, коли відвідав визволений Херсон.

Українських друзів-європейців надихає ця рішучість, і ЄС постійно нарощує свою підтримку. ЄС вперше у своїй історії надає €8 млрд. безпосередньо на військові, оборонні потреби в рамках нашої новоствореної Європейської кредитної лінії миру, на додачу до постійної підтримки держав-учасниць. ЄС надав гуманітарну допомогу на суму понад €500 млн. і організував, разом з партнерами, доставку близько 8 000 т рятівних надзвичайних припасів та обладнання за допомогою Механізму цивільного захисту Євросоюзу. ЄС також продовжує у великих масштабах фінансувати негайні потреби України в рамках програм макрофінансової допомоги (EUMFA), включно з подальшою надзвичайною допомогою ц.р. Єврокомісія запропонувала стабільну, планову підтримку на суму ще €18 млрд. наступного року в рамках пакета EUMFA+, як повідомив виконавчий віце-президент ЄК пан В.Домбровскіс під час візиту до Києва в листопаді 2022р.

Тим часом ми, тісно співпрацюючи, просуваємо економічну інтеграцію України. Український експорт до ЄС зростає, попри всі обставини, і цього року вже виріс приблизно на 16%. Це не компенсує всіх втрачених ринків, але недавня повна лібералізація ЄС усього імпорту з України (включно з критичною сільськогосподарською продукцією) чи

реалізація ініціативи ЄС «Шляхи солідарності» допомагає українським селянам і виробникам продовжувати експорт до ЄС і всього світу.

Щоб активізувати спільні зусилля з реалізації Угоди про асоціацію та передбаченої нею Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, ми вивчаємо можливість перегляду та розширення узгодженого нами Плану першочергових дій, що забезпечить Україні кращий доступ до спільного ринку ЄС. Угода про асоціацію передбачає, що коли Україна успішно завершить регуляторне зближення та ефективно застосує запроваджене законодавство ЄС, сторони можуть домовитися про подальшу інтеграцію України до окремих сегментів цього ринку.

Ми продовжуватимемо підтримку України в її зусиллях з регуляторного зближення. Наприклад, ми долучаємо Україну до роумінгу, використовуючи правила внутрішнього ринку, як це передбачено в Угоді про асоціацію. Є можливості для подальшої інтеграції до спільного ринку ЄС і в інших сферах, включно із взаємним визнанням електронної ідентифікації та трастовими послугами, укладанням Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА), подальшою інтеграцією до ЄС українського ринку електроенергії та продовженням участі у програмах ЄС. Ми надамо додаткову технічну допомогу українській владі для забезпечення успішного завершення цих процесів. Водночас, робота суттєво просунулась і в інших галузях, таких, як митниця (наприклад, 1 жовтня 2022р. Україна приєдналася до Конвенції про спільну митницю, що дуже спростить формальності на кордоні).

Ми підтримуємо заходи України з приєднання до Єдиної зони платежів у євро (SEPA), і Єврокомісія готова допомогти їй із заявкою до Європейської платіжної ради (ЕРС), якщо Україна виконає певні критерії, включно з узгодженням з законами ЄС про платежі, банківські послуги та боротьбу з відмиванням грошей.

— Як би Ви охарактеризували готовність Брюсселя і Києва щодо подальшого зближення, зокрема перспективи започаткування у 2023р. переговорного процесу про вступ України до ЄС? Що необхідно зробити для цього?

Європейська Рада доручила Єврокомісії доповісти про реалізацію семи кроків, визначених у відповідному висновку. ЄК наступного року планує надати такий звіт у контексті річного пакета розширення, що вперше міститиме звіт про Україну. Ми вже працюємо над оцінкою прогресу на цьому шляху і дійсно бачимо цей прогрес.

Нас надихає те, що Україна серйозно ставиться до процесу підготовки до вступу, і що рішення надати статус кандидата допомагає їй зберегти імпульс у просуванні реформ. Ми вітаємо зусилля України у життєво важливій сфері реформування боротьби з корупцією та юстиції, зокрема, і сподіваємося на подальші реформи правоохоронної системи та боротьби з відмиванням грошей, деолігархізацію, прогрес у галузі ЗМІ та національних меншин. Ці питання є частиною нашого регулярного політичного діалогу.

Невдовзі Єврокомісія оприлюднить аналітичний звіт про впровадження в Україні законодавства ЄС. Він ґрунтується на другій частині опитувальника, на який Уряд України рекордно швидко відповів минулою весною. Там буде детальний аналіз готовності узгодження законодавства в різних сферах і задані орієнтири для подальших регулярних звітів. Він також допоможе виявити сфери, в яких знадобляться додаткові зусилля.

Що стосується фактичного початку перемовин про вступ, що стартує з формальної «звірки» різних аспектів необхідного узгодження, чіткого графіка тут немає, бо це залежить насамперед від успіхів України в усьому наведеному вище та потребує одностайного рішення Ради ЄС. Але враховуючи неймовірну відданість і рішучість України на

шляху європейської інтеграції — що відбиває чітко продемонстровану волю українського народу — я впевнений, що це може статися швидше, ніж хтось гадає. ■

РЕЦЕПТ ПОЧАТКУ ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ВСТУП ДО ЄС ПРОСТИЙ — ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Сергій СОЛОДКИЙ,

перший заступник директора
Центру «Нова Європа»

— Якими є особливості і тенденції нинішнього етапу євроінтеграції України у статусі кандидата на вступ? Які чинники сприяють і які заважають просуванню до Євросоюзу?

Відчуття вирішальності моменту — напевно, це те, що особливо відрізняє європейську інтеграцію України на нинішньому етапі. У цьому історичному проміжку часу збіглося відразу кілька чинників, які стимулюють державу до дій. Українці вже не раз обпікалися через завищені очікування щодо свого курсу в ЄС, проте це аж ніяк не применшило суспільних амбіцій рухатися євроінтеграційним шляхом. До певної міри всі гүлі, набиті під час попередніх спроб, слугують свого роду посібником про те, що і як варто робити, а чого не слід за жодних обставин.

Якщо зазирнути в попередні етапи євроінтеграційного шляху українців, то я виокремив би такі.

Етап втрачених шансів. Це 1990-ті роки і початок 2000-х, які припадають здебільшого на президентство Л.Кучми. Українська влада була надто зосередженою на пошуках власного шляху, на побудові ринкової економіки з національними особливостями, що зрештою побудувала типову пострадянську авторитарну країну, яка мало відрізнялася від Білорусі, Росії чи Казахстану. Мабуть, не дарма, саме на цьому етапі відбуваються чи не найбільш інтенсивні

спроби Москви втягнути Україну до своїх інтеграційних проектів — від Союзу Росії і Білорусі до Єдиного економічного простору.

Тоді як значна частина країн Центрально-Східної Європи (в т.ч. і країни Балтії) успішно рухалася до ЄС, Україна декларувала євроінтеграційний курс, але на практиці робила все, аби віддалятися від цивілізованого світу — через формування олігархату, утиски мас-медіа, небезпечні загрози з Москвою. Коли Польща, Литва або Чехія відчували вирішальність моменту і повною мірою користувалися можливостями того часу, Україна «вчилася» марнувати історичні шанси.

Затягнутий старт без взаємності.

Після Помаранчевої революції, здавалося, в Україні відкрилося певне вікно можливостей. ЄС справді зацікавився перспективою європеїзації нашої країни — на час президентства В.Ющенка припадає початок важливих переговорів і про створення поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі (як частини Угоди про асоціацію), і про безвізовий режим. Проте тоді ж стається найбільше розчарувань, пов'язаних із невдалими українськими потугами.

Київ сприймався як свого роду *trouble-maker* — надто багато внутрішньополітичних непорозумінь, які заважали працювати на видимий результат на міжнародній арені. І це однаково стосувалося як інтеграції до ЄС, так і до НАТО. Правильні декларації на рівні Президента, майже нульовий ефект на рівні виконавчому чи законодавчому. Не було командної гри, не було широкого суспільно-політичного консенсусу для ефективного адвокатування інтересів України перед зовнішніми партнерами.

До цього ж етапу можна віднести і президентство В.Януковича, який начебто продовжував курс на європейську інтеграцію — за його каденції навіть було завершено переговори щодо Угоди про асоціацію, проте підписували та імплементували її вже наступники. У часи П.Порошенка починається імплементація Угоди про асоціацію, запроваджено безвізовий режим. Утім, у державній машині залишалося все ще багато елементів, які гальмували процес європеретворень. Цей час характеризується важливими починаннями і навіть помітними успіхами, однак при цьому в ЄС навіть чути не хотіли про те, аби надати Україні

перспективу членства. Тому я й назвав цей етап затягнутим стартом з досить показовими зрушеннями, однак без фундаментального зсуву у відносинах між Україною та ЄС. Ці всі роки були фактичною підготовкою до нової стадії.

Обґрунтовані надії. У 2022р. стається те, чого Україна безуспішно домогалася довгих 20 років, — українці нарешті отримують статус кандидата на членство в ЄС. Чим відрізняється нинішній етап від попередніх? Насамперед, звичайно, очевидною зовнішньою загрозою. Ні українці, ні решта європейців не мають сумніву щодо важливості спільної відповіді агресивній Росії. В ЄС нарешті почали переоцінювати власні помилки, з'являється розуміння того, наскільки є важливим процес європеїзації. І процес розширення ЄС, хоч і не ідеальний, залишається одним із найбільш ефективних механізмів вкорінення європейських норм і правил, а з тим і розширення безпечного економічно успішного простору.

Принцип *conditionality* (обумовленості), який сприяв фундаментальним змінам у країнах Центрально-Східної Європи, так само має сприяти перетворенням і в Україні. Причому є об'єктивні причини вважати, що у випадку з Україною цей метод показуватиме результат навіть швидше. Я б назвав його сьогодні принципом «подвійної обумовленості» — *double conditionality*. Бо з одного боку, є «умова» ЄС — виконані зобов'язання ведуть до подальшого прогресу з наближення до членства. З іншого ж боку, є ще сильніша екзистенційна умова — чим більше успішних реформ, тим ближча Україна до перемоги над агресором, бо ставатиме сильнішою, набуватиме більшої довіри решти європейських суспільств.

В Україні є надто об'ємний багаж вивчених уроків для того, аби цього разу попрацювати на результат на основі минулого досвіду — вдалого, і не дуже. Серед українських можновладців є чимало тих, хто добре пам'ятає, як усе починалося і чому так повільно рухався процес. Вони знають усі больові точки українського державного організму, аби за політичної волі «вилікувати» ці застарілі хвороби.

У цьому вирішальному моменті зійшлося дуже багато чинників одночасно: надзвичайна суспільна підтримка членства України в ЄС; надзвичайна консолідація

між органами влади та різними політичними гравцями щодо важливості євроінтеграційної роботи; готовність ЄС допомагати Україні; зріле громадянське суспільство, яке цього разу з перших днів взялося за скрупульозну оцінку дій влади, аби держава не згаяла історичний шанс.

Потрібно, втім, бути реалістами — чимало з тих перешкод, які стояли на заваді єврокурсу України раніше, нікуди не поділися і зараз. Наприклад, навряд чи зменшилася кількість зацікавлених осіб впливати на судові рішення. І деякі прикрі рішення, ухвалені в судовій сфері вже тоді, коли Україна стала кандидаткою на членство ЄС, доводять, що процес євроінтеграції даватиметься не просто.

Згадаймо також, як повільно рухався процес переговорів щодо Угоди про асоціацію — а все тому, що українські переговорники прагнули максимально захистити інтереси українського бізнесу. І до речі, ця потреба нікуди не зникла, а лише загострилася в умовах катастрофічного падіння ВВП через російську агресію.

Власне, російська агресія, яка фактично відкрила інтеграційні двері для України, так само буде і бар'єром для європеретворень: завжди будуть важливіші рішення (у сфері оборони і безпеки), на яких влада фокусуватиметься насамперед. Представники аналітичних центрів уже відзначають, що певна частина даних наразі перебуває в закритому режимі, що ускладнює процес оцінки і моніторингу дій влади.

Турборежим, який обіцяє українська влада у процесі схвалення та імплементації необхідних рішень, є начебто сильною стороною європейської інтеграції, однак головне, аби швидкість не позначалася на якості. Не достатньо, наприклад, ухвалити закон про олігархів, аби відзвітувати, що з олігархами покінчено. Важливо, наскільки цей закон відповідає нормам ЄС, яку оцінку тому чи іншому закону дає Венеціанська Комісія. А ще важливіше, як той чи інший закон впроваджується — і чи справді зменшились олігархічні інтервенції в політичне життя (чи ж просто мімікрували під нові обставини).

Не варто забувати і про неповоротку європейську бюрократію: ЄС має давати оцінку українським законодавчим ініціативам, а на це необхідний час. Відтак турборежим

України може гальмуватися на етапі оцінювання з боку ЄК. Перед нами стоїть завдання не просто моніторити та підштовхувати Уряд до дії, але так само змушувати ЄС до перегляду своїх темпів роботи: європейські інституції мають відчувати цінність кожної секунди так, як це відчують сьогодні українці.

— Як би Ви охарактеризували готовність Брюсселя і Києва щодо подальшого зближення, зокрема перспективи започаткування у 2023р. переговорного процесу про вступ України до ЄС? Що необхідно зробити для цього?

Початок переговорів про приєднання до ЄС наступного року можливе, але не гарантоване. Найімовірнішим строком запуску цих переговорів вважається початок 2024р.

Що має робити нас оптимістами? Статус кандидата ще у травні ц.р. виглядав неймовірним, проте консолідація зусиль небайдужих політиків у ЄС, неурядового сектору з України та партнерів із країн-членів ЄС, а також активність української влади забезпечили необхідний результат. У будь-якій справі, але особливо в міжнародних відносинах, варто уникати слів «ніколи» і «завжди». Я вірю, що швидкий початок переговорів у випадку ефективного виконання Україною домашнього завдання є можливим.

Що робить нас реалістами? Власне, реалістами нас робить минуле. Українська влада має надто об'ємний багаж проваленої роботи, аби зайвий раз спостерігачі піддавалися ілюзіям. Навіть перші місяці кандидатури України були «отруєні» неоднозначними рішеннями — зокрема, у сфері правосуддя.

Рецепт початку переговорів простий: його основний інгредієнт — досягнення результату в семи сферах, які позначив ЄС під час надання Україні статусу кандидата в червні 2022р. І чим швидше Україна покаже ці результати, тим більше часу буде у громадянського суспільства України, наших друзів у ЄС для адвокатування якнайшвидшого позитивного рішення щодо подальшого руху держави до членства в ЄС. Всього надії те, що нехай із невеличким відставанням (бо не все залежить і від України, а і від оцінки

чи рекомендацій сторонніх інституцій — наприклад, Венеціанської Комісії), але держава все одно показує важливі зрушення: чи це стосується законодавства про медіа, чи певних рішень у сфері боротьби з корупцією.

Центр «Нова Європа» разом із багатьма профільними аналітичними центрами, громадськими організаціями запустив дуже важливу ініціативу під назвою «Кандидат Чек» — у її рамках ми на регулярній основі відстежуємо, що Україна вже зробила, а що ще має зробити з семи рекомендацій ЄС¹. Перша середня оцінка становила 4,4 бала з 10 максимальних, друга — дещо покращилася. Ця нехай і незначна, але позитивна динаміка свідчить, що Україна в багатьох сферах віддана своїм зобов'язанням, проте частина реформ потребує більш відповідального ставлення.

Там, де є увага з боку громадянського суспільства, там є і результат. Щойно увага слабшає — утворюється сіра зона — і деякі відповідальні особи відразу ж вдаються до старих практик (гальмування, маніпуляцій, непорядності, просування приватного інтересу тощо). Так бути не може — чим швидше влада це зрозуміє, чим швидше відсторонюватиме й каратиме старорежимних «рішал», некомпетентних неофітів, тим швидше Україна рухатиметься не лише до ЄС, а й до перемоги насамперед. ■

¹ Центр «Нова Європа», «Кандидат Чек», <http://neweurope.org.ua/visual-materials/kandydat-check-de-ukrayina-perebuwaye-u-vykonanni-semy-rekomendatsij-yes-shhodo-kandydatstva>.

ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄС – ЦЕ ПРОЦЕС ПОЛІТИЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ САМОГО ЄС

Петро БУРКОВСЬКИЙ,

Виконавчий директор Фонду
«Демократичні ініціативи»
імені Ілька Кучеріва

– Якими є особливості і тенденції нинішнього етапу євроінтеграції України у статусі кандидата на вступ? Які чинники сприяють і які заважають просуванню до Євросоюзу?

Російська агресія проти України перетворила питання вступу України до Європейського Союзу з повільного бюрократичного процесу, обтяженого політичною упередженістю до України та «втомою» від розширення у ключових європейських столицях, на процес політичного самовизначення самого ЄС. Війна чітко показала, де пролягають кордони європейської цивілізації та проекту «Єдиної Європи». Росія відкрито та рішуче виступила проти мирного та взаємовигідного європейського порядку, спробувала повернути часи, коли Європа була поділена на сфери впливу, а долю більшості народів вирішували кілька найпотужніших держав.

Надання Україні статусу країни-кандидата стало сигналом для Москви, що в Європі її правильно зрозуміли, але вирішили не коритися силовому примусу та погрозам. Наскільки європейці будуть послідовними у своєму рішенні, дізнаємося у 2023р.: чи встоїть ЄС проти енергетичного, продовольчого та військового тиску і шантажу з боку Росії. У будь-якому разі потрясіння від вторгнення Росії вже має більші внутрішні економічні, соціальні та політичні наслідки для ЄС, ніж Brexit. Міра успіху, з яким ЄС подолає ці наслідки, визначить ставлення ЄС і до України на багато років уперед.

Другим блоком питань, який впливатиме на євроінтеграцію, є відносини ЄС та України. Йдеться насамперед про спільний підхід до:

- ✓ визначення, втілення та підтримання санкцій проти Росії;

- ✓ досягнення згоди щодо економічної та безпекової підтримки України під час війни;

- ✓ ролі ЄС у відбудові України та підтримці зусиль України з припинення війни.

Відомості з поля бою, зокрема, захоплені зразки російських озброєнь чітко показують, що ЄС погано справляється із завданням припинення торговельних відносин з Росією. Товари подвійного використання, виготовлені у країнах ЄС, продовжують надходити до Росії та дозволяють їй продовжувати війну. Попри яскраві свідчення того, що Росія використовує торгівлю нафтою, природним газом та вугіллям як політичну зброю, ЄС все ще далекий від цілковитої відмови від російських енергоносіїв. Справді, тут немає швидких рішень, але не видно й чітких, визначених у часі та обов'язкових для всіх, без винятків, рішень позбутися залежності від російської сировини.

Водночас низка країн ЄС саботує застосування болючих персональних санкцій проти російських воєнних злочинців та їх співучасників з числа сотень найбагатших Росіян. Низка держав закриває очі на обхід санкцій через треті країни Близького Сходу, Індії та Китаю. Це ті лазівки, які сьогодні допомагають Росії вести війну проти України, а завтра – руйнуватимуть безпеку і стабільність усередині ЄС. Увесь блок санкційних питань – одна з найважливіших тем у відносинах між ЄС і Україною. Це та сфера, де ЄС має зробити набагато більше «домашньої роботи», ніж Україна. І велика частина цієї роботи полягає у встановленні «червоних ліній» та юридичної відповідальності для країн-членів ЄС, які спробують блокувати санкції чи допомогу Україні та сприяти російському впливу.

На цей момент найбільшим економічним та безпековим донором боротьби України проти Росії виступають США. На додаток, Швеція і Фінляндія, члени ЄС, які досі поклалися на власні сили в питанні захисту своїх кордонів, у прискореному порядку прагнуть отримати членство в НАТО і потрапити під захист «ядерної парасольки» США. Усе це порушує питання про спроможність ЄС як самостійного геополітичного гравця.

Проте, на мою думку, після низки виборів у країнах ЄС у 2022р., 2023-2024рр.

Брюссель може розраховувати на політичне «вікно можливостей», щоб зміцнити спільну політику оборони та зовнішню політику. Тобто, дати відповідь на агресивну поведінку росії і не допустити ще більшого розгортання війни на європейському континенті. В ЄС мають усвідомити, що суттєва допомога в переоснащення (ППО/ПРО, авіація, артилерія, бронетехніка, кораблі) та навчання українських Збройних Сил, підтримка розбудови системи цивільної оборони в Україні є інвестиціями в європейську безпеку та стабільність.

Важливою сферою взаємодії ЄС та України стає відновлення української економіки та створення умов для повернення українських біженців і внутрішньо переміщених осіб, їх реінтеграція в економічне життя країни. Тут немає шаблонних рішень, досвід повільного повоєнного відновлення південно-східної Європи не відповідає масштабу проблем, з якими стикнулася Україна. Так само немає готових рецептів для завершення війни та притягнення росії до відповідальності за воєнні злочини. Проте у сфері відновлення економіки та інфраструктури Україні варто покластися на колективний розум європейських інституцій та європейські стандарти підготовки рішень та моніторингу ефективності їх виконання. Це відновлення має послужити не в інтересах найбільших компаній та холдингів, а забезпечити зростання рівня життя для більшості громадян.

Я вважаю, що від порозуміння у всіх зазначених питаннях великою мірою залежатиме політична готовність України та

ЄС співпрацювати над вступом України до Євросоюзу.

— Як би Ви охарактеризували готовність Брюсселя і Києва щодо подальшого зближення, зокрема перспективи започаткування у 2023р. переговорного процесу про вступ України до ЄС? Що необхідно зробити для цього?

Тут усе доволі чітко. Українська влада взяла на себе конкретні зобов'язання, щоб підтвердити статус кандидата на вступ у ЄС. Це сім конкретних кроків, які будуть моніторитися європейською стороною. Низка рішень стосується закріплення на практиці принципу верховенства права (щодо формування Конституційного Суду, судів, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, НАБУ), тому їх втілення взагалі відповідає інтересам України.

Боротьба з відмиванням коштів та обмеження політичного впливу олігархів також відповідає інтересам країни під час війни. Зміни до законодавства про національні меншини та аудіовізуальну продукцію й медіа — питання більш складні, бо вимагають додаткового експертного погодження всередині країни. Проте це також не перешкода для руху вперед.

Якщо Уряд та Верховна Рада продемонструють готовність боротися з корупцією та очистити судову систему від зовнішнього впливу груп інтересів, у т.ч. з боку президентської вертикалі, це буде найкращим доказом, що Україна справді готова до початку процесу переговорів про вступ.

РУХ УКРАЇНИ ДО ЄС: ЕКСПЕРТНІ ОЦІНКИ І СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Експертне дослідження, проведене Центром Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні, сфокусоване на особливостях, проблемах і перспективах відносин Україна-ЄС в умовах широкомасштабної російської агресії¹. Під час опитування представники експертної спільноти оцінювали темпи просування країни до ЄС, характер євроінтеграційної політики української влади, чинники, що ускладнюють розвиток співробітництва Києва і Брюсселя. Важливою складовою дослідження є оцінки фахівців ефективності політико-дипломатичної, воєнної, фінансово-економічної допомоги ЄС Україні у протистоянні російській агресії. Під час опитування респонденти також окреслювали основні напрями і перспективи подальшого співробітництва з Євросоюзом.

Результати опитування віддзеркалюють деякі важливі тенденції нинішнього періоду відносин Україна-ЄС. Це – швидкий режим просування України до євроспільноти, зміна тактичних пріоритетів партнерства в умовах воєнного часу, трансформація політики офіційного Брюсселя на українському напрямі, «матеріалізація» перспектив приєднання України до об'єднаної Європи тощо. При цьому не можна не відзначити те, що в експертному середовищі спостерігаються досить оптимістичні очікування щодо подальших результатів євроінтеграції.

Своєю чергою, цікавим є порівняння думок і оцінок представників експертної спільноти з результатами загальнонаціонального опитування громадян України, яке Центр Разумкова провів місяцем раніше (вересень-жовтень 2022р.)². Отже, можна констатувати, що в багатьох випадках позиції фахівців з міжнародних питань і громадян України збігаються. Однак спостерігаються і певні відмінності, що спонукають до подальших досліджень.

Загалом результати проведеного експертного опитування дають підстави для наступних спостережень і узагальнень.

¹ Експертне опитування проведене 14 жовтня - 1 листопада 2022р. Опитано 112 експертів у різних областях України та м.Києві – представники профільних міністерств і відомств, регіональних органів влади, державних і неурядових дослідницьких структур, викладачі вищих закладів освіти, незалежні експерти, громадські діячі, науковці. Результати цього опитування порівнюються з результатами попередніх досліджень Центру Разумкова.

² Результати опитування містяться в цьому виданні.

СПЕЦИФІКА НИНІШНЬОГО ЕТАПУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Представники експертної спільноти, як і громадяни, загалом позитивно оцінюють швидкість просування України на євроінтеграційному шляху³. За оцінками більшої частини опитаних фахівців, темпи інтеграції до ЄС є або високими (36%), або середніми (48%). Лише 13% респондентів відзначають низькі темпи наближення країни до Євросоюзу. З огляду на динаміку результатів попередніх експертних досліджень, починаючи з грудня 2006р., слід констатувати кардинальну зміну оцінок темпів євроінтеграції⁴. Раніше стабільно переважали досить скептичні думки — зокрема, в березні 2021р. оцінки фахівців темпів євроінтеграції були наступними: «високі» — 2%, «середні» — 40%, «низькі» — 50%. Зрозуміло, що така зміна оцінок обумовлена швидкими і резонансними успіхами на шляху до ЄС, у т.ч. набуттям Україною статусу кандидата на вступ. До речі, аналогічна позитивна динаміка спостерігається і в оцінках громадян.

Оцінюючи переваги і вигоди кандидатського статусу, експерти солідарні з громадянами, відзначаючи головною перевагою відкриття реальної перспективи вступу до ЄС (56%). Однак далі експерти відбудовують відмінну від громадян ієрархію позитивних чинників кандидатства — це морально-психологічний стимул (53%), сприяння прискоренню проєвропейських реформ (52%), можливість залучення спеціальних фінансових програм ЄС (48%). А для громадян саме фінансовий фактор є другим за важливістю. Серед інших переваг фахівці відзначають те, що статус кандидата консолідує і зміцнює проукраїнську політику ЄС, сприяє опору російської агресії.

Зрозуміло, що сприятливі оцінки темпів руху до ЄС обумовлюють і позитивне ставлення фахівців до євроінтеграційної політики української влади в цілому. Отже, 43% опитаних позитивно характеризують політику офіційного Києва на європейському напрямі, ще 47% — скоріше позитивно. Безумовно, солідарність експертної спільноти, громадянського суспільства і влади щодо євроінтеграційного курсу країни є важливим

об'єднуючим фактором, насамперед в умовах війни.

Але слід мати на увазі й інше. Швидкому набуттю Україною кандидатського статусу певною мірою сприяла широкомасштабна російська агресія. А тепер перед українською владою постає більш масштабне завдання — конвертація переваг формального статусу у практичні здобутки та перетворення всередині країни, які громадяни відчуватимуть у повсякденному житті.

РУХ ДО ЄС: ФАКТОРИ ГАЛЬМУВАННЯ

Що найбільше перешкоджає інтеграції України до ЄС? Черговість факторів, що визначають експерти і громадяни, суттєво різняться. Отже, більшість громадян переконані, що головним фактором, що заважає руху до ЄС, є агресія росії, окупація окремих територій. А переважна більшість (76%) фахівців, обізнаних у євроінтеграційній проблематиці, вважають, що основною перешкодою на шляху до ЄС є внутрішні проблеми в Україні, зокрема, недостатні темпи реформ, незадовільна боротьба з корупцією тощо.

Однак навряд чи місце у відбудованій ієрархії має принциповий характер, бо обидва цих фактори мають першочергове значення для євроінтеграції. З одного боку, російська агресія завдала колосальних людських, соціально-економічних втрат Україні, і при цьому війна вимагає величезних ресурсів, які могли б бути задіяні на європейському напрямі. Але з іншого — ряд внутрішніх проблем, що тривалий час гальмували рух до ЄС і набули хронічного характеру, в умовах воєнного часу перетворюються на величезну загрозу, яка обмежує потенціал спротиву країні-агресору. Нині ця проблематика дещо відійшла на другий план у відносинах Києва і Брюсселя, але заважає виконанню «домашнього завдання» для України — рекомендацій Єврокомісії і положень Угоди про асоціацію. Отже, і громадяни, і експерти мають рацію.

Фахівці в переліку факторів гальмування друге місце відводять російській агресії (64%), але далі, на відміну від громадян,

³ Тут і далі під час порівняння результатів експертного і загальнонаціонального опитувань використовуються для спрощення визначення «експерти» і «громадяни». Зрозуміло, що всі вони є громадянами України.

⁴ Більш детально див: Україна-ЄС: шлях до політичної асоціації. — Центр Разумкова, 2021р., с.83-98, https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf.

відзначають неготовність ЄС щодо подальшої інтеграції України (50%). Це дійсно одна з топ-проблем української євроінтеграції. «Неготовність» ЄС містить ряд складових, серед яких традиційний скепсис країн «старої Європи» щодо подальшого розширення ЄС, відверто недружня політика щодо України з боку офіційного Будапешта, фактор Західних Балкан тощо. Слід згадати і про хронічну проблему ЄС — nereформованість консенсусного механізму ухвалення рішень, що для ряду країн-членів є одним з головних аргументів проти подальшого розширення Євросоюзу. Серед інших чинників експерти відзначають внутрішні проблеми, зокрема, низький рівень соціально-економічного розвитку України, неналежну ефективність системи державного управління, брак координованості дій органів влади у сфері євроінтеграції тощо.

Своєю чергою, експерти оцінювали можливі наслідки для України від ускладнення внутрішньої соціально-економічної ситуації на теренах ЄС внаслідок енергетичного тиску і шантажу з боку рф. Найчастіше (57%) фахівці відзначали, що погіршення ситуації в Європі загалом не призведе до уповільнення процесу євроінтеграції України. Водночас значна частка (38%) опитаних допускали таку можливість.

Найчастіше експерти наголошували на тому, що російська експансія в Європі не матиме негативних наслідків для України. Однак значні частки опитаних припускали можливість обмеження допомоги Україні з боку ЄС (40%), зростання тиску ЄС на Україну щодо мирних переговорів з московією (32%), послаблення санкцій щодо рф (25%), ініціювання офіційним Брюсселем діалогу

з росією (25%). Тривожним сигналом є й те, що більшість (64%) фахівців допускають, що російська агресія може призвести до зростання розбіжностей і суперечностей між країнами ЄС щодо подальших дій на українському напрямі.

СОЛІДАРНІСТЬ І ДОПОМОГА УКРАЇНІ

Підтримка з боку ЄС здійснюється за різними напрямками — від кредитування української економіки, активізації військово-технічного співробітництва до надання притулку мільйонам українських біженців. Експерти загалом позитивно характеризують допомогу Європи, однак, очевидно, на їх оцінках позначаються деякі проблеми, що час від часу виникають у публічному дискурсі, зокрема, зволікання та обмежені обсяги необхідної воєнної допомоги, недостатні темпи фінансової підтримки тощо.

Найбільш позитивно фахівці оцінювали допомогу ЄС українським біженцям — 4,6 бала⁵. Це безумовно важлива складова практичної солідарності, з огляду на масштаби вимушеної міграції українців до країн ЄС. Також вагомою, на думку експертів, є політична підтримка України на міжнародних майданчиках. Ідеться про активне просування проукраїнських рішень у рамках ПАРЄ, ОБСЄ, ГА ООН, ЄС, НАТО, МАГАТЕ та інших міжнародних організацій. Своєю чергою, експерти віддають належне фінансово-економічній, гуманітарній допомозі з боку європейських партнерів, оцінюючи її у 4 бали. ЄС задіяв різні джерела макро- і мікрофінансової, кредитної, грантової, гуманітарної допомоги. Зокрема у грудні 2022р. Європейська Рада ухвалила пакет кредитної допомоги Україні в обсязі €18 млрд. Дещо більш стримано експерти оцінюють підтримку ЄС реформам в Україні (3,5 бала), ефективність санкцій проти країни-агресора (3,3 бала), воєнну допомогу (3,3 бала).

Можна виокремити групу країн, які, на думку експертів, найбільше допомагають Україні у протистоянні російській агресії у воєнному та фінансово-економічному аспектах. Безумовним лідером є Польща — найактивніший і послідовний союзник України в Європі, далі — Литва, Латвія, Естонія, Німеччина, Чехія, Франція, Словаччина. Однак при цьому слід зазначити, що

⁵ Використовувалася п'ятибальна шкала оцінок від 1 до 5, де «1» означає, що підтримка є зовсім неефективною, «5» — дуже ефективною.

різнобічна допомога Україні активно здійснюється також з боку інших країн ЄС.

Зрозуміло, що допомога Україні не обмежується лише рамками ЄС. Нашу країну підтримують різні міжнародні інституції, у т.ч. профільні, тобто ті, що спеціалізуються на проблемах глобальної і регіональної безпеки. Однак, на думку експертів, серед цих структур саме ЄС (який не є ані воєнною, ані безпековою організацією) здійснює найбільш ефективну допомогу Україні у протистоянні російській агресії. Отже, допомогу з боку ЄС експерти оцінюють у 3,8 бала⁶. НАТО отримав 3,5 бала, МАГАТЕ — 2,6, ООН — 2,4, ОБСЄ — 2,1. Загалом такі оцінки дають підстави говорити як про низьку ефективність у цілому системи міжнародних організацій щодо зупинення війни в центрі Європи, так і про явну девальвацію регіональних і глобальних інституцій безпеки.

Безумовно, тема безпеки є топ-пріоритетом для України, тому представники експертної спільноти, окреслюючи найбільш важливі сфери і напрями співробітництва з ЄС, виокремлювали співробітництво з ЄС у сфері безпеки (75%). Не менш важливою (76%) є реалізація спільних проектів з відбудови зруйнованих об'єктів в Україні. Значимість цього напрямку обумовлена масштабними руйнуваннями, в т.ч. житлового фонду, енергетичної інфраструктури країни внаслідок ракетного терору росії.

Також фахівці переконані, що актуальними питаннями порядку денного відносин Україна-ЄС є виконання пакета рекомендацій Єврокомісії, активна реалізація діючих «безвізів», синхронізація українського законодавства з правом ЄС тощо. Отже, в максимально стислому вигляді пріоритетами відносин з ЄС є: забезпечення безпеки України, її відновлення і внутрішні реформи.

Окреслюючи найбільш актуальні напрями співробітництва з ЄС у сфері безпеки респонденти насамперед відзначають зміцнення військово-технічного співробітництва з країнами ЄС для розширення постачання озброєнь для України (90%). На другому місці — забезпечення системної фінансової підтримки оборонного сектору України з боку Європейського Фонду миру (59%). Далі розширення програм навчання і тренування

українських військових у країнах ЄС (55%), започаткування створення спільних підприємств оборонно-промислового комплексу (51%) тощо.

ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ РУХУ ДО ЄС

Загалом, станом на початок жовтня 2022р., в експертному середовищі переважали досить позитивні очікування щодо подальших перспектив євроінтеграції. Найчастіше (60%) фахівці тією чи іншою мірою погоджувалися з тим, що українській владі вдасться виконати пакет рекомендацій Єврокомісії у 2022р. і у 2023р. розпочати з ЄС переговори про вступ. Очевидно, такий оптимізм пояснюється наступними чинниками. *По-перше*, безпрецедентне за швидкістю набуття Україною статусу кандидата на вступ дає певні підстави сподіватися на збереження і продовження «турборежиму» євроінтеграції, на чому наголошує керівництво країни, демонструючи впевненість у виконанні рекомендацій Єврокомісії до кінця 2022р. (На момент проведення експертного опитування, ряд кроків у цьому напрямі вже було зроблено). *По-друге*, на теренах ЄС зростає солідарність і підтримка України, її євроінтеграційного курсу. *По-третє*, в рекомендаціях ЄК загалом нічого несподіваного для української сторони не було.

Однак слід зазначити, що виконання «домашнього завдання» Єврокомісії не означає автоматичного започаткування переговорів про вступ — на це потрібна політична воля і згода всіх країн-членів ЄС. Водночас перемовини про вступ до ЄС є масштабним і тривалим процесом, який, за правилами ЄС, передбачає поетапне виконання країною-кандидатом 35 глав — від вільного руху товарів до довілля. Про складність переговорного процесу свідчить досить проблемний і суперечливий досвід країн-кандидатів Балканського регіону. Очевидно, що цей фінальний етап євроінтеграції потребує акумуляції зусиль влади та суспільства, відповідного матеріального, кадрового, інституційного забезпечення.

У цьому контексті цікавими є думки експертів стосовно потенційної готовності української влади до переговорів про приєднання до ЄС. Тут оцінки фахівців розділилися

⁶ Використовувалася аналогічна шкала оцінок.

майже навпіл — 46% респондентів повністю або скоріше впевнені, що нинішні інституційно-кадровий, матеріально-фінансовий потенціали державних структур, що опікуються євроінтеграцією, відповідає обсягу проблем і завдань переговорного процесу про вступ до ЄС. Однак 47% опитаних тією чи іншою мірою це заперечують.

При цьому, найчастіше (59%) фахівці погоджуються з тим, що доцільно сформулювати на основі діючих профільних інституцій окремий орган влади (міністерство, агенцію), який відповідав би за переговори України про вступ. 36% опитаних з такою ідеєю не згодні. Загалом такі оцінки експертів підтверджують актуальність проблеми інституційно-кадрового забезпечення процесу приєднання до ЄС.

Окреслюючи перспективи руху України до євроспільноти, слід звернути увагу на наступний важливий момент. Євроінтеграція України здійснюється в умовах широкомасштабної війни, має безпрецедентний характер і кардинально відрізняється від руху до ЄС інших країн-кандидатів. Навряд чи буде перебільшенням стверджувати, що Україна ціною величезних жертв відстоює свій європейський вибір, захищає ЄС та його майбутнє від російської агресії. Отже, за цих обставин, на думку переважної більшості (86%) експертів, процес вступу України до ЄС має мати для Брюсселя пріоритетний ексклюзивний характер, здійснюватися поза рамками «пакетного підходу» або принципу «одного кошика».

Своєю чергою, абсолютна більшість (93%) фахівців переконані в тому, що під час майбутніх переговорів про вступ України до ЄС Брюссель має запровадити спеціальний переговорний режим, адаптувати вимоги і рекомендації до умов війни та післявоєнного стану в Україні, її потреб для протистояння країні-агресору і відновлення зруйнованої інфраструктури.

Останнім фрагментом загальної картини думок експертів є їх прогнози перспектив приєднання України до ЄС. Загалом фахівці налаштовані досить оптимістично. Кожен п'ятий (20%) вважає, що Україна стане членом ЄС упродовж 1-3 років. Майже третина (31%) опитаних розраховують на 3-5 років, а 37% респондентів переконані, що для вступу до ЄС Україні потрібно 5-10 років.

Представники експертної спільноти України в цілому позитивно оцінюють як темпи руху до ЄС, так і політику влади на європейському напрямі. Зокрема це пояснюється набуттям країною кандидатського статусу, який, на думку фахівців, відкриває реальні перспективи приєднання до ЄС, сприяє прискоренню проєвропейських реформ і є вагомим стимулом на шляху євроінтеграції.

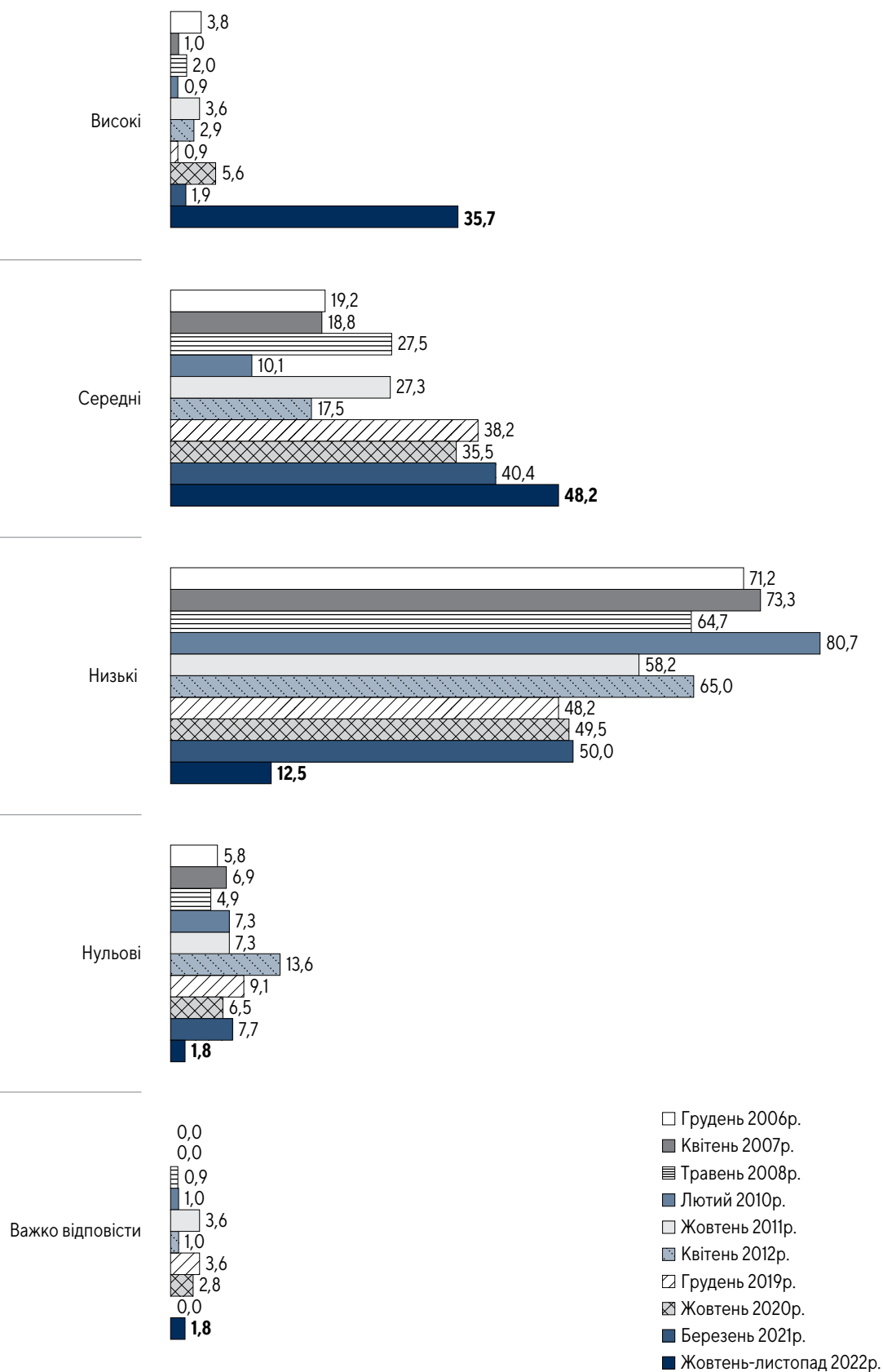
Водночас експерти відзначають, що головною перепорою розвитку відносин з ЄС є внутрішні проблеми в Україні, зокрема, недостатні темпи реформ, незадовільна боротьба з корупцією. Серед інших негативних факторів респонденти відзначають широкомасштабну російську агресію, неготовність ЄС щодо подальшої інтеграції України та ін. Також певну стурбованість в експертному середовищі викликають можливі наслідки для України від ускладнення внутрішньої соціально-економічної ситуації на теренах ЄС.

Експерти загалом позитивно оцінюють солідарність і підтримку з боку європейських партнерів, зокрема, допомогу українським біженцям, просування інтересів України на міжнародних майданчиках, сприяння проєвропейським реформам тощо. На думку респондентів, нині пріоритетами у відносинах з ЄС є забезпечення безпеки, відновлення України і внутрішні реформи.

В експертному середовищі переважають досить позитивні очікування щодо подальших перспектив євроінтеграції. Фахівці загалом погоджуються з тим, що українській владі вдасться виконати пакет відповідних рекомендацій Єврокомісії і у 2023р. розпочати з ЄС переговори про вступ. Водночас окреслюючи перспективи євроінтеграції, експерти, з одного боку, відзначають актуальність проблем інституційно-кадрового забезпечення процесу приєднання до ЄС, з іншого — наголошують на тому, що в умовах війни українська євроінтеграція має мати для Брюсселя пріоритетний характер, здійснюватися поза рамками «пакетного підходу» з урахуванням умов війни і потреб повоєнного відновлення. Експерти досить оптимістично оцінюють часові перспективи євроінтеграції, найчастіше наголошуючи на тому, що Україна стане членом ЄС упродовж 1-5 років.

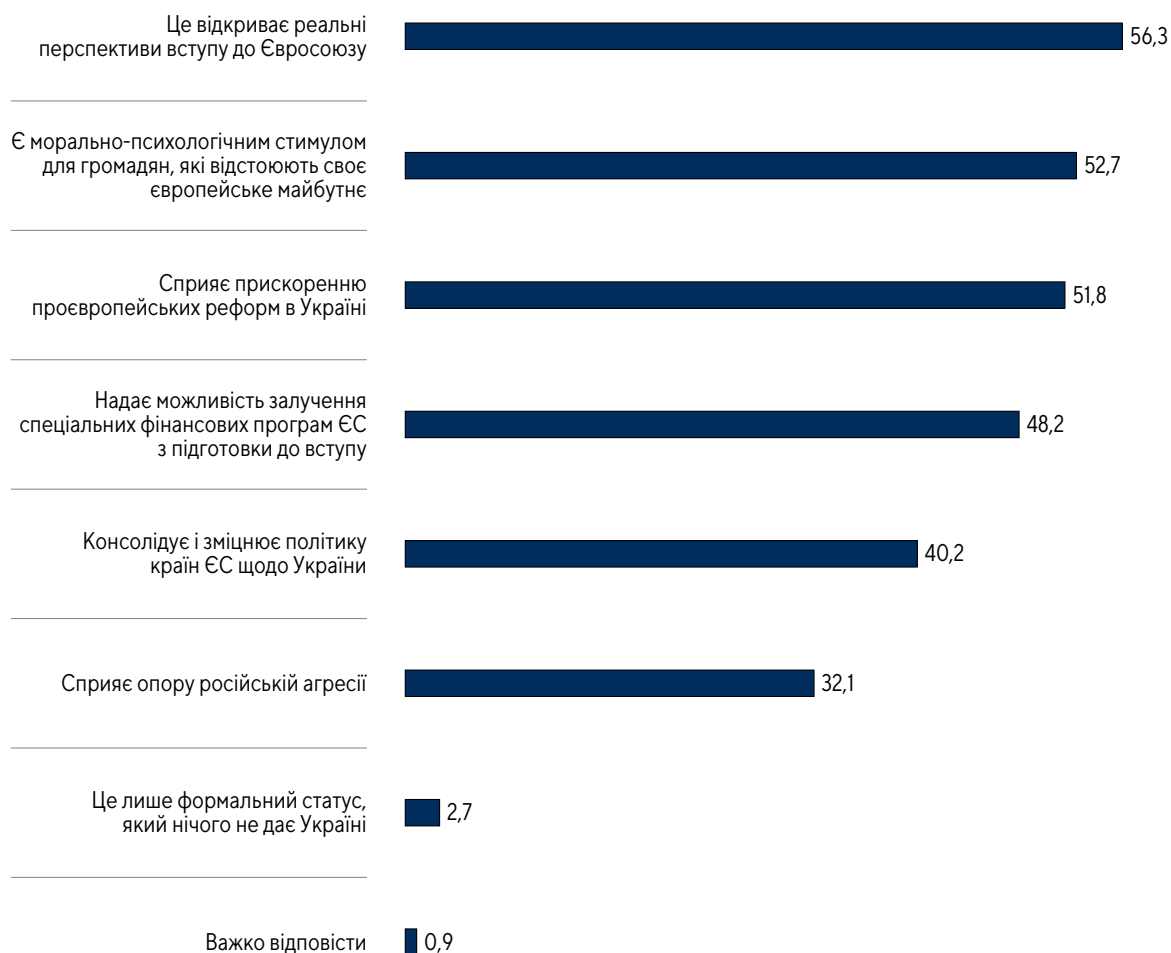
ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ ТЕМПИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС?

% опитаних експертів

ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ МАЄ ДЛЯ УКРАЇНИ ОТРИМАННЯ СТАТУСУ КАНДИДАТА НА ВСТУП ДО ЄС?*

% опитаних експертів

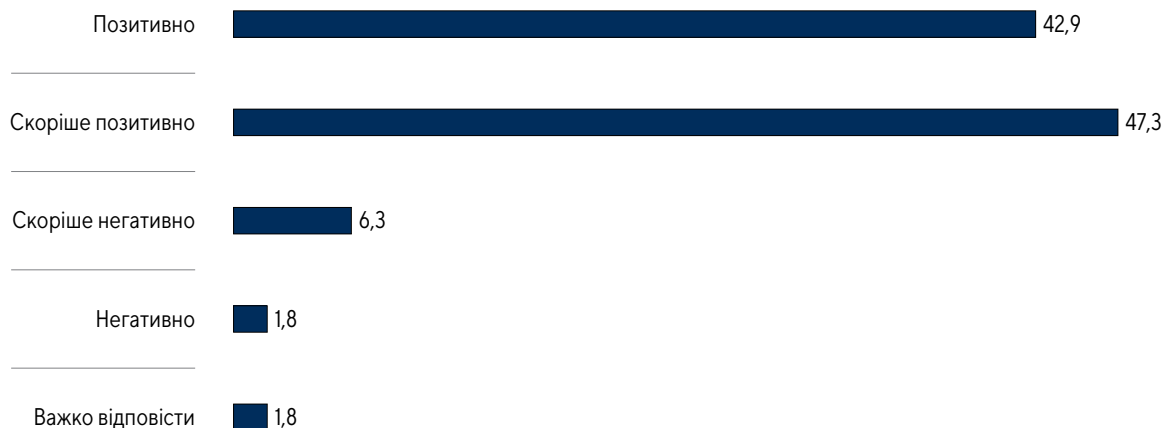

Жовтень-листопад 2022р.

* Експертам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

ЯК ВИ ОЦІНИЛИ Б ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ?

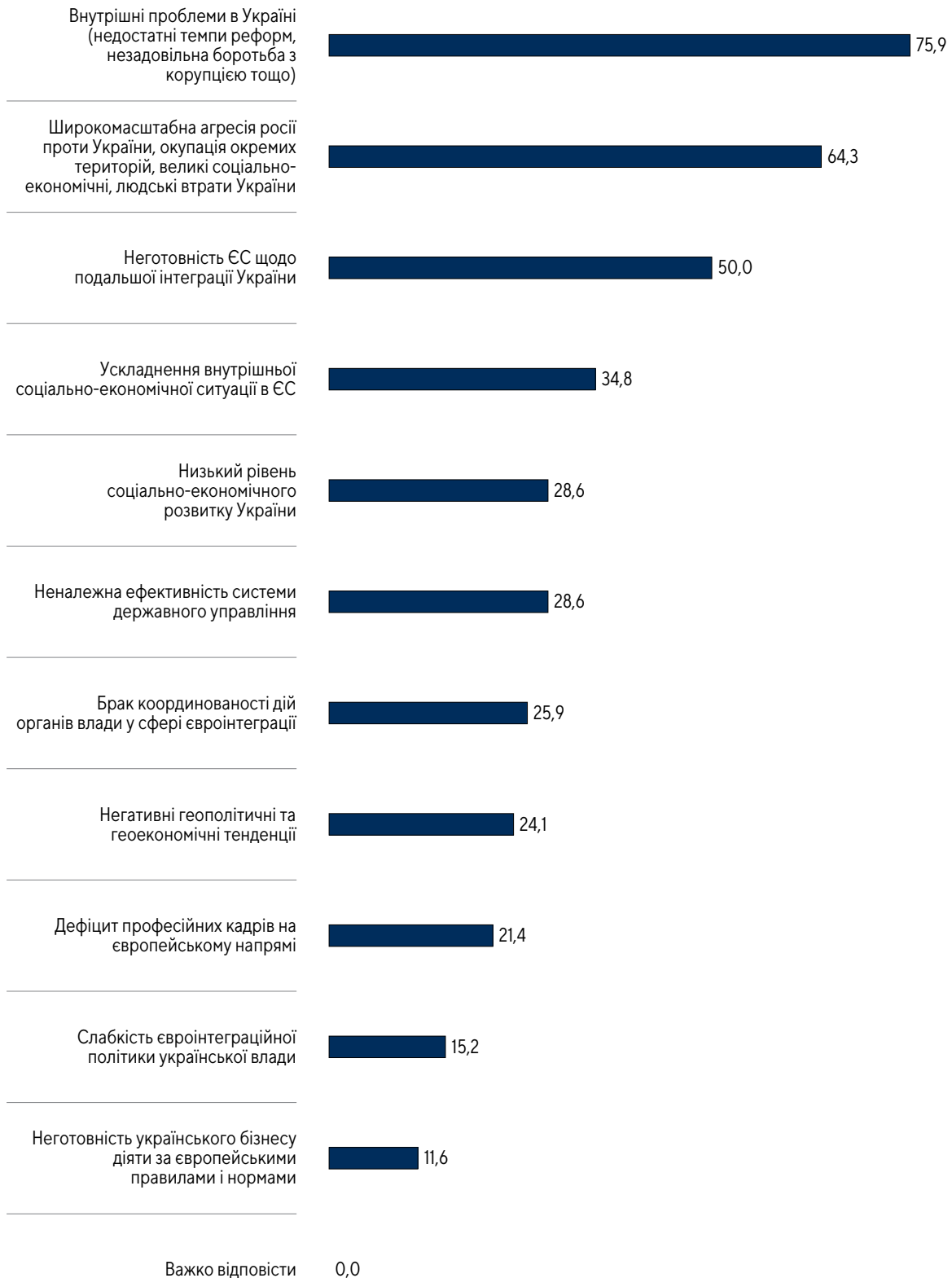
% опитаних експертів

Жовтень-листопад 2022р.

ЩО НАЙБІЛЬШОЮ МІРОЮ ПЕРЕШКОДЖАЄ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС?*

% опитаних експертів

Жовтень-листопад 2022р.

* Експертам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

Є ПІДСТАВИ ГОВОРИТИ ПРО УСКЛАДНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ЄС У II ПІВРІЧЧІ 2022р., ЗОКРЕМА У ЗВ'ЯЗКУ З ЕНЕРГЕТИЧНИМ ТИСКОМ І ШАНТАЖЕМ З БОКУ РОСІЇ. ЯКІ ЦЕ МОЖЕ МАТИ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ?

% опитаних експертів

Зростання розбіжностей і
суперечностей між країнами ЄС
щодо подальших дій на
українському напрямі

Уповільнення процесу
євроінтеграції України

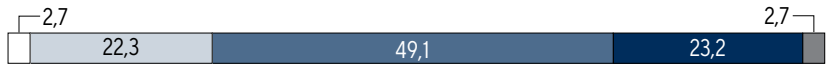
Зростання тиску ЄС
на Україну щодо мирних
переговорів з росією

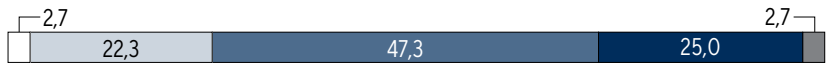
Обмеження допомоги
Україні з боку ЄС

Послаблення санкцій
ЄС щодо росії

Ініціювання з боку ЄС
діалогу з росією

□ Так □ Скоріше так □ Скоріше ні □ Ні □ Важко відповісти

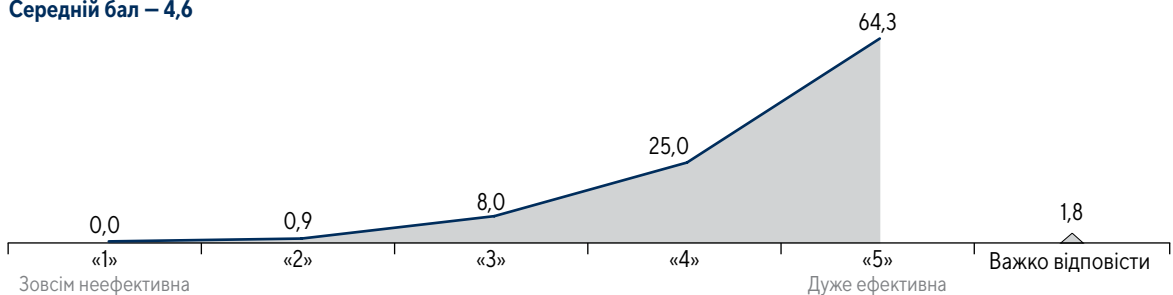
Жовтень-листопад 2022р.

ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДТРИМКИ І ДОПОМОГИ ЄС УКРАЇНІ (ЗА ОКРЕМИМИ НАПРЯМАМИ) У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ?*

% опитаних експертів

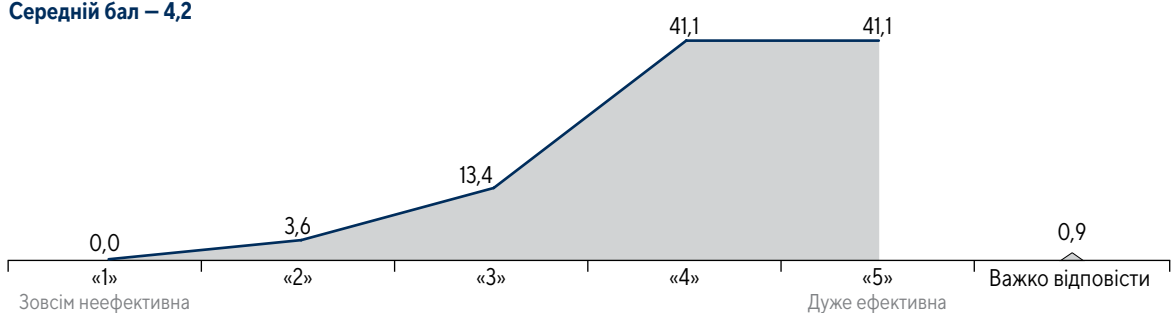
Допомога українським біженцям

Середній бал – 4,6

Політична підтримка України на міжнародних майданчиках

Середній бал – 4,2

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що підтримка є зовсім неефективною, «5» – дуже ефективною.

Жовтень-листопад 2022р.

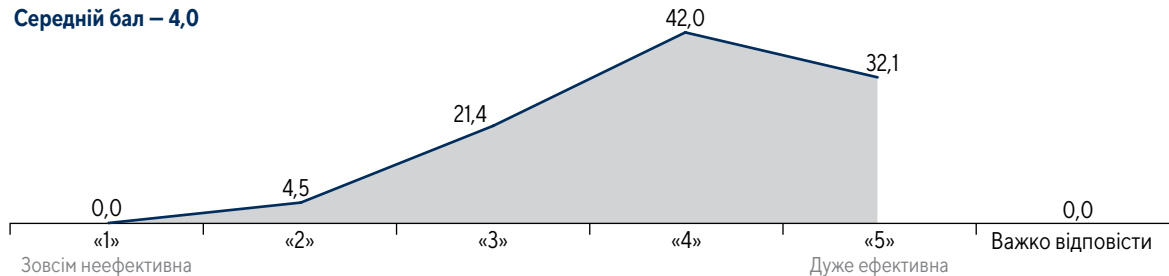
**ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДТРИМКИ І ДОПОМОГИ ЄС УКРАЇНИ
(ЗА ОКРЕМИМИ НАПРЯМАМИ) У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ?***

% опитаних експертів

(продовження)

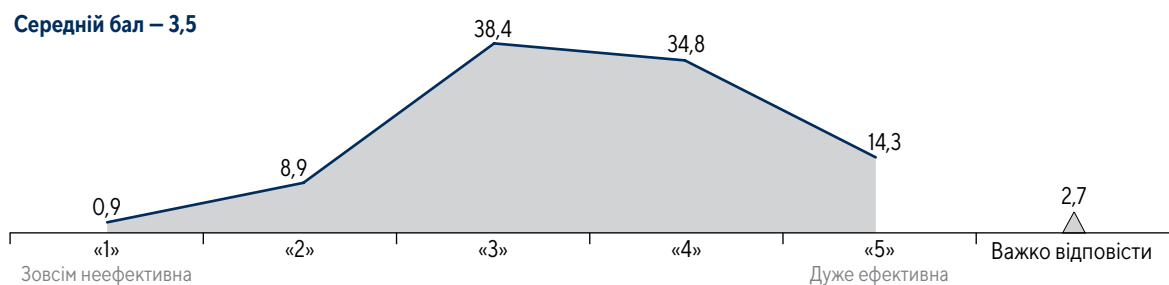
Фінансово-економічна, гуманітарна допомога

Середній бал – 4,0

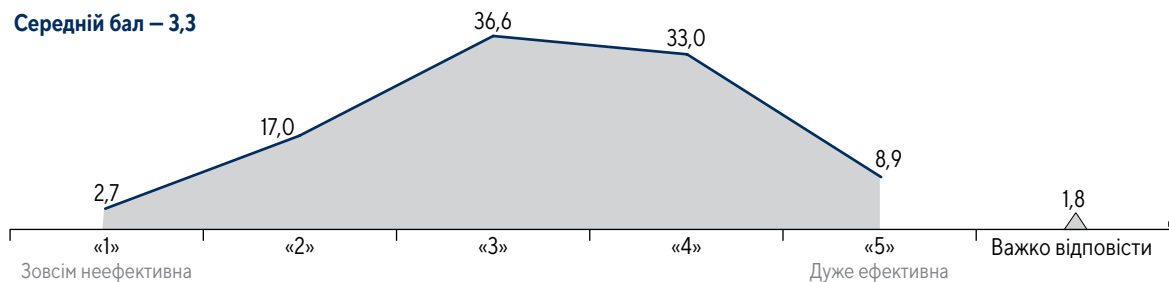
Сприяння реформам в Україні

Середній бал – 3,5

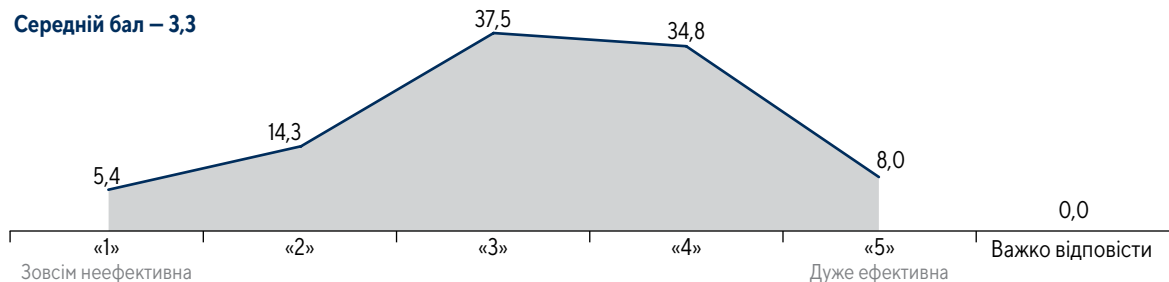
Воєнна допомога (постачання озброєння, військової техніки)

Середній бал – 3,3

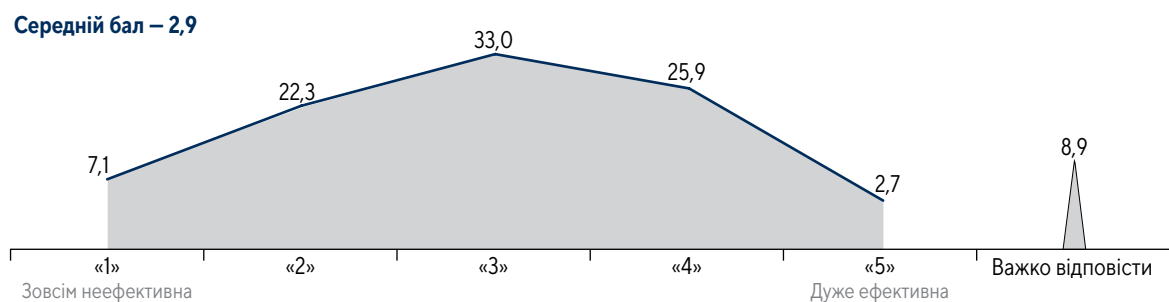
Санкції проти країни-агресора

Середній бал – 3,3

Сприяння відбудові зруйнованих об'єктів в Україні

Середній бал – 2,9

ЯКІ З КРАЇН ЄС НАЙБІЛЬШЕ ДОПОМАГАЮТЬ УКРАЇНІ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ В АСПЕКТІ ВОЄННОЇ ДОПОМОГИ?*	
% опитаних експертів	
Польща	96,4
Литва	82,1
Латвія	56,3
Естонія	54,5
Німеччина	45,5
Чехія	44,6
Франція	33,9
Словаччина	30,4
Нідерланди	16,1
Іспанія	12,5
Швеція	6,3
Данія	5,4
Італія	5,4
Фінляндія	4,5
Словенія	2,7
Австрія	1,8
Бельгія	1,8
Болгарія	1,8
Ірландія	1,8
Португалія	1,8
Греція	0,9
Люксембург	0,9
Румунія	0,9
Хорватія	0,9
Кіпр	0,0
Мальта	0,0
Угорщина	0,0
Важко відповісти	1,8

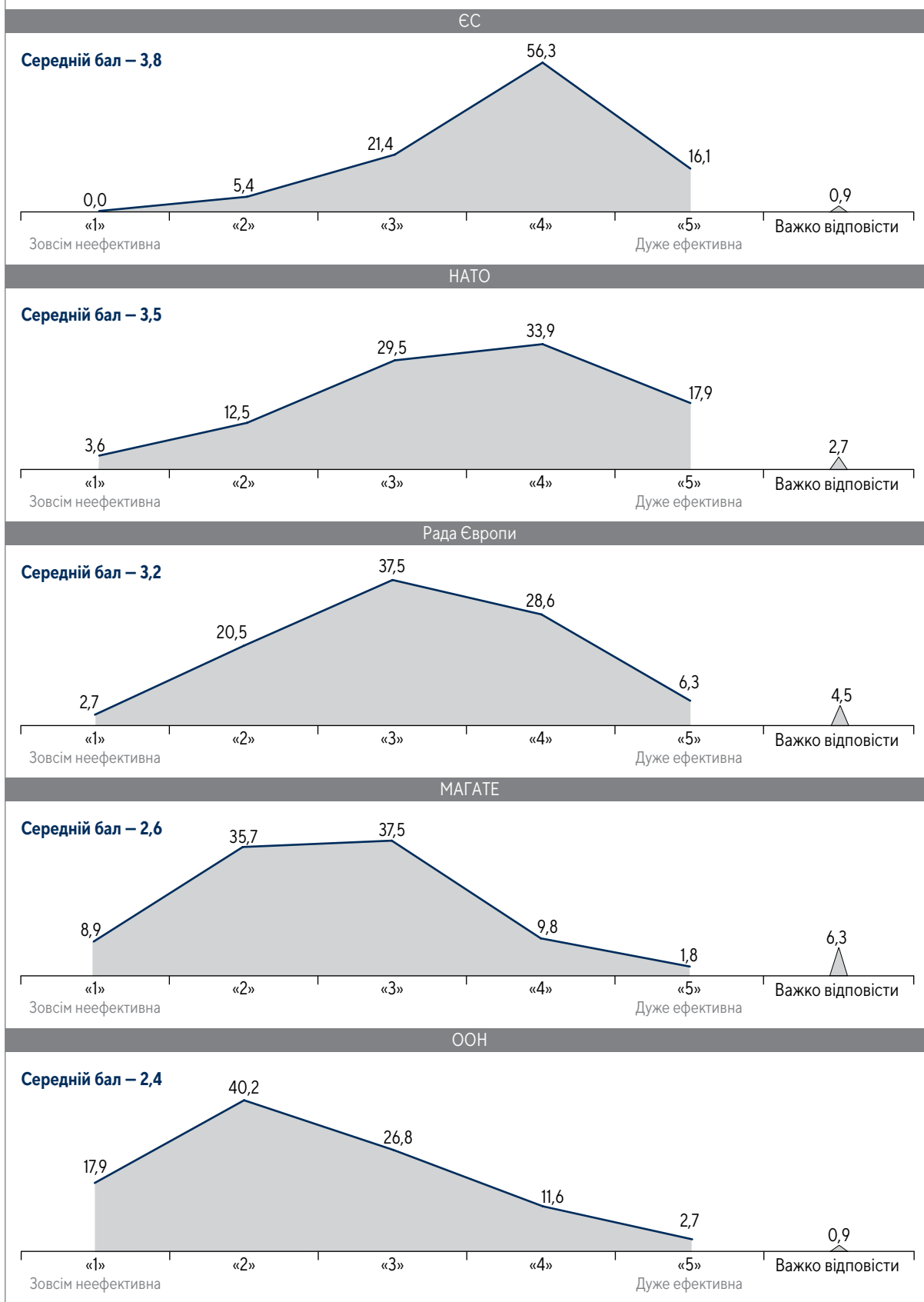
* Експертам пропонувалося Жовтень-листопад 2022р.
обрати не більше шести країн.

ЯКІ З КРАЇН ЄС НАЙБІЛЬШЕ ДОПОМАГАЮТЬ УКРАЇНІ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ В АСПЕКТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ, ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ?*	
% опитаних експертів	
Польща	89,3
Німеччина	75,9
Литва	58,0
Латвія	42,9
Франція	39,3
Естонія	30,4
Чехія	29,5
Нідерланди	22,3
Італія	15,2
Данія	13,4
Швеція	13,4
Румунія	8,9
Словаччина	7,1
Австрія	5,4
Бельгія	5,4
Болгарія	3,6
Іспанія	3,6
Фінляндія	3,6
Словенія	2,7
Португалія	1,8
Угорщина	1,8
Ірландія	0,9
Кіпр	0,9
Люксембург	0,9
Мальта	0,9
Хорватія	0,9
Греція	0,0
Важко відповісти	2,7

* Експертам пропонувалося Жовтень-листопад 2022р.
обрати не більше шести країн.

ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ ДОПОМОГУ КОЖНОЇ З МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ?*

% опитаних експертів

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що підтримка є зовсім неефективною, «5» – дуже ефективною.

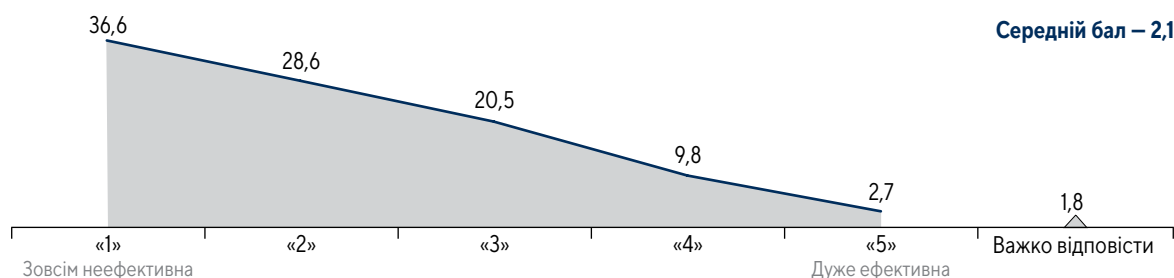
Жовтень-листопад 2022р.

ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ ДОПОМОГУ КОЖНОЇ З МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНІ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ?*

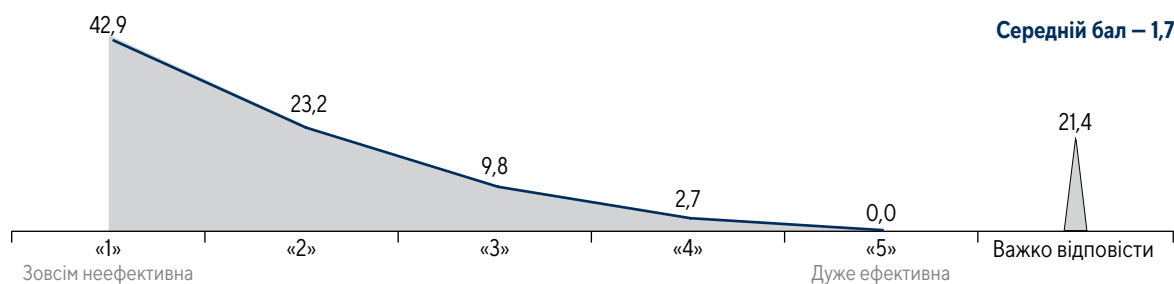
% опитаних експертів

(продовження)

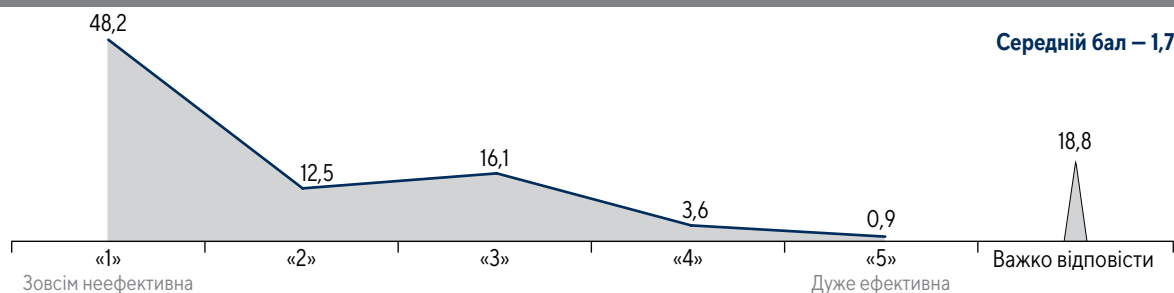
ОБСЄ

ОЧЕС

ГУАМ

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що підтримка є зовсім неефективною, «5» – дуже ефективною.

Жовтень-листопад 2022р.

ЯКІ НАПРЯМИ СПІВРОБІТНИЦТВА З ЄС У СФЕРІ БЕЗПЕКИ Є НИНІ НАЙБІЛЬШ ВАЖЛИВИМИ ДЛЯ УКРАЇНИ?*

% опитаних експертів

Зміцнення військово-технічного співробітництва з країнами ЄС для розширення постачання озброєнь для України	90,2
Забезпечення системної фінансової підтримки оборонного сектору України з боку Європейського Фонду миру (EPF)	58,9
Розширення програм навчання і тренування українських військових у країнах ЄС	55,4
Започаткування створення спільних підприємств оборонно-промислового комплексу	50,9
Приєднання України до відповідних проектів оборонного співробітництва PESCO	25,9
Активізація кібердіалогу Україна-ЄС у сфері безпеки	13,4
Інше	0,9
Важко відповісти	0,0

*Експертам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Жовтень-листопад 2022р.

ЯКІ СФЕРИ І НАПРЯМИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄС Є НИНИ НАЙБІЛЬШ ВАЖЛИВИМИ?*

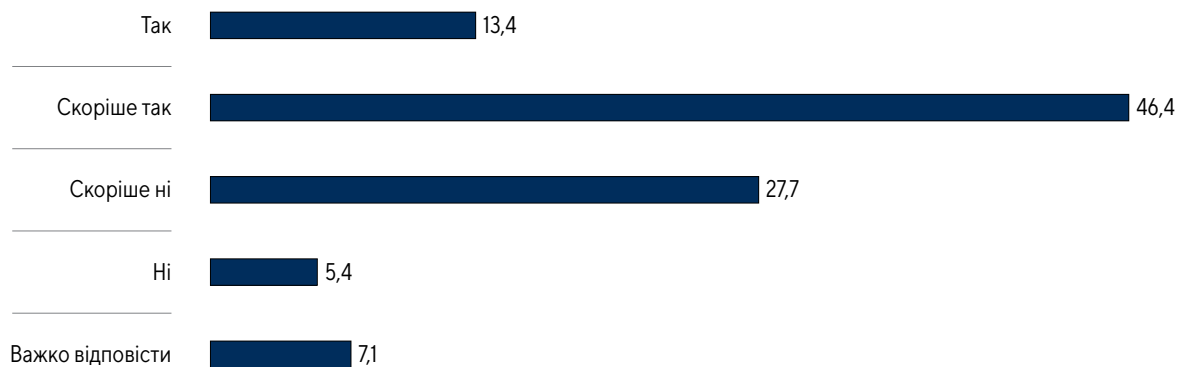
% опитаних експертів

Реалізація спільних проєктів з відбудови зруйнованих об'єктів в Україні (відновлення інфраструктури, житлово-комунального сектору тощо)	75,9
Розширення і поглиблення співробітництва з ЄС у сфері безпеки	75,0
Виконання пакета рекомендацій Єврокомісії, що є передумовою започаткування переговорів про вступ до ЄС	61,6
Активна реалізація діючих «безвізів» – «енергетичного», «торговельного» «транспортного» і запровадження «промислового» (АСАА), «митного» і «цифрового» «безвізів»	54,5
Синхронізація українського законодавства з правом ЄС	46,4
Оновлення і подальша імплементація Угоди про асоціацію	34,8
Інше	3,6
Важко відповісти	0,9

*Експертам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

ЧИ ВДАСТЬСЯ УКРАЇНСЬКІЙ ВЛАДІ ВИКОНАТИ ПАКЕТ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЄВРОКОМІСІЇ У 2022р. І У 2023р. РОЗПОЧАТИ З ЄС ПЕРЕГОВОРИ ПРО ВСТУП?

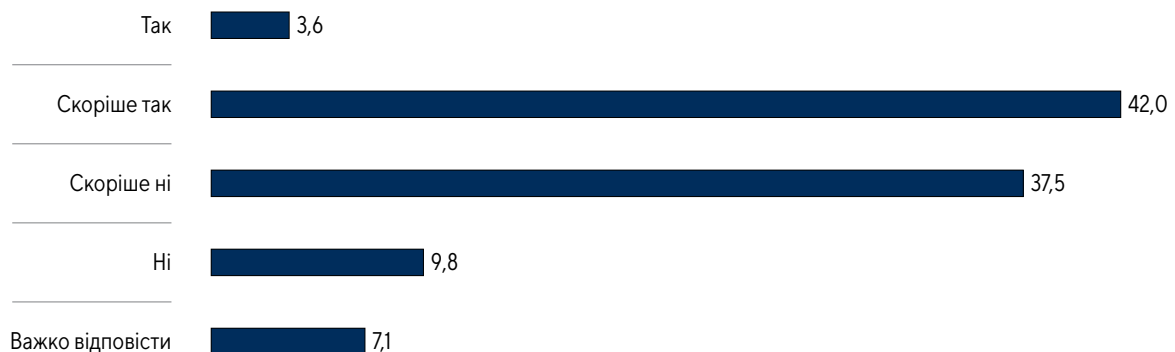
% опитаних експертів

Жовтень-листопад 2022р.

ЧИ ВІДПОВІДАЮТЬ НИНИШНІ ІНСТИТУЦІЙНО-КАДРОВИЙ, МАТЕРІАЛЬНО-ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛИ ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУР, ЩО ОПІКУЮТЬСЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЄЮ, ОБСЯГУ ПРОБЛЕМ І ЗАВДАНЬ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ ПРО ВСТУП ДО ЄС?

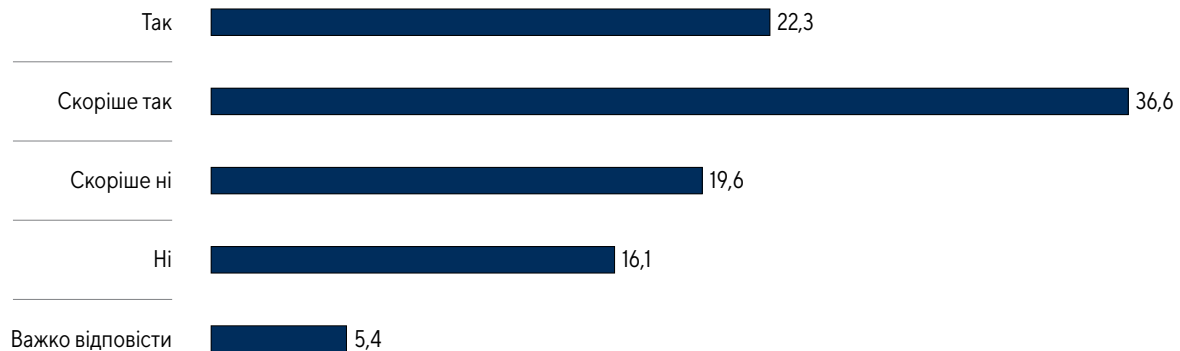
% опитаних експертів

Жовтень-листопад 2022р.

ЧИ ДОЦІЛЬНО СФОРМУВАТИ НА ОСНОВІ ДІЮЧИХ ПРОФІЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ ОКРЕМИЙ ОРГАН ВЛАДИ (МІНІСТЕРСТВО, АГЕНЦІЮ), ЯКИЙ ВІДПОВІДАВ БИ ЗА ПЕРЕГОВОРИ УКРАЇНИ ПРО ВСТУП ДО ЄС?

% опитаних експертів

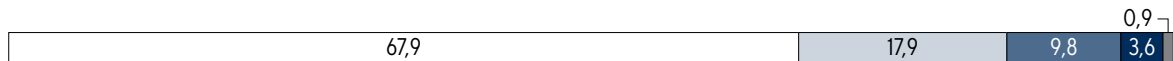

Жовтень-листопад 2022р.

ЧИ ПОГОДЖУЄТЕСЯ ВИ З НАВЕДЕНИМИ ТЕЗАМИ?

% опитаних експертів

Ціною величезних жертв Україна відстоює свій європейський вибір і захищає ЄС, його майбутнє від російської агресії. За цих умов, процес вступу України до ЄС має мати для Брюсселя пріоритетний ексклюзивний характер, здійснюватися поза рамками «пакетного підходу» або принципу «одного кошика»

Під час майбутніх переговорів про вступ України до ЄС Брюссель має запровадити спеціальний переговорний режим, адаптувати вимоги і рекомендації до умов війни і післявоєнного стану в Україні, її потреб для протистояння країні-агресору і відновлення зруйнованої інфраструктури

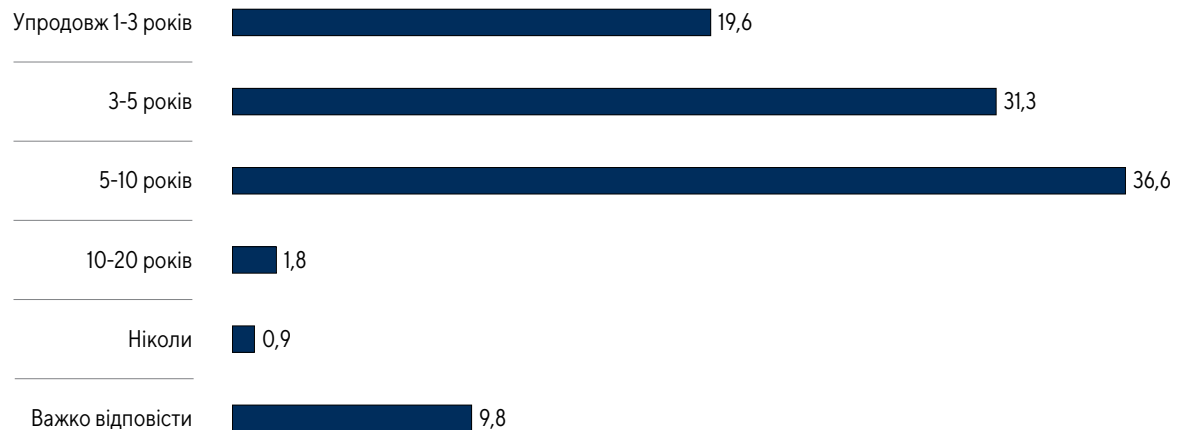

☐ Так ☐ Скоріше так ☐ Скоріше ні ☐ Ні ☐ Важко відповісти

Жовтень-листопад 2022р.

КОЛИ УКРАЇНА ЗМОЖЕ ВСТУПИТИ ДО ЄС?

% опитаних експертів

Жовтень-листопад 2022р.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДУМКИ І ПОЗИЦІЇ ГРОМАДЯН¹

Це опитування, проведене в рамках проекту «Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи», з одного боку, є продовженням попередніх досліджень Центру Разумкова, присвячених темі європейської інтеграції, а з іншого — має суттєві відмінності, оскільки відбувалося в умовах широкомасштабної агресії росії проти України. Війна вплинула на позиції та оцінки громадян, їх світогляд і психологічний стан, призвела до переоцінки цінностей. Як це позначилося на їх ставленні до зовнішньополітичних проблем, зокрема до євроінтеграції України?

Мета опитування — визначення в умовах воєнного часу ставлення громадян України до стану нинішніх відносин Києва і Брюсселя, темпів і характеру євроінтеграції, факторів, що гальмують рух України до євроспільноти, а також відслідковування динаміки позицій респондентів, порівняно з попередніми періодами, зокрема, — тенденції суспільної підтримки вступу до ЄС, динаміку проєвропейської самоідентифікації громадян, їх оцінки перспектив розвитку відносин Києва і Брюсселя.

Результати цього дослідження становлять інтерес також через те, що розпочався якісно новий етап євроінтеграції — у червні 2022р. Європейська Рада ухвалила рішення щодо надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС.

Отже, як ці події вплинули на суспільну думку стосовно партнерства України та ЄС? Чи відбулися зміни ставлення респондентів до європейської інтеграції України в регіональному вимірі?

Результати дослідження дають можливість зробити ряд спостережень і висновків.

¹ Дослідження проведено соціологічною службою Центру Разумкова з 22 вересня по 1 жовтня 2022р. в усіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької, Луганської, Херсонської областей (у Запорізькій, Миколаївській, Харківській областях — лише на тих територіях, що контролюються Урядом України та на яких не ведуться бойові дії). Опитано 2 021 респондент віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Разом з тим, додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

ДИНАМІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН КИЄВА І БРЮССЕЛЯ

Насамперед слід відзначити суттєву зміну оцінок стану відносин Україна-ЄС і темпів євроінтеграції. Варто зазначити, що протягом попереднього періоду дослідження (2005-2021рр.) спостерігалася стала тенденція скептичного ставлення громадян України до характеру відносин Україна-ЄС — респонденти характеризували їх переважно як нестабільні. Навіть у 2005р. в період сплеску «єврооптимізму» після Помаранчевої революції домінували критичні оцінки. Це пояснювалося повільними темпами руху до ЄС, суперечливою політикою української влади на європейському напрямі, декларативним характером євроінтеграції і загалом невизначеністю перспектив партнерства з ЄС.

Але у вересні 2022р. картина змінилася — вже більшість (54%) респондентів оцінили відносини Україна-ЄС як «добрі» і, відповідно, третина (33%) як нестабільні, причому мінімальна частка (2%) опитаних назвали їх «поганими».

Така висхідна динаміка оцінок стану відносин Україна-ЄС корелюється з відповідними позитивними змінами ставлення респондентів до темпів руху України на євроінтеграційному напрямі. Порівняно з попереднім дослідженням (березень 2021р.), у вересні 2022р. рівень оцінок темпів руху до ЄС, визначених як «високі», зріс у 4 рази — з 5% до 20%, частка «середніх» — збільшилася з 30% до 47%. Водночас помітно зменшився рівень скептично налаштованих громадян, тих, хто вважає темпи наближення до ЄС «нульовими» — з 18% до 3%.

Говорячи про такі зміни суспільних настроїв, навряд чи варто робити висновок, що респонденти повною мірою задоволені ситуацією у сфері євроінтеграції. Але є підстави констатувати помітні зміни на краще ставлення до якості та динаміки руху до ЄС. Можна припустити, що таке зростання єврооптимізму пояснюється наступними чинниками.

По-перше, сучасні темпи просування на європейському шляху — від подання заявки (лютий 2022р.) до отримання статусу кандидата на вступ до ЄС (червень) — безпрецедентні в історії Євросоюзу і свідчать про успішність нинішнього етапу євроінтеграції.

По-друге, набуття кандидатства є важливим актом консолідованої підтримки і солідарності європейської спільноти з Україною. З іншого боку, відкриття перспектив вступу до ЄС є потужним морально-психологічним стимулом для громадян країни, які воюють за свій європейський вибір.

По-третє, ЄС здійснює активну воєнну, політичну, фінансово-економічну, гуманітарну підтримку України у протистоянні російській експансії.

По-четверте, останнім часом зроблено ряд важливих кроків на євроінтеграційному напрямі. Зокрема, йдеться про запровадження вигідних для України «безвізових режимів» у відносинах Києва і Брюсселя у сфері енергетики і транспорту, ЄС скасував тарифні і квотні обмеження у торгівлі з Україною. Також створені умови для ефективної інтеграції у промисловій сфері, приєднання до митної системи ЄС і програми «Цифрова Європа» тощо.

СТАТУС КАНДИДАТА НА ВСТУП ДО ЄС: ЗНАЧЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Яке значення має для України отримання статусу кандидата на вступ до ЄС? Відповідаючи на це питання, респонденти найчастіше (51%) наголошують на тому, що це відкриває реальні перспективи приєднання до Євросоюзу. Дійсно, рішення Ради ЄС щодо кандидатства України поклало край тривалому періоду стратегічної невизначеності у відносинах Києва і Брюсселя та визначило реальні перспективи започаткування переговорного процесу про вступ, який за планами керівництва України має розпочатися вже наступного року.

Іншим (35%) важливим аспектом набуття кандидатського статусу, на думку респондентів, є можливість залучення спеціальних фінансових програм ЄС з підготовки до вступу. Дійсно, для Києва вмикається «зелене світло» для використання спеціальних фінансових інструментів ЄС (зокрема, IPA та EUSF), що в умовах складної економічної ситуації і дефіциту ресурсів є важливим моментом. Своєю чергою, учасники опитування не оминули увагою й те, що кандидатський статус є важливим морально-психологічним стимулом для громадян, які відстоюють своє європейське майбутнє. Водночас це є актом солідарності з країною, яка тривалий час тримає оборону східного

флангу ЄС, прийнявши на себе удар всієї воєнної потуги країни-агресора. Не буде перебільшенням констатувати, що від Збройних Сил України залежить майбутнє об'єднаної Європи.

Також респонденти (26%) наголошують на тому, що цей статус сприяє прискоренню проєвропейських реформ в Україні, є вагомим стимулом для внутрішніх соціально-економічних трансформацій, складовою фундаменту післявоєнного відродження країни та позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів.

У цьому контексті слід звернути увагу на те, що громадяни найчастіше (66%) висловлюють думку, що новий етап євроінтеграції України у статусі кандидата тією чи іншою мірою сприятиме більш ефективному вирішенню її внутрішніх проблем. Ідеться про розвиток демократії, покращення діяльності органів влади, вдосконалення судової системи, посилення боротьби з корупцією, забезпечення верховенства права, захист прав людини тощо.

Очевидно, що нова якість відносин з ЄС сприймається респондентами як засіб покращення внутрішньої ситуації і запровадження конкретних результатів євроінтеграції в повсякденному суспільному житті.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРЕПОНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄС

Безумовно, нинішній етап співробітництва Києва і Брюсселя є важливим, але не вирішальним на євроінтеграційному шляху. Навіть в умовах війни слід не збавляти темпів просування до євроспільноти — забезпечувати як виконання пакета відповідних рекомендацій Єврокомісії (які були передумовою надання Україні статусу кандидата), так і положень Угоди про асоціацію, адаптацію українського законодавства до нормативно-правового простору Євросоюзу тощо. Це складний і тривалий процес.

У цьому плані важливим є визначення проблем і перепон на євроінтеграційному напрямі. Що, на думку громадян, найбільшою мірою перешкоджає просуванню України до ЄС? Отже порядок проблем і викликів, що стоять перед Україною, виглядає наступним чином. Зрозуміло, що найчастіше (67%) громадяни відзначають фактор широкомасштабної агресії росії проти України, окупацію

окремих територій, великі соціально-економічні, людські втрати України. Країна змушена використовувати величезні ресурси для опору інтервенції, які могли б бути спрямовані на реалізацію євроінтеграційного курсу. Тією чи іншою мірою війна ускладнює та уповільнює реалізацію реформ у різних сферах, спрямованих на наближення до ЄС, обмежуються можливості необхідних соціально-економічних трансформацій.

Друге місце (61%) посідають внутрішні проблеми в Україні. Ідеться про недостатні темпи реформ, незадовільну боротьбу з корупцією, проблеми реформування судової системи, ефективність державного управління тощо. Деякі проблеми мають тривалий характер і є «хронічним подразником» у відносинах Києва і Брюсселя. Нині на фоні війни вони певною мірою відійшли на другий план, але залишаються на порядку денному відносин Україна-ЄС. Більше того, саме ці внутрішні проблеми стануть пріоритетними, коли розпочнеться переговорний процес про вступ України до ЄС.

На третю позицію (46%) респонденти відносять низький рівень соціально-економічного розвитку країни. Очевидно, цей чинник, з одного боку, безпосередньо пов'язаний з двома згаданими вище — війною і внутрішніми проблемами. А з іншого — повільні темпи соціально-економічного розвитку є «спадщиною» попередніх етапів еволюції України.

Серед інших чинників гальмування євроінтеграції України громадяни відзначають неготовність ЄС щодо подальшої інтеграції України (24%). Це обумовлене комплексом внутрішніх і зовнішніх факторів — зокрема, ускладненням геополітичної ситуації в Європі і світі, енергетичним і ядерним шантажем кремля, пожвавленням «друзів путіна» на теренах ЄС, зростанням загрози з боку Китаю тощо. Усе це не може не позначатися на контактах Києва і Брюсселя, які залежать від світової кон'юнктури.

Водночас однією зі складових неготовності Брюсселя до подальшої інтеграції України є згадане респондентами ускладнення внутрішньої ситуації в ЄС (11%). Ідеться про комплекс внутрішніх проблем — це ускладнення соціально-економічної ситуації, що підсилюється міграційними викликами, інспірованими російською агресією, відступи окремих країн-членів від норм

ЄС, що призводить до конфліктів з офіційним Брюсселем, взаємні претензії країн Євросоюзу, криза мультикультуралізму, посилення тенденцій «національного егоїзму» та ізоляціонізму. Варто згадати й про зростання правого радикалізму та євроскептицизму паралельно з послабленням і занепадом традиційних партій і рухів.

ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ШЛЯХУ

Наведені вище оцінки якості і темпів євроінтеграційного процесу, переваг набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС тією чи іншою мірою обумовлюють ставлення громадян до політики української влади на європейському напрямі. Отже, найчастіше (49%) респонденти висловлюють переконаність, що керівництво України має чітку стратегію дій у відносинах з ЄС, і лише п'ята частина (21%) схильна до протилежної думки.

Можна припустити, що це пояснюється активними діями офіційного Києва в євроінтеграційній сфері. Українська влада декларує і намагається реалізовувати чіткі та конкретні плани подальшого наближення до ЄС. Зокрема і Президент, і керівники Уряду, які опікуються європейською тематикою, визначили завдання та етапи реалізації блоку рекомендацій Єврокомісії, розроблені відповідні дорожні карти і пакет євроінтеграційних законопроектів, спрямованих на адаптацію до нормативів ЄС. Водночас глава Уряду Д.Шмигаль наголосив на амбітних планах України протягом двох років провести з ЄС переговори про вступ.

Громадяни загалом позитивно оцінюють євроінтеграційну політику української влади («позитивно» — 22% і «скоріше позитивно» — 42%). Сума негативних оцінок складає 16%. Говорячи про ефективність цієї політики, варто згадати про те, що ще на початку 2021р. офіційний Київ запровадив практику укладення з лідерами країн ЄС двосторонніх декларацій про підтримку вступу України до Євросоюзу і згодом з 28 лютого по 23 червня 2022р. пройшов усі етапи набуття статусу кандидата.

Але варто відзначити принаймні два важливих аспекти. *По-перше*, новий етап євроінтеграції триває на фоні широкомасштабної

російської агресії, і відповідне рішення ЄС щодо статусу кандидата було проявом політичної солідарності і підтримки України, яка відстоює своє європейське майбутнє. Водночас цей статус було надано певною мірою авансом, за умов реалізації Києвом семи відповідних рекомендацій. *По-друге*, цей статус, хоча й надає додаткові інтеграційні преференції, але є лише преамбулою процесу переговорів про вступ, який нараховує 35 тематичних етапів.

ЕВОЛЮЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ГРОМАДЯН

Протягом майже 30-річного руху до Євросоюзу Україна пройшла драматичні випробування. Паралельно тривали складні, суперечливі процеси в українському соціумі, пов'язані з усвідомленням місця і ролі країни в європейській спільноті, поступовою проєвропейською самоідентифікацією громадян. Ці процеси гальмувалися та уповільнювалися рядом внутрішніх і зовнішніх чинників — від інерції пострадянського менталітету та регіональних розбіжностей до гібридного імперського впливу росії, а згодом і широкомасштабної збройної експансії.

Протягом попереднього періоду (2005–2021рр.) громадяни дещо частіше висловлювали сумніви стосовно своєї європейської ідентичності. Зокрема в червні 2021р. 49% опитаних (цілком або скоріше) не відносили себе до європейців, не відчували свою належність до культури й історії європейського співтовариства, а 41% наголошували, що вони відчують себе європейцями. Однак у вересні 2022р. ця пропорція суттєво змінилася. Уже 63% відзначили, що відчують себе європейцями, а 27% дотримувалися протилежної думки. Отже в українському суспільстві почали явно домінувати процеси проєвропейської ідентифікації.

Якими є причини і мотиви таких змін? Відповідь на це питання має кілька складових. *По-перше* — це євроінтеграційні здобутки, активне просування на шляху до ЄС, набуття реальних перспектив до вступу, незмінний і послідовний курс на європейському напрямі. *По-друге*, це політична солідарність, підтримка і допомога Україні з боку ЄС. *По-третє*, відстоювання європейського вибору України та опір країні-агресору. Ці чинники сприяють вкоріненню в суспільній

свідомості розуміння безальтернативності європейського шляху та усвідомлення власної причетності до європейської спільноти.

Аналогічні зміни відбулися і в оцінках «європейськості» України. Порівняно з результатами попередніх досліджень, зросла частка респондентів, які вважають Україну європейською державою в географічному, історичному і культурному сенсах. Майже зрівнялися позитивні і критичні оцінки в політичній сфері. Але більшість громадян наголошують на тому, що Україна поки що не є європейською державою за економічними та соціальними показниками. Очевидно, це можна пояснити рядом внутрішніх і зовнішніх факторів — з одного боку, це згадані вище внутрішні проблеми, а з іншого — величезні втрати України під час війни.

Загалом є підстави стверджувати, що активізація процесів проєвропейської самоідентифікації громадян не є ситуаційним сплеском — загальна тенденція ототожнювання з європейською спільнотою спостерігалась останніми роками і нині посилюється.

Загальна картина позицій респондентів стосовно різних аспектів євроінтеграції обумовлює висхідну динаміку громадської підтримки вступу України до ЄС. Отже, якщо в березні 2021р. 59% громадян вважали, що Україні потрібно вступати до ЄС, то у вересні 2022р. таку думку поділяють 78%. Образно кажучи, це інтегральний показник, який ілюструє масштаб проєвропейських настроїв в українському суспільстві. Така підтримка руху до ЄС, з одного боку, має дуже важливий об'єднуючий характер, а з іншого — є відповіддю громадськості на спроби експансії «руського мира» в Україні.

Як уже зазначалося, розв'язана кремлем війна загалом посилила проєвропейські настрої в українському суспільстві і змінила на краще ставлення громадян до ЄС. Зокрема, 46% опитаних наголошують на тому, що їх ставлення до Євросоюзу покращилося, 39% констатують відсутність змін, лише 8% відзначають погіршення ставлення (можна припустити, що одним з мотивів такого погіршення є критична оцінка рівня допомоги ЄС Україні під час війни).

Іншою ілюстрацією рівня суспільної підтримки євроінтеграції є результати гіпотетичного референдуму стосовно приєднання України до Євросоюзу. Отже, якби найближчим часом відбувся референдум стосовно вступу України до ЄС, участь у голосуванні взяли би 83% громадян. З них 92% проголосували би за вступ. Такі результати загалом не потребують коментарів. В українському суспільстві майже зникли настрої щодо якогось «незалежного третього шляху України» або тим паче інтеграції у східному напрямі. Абсолютна більшість громадян бачать своє майбутнє у складі європейської спільноти.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОПОМОГА І ПІДТРИМКА ЄС ОПОРУ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Широкомасштабна російська агресія і окупація окремих територій України кардинально змінила як характер відносин Україна-ЄС, так і політику офіційного Брюсселя на російському напрямі. З початку війни ЄС продемонстрував послідовну політичну солідарність і фінансово-економічну підтримку України, а також здійснення воєнно-технічної допомоги, що є прецедентом для Євросоюзу. Загалом, з початку війни офіційний Брюссель надав Україні фінансову допомогу в обсязі €19 млрд.

Як громадяни оцінюють допомогу ЄС Україні у протистоянні російській інтервенції? Загалом, на думку опитаних, ефективність такої підтримки складає 3,5 бала (17% вважають таку підтримку дуже ефективною, а 3% зовсім неефективною)². Такий результат у цілому можна оцінити як стримано-позитивний. Певний скепсис можна пояснити як недостатніми, на думку деяких респондентів, масштабами і темпами економічної підтримки ЄС, так і зволіканням із наданням необхідної воєнної допомоги. Але при цьому не викликає сумніву те, що всебічна підтримка об'єднаної Європи, в т.ч. надання притулку мільйонам українських біженців, є вирішально важливою для України.

Дещо схожими є оцінки санкцій ЄС, спрямованих на зупинення російської агресії. Загалом їх ефективність респонденти оцінюють дещо нижче — у 3,2 бала (дуже ефективними вважають санкції 11% опитаних, зовсім

² За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що підтримка є зовсім неефективною, «5» — дуже ефективною.

неефективними — 7%). Варто нагадати, що офіційний Брюссель у жовтні 2022р. ухвалив восьмий пакет санкцій проти країни-агресора. Однак слід визнати, що, з одного боку, ряд запроваджених санкцій мають «відкладений ефект», і їх наслідки проявлятимуться з часом. При цьому обмежувальні заходи в різних секторах економіки працюють по-різному. А з іншого боку — деякі санкційні заходи мають обмежений характер, зокрема у сфері енергетики. Країна-агресор небезуспішно намагається знайти шляхи їх мінімізації, у т.ч. через треті країни. Слід також додати, що всередині ЄС окремі країни (насамперед Угорщина) намагаються пригальмувати або пом'якшити спільну санкційну політику проти країни-агресора. Але, так чи інакше, європейські санкції є дуже важливою і дієвою складовою спільного протистояння проти експансії кремля.

Загалом передбачувані є розподіл відповідей на питання «Які з країн ЄС найбільшою мірою допомагають Україні у протистоянні російській агресії?». Але відразу слід зазначити, що ці результати мають переважно ілюстративний характер через те, що, *по-перше*, допомога Україні здійснюється в т.ч. через спільні фонди ЄС, а *по-друге*, країни мають різний фінансово-економічний потенціал і різну внутрішньополітичну ситуацію.

Отже, можна виокремити «сімку» країн ЄС, які, на думку респондентів, найбільше допомагають Україні у протистоянні експансії кремля. Безумовним лідером є Польща (89%) — найактивніший і послідовний союзник України в Європі, далі — країни Балтії — Литва (59%) і Латвія (52%). До цієї групи входять Німеччина (40%), Естонія (38%), Чехія (28%) і Франція (22%). Варто звернути увагу й на те, що у цьому переліку на останньому місці Угорщина (1,4%). Це можна пояснити як відверто недружнім до України курсом угорського керівництва, спробами загальмувати рух України до ЄС, так і намаганнями Будапешта всупереч політики Євросоюзу налагодити співробітництво з країною-агресором.

Оцінюючи підтримку з боку ЄС, громадяни насамперед відзначають важливість військової допомоги (88%) — тобто постачання озброєння, військової техніки і обладнання для ЗСУ. На фоні широкомасштабних бойових дій пріоритетність цього напрямку зрозуміла.

Також, на думку респондентів, важливою є фінансова допомога (66%). Ідеться про підтримку української економіки, яка у 2022р. за період війни впала більш ніж на третину. З огляду на це, зовнішня макрофінансова допомога критично необхідна для покриття дефіциту державного бюджету, зокрема забезпечення соціальних виплат громадянам, доходи яких теж зменшилися на третину.

Наступним важливим напрямом респонденти вважають посилення санкцій проти країни-агресора (43%). Безумовно, обмежувальні заходи колективного Заходу стосовно росії послаблюють її економічний потенціал і військову потугу, позначаються на внутрішній ситуації. Актуальним, на думку громадян, є сприяння відбудові зруйнованих об'єктів в Україні (26%). Ідеться про відновлення критичної інфраструктури — шкіл, лікарень, об'єктів транспортної та енергетичної галузі, пошкоджене житло тощо. Своєю чергою, кожен п'ятий респондент відзначає важливість допомоги українським біженцям у країнах ЄС.

Зрозуміло, що географія допомоги Україні у протистоянні російській агресії не обмежується лише Євросоюзом. Тому доцільним є окреслити вплив інших міжнародних структур у протидії ескалації війни. Тим паче, що саме це є головною метою окремих профільних інституцій безпеки регіонального і світового масштабу. Загальна картина оцінок громадянами ефективності міжнародних інституцій протистоянню російській агресії виглядає наступним чином: ОБСЄ — 2,6 бала, ООН — 2,8, Рада Європи — 3, НАТО — 3,5 і ЄС — 3,6³. Такі скептичні оцінки, на жаль, не безпідставні. Слід констатувати, що і ООН, і ОБСЄ виявилися неспроможними зупинити агресію росії. Зокрема, РБ ООН не в змозі ухвалити жодного відповідного рішення через задіяння росією права вето. Це ж стосується і ОБСЄ.

Підсумовуючи, слід зазначити, що допомога і солідарність ЄС є чинником і складовою процесу приєднання України до європейської спільноти. У цьому плані становлять інтерес думки громадян стосовно значення і ролі євроінтеграції в період війни. Відтак, більшість українців (81%) тією чи іншою мірою переконані в тому, що європейська інтеграція України сприяє протистоянню російській

³ За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що допомога є зовсім неефективною, «5» — дуже ефективною.

агресії. Очевидно, що опитані мають на увазі різні аспекти – і зміцнення внутрішньої проєвропейської єдності народу України, і здійснення за допомогою Брюсселя внутрішніх реформ, і всебічну допомогу ЄС, і морально-психологічний стимул у боротьбі за власне європейське майбутнє.

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Важко будувати плани і прогнозувати майбутнє в умовах війни, яку розв'язав проти України агресивний і непередбачуваний путінський режим. Але окреслюючи перспективи розвитку відносин України та ЄС на найближчі роки, громадяни налаштовані досить оптимістично. Більшість (57%) з них переконані в тому, що відносини покращаться. Можна припустити, що йдеться про активізацію євроінтеграційного руху України, розширення підтримки з боку офіційного Брюсселя і наближення вступу до ЄС.

Водночас чверть (25%) опитаних вважають, що відносини Україна-ЄС залишаться без змін, тобто контакти набуватимуть сталого характеру без просування вперед. Такий скепсис можна пояснити як фактором війни в Україні, так і накопиченням проблем і викликів не лише на теренах ЄС, але й у світі в цілому. Однак слід зазначити, що й у нинішньому стані партнерство Києва і Брюсселя має досить глибокий і динамічний характер. Своєю чергою, песимісти, які прогнозують погіршення відносин Україна-ЄС, складають лише 4%.

Очевидно, що оптимістичні прогнози перспектив мають підстави з огляду на нинішні темпи євроінтеграції, рівень довіри та якість відносин Україна-ЄС. Але при цьому слід мати на увазі, *по-перше*, складну внутрішньополітичну динаміку в окремих країнах ЄС, яка може позначитися на їх зовнішній політиці. *По-друге*, вплив енергетичного і ядерного шантажу країни-агресора.

Окреслюючи перспективи відносин з ЄС, респонденти відзначають також найбільш важливі сфери співробітництва. На їх

думку, першим пунктом порядку денного відносин Києва і Брюсселя мають бути питання безпеки і оборони. У цьому переконані 80% опитаних. На жаль, не важко передбачити, що ця тематика залишатиметься топ-пріоритетом для України і ЄС у найближчій перспективі. Другою важливою сферою є розвиток співробітництва у сфері промисловості і підприємництва. Таку думку поділяють 54%. Це базовий сектор, від якого залежить відновлення і розвиток національної економіки, так само як і від енергетики та сільського господарства, важливість яких відзначили 49% і 45% респондентів відповідно.

Серед інших напрямів партнерства Україна-ЄС громадяни виокремлюють охорону здоров'я, забезпечення прав і свобод людини, розвиток науки і технологій тощо. Зрозуміло, що цим не вичерпується перелік напрямів секторальної євроінтеграції.

Загальну картину думок і оцінок громадян можна завершити їх прогнозами стосовно вступу України до ЄС. Отже, половина респондентів налаштовані досить оптимістично – 23% вважають, що Україна стане членом ЄС через 1-3 роки, а 28% переконані, що це відбудеться через 3-5 років. Загалом це кореспондується із задекларованими планами української влади, яка наголошує на пришвидшених темпах запровадження і проведення перемовин Києва і Брюсселя про вступ України до ЄС. 18% опитаних орієнтуються на більш віддалену перспективу 5-10 років. А частка євроскептиків, впевнених, що Україна ніколи не вступить до ЄС, налічує лише 7%.

РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ⁴

Результати попередніх досліджень у сфері євроінтеграції фіксували деякі регіональні відмінності найчастіше в позиціях респондентів західного та центрального регіонів і, відповідно, східного та південного. Це пояснюється як соціокультурними особливостями, так і зовнішніми впливами.

Певною мірою така тенденція спостерігається і нині. Жителі Півдня і Сходу України

⁴ Застосовується наступний розподіл областей за регіонами: Захід: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; Центр: Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області; Південь: Миколаївська, Одеська області; Схід: Дніпропетровська, Запорізька, Харківська (у Запорізькій, Миколаївській, Харківській областях – лише на тих територіях, що контролюються Урядом України та на яких не ведуться бойові дії).

більш критично оцінюють стан відносин Києва і Брюсселя та темпи євроінтеграції. У цих регіонах більш помітним є скепсис стосовно подальшого розвитку відносин України та ЄС, а також більш обережні прогнози перспектив вступу нашої країни до Євросоюзу.

Також слід звернути увагу й на те, що на Півдні та Сході, порівняно з іншими регіонами, спостерігається дещо нижчий рівень проєвропейської самоідентифікації громадян. Тією чи іншою мірою відчувають себе європейцями 54% респондентів східного регіону і 46% південного. Тоді як на Заході та в Центрі ці показники становлять 71% і 65%, відповідно. Слід зазначити, що процес «європеїзації» громадян Сходу та Півдня навряд чи можна назвати повільним, якщо згадати, що у грудні 2020р. в цих регіонах вважали себе європейцями лише 25% і 26% респондентів, відповідно⁵. Можна стверджувати, що висхідна тенденція усвідомлення власної належності до європейської спільноти серед громадян України спостерігається в усіх регіонах. Цей процес має важливе стратегічне значення як у контексті просування країни до ЄС, так і протистояння агресії кремля.

Слід підкреслити, що попри регіональні особливості, у ключових питаннях спостерігається єдність позицій респондентів усіх регіонів. Зокрема більшість опитаних в усіх регіонах від Заходу (86%) до Сходу (69%) України підтримують вступ України до ЄС.

Своєю чергою, загальна динаміка позицій громадян дає підстави припустити, що надалі відбуватиметься процес нівелювання наявних відмінностей, принаймні стосовно євроінтеграції України.

ВИСНОВКИ

Узагальнені результати дослідження дають можливість відстежити тенденції в позиціях громадян, зробити наступні висновки.

Перше. У суспільстві спостерігається позитивна динаміка оцінок стану і темпів євроінтеграції, загалом політики влади на європейському напрямі. Це можна пояснити успішними кроками та помітними здобутками на євроінтеграційному шляху. Серед переваг

отриманого Україною статусу кандидата на вступ до ЄС громадяни насамперед відзначають відкриття реальних перспектив приєднання до Євросоюзу, можливість збільшення допомоги, посилення проєвропейських реформ в Україні, вирішення внутрішніх проблем тощо. Таке зростання єврооптимізму відбувається й на рівні суспільної підтримки вступу України до ЄС.

Друге. На думку громадян, найбільше перешкоджає просуванню України до ЄС війна, розв'язана росією. Водночас уповільнює темпи руху до ЄС, з одного боку, комплекс внутрішніх проблем (недостатні темпи реформ, незадовільна боротьба з корупцією, недосконалість судової системи тощо) і низький рівень соціально-економічного розвитку України. А з іншого — неготовність ЄС до подальшої інтеграції України.

Третє. Важливою є тенденція домінування в українському суспільстві процесів проєвропейської ідентифікації. Вперше за весь період досліджень сформувалася більшість тих, хто відчуває себе європейцями. Паралельно покращилися і оцінки «європейськості» України в різних сферах. У суспільній свідомості в умовах війни і відстоювання європейського вибору країни вкорінюється як усвідомлення власної належності до європейської спільноти, так і альтернативність приєднання України до ЄС.

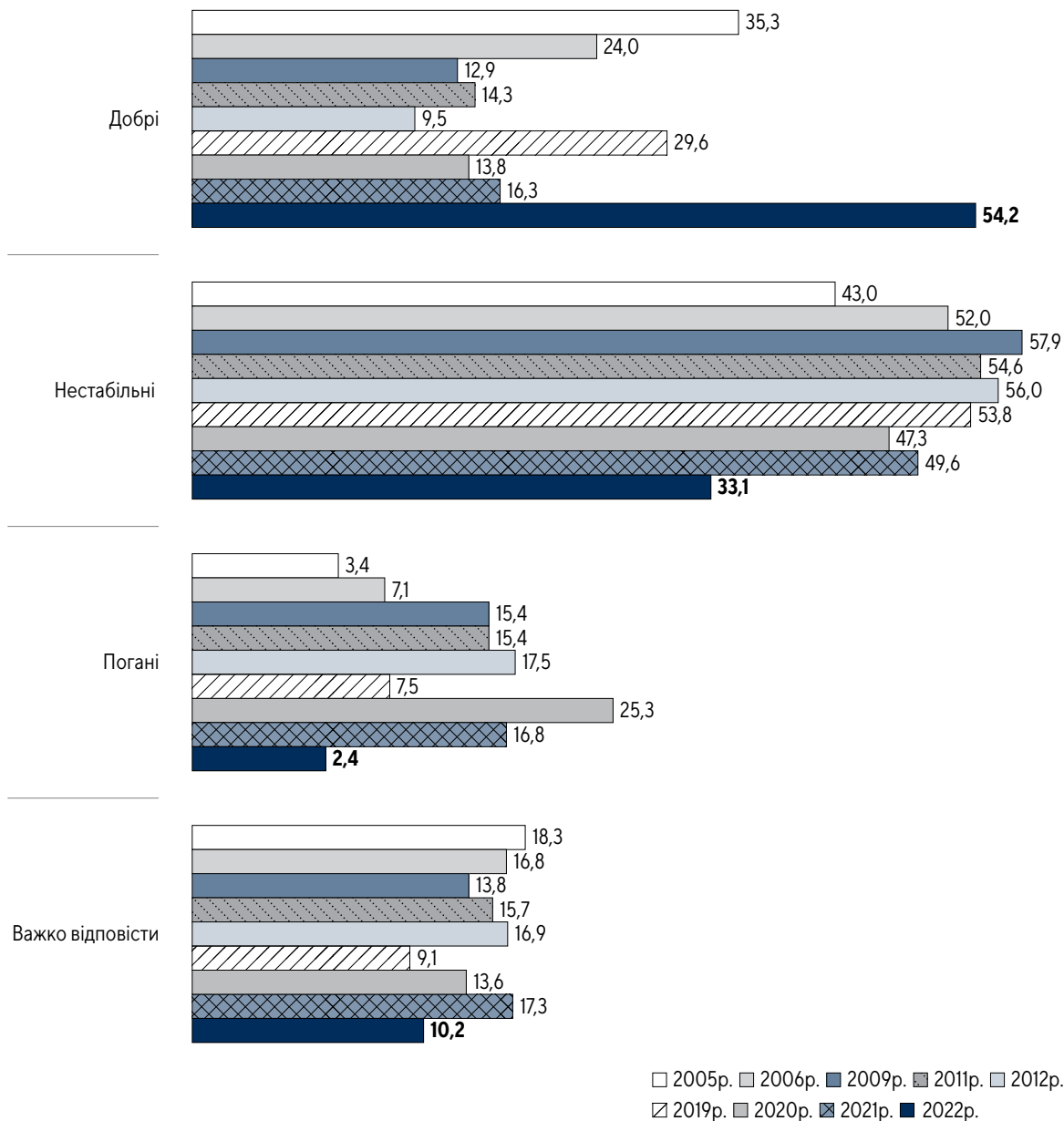
Четверте. Більшість українців тією чи іншою мірою переконані, що європейська інтеграція України сприяє протистоянню російській агресії. Підтримка і допомога ЄС Україні у протистоянні інтервенції кремля, а також санкції проти країни-агресора оцінюються переважно позитивно. У цьому плані серед країн ЄС респонденти виокремлюють Польщу, країни Балтії, Німеччину, Чехію і Францію. На їх думку, найбільш важливою є воєнна і фінансова допомога, посилення санкцій проти росії.

П'яте. Громадяни досить оптимістично дивляться на перспективи відносин Україна-ЄС. Зокрема більшість з них переконані в тому, що відносини Києва і Брюсселя найближчими роками покращаться. Водночас половина опитаних вважають, що Україна стане членом ЄС через 1-5 років.

⁵ Див.: Європейська інтеграція України: російський фактор. — Національна безпека і оборона, 2020р., №1-2, с.109, https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD181-182_2020_ukr.pdf.

ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ НИНІШНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ЄС?

% опитаних

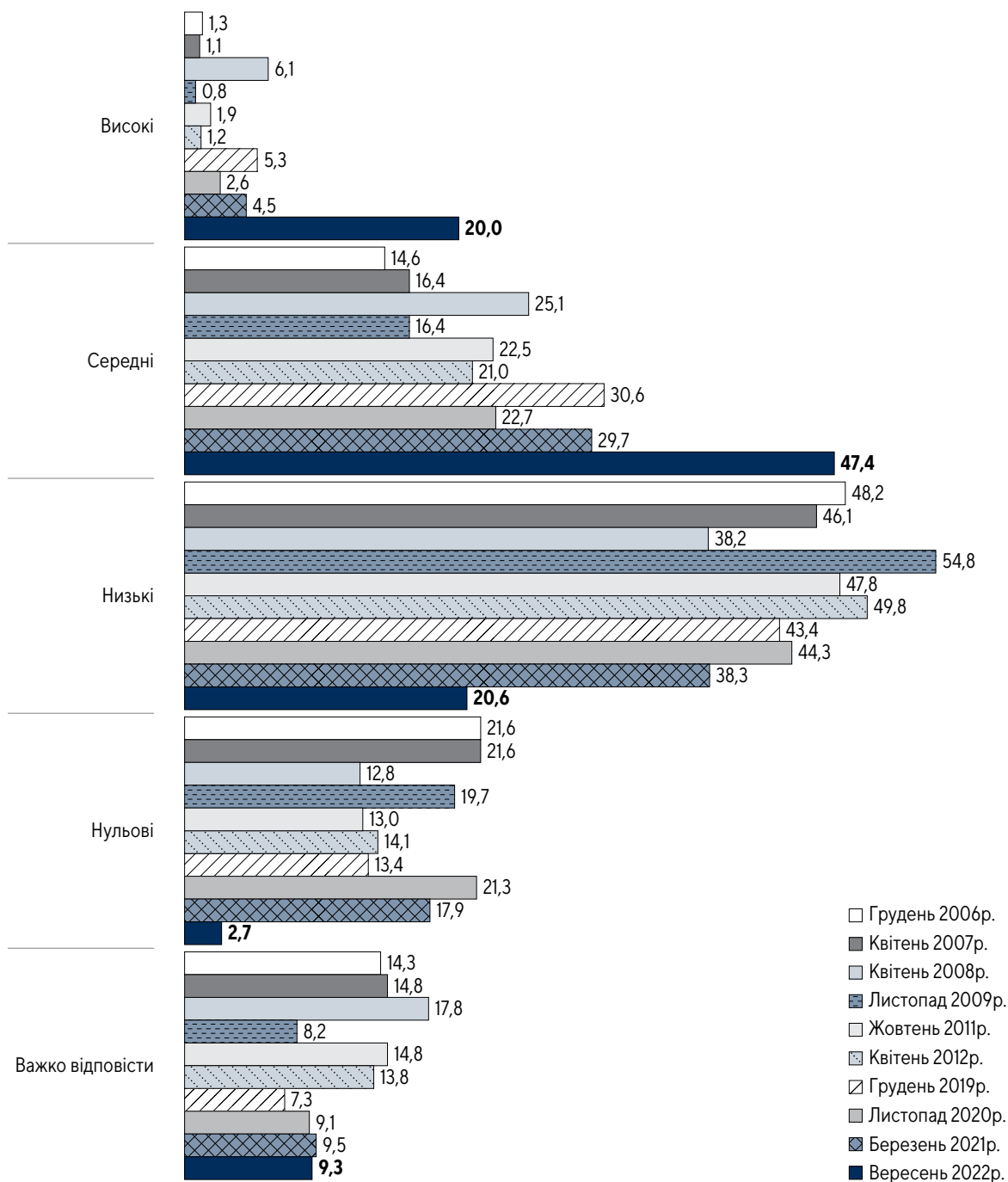
□ 2005р. □ 2006р. ■ 2009р. ■ 2011р. □ 2012р.
 ▨ 2019р. □ 2020р. ▩ 2021р. ■ 2022р.

РЕГІОНИ (2022р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Добрі	58,8	56,3	43,1	48,7
Нестабільні	26,1	35,6	39,2	34,5
Погані	3,5	1,7	3,9	1,8
Важко відповісти	11,7	6,5	13,7	15,0

ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ ТЕМПИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС?

% опитаних

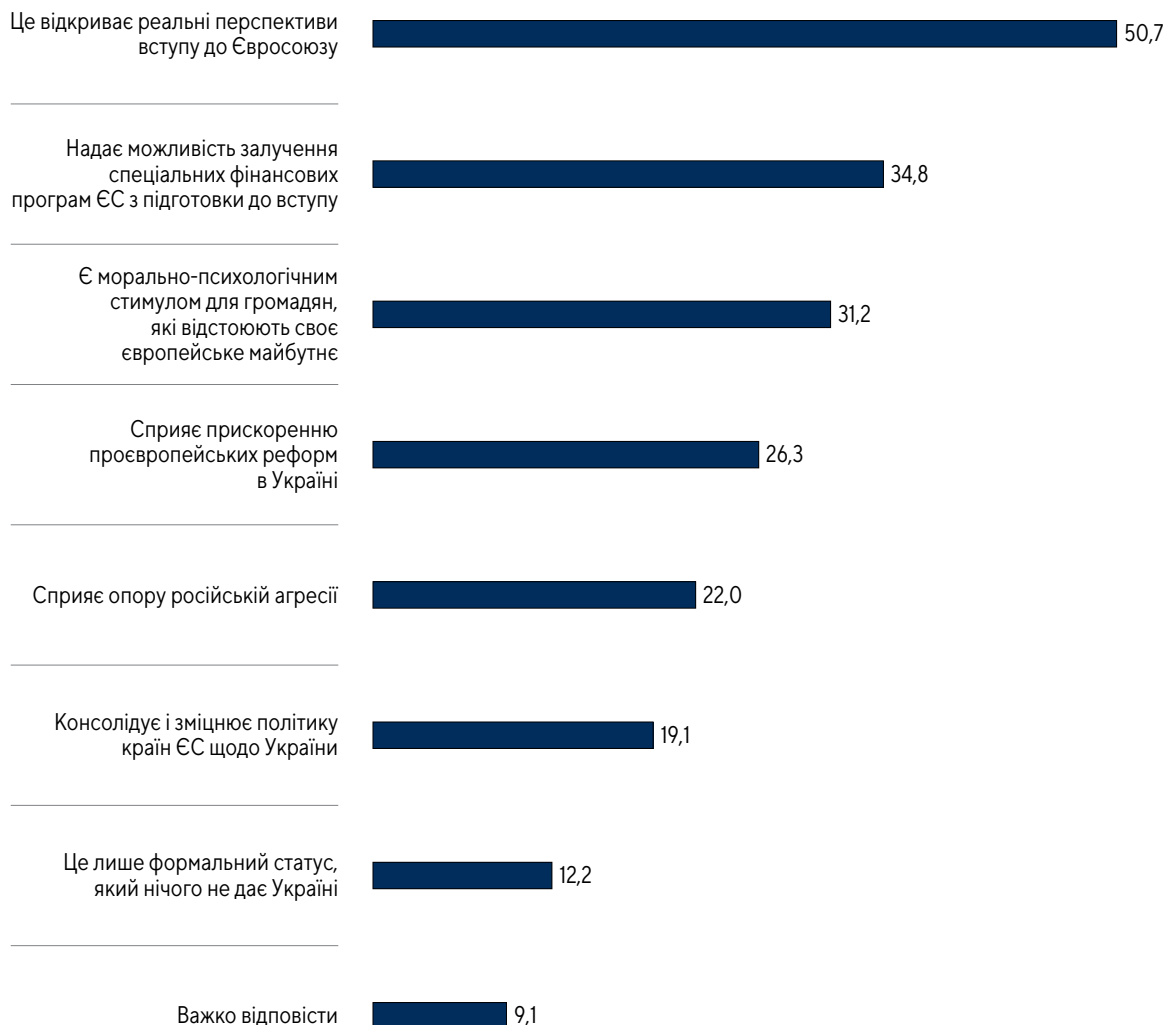

РЕГІОНИ (2022р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Високі	25,7	17,3	6,9	24,7
Середні	44,1	52,3	44,1	42,9
Низькі	17,9	21,3	26,0	20,3
Нульові	1,3	1,9	8,3	3,6
Важко відповісти	11,1	7,1	14,7	8,6

ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ МАЄ ДЛЯ УКРАЇНИ ОТРИМАННЯ СТАТУСУ КАНДИДАТА НА ВСТУП ДО ЄС?*

% опитаних

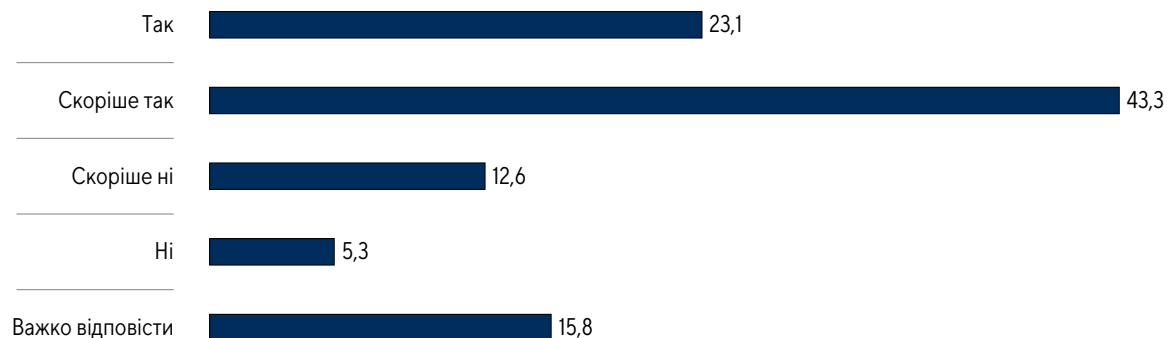

Вересень 2022р.

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

**ЧИ СПРИЯТИМЕ НОВИЙ ЕТАП ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СТАТУСІ КАНДИДАТА НА ВСТУП БІЛЬШ ЕФЕКТИВНОМУ ВИРІШЕННЮ ЇЇ ВНУТРІШНІХ ПРОБЛЕМ?
(розвиток демократії, покращення діяльності органів влади, вдосконалення судової системи, посилення боротьби з корупцією, забезпечення верховенства права, захист прав людини тощо)**

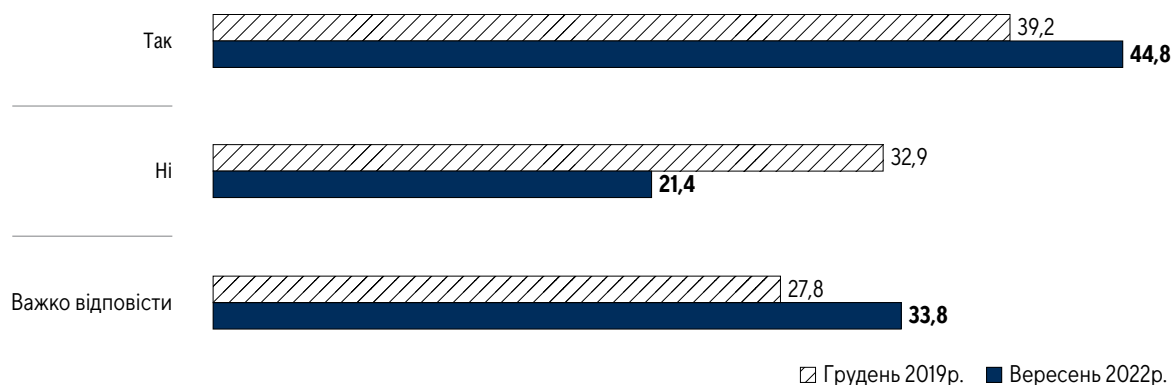
% опитаних

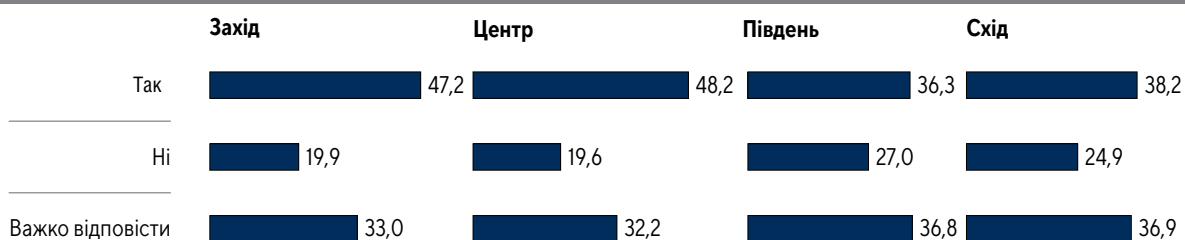
Вересень 2022р.

ЧИ МАЄ КЕРІВНИЦТВО УКРАЇНИ ЧІТКУ СТРАТЕГІЮ ДІЙ У ВІДНОСИНАХ З ЄС?

% опитаних

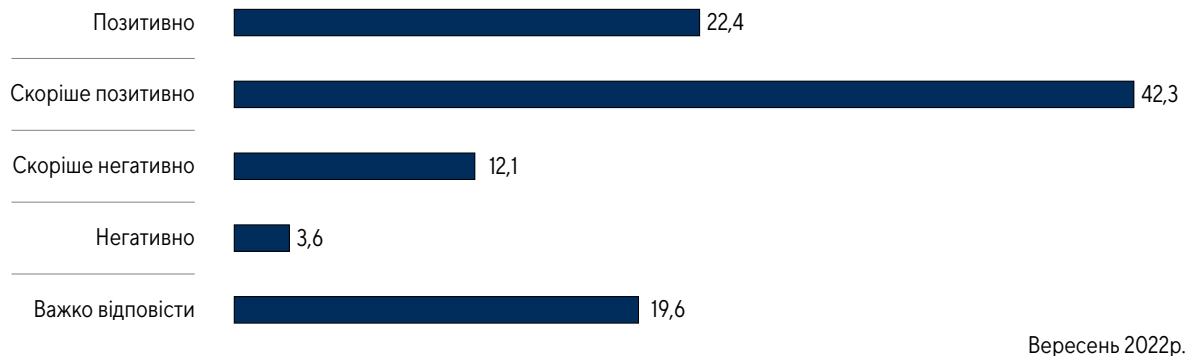

РЕГІОНИ (2022р.)

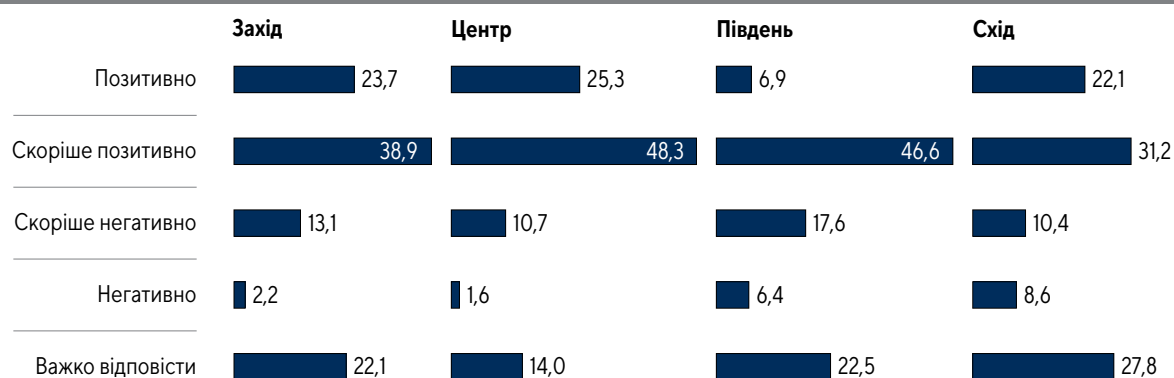

ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ?

% опитаних

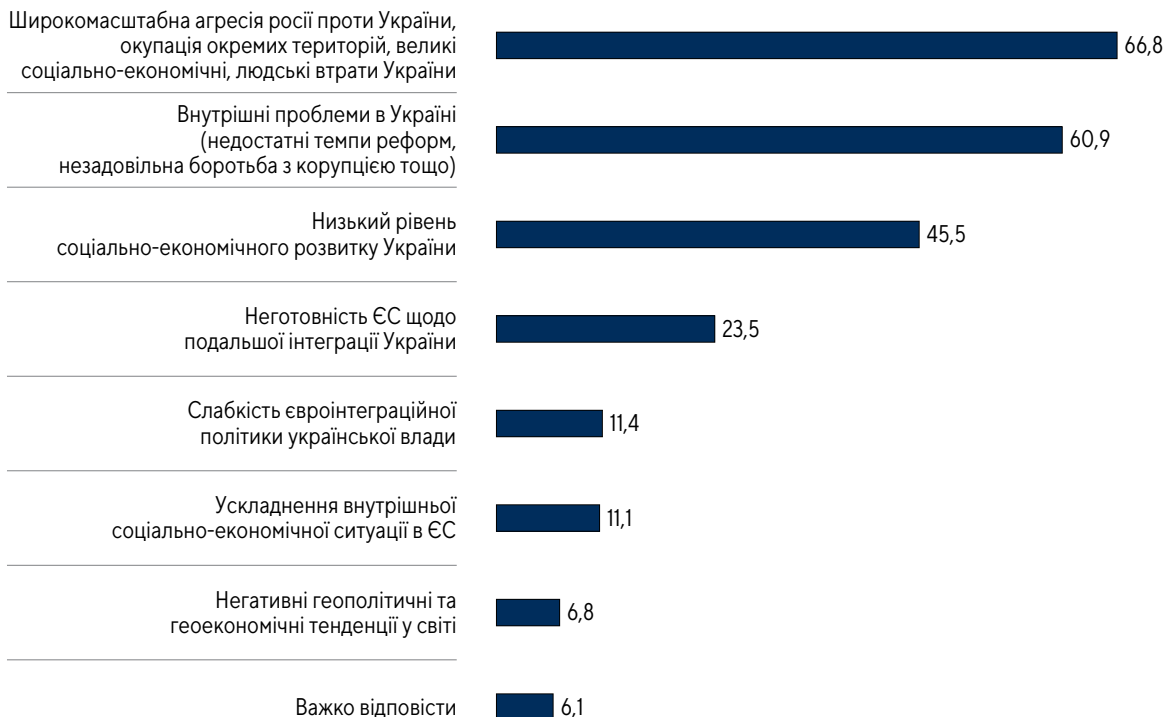

РЕГІОНИ

ЩО НАЙБІЛЬШОЮ МІРОЮ ПЕРЕШКОДЖАЄ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС?*

% опитаних

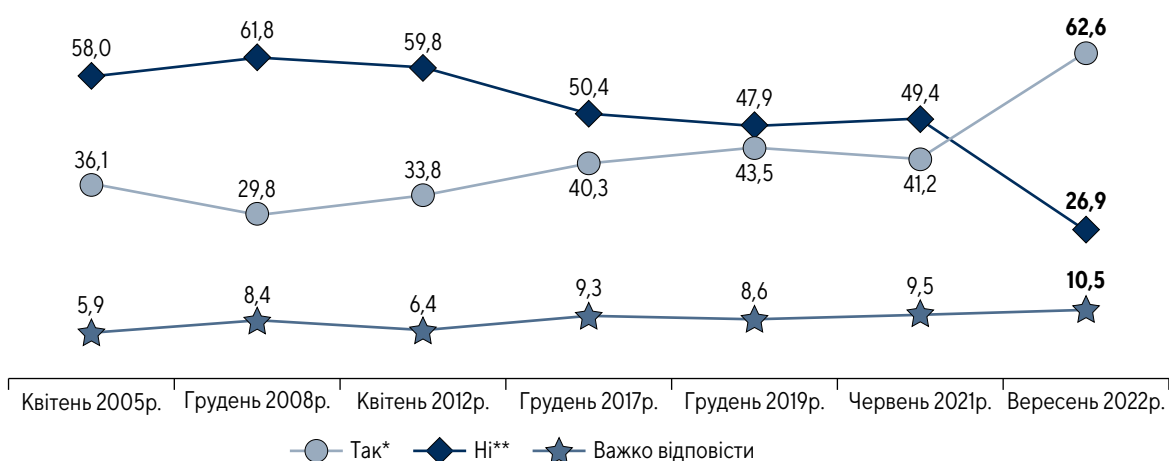

Вересень 2022р.

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

ЧИ ВІДЧУВАЄТЕ ВИ СЕБЕ ЄВРОПЕЙЦЕМ, ВІДЧУВАЄТЕ СВОЮ НАЛЕЖНІСТЬ ДО КУЛЬТУРИ І ІСТОРІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА?

% опитаних

РЕГІОНИ (2022р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	70,6	64,8	48,0	53,7
Ні	19,3	25,8	33,3	36,9
Важко відповісти	10,1	9,4	18,7	9,4

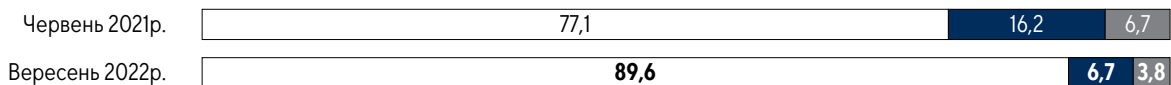
* Сума варіантів відповіді «так» і «скоріше так».

** Сума варіантів відповіді «ні» і «скоріше ні».

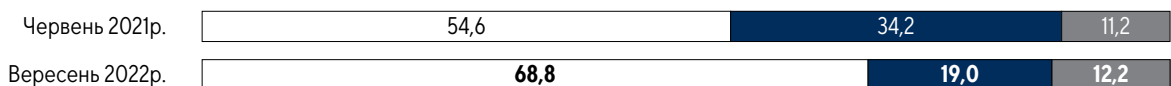
ЧИ Є УКРАЇНА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ...?

% опитаних

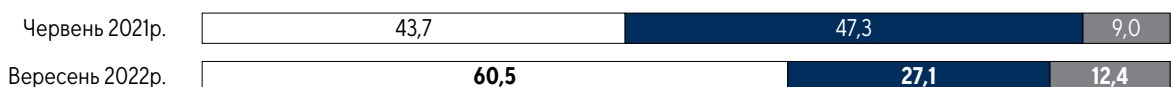
У географічному сенсі

Історичному

Культурному

Політичному

Соціальному

Економічному

☐ Так ☒ Ні ☐ Важко відповісти

РЕГІОНИ (2022р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід
У географічному сенсі				
Так	87,6	95,8	75,1	85,7
Ні	4,9	2,7	22,0	10,1
Важко відповісти	7,5	1,5	2,9	4,2
Історичному				
Так	75,7	70,6	50,0	65,0
Ні	12,2	18,2	36,3	21,2
Важко відповісти	12,1	11,2	13,7	13,7
Культурному				
Так	69,0	63,1	40,0	53,2
Ні	18,2	26,8	43,4	31,7
Важко відповісти	12,8	10,1	16,6	15,1

ЧИ Є УКРАЇНА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ...?

% опитаних

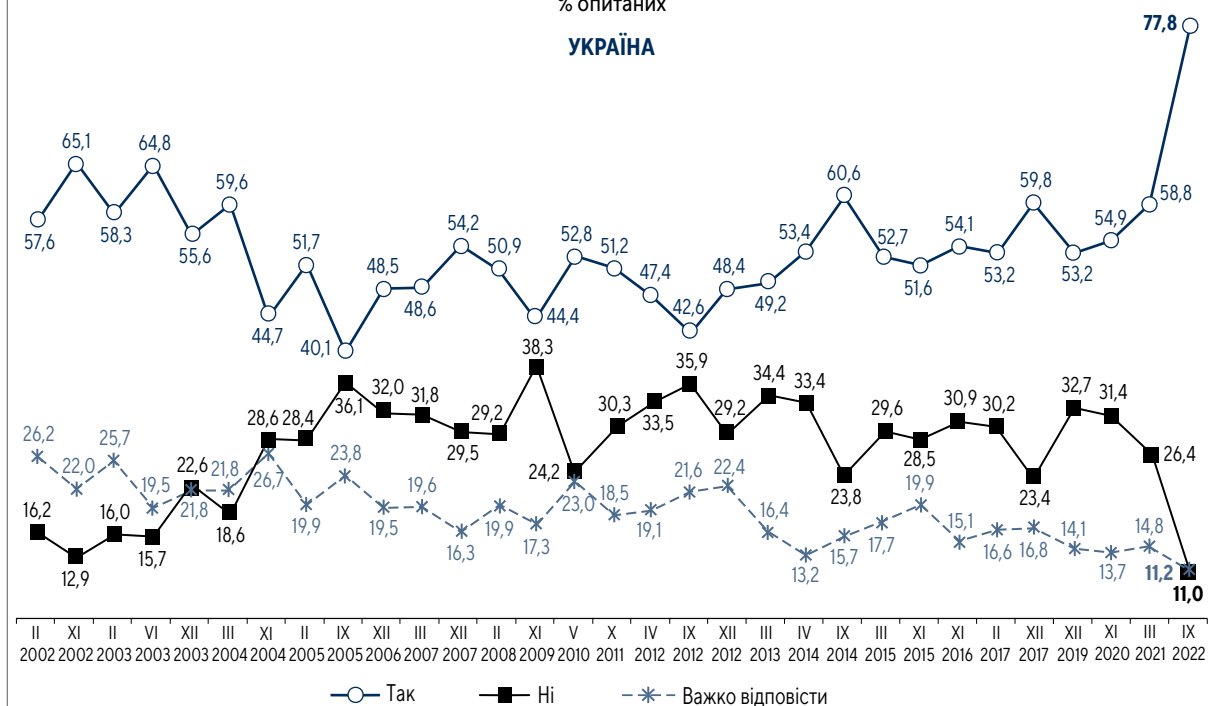
(продовження)

РЕГІОНИ (2022р.)				
	Захід	Центр	Південь	Схід
Політичному				
Так	36,9	38,8	31,2	38,2
Ні	37,4	41,3	44,9	45,5
Важко відповісти	25,7	19,8	23,9	16,4
Соціальному				
Так	28,2	27,6	16,2	20,3
Ні	50,8	55,0	67,6	61,8
Важко відповісти	21,0	17,3	16,2	17,9
Економічному				
Так	18,1	19,3	14,2	17,7
Ні	62,0	65,7	69,6	64,9
Важко відповісти	19,9	14,9	16,2	17,4

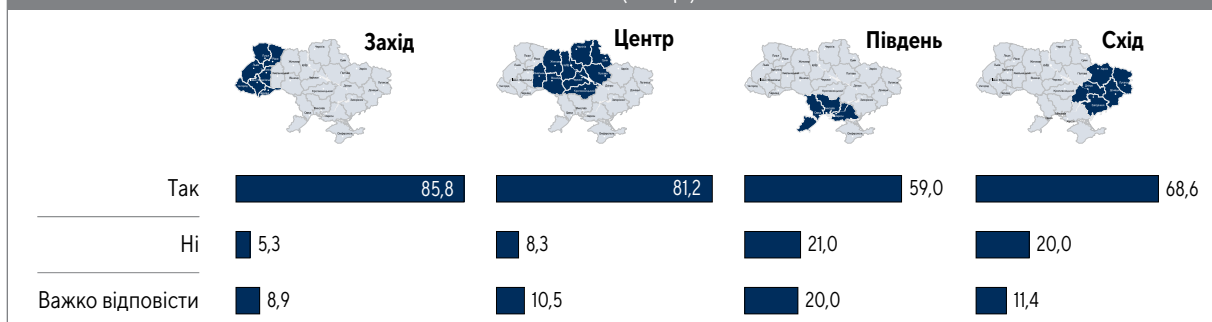
ЧИ ПОТРІБНО УКРАЇНІ ВСТУПАТИ ДО ЄС?

% опитаних

УКРАЇНА

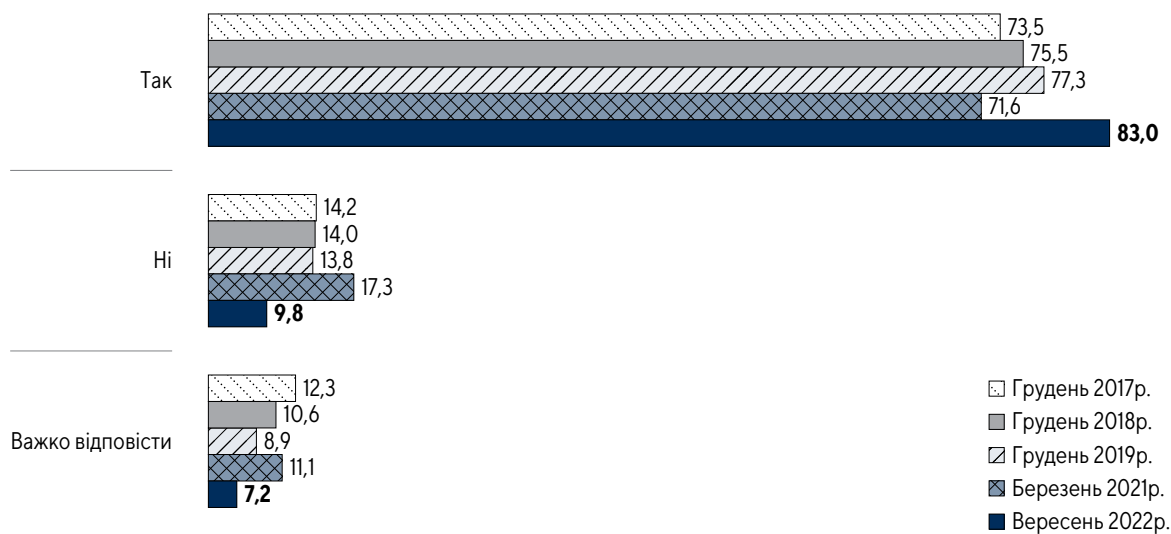

РЕГІОНИ (2022р.)

ЯКБИ НАЙБЛИЖЧИМ ЧАСОМ ВІДБУВСЯ РЕФЕРЕНДУМ СТОСОВНО ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС, ЧИ ВЗЯЛИ БИ ВИ УЧАСТЬ У ГОЛОСУВАННІ?

% опитаних

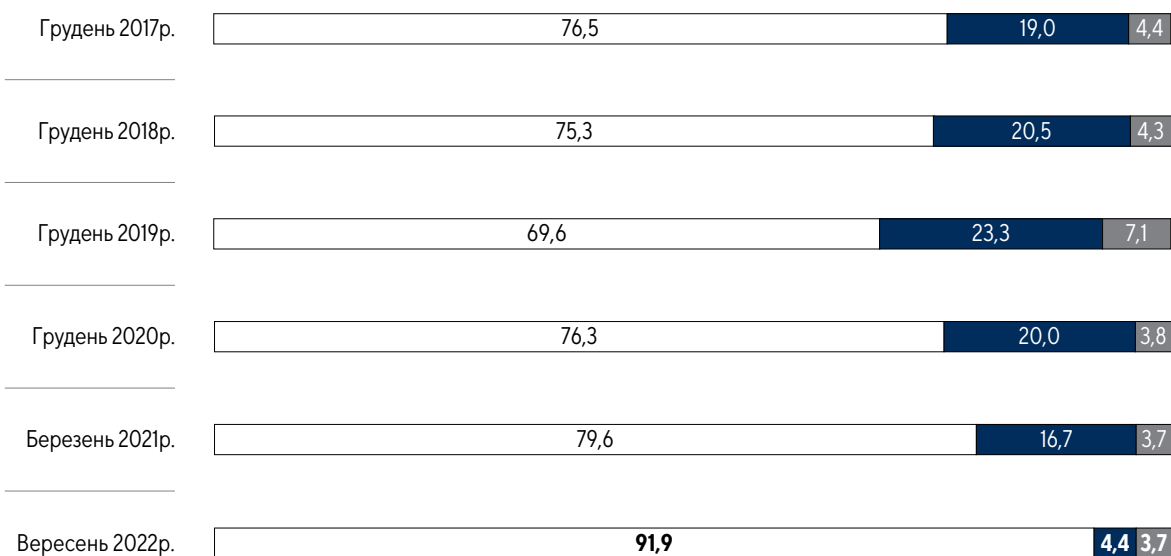

РЕГІОНИ (2022р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	88,5	87,2	65,9	74,4
Ні	4,7	6,7	20,5	18,4
Важко відповісти	6,8	6,1	13,7	7,3

ЯКБИ ВИ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ У РЕФЕРЕНДУМІ СТОСОВНО ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС, ТО ЯК БИ ВИ ПРОГОЛОСУВАЛИ?

% тих, хто має намір взяти участь у референдумі

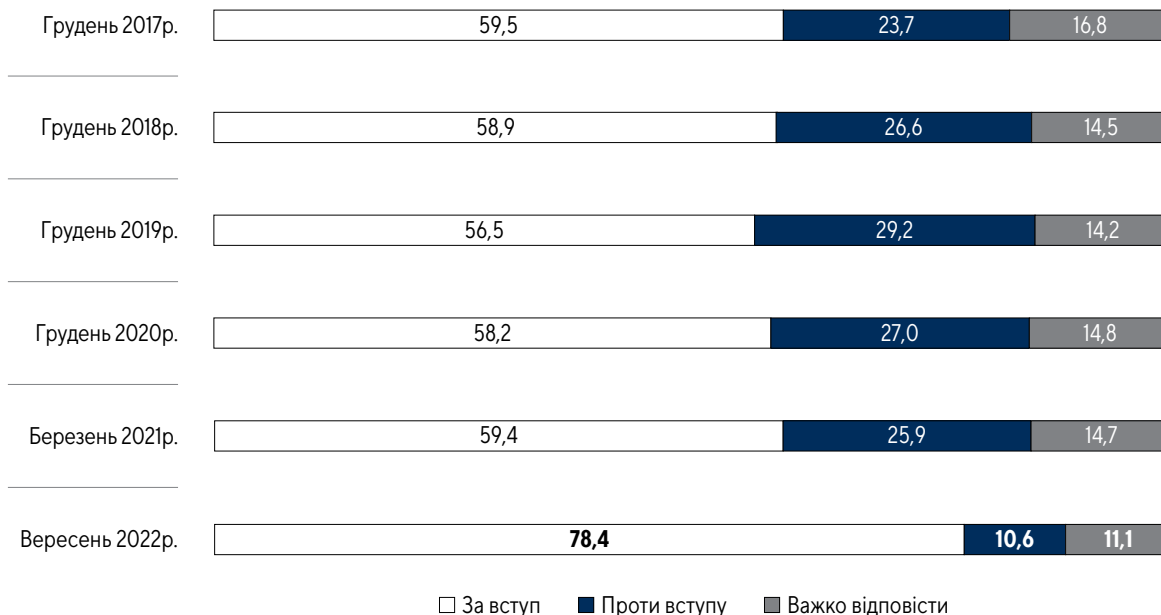

□ За вступ ■ Проти вступу ▒ Важко відповісти

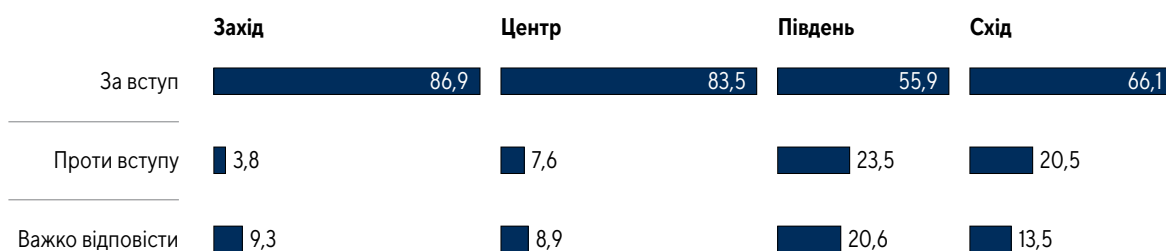
**ЯКБИ ВИ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ У РЕФЕРЕНДУМІ СТОСОВНО ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС,
ТО ЯК БИ ВИ ПРОГОЛОСУВАЛИ?**

(продовження)

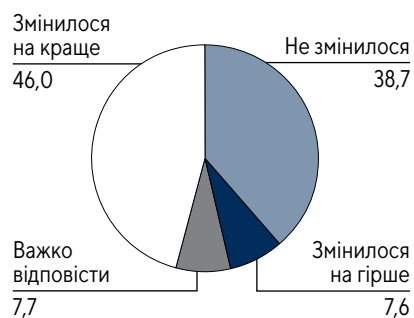
% усіх опитаних

РЕГІОНИ (2022р.), % усіх опитаних

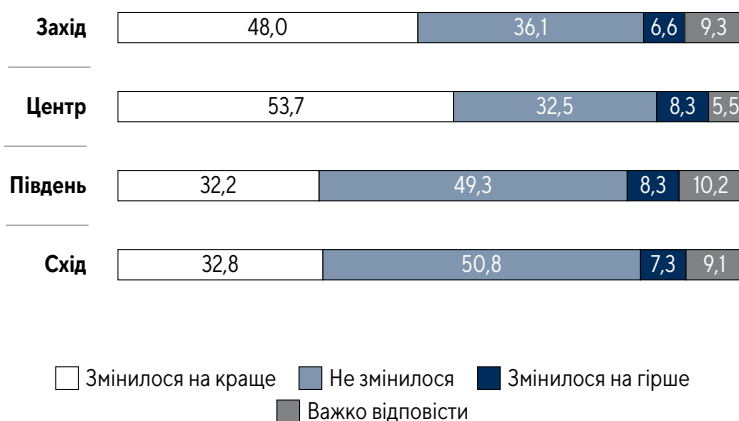

ЧИ ЗМІНИЛОСЯ ВАШЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЄС ПІД ЧАС ВІЙНИ (після 24 лютого 2022р.)?

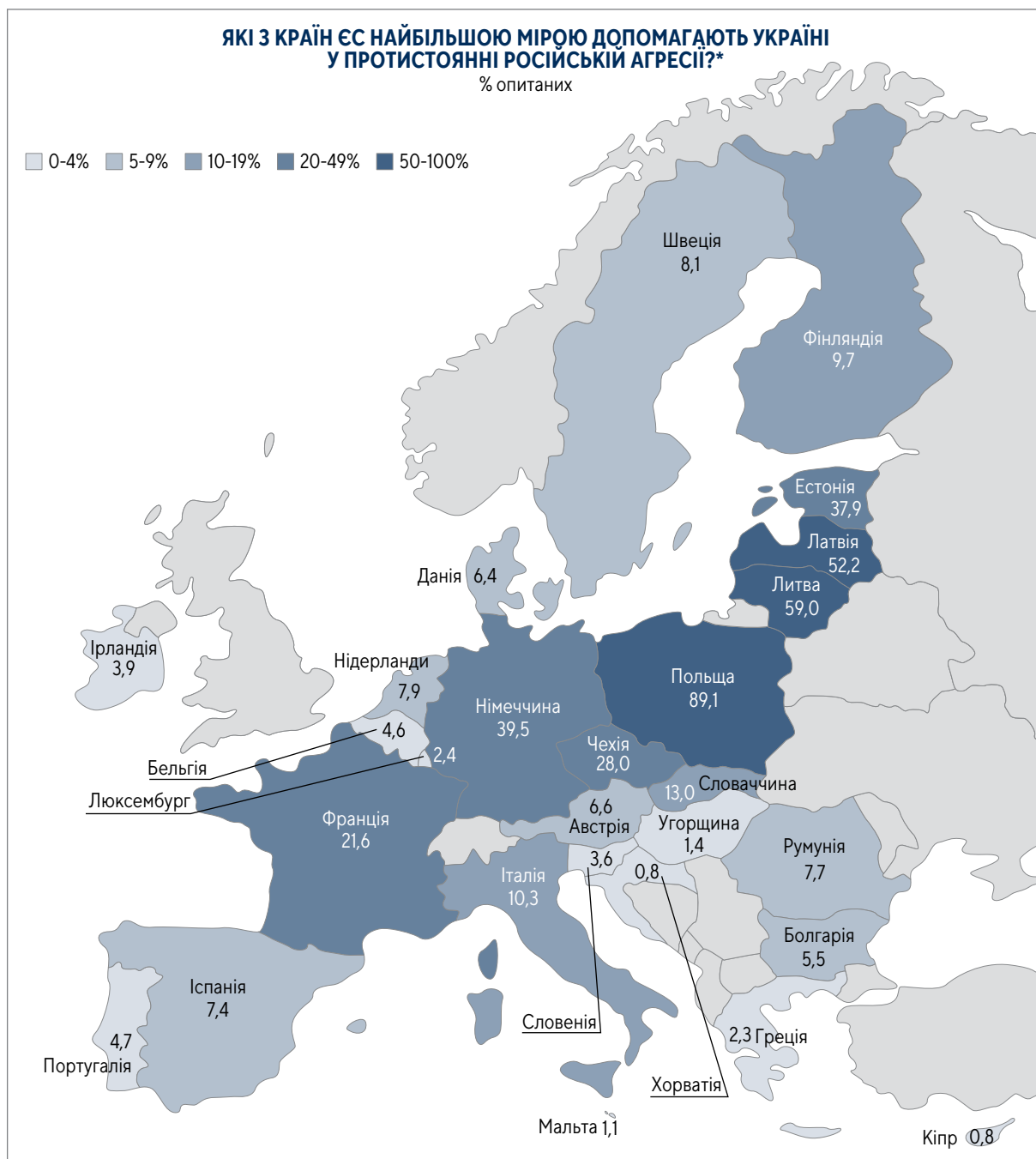
% опитаних

Вересень 2022р.

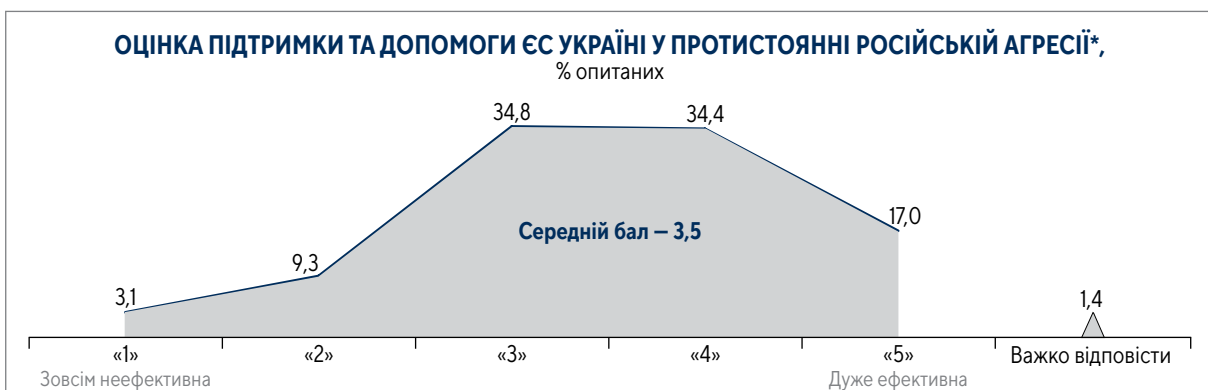
РЕГІОНИ

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше шести країн.

Важко відповісти – 5,8.

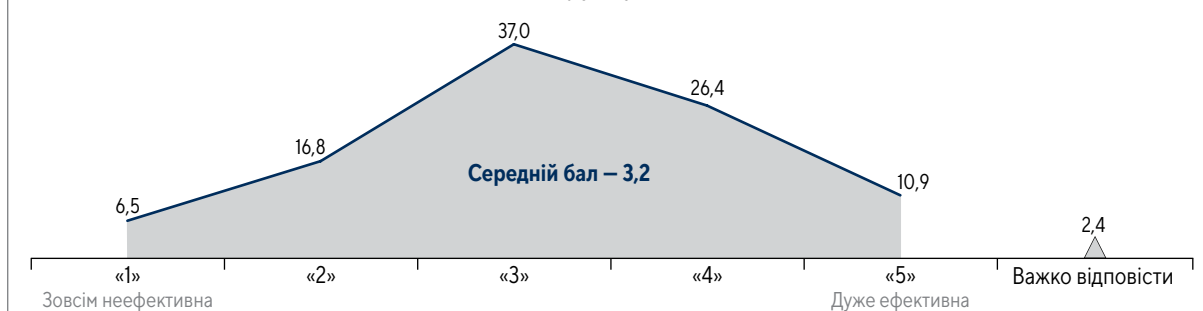

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що підтримка є зовсім неефективною, а «5» – дуже ефективною.

Вересень 2022р.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ САНКЦІЙ ЄС ДЛЯ ЗУПИНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ*,

% опитаних

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що підтримка є зовсім неефективною, а «5» – дуже ефективною.

Вересень 2022р.

ЯКА ДОПОМОГА ЄС Є НАЙБІЛЬШ ВАЖЛИВОЮ НИНІ ДЛЯ УКРАЇНИ?*

% опитаних

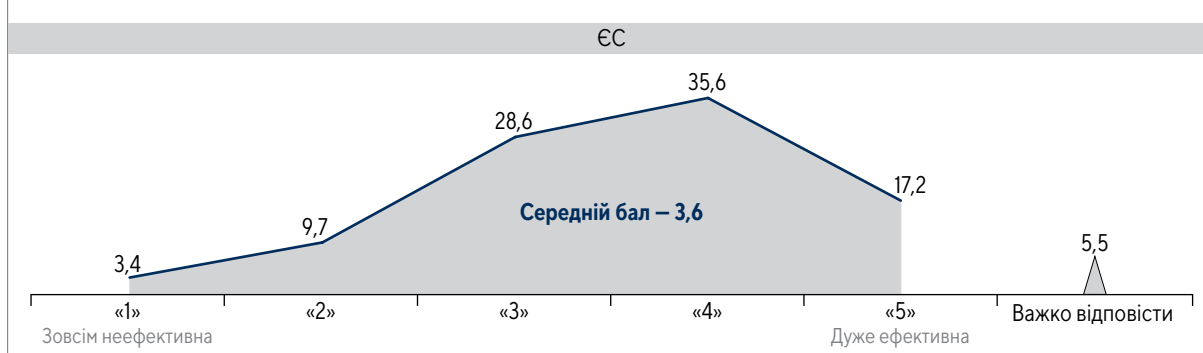

Вересень 2022р.

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

ОЦІНКА ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ*,

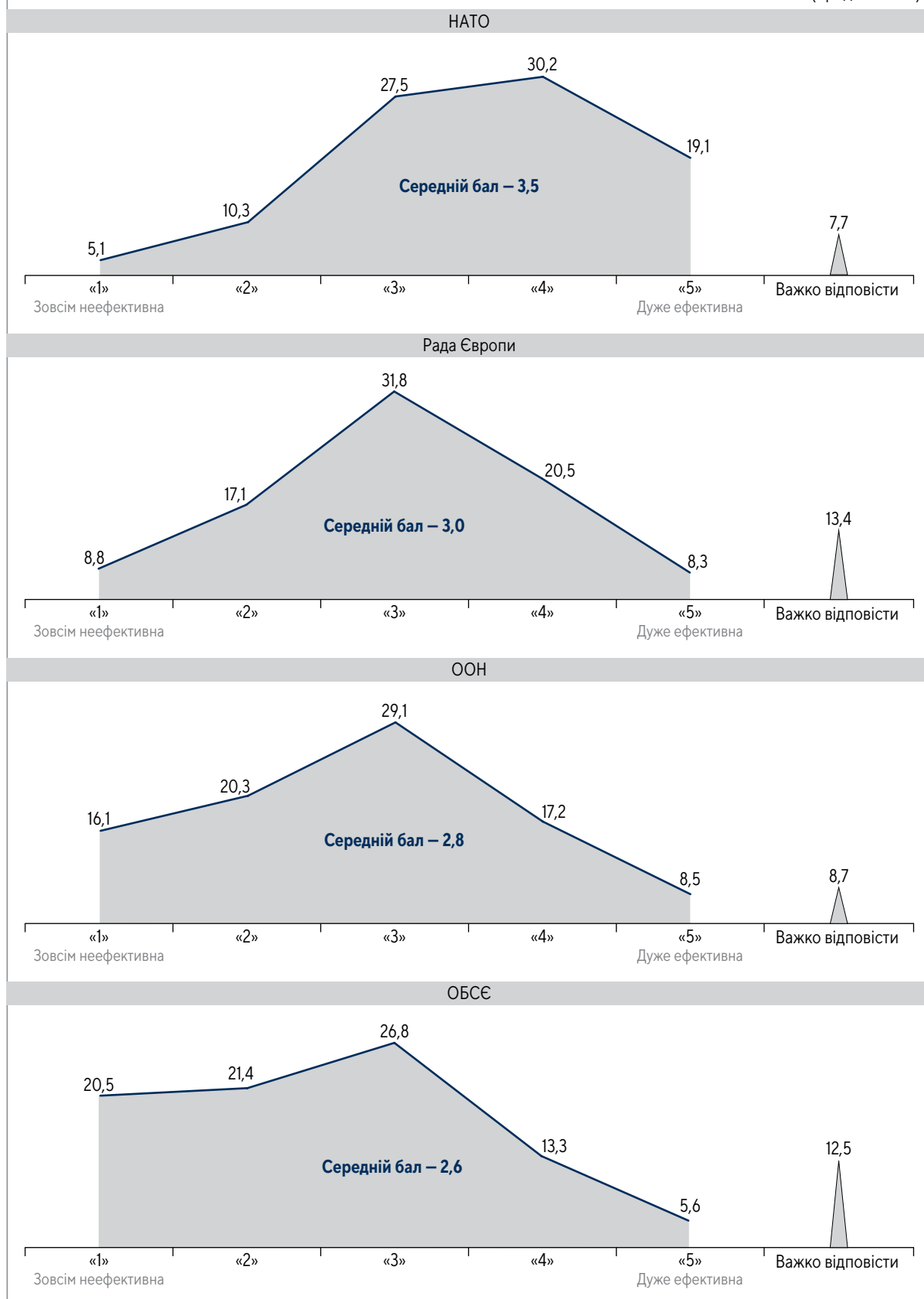
% опитаних

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що допомога є зовсім неефективною, а «5» – дуже ефективною.

Вересень 2022р.

ОЦІНКА ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНІ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ*,
% опитаних (продовження)

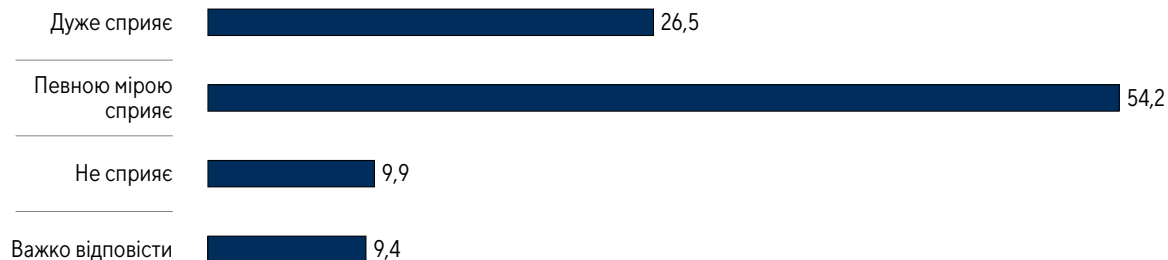

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що допомога є зовсім неефективною, а «5» – дуже ефективною.

Вересень 2022р.

ЧИ СПРИЯЄ ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ПРОТИСТОЯННЮ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ?

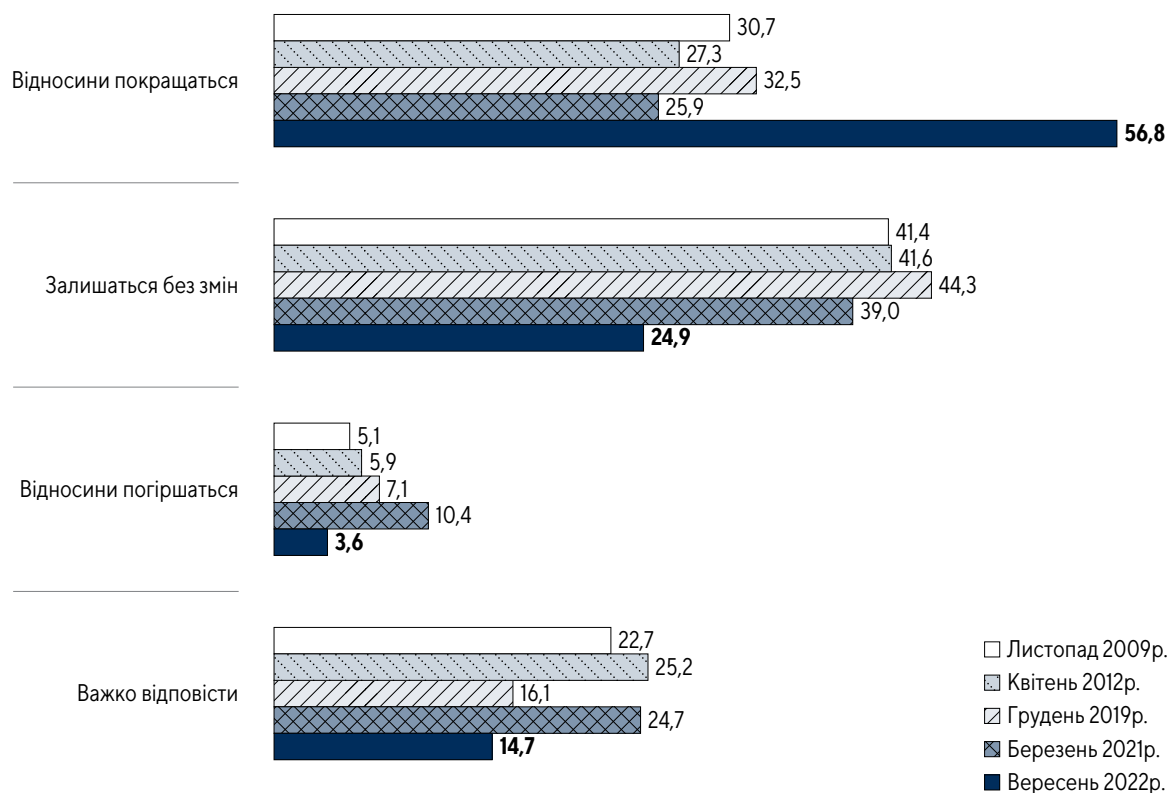
% опитаних

Вересень 2022р.

ЯК БИ ВИ ОЦІНИЛИ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І ЄС НА НАЙБЛИЖЧІ РОКИ?

% опитаних

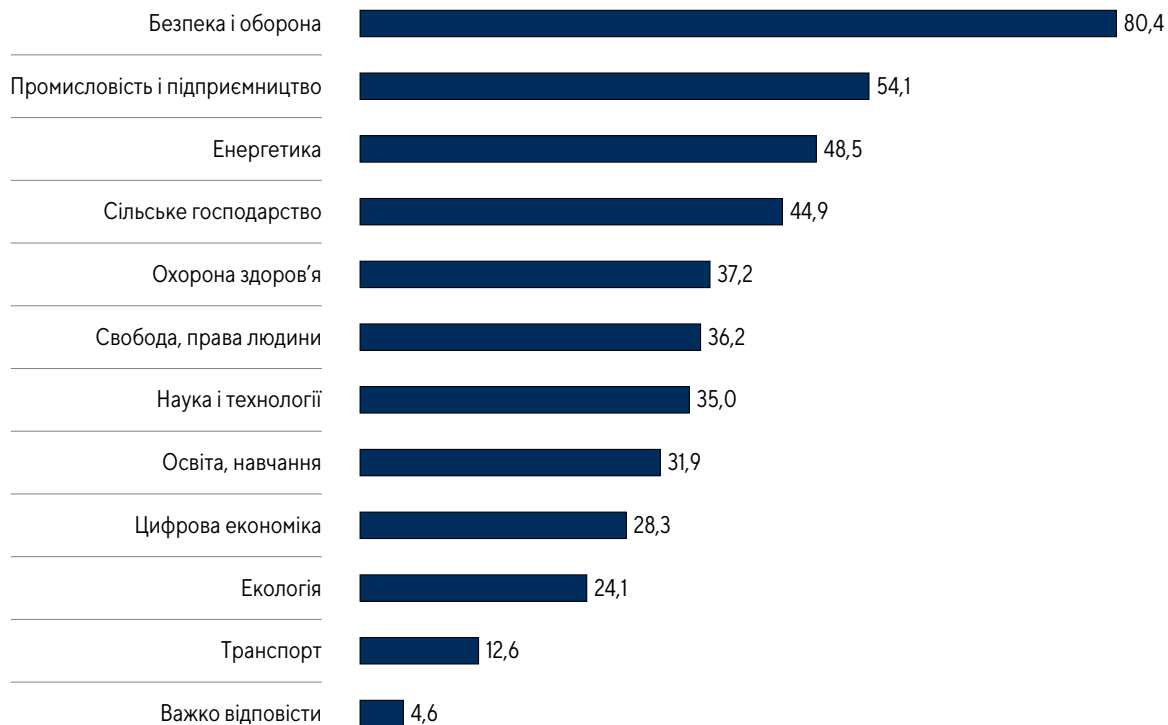
□ Листопад 2009р.
 ▨ Квітень 2012р.
 ▩ Грудень 2019р.
 ▤ Березень 2021р.
 ■ Вересень 2022р.

РЕГІОНИ (2022р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Відносини покращаться	65,4	61,9	49,0	37,0
Залишаться без змін	18,8	21,1	30,4	39,6
Відносини погіршаться	2,9	2,2	3,4	8,1
Важко відповісти	12,9	14,8	17,2	15,4

ЯКІ СФЕРИ СПІВРОБІТНИЦТВА З ЄС МАЮТЬ БУТИ ПРІОРИТЕТНИМИ НАЙБЛИЖЧИМИ РОКАМИ?*

% опитаних

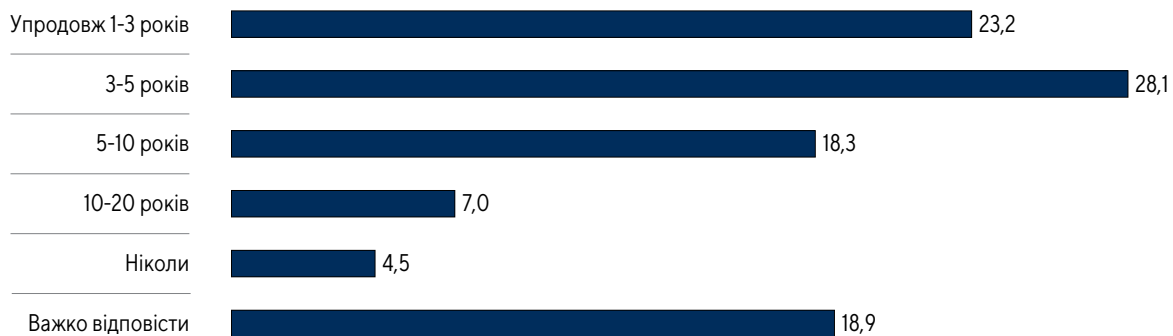

Вересень 2022р.

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

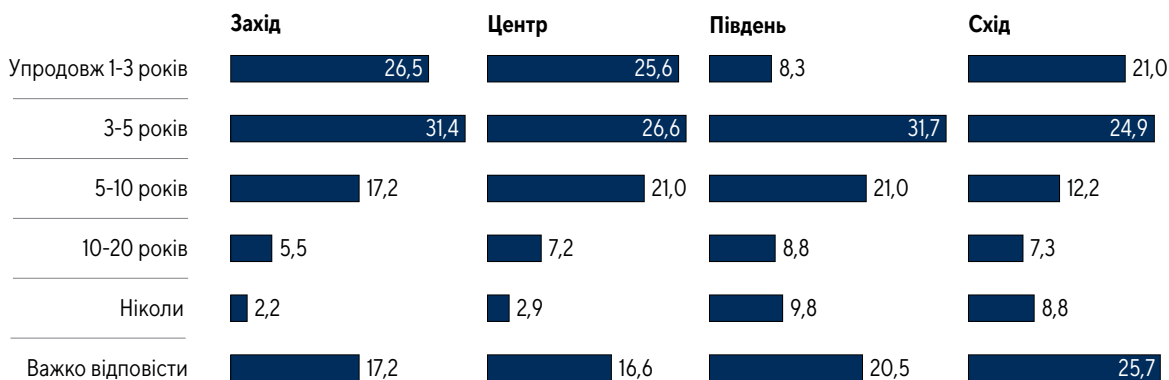
КОЛИ УКРАЇНА ЗМОЖЕ ВСТУПИТИ ДО ЄС?

% опитаних

Вересень 2022р.

РЕГІОНИ

КОНСОЛІДАЦІЯ ПІДТРИМКИ ДЕРЖАВАМИ ЄС ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Олександра ДАВИМУКА,

Головний консультант Центру зовнішньополітичних досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень

23 червня 2022р. Європейська рада офіційно надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС¹. Перед тим 17 червня у своєму висновку Європейська Комісія визнала європейську перспективу України та рекомендувала надати їй статус кандидата на вступ до ЄС, виходячи з того, що Україна виконає сім відповідних рекомендацій². При цьому Єврокомісія залишила за собою функцію моніторингу процесу виконання відповідних кроків Україною як державою-кандидатом. Перше звітування та оцінка виконання реформ заплановані на кінець 2022р.

Набуття статусу кандидата — це перший з трьох етапів процесу вступу держави до ЄС. Для України він означає офіційне і формальне підтвердження євроінтеграційних прагнень та **реальність перспективи одного дня стати членом Європейського Союзу**. Наступним етапом є початок процедури офіційних переговорів про членство, який передбачає ухвалення чинного законодавства ЄС; підготовку до його впровадження; проведення судових, адміністративних, економічних та інших реформ, необхідних для

відповідності вимогам (критеріям) приєднання держави-кандидата до ЄС³.

Подальша інтеграція України до Європейського Союзу — складний процес, який на кожному своєму етапі вимагає **одноголосного ухвалення рішення всіма державами-членами**. Переговори про членство зможуть розпочатися лише після того, як усі 27 держав спільно ухвалять рішення про те, що Україна виконала всі проміжні завдання та готова до початку перемовин у рамках конкретного узгодженого формату. Саме тому **політичний діалог на регулярній основі з державами-членами ЄС** є критично важливим для консолідації їх підтримки як у процесі набуття Україною статусу кандидата, так і після цього.

Зважаючи на попередній досвід України на шляху євроінтеграції, а також риторику держав-членів ЄС напередодні ухвалення рішення щодо надання Україні статусу кандидата на вступ, уже було зрозуміло, від кого чекати всебічної підтримки, а від кого — сумнівів та вагань.

¹ Рішення було ухвалене під час проведення 23-24 червня засідання Європейської ради за участю 27 держав-членів ЄС у Брюсселі. — European Council conclusions, European Council, 24 June 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/24/european-council-conclusions-23-24-june-2022>.

² Ці рекомендації пов'язані з процедурою добору суддів Конституційного Суду та кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, боротьбою з корупцією та надмірним впливом олігархів; завершенням реформи законодавства щодо нацменшин тощо. — Daily News, European Commission, 17 June 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEX_22_3826.

³ Steps towards joining. — European Commission, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/steps-towards-joining_en.

До категорії держав-лобістів і прихильників євроінтеграції України увійшли країни Балтії, Центральної та Східної Європи. Значимим політичним сигналом підтримки від цих держав стало укладення двосторонніх документів — **декларацій щодо підтримки європейської перспективи України**. Відповідний процес був ініційований українською владою на початку 2021р., і з того часу були укладені декларації між Президентом України та лідерами восьми країн Євросоюзу. Навесні 2021р. були підписані Спільні декларації щодо європейської перспективи України з Литвою⁴, Польщею⁵, Латвією⁶ та Естонією⁷. У листопаді відповідний документ був укладений зі Словаччиною⁸, у грудні — з очільниками урядів Хорватії⁹ та Словенії¹⁰. Останньою підписала декларацію з Україною Болгарія в лютому 2022р.¹¹ — напередодні повномасштабного збройного вторгнення РФ в Україну, яке перервало відповідну ініціативу (планувалося підписання аналогічного документа з Чехією¹²). У цілому в документах вітався прогрес України в рамках виконання Угоди про асоціацію з ЄС, наголошувалося на потребі стратегічного перегляду ініціативи Східного партнерства, відзначався намір посилити підтримку з боку країн-підписантів процесу інтеграції України до Євросоюзу, зокрема в контексті подання нею заявки на вступ.

До групи країн ЄС, чия позиція щодо надання Україні статусу кандидата була хиткою та невизначеною до останнього, входили,

по-перше, скандинавські країни (Швеція, Данія, Нідерланди), які традиційно є скептично налаштованими до питання розширення Євросоюзу та зокрема вступу України до ЄС. Основна причина — занепокоєння проблемою ефективності реалізації внутрішніх українських реформ, зокрема побоювання можливого зниження темпів реформування після надання кандидатства. У минулому Україна мала прецедент, коли Нідерланди блокували впровадження Угоди про асоціацію з ЄС. Тож на цей раз також виникали сумніви щодо повноцінної підтримки з боку цих країн.

По-друге, держави Західної та Центральної Європи — Франція, Німеччина, Австрія — також завжди мали достатньо суперечливу позицію щодо питання включення до Євросоюзу нових членів. З початком широкомасштабної агресії РФ ці країни у своїй риторичі почали надавати сигнали підтримки євроінтеграційних прагнень Києва. Разом з тим, в українській сторони майже до останнього залишалися сумніви щодо голосування цих країн на підтримку України під час червеневого засідання Європейської Ради (особливо це стосувалося позиції Німеччини). Іншою державою, щодо якої також виникали запитання, була Угорщина — держава, керівництво якої дозволяло собі гострі та суперечливі заяви на адресу України та ЄС, виступало проти надання Україні важкої зброї та її транспортування через свою територію, а також посилення санкційного

⁴ В.Зеленський та Г.Науседа підписали Спільну декларацію щодо європейської перспективи України. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 18 березня 2021р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-ta-gitanas-nausyeda-pidpisali-spilnu-dek-67181>.

⁵ Joint Declaration on the European perspective of Ukraine. — The official website of the President of the Republic of Poland, 7 May 2021, <https://www.president.pl/news/joint-declaration-on-the-european-perspective-of-ukraine-37193>.

⁶ Президенти України та Латвії підписали спільну Декларацію про європейську перспективу України. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 8 травня 2021р., <https://www.president.gov.ua/news/prezidenti-ukrayini-ta-latviyi-pidpisali-spilnu-deklaraciju-68333>.

⁷ Глава Української держави та Прем'єр-міністр Естонії підписали Спільну заяву щодо підтримки вступу України до ЄС. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 19 травня 2021р., <https://www.president.gov.ua/news/glava-ukrayinskoyi-derzhavi-ta-premyer-ministr-estoniyi-pidp-68537>.

⁸ Президенти України та Словаччини підписали спільну Декларацію щодо європейської перспективи України. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 2 листопада 2021р., <https://www.president.gov.ua/news/prezidenti-ukrayini-ta-slovachchini-pidpisali-spilnu-deklara-71373>.

⁹ Україна й Хорватія підписали спільну Декларацію щодо європейської перспективи нашої держави. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 8 грудня 2021р., <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-j-horvatiya-pidpisali-spilnu-deklaraciju-shodo-yevr-71917>.

¹⁰ В.Зеленський та Прем'єр-міністр Словенії підписали Декларацію про підтримку європейської перспективи України. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 15 грудня 2021р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-ta-premyer-ministr-sloveniyyi-pidpisali-d-72057>.

¹¹ Болгарія зобов'язалася підтримати вступ України в ЄС. — Європейська правда, 19 лютого 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/19/7134269>.

¹² І.Жовква провів телефонну розмову з радником Прем'єр-міністра Чехії. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 14 січня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/igor-zhovkva-proviv-telefonnu-rozmovu-z-radnikom-premyer-min-72397>.

режиму проти РФ. Разом з тим, після подання Україною заявки на вступ, з угорської сторони лунали заяви про те, що країна збирається підтримати рух Києва до ЄС¹³.

23 червня 2022р. (одночасно зі згаданим засіданням Європейської Ради) відбулося голосування Європейського Парламенту за резолюцію з рішенням надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. За відповідний документ проголосували 529 парламентарів, проти — 45, ще 14 утрималися¹⁴. При цьому серед депутатів, які проголосували проти відповідної резолюції Європарламенту, здебільшого представники ультраправих і популістських партій Франції («Національний фронт», «Реконкіста»), ФРН («Альтернатива для Німеччини»), Австрії («Австрійська партія свободи»), Бельгії («Фламандський інтерес»), а також комуністичних партій Греції та Португалії¹⁵.

На позитивне рішення ЄС вплинула переоцінка лідерами і громадськістю європейських країн України як держави, що **захищає демократичні цінності та мир на континенті** в умовах широкомасштабної агресії РФ. При цьому була здійснена колосальна робота на рівні Офісу Президента, Міністерства закордонних справ, Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції та інших органів державної влади

України, а також на рівні інститутів громадянського суспільства й української діаспори щодо мобілізації широкої підтримки України та її євроінтеграційних прагнень за кордоном.

Загалом з 24 лютого 2022р. Україна отримала небачений до того рівень всебічної підтримки з боку ЄС. Солідарність Євросоюзу з Україною і вихід на новий рівень двостороннього політичного діалогу виражається в регулярних візитах очільників європейських інституцій до України. Зокрема 2 квітня 2022р. до Києва завітала президентка Європарламенту Р.Мецола, продемонструвавши тим самим солідарність ЄС з Україною¹⁶.

Однак найчастіше візити здійснювала голова Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн, побувавши в Києві три рази — у квітні (передавши В.Зеленському анкету-опитувальник для отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС)¹⁷, у червні¹⁸, а також усередині вересня¹⁹. Не менш значимими були і візити до України президента Європейської Ради Ш.Мішеля у квітні — до Києва²⁰, у травні — до Одеси²¹. Варто згадати, що у квітні в Києві Президент України офіційно передав Главі представництва ЄС в Україні М.Маасікасу заповнену анкету-опитувальник для отримання статусу кандидата на членство в ЄС²².

¹³ Ambassador to Kyiv: 'Hungary Will Not Block Ukraine's EU Membership'. — Hungary Today, 11 May 2022, <https://hungarytoday.hu/ambassador-to-kyiv-hungary-will-not-block-ukraines-eu-membership>.

¹⁴ Grant EU candidate status to Ukraine and Moldova without delay, MEPs demand. — European Parliament, 23 June 2022, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220616IPR33216/grant-eu-candidate-status-to-ukraine-and-moldova-without-delay-meps-demand>.

¹⁵ Minutes of proceedings. Results of roll-call votes. Annex. — European Parliament, 23 June 2022, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PV-9-2022-06-23-RCV_FR.pdf.

¹⁶ Президент України зустрівся з Президентом Європарламенту Р.Мецола у Києві. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 2 квітня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zustrivsia-z-prezidentom-yevroparlamentu-74025>.

¹⁷ В.Зеленський після зустрічі з Президентом Єврокомісії: Мета України — бути у ЄС, бо ми поділяємо спільні цінності та саме за них боремося. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 8 квітня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pislya-zustrichi-z-prezidentom-yevrokomii-74201>.

¹⁸ Війна Росії проти України триває, тож потрібен потужний сьомий пакет санкцій. — В.Зеленський за результатами переговорів з Урсулою фон дер Ляєн у Києві. Офіційне інтернет-представництво Президента України, 11 червня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/vijna-rosiyi-proti-ukrayini-trivaye-tozh-potriben-potuzhnij-75773>.

¹⁹ Президент України обговорив з Президентом Європейської комісії фінансову та енергетичну підтримку нашої держави. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 15 вересня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-obgovoriv-z-prezidentom-yevropejskoyi-kom-77809>.

²⁰ Членство в ЄС є пріоритетним напрямом для Української держави та нашого народу. — В.Зеленський за результатами зустрічі з Ш.Мішелем у Києві. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 20 квітня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/chlenstvo-v-yes-ye-prioritetnim-napryamom-dlya-ukrayinskoyi-74429>.

²¹ Глава держави обговорив з Президентом Європейської ради підтримку України під час війни. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 9 травня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-obgovoriv-z-prezidentom-yevropejskoyi-radi-pi-74929>.

²² В.Зеленський передав М.Маасікасу заповнену анкету-опитувальник для отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 18 квітня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-peredav-matti-maasikasu-zapovnenu-anketu-74405>.

Лідерами за частотою здійснених візитів до України на рівні очільників держав та інших офіційних осіб є країни Центральної та Східної Європи. Перш за все, йдеться про Польщу і країни Балтії. Президенти чотирьох держав здійснили спільний візит до Києва 13 квітня 2022р.²³ З того часу Президент Польщі А.Дуда побував в Україні ще двічі — у травні²⁴ та серпні (напередодні Дня незалежності)²⁵. Крім того, візити польського керівництва здійснювалися і на урядовому рівні — до України прибували прем'єр-міністр²⁶, а також міністр національної оборони Польщі²⁷.

Своєю чергою Україну відвідували і представники балтійських держав — президенти Литви²⁸ і Латвії²⁹, міністри закордонних справ відповідних країн³⁰, а також Естонії³¹. Важливим сигналом солідарності з

Україною став візит до Києва у кінці травня президентки Словаччини З.Чапутової³². Лідери т.зв. «Старої Європи» також здійснювали поїздки до України. Одним із найперших після 24 лютого до Києва приїхав канцлер Австрії К.Негаммер³³. Значимим для демонстрації дипломатичної підтримки України напередодні саміту Євросоюзу став візит до Києва лідерів Німеччини, Франції, Італії та Румунії 16 червня 2022р.³⁴, під час якого була по суті підтверджена прихильність держав рішенню надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС.

З початку широкомасштабної війни РФ проти України підтримувалися контакти на вищому рівні між Києвом та державами Північної Європи. До України з візитами прибували прем'єр-міністри Данії³⁵, Фінляндії³⁶,

²³ У Києві В.Зеленський зустрівся з президентами Польщі, Латвії, Литви та Естонії. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 13 квітня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/u-kiyevi-volodimir-zelenskij-zustrivsya-z-prezidentami-polsh-74301>.

²⁴ Польща сьогодні демонструє історичний рівень підтримки України. — В.Зеленський за результатами зустрічі з А.Дудою в Києві. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 22 травня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/polsha-sogodni-demonstruye-istorichnij-riven-pidtrimki-ukray-75269>.

²⁵ Для України сьогодні підтримка зброєю — це пріоритет, і всі наші потреби детально відомі Президенту Польщі — В.Зеленський за результатами зустрічі з А.Дудою в Києві. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 23 серпня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/dlya-ukrayini-sogodni-pidtrimka-zbroye-yu-ce-prioritet-i-vsi-77225>.

²⁶ Глава держави зустрівся з Президентом Латвії та Прем'єр-міністром Польщі, які відвідали Київ. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 9 вересня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-zustrivsya-z-prezidentom-latviyi-ta-premyer-m-77609>.

²⁷ В.Зеленський провів зустріч з віце-прем'єром, міністром національної оборони Польщі. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 12 липня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-proviv-zustrich-z-vice-premyerom-ministr-76437>.

²⁸ Глава держави провів зустріч з Президентом Литви у Києві. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 28 липня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-proviv-zustrich-z-prezidentom-litvi-u-kiyevi-76733>.

²⁹ Глава держави зустрівся з Президентом Латвії та Прем'єр-міністром Польщі, які відвідали Київ. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 9 вересня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-zustrivsya-z-prezidentom-latviyi-ta-premyer-m-77609>.

³⁰ В.Зеленський обговорив з міністрами закордонних справ країн Балтії підтримку України під час російської агресії. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 6 травня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-obgovoriv-z-ministrami-zakordonnih-sprav-74833>.

³¹ Україна вдячна Естонії за реальну підтримку. — Президент на зустрічі з міністром закордонних справ Естонської Республіки. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 3 серпня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-vdyachna-estoniyi-za-realnu-pidtrimku-prezident-na-76865>.

³² Словаччина й надалі надаватиме максимальну безпекову допомогу Україні. — В.Зеленський за результатами зустрічі із З.Чапутовою у Києві. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 31 травня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/slovachchina-j-nadali-nadavati-maksimalnu-bezpekovu-dopomo-75489>.

³³ В.Зеленський та канцлер Австрії на зустрічі в Києві обговорили підтримку України та посилення санкційного тиску на Росію. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 9 квітня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-ta-kancler-avstriyi-na-zustrichi-v-kiyev-74213>.

³⁴ В.Зеленський у Києві провів зустріч з лідерами Німеччини, Франції, Румунії та Італії. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 16 червня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-u-kiyevi-proviv-zustrich-z-liderami-nime-75845>.

³⁵ В.Зеленський обговорив з головами урядів Данії та Іспанії посилення оборонних спроможностей, відбудову та підтримку інтеграції України до ЄС. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 21 квітня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-obgovoriv-z-golovami-uryadiv-daniyi-ta-i-74453>.

³⁶ Президент України провів зустріч з Прем'єр-міністром Фінляндії. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 26 травня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-proviv-zustrich-z-premyer-ministrom-finly-75381>.

Швеції³⁷, Нідерландів³⁸. Крім того, міністр закордонних справ Данії відвідував Київ декілька разів — до³⁹ і після⁴⁰ надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Також неодноразово Президент України зустрічався в Києві з французькими високопосадовцями (міністрами і сенаторами⁴¹) та італійськими урядовцями⁴². Візити до України здійснювали також Президент Бундестагу⁴³, і Президент ФРН Ф.Штайнмаєр⁴⁴.

Під час зустрічей обговорювали питання всебічної підтримки європейських держав України, засудження агресії РФ, необхідності посилення санкційного тиску, а також теми подальшої європейської інтеграції України. У рамках візитів, здійснених державами ЄС до засідання Європейської Ради в червні, українською стороною постійно наголошувалося на **очікуванні підтримки і позитивного рішення** щодо європейської перспективи для Києва. Увага на цьому питанні акцентується і під час сьогоdnішніх зустрічей Президента України з високопосадовцями європейських держав, які продовжують приїжджати до Києва після набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС.

Це свідчить про готовність України утримувати активний політичний діалог і увагу європейських держав до питання її європейської інтеграції, доки рівень консолідованості всередині ЄС залишається максимально

високим. Україна і надалі може розраховувати на всебічну підтримку Євросоюзу в протидії збройній агресії РФ, однак це не гарантує автоматичне отримання консенсусу всіх 27 членів щодо подальшого швидкого вступу до ЄС. Зважаючи на прискіпливість окремих країн до питань розширення Євросоюзу, і в контексті України — до реалізації нею реформ у сфері верховенства права та протидії корупції, важливо продемонструвати виконання всіх відповідних вимог Єврокомісії, оприлюднених 17 червня.

Також варто брати до уваги вплив внутрішнього порядку денного європейських держав на їх подальший зовнішньополітичний курс і здатність виробляти узгоджені рішення в рамках Євросоюзу. Політика європейських лідерів **безпосередньо залежить від громадської думки і настроїв суспільства їх країн**, що може як прискорювати, так і гальмувати процес ухвалення тих чи інших політичних рішень.

У цьому контексті варто зауважити, що дослідження громадської думки, проведені серед населення держав-членів ЄС за останній рік, демонструють певні зміни у сприйнятті політики розширення. За даними Євробарометру (зима 2021-2022рр.), за розширення ЄС із включенням нових країн у подальші роки всього виступало 47% громадян європейських країн, проти — 42%. При цьому найбільш прихильно до ідеї

³⁷ Спільна заява Президента України В.Зеленського і Прем'єр-міністра Королівства Швеція М.Андерссон. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 4 липня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-i-pr-76277>.

³⁸ Україна та Нідерланди готові працювати спільно й ефективно в інтересах усієї Європи. — Президент за результатами зустрічі з М.Рютте у Києві. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 11 липня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-ta-niderlandi-gotovi-pracyuvati-spilno-j-efektivno-76413>.

³⁹ Президент України провів зустріч з міністром закордонних справ Данії. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 2 травня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-proviv-zustrich-z-ministrom-zakordonnih-s-74725>.

⁴⁰ Президент обговорив з міністром закордонних справ Данії підтримку України. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 1 вересня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/prezident-obgovoriv-z-ministrom-zakordonnih-sprav-daniyi-pid-77485>.

⁴¹ Див.: Президент України зустрівся з Головою Сенату Франції та французькими сенаторами. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 9 липня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zustrivsya-z-golovoyu-senatu-franciyi-ta-76397>; Глава держави провів зустріч з делегацією Національних зборів Франції. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 29 вересня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-proviv-zustrich-z-delegaciyeyu-nacionalnih-zb-78133>.

⁴² Див.: Президент обговорив з міністром закордонних справ Італії підтримку України. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 25 серпня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/prezident-obgovoriv-z-ministrom-zakordonnih-sprav-italiyi-pi-77321>; В.Зеленський зустрівся з міністром оборони Італії. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 22 вересня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zustrivsya-z-ministrom-oboroni-italiyi-77921>.

⁴³ Глава держави зустрівся з Президентом Бундестагу Німеччини. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 8 травня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-zustrivsya-z-prezidentom-bundestagu-nimechchi-74897>.

⁴⁴ Внесок Німеччини у рух України до відновлення територіальної цілісності вагомий і значущий. — В.Зеленський за результатами зустрічі з Ф.Штайнмаєром у Києві. — Офіційне інтернет-представництво Президента України, 25 жовтня 2022р., <https://www.president.gov.ua/news/vnesok-nimechchini-u-ruh-ukrayini-do-vidnovlennya-teritorial-78717>.

розширення ставилося населення Хорватії (72%), Угорщини (69%), Литви (68%), Іспанії (68%), Польщі (67%), Словенії (65%). Найбільшими противниками розширення були Австрія (62%), Фінляндія (62%), Франція (60%), Люксембург (60%), ФРН (58%) та Нідерланди (58%)⁴⁵.

Російсько-українська війна та її наслідки суттєво вплинули на громадську думку в ЄС. За результатами аналогічного дослідження влітку 2022р.⁴⁶, загальне число опитуваних серед населення держав-членів ЄС, яке виступає за розширення об'єднання, **за півроку зросло на 10%** (57% опитуваних виступали за включення нових членів; 33% – проти). За розширення найбільше виступало населення Литви (81%), Мальти (80%), Польщі (75%), Іспанії (72%), Латвії (71%), Словенії (70%) та Угорщини (70%). При цьому майже в усіх державах рівень підтримки ідеї розширення сягає більше 50% серед опитуваних. Винятки є серед населення лише двох держав – Австрії (33% «за» на противагу до 56% противників включення нових членів) та Франції (40% «за», 44% «проти»). Серед інших країн, суспільства яких раніше були скептично налаштовані щодо розширення ЄС, спостерігається зростання підтримки такої ідеї (Фінляндія – до 51%, Люксембург – до 54%, ФРН – до 52%, Нідерланди – до 58%)⁴⁷. Очевидно, що ідею включення нових членів підтримують суспільства тих держав, які увійшли до ЄС пізніше, аніж інші. І навпаки – найбільш скептично налаштованими є т.зв. «старі члени», для яких розширення – **системний «болючий» виклик**.

Окремої уваги заслуговує і виявлення громадської думки в європейських державах щодо перспектив вступу України до ЄС. За даними дослідження Євробарометру у квітні 2022р., більше половини (54%) опитуваних в ЄС у цілому відчують симпатію до українців. Ще 71% однозначно вважає

або схиляється до того, що Україна є **частиною європейської родини**. При цьому загалом **66% повністю погоджуються або схиляються до того, що Україна має увійти до ЄС**, коли буде до цього готова⁴⁸. Найвищий показник загальної підтримки цієї ідеї демонструють Португалія (87%), Естонія (83%), Литва (82%), Польща (81%), Ірландія (79%), Хорватія (77%), Мальта (77%), Фінляндія (77%). Єдиною державою, де показник вступу України до ЄС підтримує менше половини населення (48%), є Угорщина. При цьому показник тих угорців, які повністю або частково виступають проти вступу України до Євросоюзу, сягає загалом 37%. Аналогічні показники спостерігаються і в інших державах, де найбільше противників вступу України до ЄС – Люксембург (38%), Греція (37%), Австрія (36%), Болгарія (35%), Словаччина (34%) та Кіпр (34%)⁴⁹.

Відповідні дані збігаються і з іншими опитуваннями. Наприклад, дослідження Європейської ради з міжнародних відносин у червні 2022р. продемонструвало, що більше половини (57%) громадян країн ЄС підтримують вступ України до об'єднання (найвищі показники підтримки на рівні двох третин опитуваних демонструють Польща, Португалія, Фінляндія та Швеція)⁵⁰.

Причини достатньо високого рівня підтримки членства України в ЄС безпосередньо пов'язані з контекстом подій, які відбувалися на той момент в Україні та Європі. У зв'язку з російсько-українською війною навесні 2022р. були масові потоки біженців з України до ЄС, а також опубліковані дані щодо шокуючих злочинів російської армії, виявлених на звільнених територіях, зокрема Київської області. Масштаби збройної агресії та її наслідків вийшли за рамки суто українського контексту, перетворившись на **повноцінну загрозу безпеці ЄС**. З таким твердженням, згідно з опитуванням Євробарометру у квітні-травні 2022р., повністю або частково

⁴⁵ Standard Eurobarometer 96, Winter 2021-2022. – Eurobarometer, European Union, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553>.

⁴⁶ Standard Eurobarometer 97, Summer 2022. – Eurobarometer, European Union, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2693>.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ EU's response to the war in Ukraine. – Eurobarometer, European Union, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2772>.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Join forces: How to sustain public support for Ukraine's EU accession. – The European Council on Foreign Relations, 22 June 2022, <https://ecfr.eu/article/join-forces-how-to-sustain-public-support-for-ukraines-eu-accession>.

погоджуються 84% громадян європейських держав⁵¹. При цьому переважна більшість кожної держави-члена ЄС вважають, що **вторгнення РФ до України становить загрозу для їх країни** (найвищі показники такого переконання спостерігаються серед населення Польщі (94%), Литви (91%) та Швеції (88%))⁵².

Подальша політика ЄС у протидії агресії РФ проти України пов'язана безпосередньо з питанням майбутнього розширення, оскільки наразі противники включення нових членів, зокрема України, мають значні занепокоєння можливістю ескалації конфлікту з РФ. На їх позицію впливають і проблеми соціально-економічного характеру, які актуалізувалися із запровадженням санкцій проти РФ та викликами енергетичній політиці Євросоюзу.

Такі тенденції можуть призвести до збільшення **асиметрії в готовності реагувати на російську загрозу** між державами, налаштованими більш рішуче (зокрема, які знаходяться в географічній близькості до кордонів РФ і Білорусі), а також тими, хто має або мав

у минулому серйозну залежність від російських ресурсів – фінансових, енергетичних, інформаційних тощо. Це критично важливо в умовах тривалої широкомасштабної війни на континенті, коли треба узгоджувати спільні позиції та оперативно приймати політичні рішення.

При цьому важливо пам'ятати і доносити до європейських партнерів той факт, що утримання консолідованої підтримки України у протистоянні збройній агресії РФ та здобуття консенсусу щодо подальшої євроінтеграції Києва – взаємопов'язані речі, які в інтересах не лише України, але й усіх європейських держав. У цьому випадку йдеться про спроможність членів ЄС (а) ухвалювати конструктивні рішення в умовах реальних загроз безпеці об'єднаної Європи; (б) надавати політичний імпульс демократичним змінам у сусідніх державах, утверджуючись тим самим у нормативній силі ЄС; (в) вирішувати системне питання, пов'язане з політикою розширення, а отже – із **загальним стратегічним баченням майбутнього Євросоюзу**.

⁵¹ Key challenges of our times – the EU in 2022. – Eurobarometer, European Union, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2694>.

⁵² Там само.

СТАТУС КАНДИДАТА: ПЕРЕВАГИ, МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ

Вероніка МОВЧАН,

Директор з наукової роботи
Інституту економічних досліджень та політичних консультацій

23 червня 2022р. Україна здійснила прорив у відносинах з Європейським Союзом. Ще на початку року питання членства не було на порядку денному ЄС, незважаючи на всі зусилля офіційного Києва¹. Однак повномасштабна агресія Росії стала поштовхом для перегляду багатьох аспектів відносин України та ЄС, зокрема створила вікно можливостей для подання успішної заявки на членство.

ЩО ДАЄ СТАТУС КАНДИДАТА

Статус кандидата є визнанням, що країна готова до переговорів про членство в ЄС. **Це позиціонує країну-кандидата в системі відносин ЄС з рештою країн світу та формує чіткий і зрозумілий порядок денний щодо законодавчих та інституційних реформ у країні.**

Перспектива членства в ЄС — це довгострокова, але водночас реалістична мета, яка формує передбачувану картину майбутнього та має значний об'єднуючий потенціал, який може бути використаний для проведення необхідних реформ. Подібно в Україні використовувалась Угода про асоціацію з ЄС, відмова від підписання якої у 2013р. стала

поштовхом до Євромайдану та Революції Гідності. Однак все ж таки Угода про асоціацію не має такого простого та зрозумілого результату, як членство в ЄС. Тому саме статус кандидата дає карт-бланш для реформ, а також формує зрозумілі критерії оцінки прогресу цих реформ для всіх зацікавлених сторін, зокрема, бізнесу, інвесторів, громадянського суспільства тощо.

Передбачувана картина майбутнього дуже важлива і в морально-психологічному аспекті для України зараз, під час повномасштабної війни з Росією, коли країна зазнає величезних втрат. Однак також важливими є політичні та економічні перспективи, які пов'язані з членством в ЄС.

Зокрема йдеться про відбудову та відновлення України. Дискусії з цього питання виникли досить швидко після початку агресії та усвідомлення масштабів руйнувань. Перспектива членства в ЄС **дозволяє сформувати чіткішу рамку відновлення, яке має відповідати європейським стандартам та забезпечувати економічне і соціальне зближення України з ЄС** відповідно до політики вирівнювання (згуртованості) ЄС (*EU cohesion policy*).

¹ Див.: European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine_en.

За різними оцінками, станом на середину 2022р., Україна потребувала від \$350² до \$750³ млрд. для повноцінного відновлення країни. Ці оцінки поступово зростатимуть з урахуванням, наприклад, збільшення руйнувань енергетичної інфраструктури восени 2022р. Такі масштаби фінансування неспівставні з грошима, які Україна отримувала від міжнародних донорів раніше, й перевищують обсяги, які наразі отримала від ЄС (наприклад, Польща як під час вступу, так й у якості члена ЄС, зокрема в рамках політики вирівнювання, отримувала суттєве фінансування (Додаток 1)). Очевидно, що таке масштабне фінансування варто ефективно використати для потреб не лише відбудови як такої, але й для вирівнювання з країнами ЄС, забезпечивши модернізацію країни та її успішну інтеграцію.

Зазвичай **доступ до додаткового фінансування з боку ЄС** розглядається як важлива перевага статусу кандидата. Дійсно, для країн-кандидатів стає доступним т.зв. Інструмент допомоги перед вступом (Instrument for Pre-accession Assistance, IPA), який передбачає фінансову і технічну підтримку країн-кандидатів. У 2014–2020рр. бюджет IPA склав €12,8 млрд., тоді як на період 2021–2027рр. у рамках цього інструменту передбачено €14,2 млрд. на фінансування процесу вступу⁴. Доступ до бюджету IPA буде важливим й для України. Однак потреби у її фінансуванні значно перевищують загальний бюджет IPA, та й завдання, що стоять перед країною зараз, значно амбітніші.

Ще однією перевагою статусу кандидата зазвичай називають **підвищення привабливості країни для інвестицій**, у першу чергу прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Наприклад, у Польщі обсяг залучених ПІІ у вимірі на одну людину зріс з 1994р. до 2004р. з \$99 до \$2 190, переважно через перспективу членства в ЄС. Зростання тривало й надалі, й у 2021р. цей показник для Польщі сягнув

\$7 122. Водночас в Україні обсяг залучених ПІІ на одну людину також зріс з \$9 у 1994р. до \$1 429 у 2021р. Однак залучені обсяги були недостатніми для забезпечення швидкого економічного розвитку країни.

Відзначимо, що Угода про асоціацію, хоча й сприяла тіснішій взаємодії з ЄС та стрімкому зростанню експорту, але не призвела до вибухового приросту інвестицій. Опитування показують, що це пов'язано з проблемами верховенства права, захистом прав власності та корупцією, які бізнес розглядає як ключові перепони для розвитку України. Згідно з опитуванням Американської торговельної палати в Україні, представленим у вересні 2021р., «93% представників бізнес-спільноти відзначили, що впровадження реальної та ефективної судової реформи, верховенства права, справедливого правосуддя та викорінення корупції — пріоритет №1 для Уряду України»⁵. Європейська Бізнес Асоціація повторює ці висновки. У грудневому опитуванні 2021р. вони повідомили, що слабка судова система, високий рівень корупції та тіньова економіка залишались основними перешкодами для розвитку⁶.

Статус кандидата та пов'язані з цим процеси підготовки до членства дають новий **поштовх на подолання системних проблем забезпечення верховенства права** в країні, а отже й на зміну у трендах залучення ПІІ. Зокрема імпульсом для реформ є рекомендації, висловлені в позиції Європейської Комісії щодо надання Україні статусу кандидата⁷. Ці рекомендації стосуються, зокрема, реформи Конституційного Суду, продовження судової реформи, посилення інституцій, які займаються боротьбою з корупцією, а також посилення боротьби з відмиванням коштів.

Крім потенційного притоку ПІІ, статус країни-кандидата визначає вектор розвитку

² Оцінка Світового банку станом на 1 червня 2022р., <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf>.

³ Оцінка Уряду України, представлена на конференції в Лугано (Швейцарія), <https://speka.media/vidbudova-ukrayini/vidnovlennya-ukrayini-kostuvatime-750-mlrd-dol-uryad-predstaviv-svoyu-programu-py18or>.

⁴ Поточними бенефіціарами IPA є Албанія, Боснія та Герцеговина, Косово, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія та Туреччина, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en.

⁵ 90% of Businesses Forecast Upbeat Financial Health of their Companies at the End of 2021. — New Survey by the American Chamber of Commerce in Ukraine and Citi Ukraine, <https://chamber.ua/news/90-of-businesses-forecast-upbeat-financial-health-of-their-companies-at-the-end-of-2021-new-survey-by-the-american-chamber-of-commerce-in-ukraine-and-citi-ukraine>.

⁶ Бізнес-лідери дещо погіршили оцінку інвестклимату в Україні. — Опитування ЕБА, 14 грудня 2021р., <https://eba.com.ua/biznes-lidery-deshho-pogirshly-otsinku-investklimatu-v-ukrayini-opytuvannya-eva>.

⁷ Див.: European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/opinion-ukraines-application-membership-european-union_en.

країни, спрямований на **подальше поглиблення економічної інтеграції з ЄС**. Для бізнесу це означає необхідність уже зараз розвиватися з урахуванням цієї інтеграції. Унаслідок блокади українських морських портів на сьогодні ЄС є домінантним торговельним партнером України. Однак й після їх повного розблокування частка ЄС у зовнішній торгівлі України, ймовірно, залишиться вищою ніж у довоєнний період.

Статус кандидата може мати ще один важливий для розвитку країни вимір, а саме вимір робочої сили та **пом'якшення наслідків відтоку «мізків»**, що відбувається зараз в Україні. Повномасштабна російська агресія спровокувала безпрецедентний відтік українців за кордон, переважно до країн ЄС. Оскільки війна триває, працездатні українці поступово знаходять роботу, наповнюючи досить дефіцитний ринок праці ЄС. А діти йдуть до шкіл або університетів.

Існує висока ймовірність того, що значна частина цих мігрантів встигнуть інтегруватися у ЄС до того, як безпекова ситуація в Україні нормалізується. Тому статус кандидата, а отже перспектива членства та майбутнього вільного руху людей стає важливою запорукою того, що українці захочуть повернутися до країни. А діти, які отримали освіту в ЄС, будуть шукати роботу в Україні, а не планувати залишитися «на заході» (бо Україна теж буде розглядатись як частина ЄС, а отже «заходу»).

Остання, але не менш важлива перевага статусу кандидата — **збільшення участі ЄС у процесі адаптації України до європейських норм і практик**. Угода про асоціацію стала важливим євроінтеграційним проектом України, але однією з її інституційних слабкостей був дуже повільний процес отримання реакції партнерів на підготовлені або вже прийняті нормативні акти, які, як заявлялось, відповідають нормам ЄС. Повільність реакції ЄС означала суттєве гальмування секторальної інтеграції, а також зумовлювала високий рівень невизначеності щодо реального рівня гармонізації законодавства. Переговори про членство мають покращити взаємодію сторін, зокрема регулярність отримання від ЄС реальної оцінки прогресу України. Це, до речі, сприятиме й реалізації домовленостей, закладених в Угоду про асоціацію.

ВИКЛИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СТАТУСОМ КАНДИДАТА: ЯК ЇХ ПОДОЛАТИ

Основний виклик, пов'язаний зі статусом кандидата, — це залишитись у цьому статусі на невизначено тривалий термін. Це можливо або внаслідок повільного процесу змін чи-то навіть руйнування вже досягнутого прогресу, або через неготовність ЄС рухатися далі, або як комбінація цих двох факторів. Тоді країна-кандидат потрапляє в **«пастку статусу»**, коли статус ніби й є, ймовірно навіть певне узгодження норм і практик відбувається, а членство не стає ближчим. Така пастка стала дуже болючою для Західних Балкан.

Повільний внутрішній прогрес та ризик руйнування вже проведених реформ на нинішньому етапі можуть бути подолані новизною рішення про отримання статусу кандидата. Набуття членства в ЄС ще не стало здаватися недосяжною метою, бо зрозуміло, що цей процес вимагає часу й зусиль. До того ж, війна з Росією ще триває, дозволяє чіткіше фокусувати повоєнну мету. Підтримка членства в ЄС в Україні залишається надзвичайно високою. Це принаймні кілька років дозволить зацікавленим сторонам просувати євроінтеграційний процес, звертаючись за підтримкою до суспільства в разі ризику серйозного перешкоджання руху до членства.

Складніше забезпечити консенсус з боку офіційного Брюсселя. Багато країн-членів ЄС активно підтримують Україну, в т.ч. на її шляху до членства. Але не всі. Й діюча система ухвалення рішень щодо процесу розширення може призвести до блокування процесу. Після набуття статусу кандидата наступним етапом є переговори про членство, які стосуються понад 30 розділів законодавства ЄС (див. повний перелік у Додатку 2).

Важливо розуміти, що, хоча цей процес називається переговорами, фактично це в першу чергу узгодження законодавства та інституційної системи країни-кандидата з нормами і практиками ЄС. Відповідно, у країни-кандидата обмежене коло можливостей для формування окремої переговорної позиції, бо не можна обирати, яке законодавство буде гармонізовано, а яке — ні. Цим ці переговори нагадують вступ до СОТ, де

ключове завдання багатосторонньої фази переговорів — переконати партнерів, що внутрішнє законодавство відповідає правилам спільноти, а країна-кандидат серйозна у своїх зобов'язаннях і здатна їх виконувати.

Однак певний рівень свободи у країні-кандидата все ж є. Наприклад, це стосується перехідних періодів щодо транспозиції законодавства до або й після набуття статусу країни-кандидата.

Водночас переговори, зокрема їх початок, є одним з ключових викликів на цьому етапі руху до членства. Початок і завершення переговорів залежать від політичних настроїв діючих членів ЄС. Рішення про відкриття та закриття переговорів щодо кожного з 35 розділів законодавства ЄС має ухвалюватися консенсусом. Відповідно, за відсутності політичної волі хоча б однієї країни переговори можуть не розпочинатися роками, як це фактично відбувається з Північною Македонією.

Уже зараз деякі міжнародні експерти зазначають, що для окремих країн-членів ЄС надання Україні статусу кандидата є максимально можливим здобутком на тривалу перспективу, а не початком важкої праці. До того ж, безвідносно ситуації з Україною сам процес розширення ЄС останнім часом зупинився, бо в ЄС немає згоди щодо процесу ухвалення рішень у випадку подальшого збільшення кількості країн-членів. А за відсутності прогресу в переговорах частина переваг статусу кандидата стає менш визначеною. Це стосується і підтримки членства в ЄС суспільством, і чіткого порядку денного реформ, і привабливості країни для інвестицій.

Як уже наголошувалося, переговори про членство означають, що країна-кандидат узгоджує свої закони і практики з європейськими. Але власне статус кандидата не відкриває для країни доступ до ринку ЄС. Фактично, поки не завершуються переговори щодо всіх розділів і рішення щодо членства країни-кандидата немає, значна частина переваг, пов'язаних з узгодженістю законодавства та інституцій втрачається. Бо законодавство розраховано на дію

в рамках спільного ринку, тоді як для окремої країни, особливо маленької, його переваги не завжди переважають витрати. Країна фактично залишається прив'язаною до динамічної гармонізації та дотримання норм, які не вона виробляє.

Однак для України є шлях уникнення цієї пастки завдяки Угоді про асоціацію та секторальним угодам. Угода про асоціацію з ЄС та статус країни-кандидата не забезпечують, а взаємодоповнюють одне одного. Існування Угоди про асоціацію, зокрема поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС, а також додаткових секторальних угод дозволяють Україні поглиблювати економічну інтеграцію з ЄС паралельно з підготовкою до переговорів та їх проведенням. Угода про асоціацію передбачає не лише скасування більшості ввізних мит та глибокі реформи, пов'язані з вирівнюванням конкурентного середовища в Україні та ЄС, але і можливості глибокої інтеграції у спільний ринок ЄС у сферах, що стосуються безпечності промислових товарів та продовольства, митних процедур, фінансових, поштових, телекомунікаційних послуг, транспорту, енергетики, державних закупівель та визнання кваліфікацій⁸.

Україна вже почала реалізовувати ці можливості. Наприклад, у жовтні 2022р. країна приєдналася до системи спільного транзиту з ЄС, що передбачалось Угодою про асоціацію. Більшість країн Західних Балкан не беруть участь у цій системі. Раніше у прискореному режимі Україна приєдналася до Європейської мережі операторів систем передачі електроенергії (ENTSO-E). Триває підготовка до укладання Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислових товарів (ACAA), а також до участі України в Єдиному цифровому ринку ЄС.

Ці процеси дозволяють, з одного боку, уникнути «пастки статусу», а з іншого — забезпечити поступовість інтеграції українського та європейського бізнесів, що розглядається як шлях до подолання спротиву щодо розширення серед країн-членів ЄС та забезпечення довгострокової підтримки приєднання України до ЄС⁹.

⁸ Інтеграція в рамках Асоціації: динаміка виконання Угоди між Україною та ЄС. Видання четверте, доповнене. — Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2021р., http://www.ier.com.ua/files/Projects/Integration_UA_EU/Report_Integration_final_ua.pdf.

⁹ Emerson et al. (2021) Balkan and Eastern European Comparisons Building a New Momentum for the European integration of the Balkan and Eastern European associated states. — CEPS, <https://www.ceps.eu/ceps-publications/balkan-and-eastern-european-comparisons>.

ВИСНОВКИ

Отримання статусу кандидата означає перехід до якісно нового рівня відносин з ЄС. Ключова зміна — чіткість мети та, відповідно, передбачуваність необхідних кроків. Це є основою багатьох можливостей та переваг, які країна отримує від цього статусу. Водночас головний виклик, пов'язаний з отриманням статусу, — це загроза зупинки на цьому рівні, що може відбутись як унаслідок внутрішніх факторів, як-то спротиву реформам або їх імітації, так і зовнішніх факторів, як-то неможливість забезпечити консенсусні рішення щодо прогресу в перемовинах.

Таким чином надання Україні статусу кандидата, на жаль, не означає, що всі перепони подолано й тепер процес відбуватиметься швидко і легко. Рух до членства вимагатиме політичної волі та консолідації зусиль як в Україні для проведення успішних реформ, так і у країнах ЄС, від яких залежатимуть рішення про кожен подальший крок на цьому шляху.

Доброю новиною є те, що статус кандидата підсилює можливості, закладені в Угоду про асоціацію та інші секторальні угоди між Україною та ЄС. Успішна економічна інтеграція ще до набуття членства може бути використана як консолідуючий фактор підтримки руху до членства як в Україні, так і у країнах-членах ЄС.

ДОДАТОК 1. ФІНАНСУВАННЯ ВІД ЄС, ЯКЕ ОТРИМАЛА ПОЛЬЩА

За даними *Golinowska* (2019р.)¹⁰, в період підготовки до членства в ЄС Польща отримувала три види фінансування:

- ✓ *PHARE* (Польсько-Угорська допомога для реструктуризації їх економік), €0,4 млрд. на рік, спрямовані на інфраструктуру (дороги, каналізаційні споруди тощо), розвиток приватного сектору, охорону довкілля, реформу державного управління, соціальний захист і зайнятість, охорону здоров'я;
- ✓ *SAPARD* (Спеціальна програма для сільського господарства та сільського розвитку), €0,17 млрд. на рік, спрямована на модернізацію сільського господарства, харчової промисловості та інфраструктури сільських територій;
- ✓ *ISPA* (Інструмент структурної політики для підготовки до вступу), €0,6 млрд. в 1990-2003рр., спрямований на великі інфраструктурні проекти, проекти захисту довкілля і транспортної мережі на місцевому рівні.

За даними *Polish Economic Institute* (2019р.), з моменту набуття членства у 2004р. Польща отримала загалом €164 млрд. підтримки ЄС, здебільшого витраченої на різні інфраструктурні та екологічні проекти.

¹⁰ Див.: *Golinowska S. (2019) Our Europe: 15 years of Poland in the European Union*, https://www.case-research.eu/files/?id_plik=6170; *Polish Economic Institute (2019) https://pie.net.pl/en/15-years-in-the-eu-poland-received-a-total-of-eur-164-in-support*.

ДОДАТОК 2. РОЗДІЛИ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС¹¹

Станом на листопад 2022р., законодавство ЄС згруповано у 35 розділів, які також виступають як розділи у процесі переговорів про членство. У процесі підготовки до членства країни-кандидати мають привести своє законодавство у відповідність до норм ЄС, у також адаптувати свої інституції для забезпечення виконання цього законодавства.

Перелік розділів законодавства ЄС:

Розділ 1. Вільний рух товарів

Розділ 2. Свобода пересування працівників

Розділ 3. Право заснування та свобода надання послуг

Розділ 4. Вільний рух капіталу

Розділ 5. Державні закупівлі

Розділ 6. Право компаній

Розділ 7. Право інтелектуальної власності

Розділ 8. Конкурентна політика

Розділ 9. Фінансові послуги

Розділ 10. Інформаційне суспільство та ЗМІ

Розділ 11. Сільське господарство та розвиток сільських територій

Розділ 12. Безпека харчових продуктів, ветеринарна та фітосанітарна політика

Розділ 13. Рибальство

Розділ 14. Транспортна політика

Розділ 15. Енергія

Розділ 16. Оподаткування

Розділ 17. Економічна та монетарна політика

Розділ 18. Статистика

Розділ 19. Соціальна політика та зайнятість

Розділ 20. Підприємництво та промислова політика

Розділ 21. Транс'європейські мережі

Розділ 22. Регіональна політика та координація структурних інструментів

Розділ 23. Судова влада та основні права

Розділ 24. Правосуддя, свобода та безпека

Розділ 25. Наука та дослідження

Розділ 26. Освіта і культура

Розділ 27. Навколишнє середовище

Розділ 28. Захист споживачів і здоров'я

Розділ 29. Митний союз

Розділ 30. Зовнішні відносини

Розділ 31. Зовнішня політика, політика безпеки та оборони

Розділ 32. Фінансовий контроль

Розділ 33. Фінансові та бюджетні положення

Розділ 34. Інституції

Розділ 35. Інші питання

¹¹ Див.: Chapters of the acquis, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en.

